Ministerie van Buitenlandse Zaken

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

april 2021

Colofon

Plaats	Den Haag
Opgesteld door	Afdeling Ambtsberichten (AB)

Inhoudsopgave

Colofon 2
Inhoudsopgave 3
Inleiding 5

1 Politieke ontwikkelingen 6
1.1 Regeringswisseling 7
1.2 Verkiezingen 7
1.3 Grondwetswijzigingen 8

2 Identiteit, documenten en nationaliteit 11
2.1 Identificatieplicht en identificerende documenten 11
2.2 Documenten 11
2.2.1 Identiteits- en reisdocumenten 11
2.2.2 Biometrische gegevens 14
2.2.3 Documentfraude 15
2.3 Russisch staatsburgerschap 16
2.3.1 Versimpelde naturalisatie en verkrijging van rechtswege voor Oekraïeners 16
2.3.2 Verkrijging van het Russische staatsburgerschap van rechtswege 17
2.3.3 Verkrijging van het Russische staatsburgerschap door naturalisatie 17
2.3.4 Dubbele nationaliteit na naturalisatie 21
2.3.5 Verlies Russisch staatsburgerschap 21
2.3.6 Herverkrijging Russisch staatsburgerschap 22

3 Wetgeving 24
3.1 Anti-extremismewetgeving 24

4 Toezicht en rechtsbescherming 29
4.1 Aangifte doen 29
4.2 Ombudsman 31
4.3 Openbaar Ministerie – Prokuratura en Onderzoekcomité 31
4.4 Rechterlijke macht 32
4.4.1 Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) 33
4.5 Rechtsgang 34
4.6 Corruptie in het rechtssysteem 38
4.7 Arrestaties en detentie 38
4.8 Mishandeling en foltering 40
4.9 Verdwijningen en ontvoeringen 42
4.10 Buitengerechtelijke executies en moorden 43

5 Positie van specifieke groepen 44
5.1 Etnische groepen 44
5.2 Religieuze groepen 46
5.2.1 Jehova's getuigen 46
5.2.2 Moslims 47
5.2.3 Scientology 49
5.2.4 Andere christelijke groeperingen 49
5.3 Dienstplichtweigeraars en deserteurs 50
5.4 Leden van oppositiepartijen en politieke activisten 53
5.5 Activisten 56
5.5.1 Lokaal activisme 57

5.5.2 Wet op buitenlandse agenten: ngo's, individuen, losse samenwerkingsverbanden en media 57
5.5.3 Wet op ongewenst verklaarde organisaties 59
5.5.4 Mensenrechtenactivisten 61
5.5.5 Vrouwenactivisten 63
5.5.6 Milieuactivisten 64
5.5.7 Advocaten 65
5.6 LHBTI 66
5.6.1 Wetgeving 66
5.6.2 Discriminatie 68
5.6.3 Gedwongen medische behandeling 69
5.6.4 Militaire dienstplicht en LHBTI's 70
5.6.5 Geweldsmisdrijven jegens LHBTI 71
5.6.6 Regionale verschillen 72
5.6.7 Scene 73
5.6.8 Transgender 74
5.6.9 LHBTI en gezinsleven 75
5.6.10 LHBTI in Tsjetsjenië 76
5.7 Vrouwen 79
5.7.1 Huiselijk geweld 79
5.7.2 Huiselijk geweld, eergerelateerd geweld en vrouwelijke genitale verminking in de Noordelijke Kaukasus 80
5.8 (Alleenstaande) minderjarigen 81

6 Bewegingsvrijheid 85
6.1 Binnenlandse bewegingsvrijheid 85
6.2 Buitenlandse bewegingsvrijheid – uitreisverbod 86
6.2.1 Uitreis van Russische staatsburgers naar voormalige Sovjetrepublieken 88
6.2.2 Uitreisverbod in verband met Covid19 89

7 Vrijheid van meningsuiting 90
7.1 Wetgeving 90
7.2 Journalistiek / persvrijheid 92
7.3 Demonstraties 94
7.4 Online vrijheid van meningsuiting 98

8 Vrijheid van vereniging en vergadering 103

9 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging 104

10 Vluchtelingen en ontheemden 105

11 Terugkeer 110

12 Bijlagen 112
12.1 Afkortingen en anderstalige begrippen 112
12.2 Literatuurlijst 112
12.3 Vertaling lijst van Russische organisaties aangemerkt als "buitenlands agent" 123
12.4 Vertaling lijst van verboden Russische rechtspersonen, aangemerkt als extremistisch of terroristisch 126

Inleiding

Dit ambtsbericht is opgesteld op basis van de door het Ministerie van Justitie en Veiligheid gestelde vragen en genoemde aandachtspunten in de *Terms of Reference* (ToR). Deze ToR voor het onderhavige ambtsbericht is vastgesteld op 8 juli 2020. Een geanonimiseerde versie van de ToR is tezamen met het ambtsbericht gepubliceerd op de website van de rijksoverheid.

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in de Russische Federatie beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielaanvragen van personen die afkomstig zijn uit dit land en voor de besluitvorming over terugkeer van afgewezen Russische asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van december 2018. De verslagperiode beslaat de periode december 2018 tot en met maart 2021. Relevante ontwikkelingen van belang voor de beantwoording van de gestelde tor- vragen worden op hoofdlijnen meegenomen tot aan de publicatiedatum. Dit ambtsbericht betreft een feitelijke, neutrale en objectieve weergave van de bevindingen gedurende de onderzochte periode en biedt geen beleidsaanbevelingen. De Russische Federatie zal in dit ambtsbericht ook als Rusland aangeduid worden.

Dit ambtsbericht is opgesteld aan de hand van openbare en vertrouwelijke bronnen waarbij gebruik is gemaakt van zorgvuldig geselecteerde, geanalyseerde en gecontroleerde informatie. Bij de opstelling is onder meer gebruik gemaakt van informatie van niet-gouvernementele organisaties (ngo’s), vakliteratuur, berichtgeving in de media en relevante overheidsinstanties. De passages in dit ambtsbericht berusten op meerdere bronnen, tenzij anders vermeld of in het geval van algemeen onbetwiste feiten. De geraadpleegde openbare bronnen zijn opgenomen in de literatuurlijst.

Een deel van de gebruikte vertrouwelijke informatie is ingewonnen via interviews met relevante en deskundige bronnen ter plaatse. Daarnaast is gebruik gemaakt van vertrouwelijke informatie afkomstig van de diplomatieke vertegenwoordigingen van Nederland in de Russische Federatie. De op vertrouwelijke basis ingewonnen informatie is voornamelijk gebruikt ter ondersteuning en aanvulling van passages die zijn gebaseerd op openbare informatie. De vertrouwelijke bronnen zijn in het voetnotenapparaat aangemerkt als ‘vertrouwelijke bron’ en voorzien van een datum.

1 Politieke ontwikkelingen

De Russische Federatie is een presidentiële republiek, waarin de president, Vladimir Poetin, een centrale rol vervult met vergaande bevoegdheden. De positie van de president werd met een grondwetswijziging op 1 juli 2020 nog verder versterkt. Zo bepaalt de president de binnenlandse en buitenlandse politiek, staat aan het hoofd van de gewapende strijdkrachten, kan een veto uitspreken bij wetgevingstrajecten, benoemt de premier na bevestiging van de Staatsdoema[1], ontslaat hij de premier zonder consultatie van het parlement, benoemt hij zelfstandig hoofden van de staatsveiligheidsdepartementen als Buitenlandse Zaken, Defensie en de opsporings- en inlichtingendienst FSB (*Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii*) na consultatie met de Federatieraad. Ook benoemt en ontslaat hij de hoogste Officieren van Justitie en hoogste federale rechters, heeft een bepalende stem in nationaliteitskwesties en kan gratie aan gedetineerden verlenen. Na de recente grondwetswijziging blijft de maximale termijn voor het ambt van president tweemaal zes jaar. Omdat eerdere termijnen na de wijziging echter niet meetellen, kan de huidige president in theorie aanblijven tot 2036, en zou hij daarmee in totaal zes termijnen kunnen vervullen. Daarnaast wijzigde de nieuwe grondwet de machtsverhoudingen ten gunste van de centrale macht, bijvoorbeeld door betrokkenheid van regionale en centrale autoriteiten bij de vorming van lokaal bestuur.[2] Zie ook paragraaf 1.3 over de grondwetswijzigingen.

Het lagerhuis, genoemd de Staatsdoema, en het hogerhuis, genoemd de Federatieraad, vormen samen het nationale parlement en staan onder controle van de president. In de Staatsdoema is de partij van president Poetin, Verenigd Rusland[3], met driekwart van de zetels de sterkste partij. Met dit aantal zetels kan Verenigd Rusland zonder steun van andere partijen grondwetswijzigingen doorvoeren. Naast Verenigd Rusland zetelen andere partijen in de Staatsdoema, met als grootste spelers de communistische CPRF[4], de ultranationalistische LDPR[5] en het centrumlinkse CR[6]. Deze partijen worden door critici beschouwd als systeemoppositie die loyaal aan de partijlijn van Poetin is en daarom gedoogd wordt door Verenigd Rusland.[7] De niet-systemische oppositie wordt gevormd door partijen en groeperingen die geen deel uitmaken van het politieke stelsel, en dus niet als partij geregistreerd zijn, of wél als partij geregistreerd zijn maar de kiesdrempel van 5% niet halen.[8]

In de verslagperiode bleef de overheid in toenemende mate repressief optreden tegen politieke tegengeluiden in de samenleving zoals gedurende demonstraties, maar toonde zij meer flexibiliteit voor a-politieke protesten waar het ging om bijvoorbeeld milieugerelateerde onderwerpen. Zo bleven autoriteiten streng optreden tegen protesten in Khabarovsk tegen de arrestatie van de gouverneur

[1] Indien de Staatsdoema drie maal de voorgedragen kandidaat weigert, kan de president ook zonder toestemming van de Staatsdoema de premier benoemen. Zie artikel 111 Russische Grondwet.
[2] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 1; Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde: een sterke staat gebouwd op het verleden,* 18 juni 2020; Russian Politics 5 (2020), Elizabeth Teague, *Russia's Consititutional Reforms of 2020,* p. 301-328, 25 augustus 2020.
[3] *Jedinaja Rossija*
[4] CPRF staat voor *Kommunisticheskaya Partiya Rossiyskoy Federatsii*, Communistische Partij van de Russische Federatie.
[5] LDPR staat voor *Liberalno-demokraticheskaya partiya Rossii*, Liberaaldemocratische Partij van Rusland.
[6] CR staat voor *Spravedlivaja Rossija,* Rechtvaardig Rusland.
[7] Meduza, *We don't need a show, What Vladimir Putin thinks about the Russian opposition and state-supported 'political competition'*, 17 maart 2020; zie ook het interview met president Putin op youtube: https://www.youtube.com/watch?time_continue=474&v=JyzNagEpXvI&feature=emb_logo
[8] Raam op Rusland, *Verenigd Rusland won via slimme sluipwegen,* 26 september 2016.

Foergal, de uitsluiting van politieke oppositieleden tijdens lokale verkiezingen in Moskou in 2019-2020, en de vervolging van individuele politieke oppositieleden, journalisten en ngo's. Tijdens demonstraties in navolging van de arrestatie van Aleksej Navalny in januari 2021 werden duizenden betogers opgepakt. Aan de andere kant kwam de overheid tegemoet aan de eisen van demonstranten die zich uitspraken over minder politieke onderwerpen, bijvoorbeeld tegen de bouw van een kerk in een populair park in Jekaterinenburg, tegen een afvalopslag in Shiyes en tegen een industriële mijn op de berg Kushtau.[9]

1.1 Regeringswisseling

Nadat president Poetin in januari 2020 een aantal grondwetswijzigingen voorstelde, dienden premier Dmitri Medvedev en zijn kabinet hun ontslag in. Het hoofd van de Russische belastingdienst, Michail Misjoestin, werd aangewezen als nieuwe premier en unaniem door de Staatsdoema goedgekeurd. Afgetreden premier Medvedev werd benoemd tot plaatsvervangend hoofd van de Veiligheidsraad, die wordt voorgezeten door Poetin. Het nieuwe kabinet met daarin negen vicepremiers en 21 ministers werd op 21 januari 2020 aangekondigd en zag veranderingen op de posten van ministers voor gezondheidszorg, sport, onderwijs en economie. Drie oudgediende vicepremiers en twaalf ministers werden herbenoemd, waaronder bijvoorbeeld de minister van Buitenlandse Zaken Sergey Lavrov en minister van Defensie Sergei Shoigu. De meeste leden van dit nieuwe kabinet komen uit federale toezichtdiensten.[10]

1.2 Verkiezingen

Over het algemeen bleef de partij van president Poetin, Verenigd Rusland, bij regionale verkiezingen in september 2019 en september 2020 de sterkste partij. Zie voor een beschrijving van oppositiepartijen en –activisten paragraaf 5.4.

In Moskou en enkele andere grote steden leidde de uitsluiting van politieke kandidaten in de aanloop naar de lokale verkiezingen in september 2019 tot grootschalige protesten waarbij circa 1.400 demonstranten werden gewelddadig bejegend door de politie en gearresteerd, en met boetes voor onbewezen feiten of het gooien van plastic flesjes.[11] De regerende partij Verenigd Rusland verloor weliswaar een derde van haar zetels in het stadsparlement, maar bleef de meerderheid behouden.[12] In Sint-Petersburg bleef Verenigd Rusland de overweldigende meerderheid behouden, maar stelde de Centrale Kiescommissie dat er sprake was geweest van verkiezingsfraude. Een lokale verkiezingswaarnemer werd in Sint-Petersburg fysiek aangevallen door een onbekende, nadat hij onregelmatigheden had aangekaart; onderzoek door de autoriteiten bleef uit.[13]

Vanaf 31 juli 2020 geldt een nieuwe manier van stemmen en waarnemen tijdens Russische verkiezingen. Verkiezingen mogen nu gedurende maximaal drie opeenvolgende dagen worden gehouden, en de stembussen mogen ook buiten stembureaus in de openbare ruimte worden geplaatst op locaties waar geen geschikt stembureau voorhanden is. Hoewel deze wetswijzigingen ertoe dienen om meer

[9] Raam op Rusland, *Putin, unlimited? Challenges to Russia's regime,* 14 december 2020.
[10] NRC, *Poetin gooit Russisch staatsbestel om, regering Medvedev stapt op,* 15 januari 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 23 januari 2020 en 24 januari 2020;
[11] Vertrouwelijke bron d.d. 5 maart 2021;
[12] BBC News, *Lyubov Sobol: The woman driving Russia's opposition protests,* 3 augustus 2019; The Guardian, *Pro-Putin candidates suffer losses in Moscow elections,* 9 september 2019; Freedom House, *Nations in Transit 2020 – Russia, electoral process*.
[13] The Moscow Times, *United Russia Officials Meddled in St. Petersburg Vote, Top Election Official Says,* 25 september 2019; RFERL, *Election Observer Sucker Punched In St. Petersburg*, 12 september 2019; Meduza, *An election monitor explains how chaos in St. Petersburg has led to mass fraud,* 13 september 2019; The Guardian, *Pro-Putin candidates suffer losses in Moscow elections,* 9 september 2019.

mensen in de gelegenheid te stellen om te stemmen ondanks de maatregelen tegen Covid19, vrezen critici voor een verhoogd risico op manipulatie van stembussen, bijvoorbeeld gedurende de nacht. Per partij kunnen er twee verkiezingswaarnemers benoemd worden die overdag aanwezig zijn op het stembureau. Verder mag de samenstelling van kiescommissies van partijen rond campagnetijd niet veranderen. Daardoor zou continuïteit gewaarborgd zijn, maar critici vrezen een onkritische houding van commissieleden jegens hun partijleiding, om hun eigen benoeming niet in gevaar te brengen.[14]

Ook in de regionale verkiezingen van 2020 won Poetins partij Verenigd Rusland in de meeste regio's; alleen in de parlementen van de Siberische steden Novosibirsk en Tomsk kwam niet Verenigd Rusland maar een als systeemoppositiepartij beschouwde partij als sterkste uit de bus. Ook enkele collega's of gealliëerden van Navalny werden gekozen als afgevaardigden[15]. Navalny zelf kon niet deelnemen aan de verkiezingen door zijn strafblad. Volgens Westerse media hadden onafhankelijke verkiezingswaarnemers uit het verloop en de officiële uitslagen van de verkiezingen geconcludeerd dat er sprake was van toenemende manipulatie en verkiezingsfraude in vergelijking met eerdere verkiezingen. Zo zouden in de Joodse Autonome Regio[16] bijvoorbeeld 58% van de kiesgerechtigden al vroeg hebben gestemd, terwijl de totale officiële opkomst bij de vorige gouverneursverkiezing in die regio slechts 31% bedroeg. Ook zouden er ondoorzichtige afspraken over politieke posities gemaakt zijn tussen Verenigd Rusland en de systeemoppositie.[17]

1.3 Grondwetswijzigingen

Door middel van een aantal grondwetswijzigingen werd de positie van president Poetin verder versterkt. De wijzigingen ontvingen – na reeds bevestigd te zijn door het Parlement en het Constitutionele Hof[18] – via een volksraadpleging[19] op 1 juli 2020 brede steun van de bevolking. Volgens staatspersbureau TASS stemde 77.92% voor de wijzigingen, bij een opkomst van 65% van alle stemgerechtigden.[20] Daarmee werd de gewijzigde grondwet op 4 juli 2020 van kracht. Onafhankelijke waarnemers als bijvoorbeeld Sergej Sjpilkin, en de bureaus *Golos* en *Levada* maakten veel lagere cijfers bekend, en de onafhankelijke krant *Novaya Gazeta* noemde de gang van zaken "ongewoon smerig verkiezingsbedrog".[21]

De nieuwe grondwet is op circa tweehonderd punten gewijzigd. De voornaamste van deze wijzigingen ten aanzien van de president zijn de volgende:

- De president benoemt ministers na bekrachtiging van de Staatsdoema.

[14] Library of Congress, *Russia: New Election Law Creates More Flexibility in Setting Length and Place of Voting,* 10 augustus 2020; Federale wet nr. 267-FZ met amendementen op de Federale wet nr. 67-FZ van 12 juni 2002 ("Federal law on basic guarantees of electoral rights and the rights of citizens to participate in a referendum").
[15] Politico, *Russia's regional elections bring rare win for Navalny,* 14 september 2020.
[16] De Joodse Autonome Regio *(Jevrejskaja avtonomnaja oblast)* ligt in het verre Oosten van Rusland, grenzend aan China.
[17] Raam op Rusland, *Verenigd Rusland won regionale verkiezingen met nog meer 'verdeel en heers',* 17 september 2020; Die Zeit, *EU erkennt Wahlergebnisse teilweise nicht an,* 14 september 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 4 september 2020.
[18] De Groene Amsterdammer, *Een nieuwe epoche*, 22 juli 2020.
[19] Voor een volksraadpleging in Rusland is – anders dan voor een referendum – geen minimale opkomst van 50% vereist, en is een gewone meerderheid voldoende voor een bekrachtigende uitkomst. Vertrouwelijke bron: d.d. 17 juli 2020.
[20] TASS, *Kremlin lauds constitutional vote as triumph and trust in Putin,* 2 juli 2020.
[21] Raam op Rusland, *Plebisciet maakt geen einde aan opvolgingsstrijd van Poetin,* 7 juli 2020; Novaya Gazeta, *Russia, Explained Extra* d.d. 4 juli 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 17 juli 2020.

- De president draagt officieren van justitie en rechters in de federale gerechtshoven voor ter benoeming. Lokale officieren van justitie worden voortaan centraal benoemd door de Procureur Generaal.[22]
- Het Constitutionele Hof bepaalt voortaan welke uitspraken van internationale instanties, zoals bijvoorbeeld het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), in Rusland van kracht zijn.[23] Zie voor het EHRM ook paragraaf 4.4.1.
- De centrale macht wordt versterkt ten opzichte van lokale macht. Zo kunnen centrale of regionale overheden deelnemen in de vorming van lokale overheden, de benoeming en het ontslaan van lokale overheidsfunctionarissen.[24]
- De presidentiële maximale ambtstermijn bedraagt tweemaal zes jaar, waarbij de teller met invoering van de nieuwe grondwet opnieuw begint te lopen; president Poetin kan zich daarom opnieuw voor twee termijnen verkiesbaar stellen. Technisch gezien werd deze wijziging al eerder opgenomen in de nieuwe grondwet, en niet pas bij de grondwetswijziging. President Poetin had op 10 maart 2020 in een toespraak gepleit voor stabiliteit en continuïteit. Binnen een half uur nam de Staatsdoema met 382 tegen 43 stemmen een voorstel aan om de vorige presidentiële ambtstermijnen bij een nieuwe verkiezing te annuleren.[25]
- De presidentiële onschendbaarheid is verankerd in het eerst onopgemerkte 92.1 in de nieuwe grondwet, dat onschendbaarheid verleent voor het leven na beëindiging van de presidentiele termijn. In november 2020 werd dit artikel bevestigd in de Staatsdoema, en daarmee kunnen voormalig presidenten en hun familieleden niet worden onderworpen aan politieverhoren of huiszoekingen, en hun bezittingen kunnen niet in beslaggenomen worden, tenzij het parlement deze immuniteit opheft. Op 31 oktober 2020 diende Poetin zelf daarnaast een wetsvoorstel in, waarmee afgetreden presidenten voor het leven lid kunnen worden van de Federatieraad, en daarmee ook nog immuniteit verwerven als senator. Het wetsvoorstel werd eind december 2020 bekrachtigd.[26]

Verder introduceren de wijzigingen een aantal ideële waarden in de tot voor kort zuiver juridische grondwet:[27]

- De staat biedt bescherming aan traditionele gezinswaarden door bijvoorbeeld het huwelijk voor te behouden aan man en vrouw;
- de Russische taal is de taal van het volk dat de staat gevormd heeft;
- de staat is de beschermheer van de duizendjarige geschiedenis die draait om idealen en geloof in de Russisch-orthodoxe God, en ziet toe op het verbod op bagatellisering van het verleden, met name een interpretatie van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog afwijkend van de in Rusland officiële gangbare interpretatie;
- het bespreken van wijzigingen van het Russisch grondgebied is ontoelaatbaar, bijvoorbeeld over teruggave van de geannexeerde gebieden als de Koerilen (Japan) of de Krim (Oekraïne).

[22] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 1; Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde: een sterke staat gebouwd op het verleden,* 18 juni 2020; Russian Politics 5 (2020), Elizabeth Teague, *Russia's Consititutional Reforms of 2020,* p. 301-328, 25 augustus 2020.
[23] Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde: een sterke staat gebouwd op het verleden,* 18 juni 2020.
[24] Russian Politics 5 (2020), Elizabeth Teague, *Russia's Consititutional Reforms of 2020,* p. 314, 25 augustus 2020.
[25] Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde: een sterke staat gebouwd op het verleden,* 18 juni 2020.
[26] Deze laatste vorm van immuniteit alleen biedt onvoldoende garantie voor volstrekte straffeloosheid, omdat een meerderheid van senatoren de immuniteit kan opheffen. Dat overkwam een senator in 2019, die direct daarop tijdens een vluchtpoging in de coulissen van de Federatieraad werd gearresteerd. Zie vertrouwelijke bron d.d. 13 november 2020; BBC News, *Russia moves to protect Putin from prosecution*, 17 november 2020; Nederlands Dagblad, *Poetin kan na vertrek voor het leven senator worden,* 22 december 2020.
[27] Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde: een sterke staat gebouwd op het verleden,* 18 juni 2020.

Daarnaast mogen de president, ministers en volksvertegenwoordigers voortaan geen buitenlandse bankrekeningen of een tweede, andere nationaliteit dan de Russische bezitten.[28]

[28] Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde: een sterke staat gebouwd op het verleden,* 18 juni 2020.

2 Identiteit, documenten en nationaliteit

2.1 Identificatieplicht en identificerende documenten

Zonder geldig identiteitsbewijs kan men in Rusland geen rechtshandelingen uitvoeren, geen officiële administratieve handelingen verrichten en geen gebruik maken van overheidsdiensten. Een identiteitsbewijs is ook nodig bij het afsluiten van een telefoonabonnement in een winkel, of bij de aankoop van een treinkaartje, bootkaartje of vliegticket voor reizen binnen de Russische Federatie.[29] Ook bijvoorbeeld het aanmelden van kinderen op scholen vereist – naast de geboorteakte van de kinderen – het identiteitsbewijs van de ouders. [30] Verder is voor het ontvangen van medische diensten het identiteitsbewijs van de betreffende patiënt vereist.[31]

Legitimatieplicht

In de Russische Federatie bestaat een legitimatieplicht voor iedereen vanaf veertien jaar. Men dient te allen tijde een geldig legitimatiebewijs te kunnen tonen. Het niet in het bezit hebben ervan is een bestuursrechtelijke overtreding en kan worden bestraft met een geldboete tussen de tweeduizend tot vijfduizend roebel.[32] De politie kan burgers op straat om een identiteitsbewijs vragen. Op basis van de Politiewet kan dit alleen indien er gerede verdenking bestaat dat de persoon in kwestie een overtreding of misdrijf begaat. In de praktijk is de interpretatievrijheid van de politie hierbij echter groot en kan de politie burgers op willekeurige basis om een identiteitsbewijs vragen. Volgens onderzoekers gebeurt dit ook en met name bij etnische minderheden uit bijvoorbeeld de Noordelijke Kaukasus.[33]

2.2 Documenten

2.2.1 Identiteits- en reisdocumenten

Rusland kent een duaal paspoortsysteem: een binnenlands en een internationaal of buitenlands paspoort. Over het algemeen wordt het binnenlandse paspoort voor legitimatie en verplaatsing binnenslands gebruikt en het internationale paspoort voor reizen buiten Rusland. Het internationale paspoort kent een biometrische en een niet-biometrische variant.

Binnenlands paspoort

Het originele binnenlands paspoort is binnen Rusland het belangrijkste identificatiedocument, omdat dit naast persoonsgegevens ook gegevens over de woonplaatsregistratie bevat (de zogenaamde *propiska;* zie voor de woonplaatsregistratieplicht paragraaf 6.2 over bewegingsvrijheid). Het originele binnenlandse paspoort dient ter identificatie, een kopie is onvoldoende. Naast de naam, geslacht, geboortedatum en -plaats bevat het binnenlandse paspoort informatie over de burgerlijke staat, het aantal kinderen, al dan niet vervulling van de militaire dienstplicht, adres en al dan niet afgifte van een internationaal paspoort. Gegevens over de etniciteit worden niet meer opgenomen in het binnenlands

[29] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 11.
[30] IOM: *Länderinformationsblatt Russische Föderation 2019,* p. 4 en 11.
[31] IOM: *Länderinformationsblatt Russische Föderation 2019,* p. 4 en 11.
[32] Tweeduizend tot vijfduizend roebel is op 13 oktober 2020 omgerekend ca. tussen EUR 22 en EUR 55, zie xe.com.
[33] Freedom House, *Freedom in the World, Russia*, para. G1; US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 41; artikel 19 Russische Wet op de bestuurlijke overtredingen; website Norwegian Identity Center (NIDS), geraadpleegd op 13 oktober 2020; Expert Opinion Mark Galeotti, *License to Kill? The Risk to Chechens inside Russia*, juni 2019; Trouw, *De leider van Tsjetsjenië foltert nu ook de elite*, 2 november 2019; Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 11.

paspoort. In Rusland wonende Russen moeten het binnenlands paspoort op veertienjarige leeftijd aanvragen.[34]

Het binnenlands paspoort moet worden verlengd op 20-jarige en op 45-jarige leeftijd. Vanaf 45-jarige leeftijd van de houder is het binnenlands paspoort geldig voor onbepaalde tijd. Zowel de eerste aanvraag als opvolgende aanvragen worden ingediend bij de plaatselijke vertegenwoordiging van het ministerie van Binnenlandse Zaken (*Ministerstvo Vnutrennikh Del*, MVD) waar de aanvrager als woonachtig of als tijdelijk woonachtig is geregistreerd, of waar de aanvrager daadwerkelijk verblijft. De afspraak kan elektronisch worden gemaakt en voorbereid via een online portaal voor overheidsdiensten waarbij de aanvrager reeds kopieën en gegevens verstrekt (*Jedinij Portal Gosoesloegi).* Maar ook bij een online voorbereiding van de aanvraag geschiedt de daadwerkelijke aanvraag in persoon, waarbij ook de originele documenten en pasfoto's worden overgelegd, en de aanvraag wordt getekend.[35]

Om een binnenlands paspoort te kunnen aanvragen dient men onderstaande documenten te overleggen:[36]

- een ingevuld aanvraagformulier;
- een geboorteakte;
- twee recente pasfoto's van 3,5 x 4,5 cm;
- een betaalbewijs;
- documenten die een bepaalde status in het paspoort bevestigen, bijvoorbeeld een bewijs dat men de dienstplicht heeft vervuld, een trouwakte en geboorteaktes van kinderen onder de veertien jaar.

Overige identiteitsdocumenten
Indien de woonplaatsregistratie niet voor de rechtshandeling van belang is, kunnen andere documenten dienen om de identiteit van een persoon vast te stellen: een buitenlands paspoort, een militair boekje[37], een zeemansidentiteitsdocument ('zeemansboekje'), een diplomatiek paspoort, een dienstpaspoort, een rijbewijs en elk ander door officiële instanties verstrekt document, waarop zowel een foto als de naam van de houder vermeld staan (bijvoorbeeld een werk- of schoolpas). Deze documenten kunnen echter niet worden gebruikt voor (administratieve) handelingen waarbij het aantonen van een woonplaatsregistratie benodigd is en worden zodoende door de autoriteiten niet zonder meer geaccepteerd als legitimatiebewijs. In feite dient daarom vrijwel altijd het binnenlandse paspoort als identiteitsbewijs en dragen Russen dit paspoort in de regel altijd bij zich. Bij binnenlandse reizen dienen Russische burgers altijd hun binnenlandse paspoort bij zich te dragen.[38]

Internationaal paspoort
Als belangrijkste bewijs van de Russische nationaliteit dient bij uitreis het internationale paspoort. Daarnaast kunnen volgens de Russische wet[39] Russische staatsburgers bij in- en uitreis hun nationaliteit aantonen door middel van een diplomatiek paspoort, een dienstpaspoort of een zeemansboekje. Het oude

[34] https://мвд.рф/Deljatelnost/emvd/guvm/выдача-паспорта-гражданина-рф; Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020; website Norwegian Identity Center (NIDS), geraadpleegd op 13 oktober 2020.
[35] Zie Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 11 en artikel 71 *Administrative rules of the MVD RF for issuing and replacing passports for citizens of the Russian Federation in the Russian Federation* nr 773 d.d. 16 november 2020; Website Norwegian Identity Center (NIDS), geraadpleegd op 13 oktober 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020.
[36] Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020.
[37] Zie ook paragraaf 5.3 voor meer informatie over identiteitsdocumenten van militairen.
[38] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 11. Freedom House, *Freedom in the World, Russia*, para. G1; US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 41.
[39] Federal Law of 1996 on the Procedures for Exiting and Entering the Russian Federation.

Russische internationale paspoort is geldig voor vijf jaar en bevat geen biometrische gegevens. Sinds 2007 worden biometrische internationale paspoorten afgegeven. Vanaf 1 maart 2010 zijn biometrische internationale paspoorten tien jaar geldig (voorheen vijf jaar). De aanvrager kan kiezen tussen een biometrisch paspoort (tien jaar geldig), ook wel genaamd een 'paspoort voor de nieuwe generatie' en een niet-biometrisch paspoort ('oude stijl') dat vijf jaar geldig is.[40]

Bij een aanvraag van een Russisch internationaal niet-biometrisch paspoort, geldig voor vijf jaar, dient men de volgende documenten te overleggen:[41]

- een ingevuld aanvraagformulier, een fotokopie van dit verzoek, evenals de bijlage van het aanvraagformulier;
- het binnenlandse paspoort van de aanvrager;
- een betaalbewijs;
- drie pasfoto's;
- het oude internationale paspoort indien nog geldig;
- aanvullende documenten die bijvoorbeeld bevestigen dat de aanvrager zijn dienstplicht heeft vervuld.

Bij een aanvraag van een Russisch internationaal biometrisch paspoort, geldig voor tien jaar, dient men de volgende documenten te overleggen:[42]

- een ingevuld aanvraagformulier. Dit kan elektronisch of in persoon bij een kantoor van het ministerie van Binnenlandse Zaken;
- een document waardoor de identiteit van de aanvrager vastgesteld kan worden;
- een digitale foto, die samen met de aanvraag moet worden aangeleverd;
- voor mannen tussen de 18 en 27: een militair dienstboekje;
- een eerder afgegeven paspoort, indien nog geldig;
- aanvullende documenten zoals een trouwakte en geboorteakte.

Bij de aanvraag van een biometrisch internationaal paspoort worden volgens de wet vingerafdrukken afgenomen bij aanvragers van twaalf jaar en ouder. Vanaf 1 juli 2013 werd het afnemen en opslaan van vingerafdrukken ingevoerd in Moskou, de regio Moskou, Sint-Petersburg en de regio Sint-Petersburg, en vanaf 1 januari 2015 uitgerold in heel Rusland. Bij het ophalen van het biometrische internationale paspoort moet de identiteit van de houder van het document opnieuw geverifieerd worden aan de hand van de vingerafdrukken. De pasfoto en de vingerafdrukken worden op een chip op het paspoort opgeslagen. Bij de aanvraag van een internationaal biometrisch paspoort op een Russische ambassade in het buitenland worden ook vingerafdrukken afgenomen.[43]

Om een internationaal paspoort buiten Rusland bij een Russische ambassade of consulaat te kunnen aanvragen moet de aanvrager een nog geldig internationaal paspoort tonen óf een geldig binnenlands paspoort. Bij het ontbreken aan één van

[40] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2014 en 2018.

[41] Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020; Administratief reglement van het ministerie van Binnenlandse Zaken van de Russische Federatie voor het verlenen van staatsdiensten voor de registratie en afgifte van paspoorten van een burger van de Russische Federatie, waarmee de identiteit van een burger van de Russische Federatie buiten het grondgebied van de Russische Federatie wordt aangetoond, met daarin een elektronische gegevensdrager van 31 december 2019 (https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/73580659, Russischtalig); Administratief reglement van het ministerie van Binnenlandse Zaken van de Russische Federatie voor het verlenen van staatsdiensten voor de registratie en afgifte van paspoorten van een burger van de Russische Federatie, waarmee de identiteit van een burger van de Russische Federatie buiten het grondgebied van de Russische Federatie wordt aangetoond, van 16 November 2017, artikel 37 (https://base.garant.ru/71836826/53f89421bbdaf741eb2d1ecc4ddb4c33, Russischtalig)

[42] Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020;

[43] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 13; Vertrouwelijke bron d.d. 22 februari 2021; Vertrouwelijke bron d.d. 1 maart 2021.

deze documenten moet de aanvrager eerst een verzoek om bevestiging van zijn Russisch staatsburgerschap indienen bij het hoofd van de consulaire afdeling. Daartoe verstrekt hij een aanvraagformulier met een foto, en fotokopieën van het verlopen binnenlandse en buitenlandse paspoort. Russische consulaten verstrekken uitsluitend internationale paspoorten, geen binnenlandse paspoorten.[44] Russische paspoorten voor minderjarige kinderen kunnen volgens de website van de Russische vertegenwoordiging in Den Haag aangevraagd worden door één ouder zonder toestemming van de andere ouder; in geval van onenigheid tussen de ouders van een minderjarige aanvrager wordt het paspoort volgens de wet echter niet afgegeven.[45] Zie voor reizen van minderjarige kinderen ook paragraaf 5.8 over (alleenstaande) minderjarigen.

Geboorteakte als identiteitsdocument voor kinderen jonger dan veertien jaar en overige akten
Binnen Rusland kan voor kinderen onder de veertien jaar de geboorteakte als identificatiedocument dienen. Het geboortecertificaat wordt afgegeven door het kantoor van de burgerlijke stand (ZAGS, *Civil Registry Office*) en is geldig voor onbepaalde tijd. Één ouder of voogd kan het geboortecertificaat aanvragen, en het wordt afgegeven op het kantoor van de ZAGS. Naast de geboorteakte worden de volgende akten afgegeven door het ZAGS: huwelijksakte, echtscheidingsakte, bewijs van ouderlijk gezag, overlijdensakte, akte van naamsverandering. Ook deze akten worden afgegeven op het kantoor van de ZAGS en zijn geldig voor onbepaalde tijd.[46]

2.2.2 Biometrische gegevens

Het Russische ministerie van Binnenlandse Zaken plant de aanleg van een centrale biometrische database met onder meer gezichtsscans, vingerafdrukken, irisscans en stemherkenning die eind 2021 live moet gaan.[47] In voorbereiding op de lancering van het systeem zijn in de verslagperiode biometrische dataprojecten in Moskou en projecten ten aanzien van biometrische data van migranten en staatlozen gelanceerd, zie hieronder.

De huidige Russische wetgeving[48] bepaalt dat alle vormen van biometrische data[49] alleen mogen worden verwerkt met toestemming van de betrokken persoon. Van het vereiste van toestemming kan worden afgeweken indien dit nodig is voor de volgende doeleinden: voor implementatie van internationale overeenkomsten betreffende wedertoelating, voor administratie en uitvoering van het rechtssysteem, voor verplichte dactyloscopische registratie, en daarnaast op basis van wettelijke bepalingen van uiteenlopende aard. Deze wettelijke bepalingen liggen met name op het terrein van veiligheid, als bijvoorbeeld defensie, openbare orde en veiligheid, anti-terrorisme, transportveiligheid, anti-corruptie, operationele opsporingsactiviteiten, publieke dienstverlening, strafrechtelijke wetten, wettelijke bepalingen aangaande toegang tot de Russische Federatie en uitreis, en nationaliteitsrechtelijke bepalingen.[50]

Verzameling biometrische gegevens in Moskou

[44] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 13.
[45] https://netherlands.mid.ru/pasport geraadpleegd op 4 september 2020; OFPRA, *Délivrance des papier d'identité aux enfants mineurs et autorisations parentales pour leur sortie du territoire,* 21 juli 2020.
[46] Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020.
[47] The Moscow Times, *Russia Plans Biometric Database for Citizens, Foreigners – TASS,* 23 november 2020; The Moscow Times, *Russia to Expand Surveillance to Tattoo, Iris, Voice Recognition – RBC,* 25 februari 2020.
[48] Artikel 11 Federal law No. 152-FZ of 27.07.2006 (as amended on 24.04.2020) "On personal data".
[49] Onder biometrische data vallen lengte, gewicht, vingerafdrukken, handvorm, irisscan, stemopnames, handschrift, gezichtsscans en DNA.
[50] Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020.

Gedurende de Covid19 pandemie werd het camerabewakingssysteem met gezichtsherkenning in Moskou uitgebreid. Het systeem moet met tweehonderdduizend camera's een van de grootste surveillancesystemen ter wereld worden en moet de overheid in staat stellen om te traceren of mensen aan hun quarantaineverplichting voldoen, bijvoorbeeld na terugkeer uit het buitenland. Daarnaast kunnen verdachten van een misdrijf via gezichtsherkenning worden opgespoord.[51] Het systeem van gezichtsherkenning stuitte op protest van activisten, die privacygerelateerde bezwaren zagen. Daarnaast bleek het systeem niet onfeilbaar; volgens de ngo *Human Rights Watch* (HRW) werd een groot aantal onterechte boetes uitgedeeld voor het overtreden van Covid19 maatregelen.[52]

Naast het systeem van gezichtsherkenning is de aanleg gestart van zogenaamde *sniffers* met bijbehorende software in Moskou bij haltes van het openbaar vervoer en op strategische voetgangers-kruispunten. Deze sniffers identificeren individuele mobiele telefoons aan de hand van bluetooth-kenmerken of Wi-Fi MAC-adressen, en brengen individuele bewegingen door de stad in kaart per dag, maand en jaar. Het systeem moet verkeersstromen in kaart brengen en anonimiseert gegevens, maar het maakt ook gebruik van gezichtsherkenning via videocamera's in de stad.[53] Toegang tot het systeem hebben gemeentelijke en federale ambtenaren en opsporingsambtenaren.[54] In mei 2019 werd nog geëxperimenteerd met spraakherkenningstechnologie in Moskou.[55]

Biometrische gegevens van naturalisanten
Migranten en staatlozen die de Russische nationaliteit verkrijgen kunnen vanaf oktober 2020 door het ministerie van Binnenlandse Zaken verplicht worden om vingerafdrukken af te staan ter registratie in een centrale database.[56] HRW berichtte daarnaast over plannen om een app verplicht te stellen aan migranten in Rusland, waarmee hun biometrische data – lengte, gewicht, haarkleur, vingerafdrukken, DNA, irisscans, gezichtskenmerken, informatie over de gezondheidstoestand en het strafblad aan elkaar gekoppeld worden. Verder zou een sociale score toebedeeld worden, gebaseerd op "betrouwbaarheid".[57]

2.2.3 Documentfraude

Over documentfraude met Russische documenten is geen nieuwe informatie bekend ten opzichte van het vorige ambtsbericht. In enkele gevallen werden vervalste Europese visa in echte Russische paspoorten gebruikt, en een vervalst zeemansboekje. Ook kwam vóór deze verslagperiode fraude met inreisstempels in echte Russische paspoorten voor, of het gebruik van een echt Russisch paspoort door iemand anders dan de houder van het paspoort.[58]

[51] The Moscow Times, *Russia to Expand Surveillance to Tattoo, Iris, Voice Recognition – RBC,* 25 februari 2020.
[52] HRW, *Russia's latest app will track migrant workers – But who's next?,* 9 juni 2020.
[53] Vertrouwelijke bron d.d. 30 oktober 2020.
[54] TASS, *Moscow to create large-scale facial recognition system, mayor says,* 30 mei 2019; Moscow Times, *Moscow Activists Protest Widespread Facial Recognition With Face Paint*, 7 februari 2020; HRW, *Moscow Silently Expands Surveillance of Citizens*, 25 maart 2020; Moscow Times, *Russia Is Building One of the World's Largest Facial Recognition Networks,* 12 november 2019; HRW, *Russia's latest app will track migrant workers – But who's next?,* 9 juni 2020.
[55] TASS: *Moscow to create large-scale facial recognition system, mayor says,* 30 mei 2019.
[56] http://en.kremlin.ru/acts/news/63645; Rapsi, *Foreigners acquiring Russian citizenship to be subject to obligatory dactyloscopy,* 23 juni 2020.
[57] HRW, *Russia's Latest App Will Track Migrant Workers — But Who's Next?,* 9 juni 2020.
[58] Website Norwegian Identity Center (NIDS), geraadpleegd op 13 oktober 2020, documentfraude in 2018; Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 14.

2.3 Russisch staatsburgerschap

In de Russische taal wordt onderscheid gemaakt tussen enerzijds *natsionalnost* (etnische afkomst) en anderzijds *grazjdanstvo* (staatsburgerschap) ter aanduiding van de juridische band tussen een persoon en een staat. Om verwarring tussen de Russische term *natsionalnost* en de Nederlandse term nationaliteit te voorkomen zal in dit ambtsbericht van staatsburgerschap worden gesproken.

Het Russische staatsburgerschap kan worden verkregen door geboorte uit Russische ouders, na toelating tot het Russisch grondgebied, door herverkrijging na eerder verlies en op andere gronden op basis van de Russische wet, waaronder de bevoegdheid van de president, of een internationaal verdrag. Een toelichting op de verschillende manieren van verkrijging en verlies volgt hieronder.

2.3.1 Versimpelde naturalisatie en verkrijging van rechtswege voor Oekraïeners

De Russische president kan sinds december 2018 besluiten om buitenlanders of staatlozen[59] om humanitaire redenen via een vereenvoudigde procedure te laten naturaliseren, zie paragraaf 2.3.3.3.[60] Van die bevoegdheid maakte president Poetin gebruik ten aanzien van Oekraïners en staatlozen uit Oekraïne, waarbij hij zich beriep op humanitaire redenen. Naast gunstigere voorwaarden voor naturalisatie, dus verkrijging op hun aanvraag, verkrijgen inwoners van bepaalde delen van Oekraïne – zie hieronder – automatisch het Russische staatsburgerschap zonder daar een aanvraag voor in te hoeven dienen. Kiev erkent deze automatisch afgegeven paspoorten niet, en internationaal is de geldigheid van deze paspoorten omstreden.[61]

De Krim en Sebastopol – verkrijging van rechtswege of versimpelde naturalisatie

Sinds 18 maart 2014 worden Oekraïense of staatloze permanente inwoners van de Krim en Sebastopol door Rusland als Russische staatsburgers beschouwd, tenzij zij binnen één maand na de annexatie van de Krim op 18 maart 2014 te kennen gegeven hebben niet Russisch staatsburger te willen worden en dus uitsluitend het Oekraïense staatsburgerschap te willen behouden. Andere Oekraïeners met uitsluitend het Oekraïense staatsburgerschap en staatlozen, die voorafgaand aan 18 maart 2014 permanent op de Krim of in Sebastopol woonden, kunnen sinds april 2019 vereenvoudigd naturaliseren, net als buitenlandse inwoners van de Krim en staatlozen die zelf of wier familieleden verdreven werden uit dit gebied.[62] Zie ook paragraaf 2.3.3.3 over de versimpelde naturalisatieprocedure.

In april 2019 gaf Rusland aan reeds twee miljoen Russische paspoorten te hebben uitgegeven op de Krim. Mensen uit deze groep die op een later tijdstip het Russische staatsburgerschap weer op willen geven en uitsluitend het Oekraïense staatsburgerschap willen hebben, kunnen dat volgens Rusland. Verder gaf Rusland aan dat 2.519 inwoners van de Krim tot april 2019 gebruik hadden gemaakt van de mogelijkheid om niet het Russische staatsburgerschap te verkrijgen maar om uitsluitend Oekraïens te blijven.[63] Critici betogen dat Oekraïners sterk werden bedreigd of ontmoedigd om af te zien van het Russische staatsburgerschap. Mensen in gesloten instellingen als psychiatrische klinieken, detentiecentra of weeshuizen

[59] Velen werden staatloos ten gevolg van het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.
[60] Federale Wet no. 544-FZ introduceerde deze bevoegdheid in de nationaliteitswet.
[61] Olga Chudinovskikh en Oxana Kharaeva, *Admission to citizenship of person living abroad: Russian policy and international experience,* March 2020; The Moscow Times, *Kyiv Post: Moscow Says it Issued Nearly 200,000 Russian Passports in Ukraine's Donbass*, 3 januari 2020; TASS, *Kiev expands list of unrecognized Russian passports issued to residents of Crimea, Donbass,* 25 november 2020.
[62] OFPRA, *L'acquisition de la citoyenneté russe par naturalisation,* 27 oktober 2020, p. 15.
[63] UN Human Rights Committee, Eighth report submitted by the Russian Federation under article 40 of the Covenant, due in 2019, CCPR/C/RUS/8 d.d. 17 mei 2019, punt 23;

zouden helemaal niet de gelegenheid gehad hebben om zich te onttrekken aan de verkrijging van rechtswege. Rusland zou oplegging van het Russische staatsburgerschap gebruiken om jurisdictie te verkrijgen over mensen en hen tegen hun wil in Rusland berechten voor bijvoorbeeld separatisme. Minimaal 4.700 Oekraïense gedetineerden zouden zijn verplaatst naar detentiecentra in Rusland. Bekende voorbeelden van berechting in Rusland zijn de Oekraïense filmmaker Oleg Sentsov en de activist Aleksandr Kolchenko, die door een Russische rechtbank tot gevangenisstraffen van respectievelijk twintig en tien jaar voor terrorisme werden veroordeeld. Beiden kwamen in september 2019 bij een gevangenenruil met Oekraïne vrij.[64]

Donetsbekken (de oblasten Loehansk en Donetsk) – versimpelde naturalisatie
Inwoners van bepaalde niet door Oekraïne gecontroleerde districten in het Oost-Oekraïense Donetsbekken – in de oblasten Loehansk en Donetsk – kunnen volgens Russisch recht sinds 24 april 2019 op versimpelde wijze naturaliseren tot Rus. Zij krijgen vrijstelling van de vereiste verblijfsduur, minimale bestaansmiddelen en Russische taalvaardigheid. Bij de aanvraag hoeven ze geen Russische verblijfsvergunning aan te tonen. Volgens media zijn tot begin 2020 ongeveer tweehonderdduizend Russische paspoorten uitgegeven in het Donetsbekken.[65] Oekraïeners en staatlozen die in de oblasten Loehansk en Donetsk woonden na 27 april 2014 respectievelijk 7 april 2014, en die op het moment van aanvraag rechtmatig in Rusland verblijven, kunnen eveneens vereenvoudigd naturaliseren.[66] Zie voor meer details paragraaf 2.3.3.3.

2.3.2 Verkrijging van het Russische staatsburgerschap van rechtswege

Volgens de Russische wet verkrijgt een kind van rechtswege het Russische staatsburgerschap bij de geboorte buiten Rusland, indien het twee Russische ouders heeft dan wel één alleenstaande Russische ouder. Bij de geboorte op het grondgebied van Rusland ontstaat het Russische staatsburgerschap van rechtswege indien één ouder Russisch is, indien de ouders onbekend zijn, indien het kind het staatsburgerschap van de buitenlandse ouders niet kan verkrijgen of anderszins staatloosheid dreigt[67]. Indien de geboorte van het kind niet werd geregistreerd, resulteerde dit in de verslagperiode in het weigeren van openbare diensten en bevestiging van het Russische staatsburgerschap.[68]

2.3.3 Verkrijging van het Russische staatsburgerschap door naturalisatie

Het Russische staatsburgerschap kan worden verkregen door naturalisatie op verzoek van meerderjarige handelingsbekwame staatloze of buitenlandse personen, of op verzoek van de ouder of voogd van minderjarige of handelingsonbekwame staatloze of buitenlandse personen.

2.3.3.1 Vereisten voor naturalisatie

De vereisten voor naturalisatie door meerderjarige en handelingsbekwame buitenlandse en staatloze aanvragers zijn vastgelegd in artikel 13 van de Wet op het staatsburgerschap van de Russische Federatie[69]. Minderjarigen kunnen naturaliseren

[64] Open Society Justice Initiative, *Sentsov and Kolchenko v. Russia,* geraadpleegd op 6 februari 2021; The New York Times, *Russia and Ukraine Swap Dozens of Prisoners, in a 'First Step to Stop the War',* 7 september 2019; Vertrouwelijke bron d.d. 22 juni 2020.
[65] The Moscow Times, *Kyiv Post: Moscow Says it Issued Nearly 200,000 Russian Passports in Ukraine's Donbass*, 3 januari 2020; TASS, *Donbass residents start receiving Russian passports under fast-track procedure,* 14 juni 2019;
[66] OFPRA, *L'acquisition de la citoyenneté russe par naturalisation*, 27 oktober 2020, p. 16; Stiftung Wissenschaft und Politik, *Russia's "Passportization" of the Donbass,* augustus 2020;
[67] Zie artikel 12 Federal Law on Citizenship of the Russian Federation, 31 mei 2002.
[68] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 57.
[69] Federale wet van 31.05.2002 N 62-FZ "On Citizenship of the Russian Federation"

op verzoek van een meerderjarige ouder of voogd. Over het algemeen gelden de volgende vier voorwaarden voor naturalisatie:

- onafgebroken[70] legaal verblijf van minimaal vijf jaar voorafgaand aan de naturalisatie; daarbij hoort het tonen van een geldige verblijfsvergunning;
- voldoende inkomen;
- kennis van de Russische taal; en
- een verklaring van verbondenheid aan de Russische grondwet en overige Russische wetgeving.

Een aantal mensen wordt geacht niet te voldoen aan het laatste vereiste, en is daarom uitgesloten van naturalisatie. Het gaat daarbij om terroristen, separatisten, extremisten, net als mensen met een inreisverbod, mensen die vervalste documenten hebben gebruikt voor het naturalisatieverzoek; mensen die op het moment van het naturalisatieverzoek in militaire dienst zijn van een buitenlandse mogendheid of mensen in dienst van buitenlandse veiligheidsdiensten; en mensen die op het moment van naturalisatie een voorwaardelijke of niet-uitgediende straf voor een misdrijf hebben, die worden verdacht van een misdrijf of die in detentie zitten voor een misdrijf.[71]

Vereiste documenten
Vereist voor naturalisatie zijn de volgende documenten:

- ingevuld aanvraagformulier;
- geldige verblijfsvergunning;
- paspoort of ander identiteitsbewijs;
- geboortecertificaat;
- huwelijks- en geboorteakten van kinderen, indien van toepassing;
- bewijs van adresregistratie;
- een bewijs van Russische taalvaardigheid;
- bewijs van betaling van staatsbelasting;
- pasfoto's.

Hieronder worden categorieën aanvragers toegelicht die vrijgesteld zijn van één of meer vereisten. Voor deze informatie is steeds gebruik gemaakt van bronnen als vermeld in de voetnoot.[72]

Voor alle categorieën vrijgestelde personen geldt dat zij hun identiteit moeten kunnen bewijzen, hetgeen ongedocumenteerde staatloze personen vaak voor grote problemen stelt.[73]

2.3.3.2 Vrijstelling van één vereiste

Vrijstelling van het vereiste van vijf jaar onafgebroken legaal verblijf
Het eerste vereiste van vijf jaar onafgebroken legaal verblijf in de Russische Federatie is bijgesteld naar één jaar legaal verblijf in de Russische Federatie voor de volgende categorieën aanvragers:

- mensen die bijzondere verdiensten geleverd hebben aan de Russische Federatie op het gebied van bijvoorbeeld technologie, cultuur of andere sectoren;

[70] Van onafgebroken verblijf is sprake voor zover de betrokkene niet langer dan drie maanden binnen een jaar Rusland heeft verlaten. Zie art. 13 lid 1 sub a Federale wet van 31.05.2002 N 62-FZ.
[71] Artikel 16 Federale wet van 31.05.2002 N 62-FZ "On Citizenship of the Russian Federation";
[72] Artikel 13 Federale wet van 31.05.2002 N 62-FZ "On Citizenship of the Russian Federation"; Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020; OFPRA, *L'acquisition de la citoyenneté russe par naturalization,* 27 oktober 2020; Library of US Congress, *New Law Eliminates Requirement to Renounce Foreign Citizenship,* 1 mei 2020; Federale wet No. 124-FZ van 24 april 2020.
[73] Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020;

- mensen met een tijdelijke asielvergunning om politieke redenen;
- mensen die volgens de Russische wet als vluchteling zijn erkend en derhalve een permanente vergunning als vluchteling hebben;

Van het vereiste van vijf jaar onafgebroken legaal verblijf in de Russische Federatie zijn de volgende categorieën aanvragers geheel vrijgesteld:

- voormalige Sovjetburgers die drie jaar in militaire dienst van de Russische Federatie waren. Zij zijn tevens vrijgesteld van het tonen van een geldige verblijfsvergunning;
- Buitenlanders of staatlozen komend uit voormalige Sovjetstaten met een beperking, die voorafgaand aan 1 juli 2002 officieel woonachtig waren in de Russische Federatie;
- Buitenlandse ouders van Russische meerderjarige kinderen;[74]
- Staatloze aanvragers die permanent in Estland of Letland wonen;[75]

Vrijstelling van kennis van de Russische taal
Vrijgesteld van het vereiste van taalkennis zijn de volgende categorieën:

- Mensen in het bezit van een diploma van voortgezet onderwijs daterend van vóór 1 september 1991, afgegeven in een toenmalige Sovjetstaat, of afgegeven na die datum door een onderwijsinstelling in de Russische Federatie;
- Mensen in het bezit van een diploma van voortgezet onderwijs, afgegeven door een staat waar de officiële taal Russisch is;
- Vrouwen ouder dan 60 jaar en mannen ouder dan 65 jaar;
- Mensen met Russisch als moedertaal.

2.3.3.3 Vrijstelling van meerdere vereisten – de versimpelde aanvraagprocedure

Mensen die vrijgesteld zijn van meerdere vereisten, komen in aanmerking voor de zogenaamde versimpelde aanvraagprocedure. Ook deze mensen moeten hun identiteit bewijzen, hetgeen met name staatloze mensen voor problemen kan stellen indien zij niet in het bezit zijn van een identiteitsdocument.[76]

Vrijstelling van de minimale verblijfsduur én het inkomensvereiste
De minimale verblijfsduur én het inkomensvereiste worden niet toegepast op de volgende categorieën aanvragers:

- Meerderjarige en handelingsbekwame staatlozen die in het bezit waren van de nationaliteit van de Sovjet-Unie en in een voormalige Sovjetstaat woonden en wonen, maar niet de nationaliteit van die staat hebben ontvangen;
- Personen die zijn geboren op het grondgebied van de voormalige Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek (RSFSR) en de nationaliteit van een voormalige Sovjetstaat hadden;
- Personen die ten minste drie jaar getrouwd zijn met een burger van de Russische Federatie die op het grondgebied van de Russische Federatie woont;
- Personen die getrouwd zijn met een burger van de Russische Federatie – ongeacht de duur van het huwelijk – en woonachtig zijn op het grondgebied van de Russische Federatie, en met wie ze kinderen gemeen hebben.
- Mensen met een beperking, die een meerderjarige handelingsbekwame zoon of dochter hebben die een staatsburger is van de Russische Federatie;

[74] The Moscow Times, *Russia Simplifies Citizenship for Foreigners With Russian Children,* 12 oktober 2020;
[75] Meduza, *Russia's State Duma passes law allowing dual citizenship for new applicants,* 17 april 2020; RUSI, *Russia's Policy of Passport Proliferation*, 1 mei 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020.
[76] Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020;

- Buitenlandse ouders van een minderjarig Russisch kind, indien de andere (Russische) ouder gestorven, vermist, handelingsonbekwaam is of een beperking heeft en zijn ouderlijk gezag is ontnomen;
- Buitenlandse ouders van een meerderjarig Russisch kind dat handelingsonbekwaam is verklaard of een beperking heeft, indien de andere (Russische) ouder gestorven, vermist, handelingsonbekwaam is of een beperking heeft en zijn ouderlijk gezag is ontnomen;
- Kinderen van minimaal één Russische ouder die op het grondgebied van de Russische Federatie woont;
- Staatsburgers van Belarus[77], Kazachstan, Moldavie en Oekraïne; (zie voor Oekraïeners ook paragraaf 2.3.1 over verkrijging van de Russische nationaliteit bij wet).
- Mensen die Russisch als moedertaal spreken;
- Mensen met bepaalde opleidingen, ondernemers en investeerders, en mensen werkzaam in bepaalde beroepen; zie voor een nadere definitie artikel 14, lid 1 en 2 van de Federale Wet 62-FZ.

Vrijstelling van de minimale verblijfsduur, het inkomensvereiste én het taalvereiste
De minimale verblijfsduur, het inkomensvereiste én het vereiste van de Russische taalkennis worden niet toegepast op de volgende categorieën buitenlanders én staatlozen, die:

- onderdaan waren van de Sovjet-Unie, vóór 1 juli 2002 waren geregistreerd als inwoner van de Russische Federatie of een Russische verblijfsvergunning kregen, en vóór 1 juli 2009 hebben verklaard het Russische staatsburgerschap te willen verkrijgen;
- veteranen zijn van de Tweede Wereldoorlog, die het staatsburgerschap van de Sovjet-Unie hadden en die op het grondgebied van de Russische Federatie wonen. Zij hoeven geen geldige verblijfsvergunning te overleggen;
- behoren tot een categorie aanvragers aangewezen in een presidentieel besluit;
- deelnemen aan het nationale steunprogramma voor de vrijwillige hervestiging in de Russische Federatie van "landgenoten"[78] en hun gezinsleden, die in het buitenland woonden, een tijdelijke of een niet-tijdelijke verblijfsvergunning in de Russische Federatie hebben gekregen en die zijn geregistreerd als woonachtig in de Russische Federatie.

Vrijstelling van alle vier vereisten
De minimale verblijfsduur, noch het inkomensvereiste, noch het vereiste van de Russische taalkennis, noch het vereiste van de verklaring van verbondenheid en derhalve een strafblad of dienst voor andere mogendheden (zie toelichting bij de algemene vereisten) worden niet tegengeworpen aan de volgende buitenlanders en staatlozen:

- kinderen met één Russische ouder, waarbij de Russische ouder het verzoek indient en de andere ouder toestemming moet geven voor naturalisatie;[79]
- Kinderen wier enige ouder Russisch is;
- Kinderen die onder toezicht van een Russische instelling voor wees- of pleegkinderen zijn gesteld en waarvan de ouders geen ouderlijk gezag hebben;

[77] Belarus kan ook worden aangeduid als Wit-Rusland.
[78] In het Engels *compatriots.* Zie ook de website van het agentschap *Rossotrudnichestvo* (Federal Agency for the Commonwealth of Independent States Affairs, Compatriots Living Abroad, and International Humanitarian Cooperation) https://rs.gov.ru/en/about.
[79] Artikel 14.6 stelt de instemming van de andere ouder verplicht; deze toestemming is niet nodig indien het kind in Rusland woonachtig is. OFPRA, *L'acquisition de la citoyenneté russe par naturalisation*, 27 oktober 2020, p. 13;

- een wilsonbekwaam persoon die valt onder het toezicht van een opleidingsinstituut, een medische instelling, een sociale instelling of een andere Russische instelling.

2.3.4 Dubbele nationaliteit na naturalisatie

De Russische wet staat dubbele nationaliteit toe. Tot juli 2020 moesten mensen die via de normale procedure naturaliseerden, dus die maximaal van één vereiste waren vrijgesteld, afstand doen van hun andere nationaliteit. Met de introductie van een wetswijziging hoeft dat per 24 juli 2020 niet meer. Omgedraaid hoeft een Rus die naturaliseert tot een andere nationaliteit volgens de Russische wet niet de Russische nationaliteit op te geven, uiteraard tenzij de wetgeving van het andere land anders bepaalt. Russen woonachtig in Rusland met een dubbele nationaliteit moeten de Russische overheid wel daarvan verwittigen.[80]

Voor Russische overheidsdienaren, waaronder diplomaten, wordt het mogelijk in de toekomst juist moeilijker om een dubbele nationaliteit te hebben. Volgens een wetsvoorstel moet het hen verboden worden om een tweede nationaliteit aan te nemen of te hebben, of een reguliere verblijfsvergunning in een ander land te hebben.[81]

2.3.5 Verlies Russisch staatsburgerschap

Gronden voor verlies van het Russisch staatsburgerschap zijn vastgelegd in de Russische wet. Een Rus kan het Russische staatsburgerschap opgeven door er afstand van te doen; doordat het wordt ingetrokken; of doordat een beslissing tot naturalisatie wordt herroepen.[82] Dreigende staatloosheid ten gevolg van het verlies van het Russische staatsburgerschap staat in de praktijk niet in de weg aan intrekking van het Russische staatsburgerschap of herroeping van een eerdere naturalisatiebeslissing.[83]

Intrekking van het Russisch staatsburgerschap volgt bijvoorbeeld indien het is verkregen op basis van frauduleuze documenten, waarbij de intrekking geschiedt door de rechtbank. Er is geen verjaringstermijn in geval van fraude. Daarnaast kan de Russische overheid het staatsburgerschap intrekken indien betrokkene zich schuldig heeft gemaakt aan de voorbereiding van, poging tot of daadwerkelijk begaan van bepaalde misdrijven.[84] In de meeste gevallen legt de Russische overheid dan het begaan van bepaalde misdrijven – of voorbereidingen of pogingen daartoe – uit als fraude, aangezien de naturalisant dan valselijk heeft aangegeven zich aan de Russische grondwet en wetgeving te verbinden. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om terroristische, separatistische en extremistische misdrijven[85].

---

[80] Het opgeven van de Russische nationaliteit kan wel door de andere staat als voorwaarde aan naturalisatie worden verbonden. Zie OFPRA, *L'acquisition de la citoyenneté russe par naturalisation*, 27 oktober 2020, p. 16; Library of US Congress, *New Law Eliminates Requirement to Renounce Foreign Citizenship,* 1 mei 2020; Federale wet No. 124-FZ van 24 april 2020; The Moscow Times, *Russia Passes Dual Citizenship Law, Hoping to Add 10M Citizens,* 17 april 2020.

[81] Library of US Congress, *New Law Eliminates Requirement to Renounce Foreign Citizenship,* 1 mei 2020; https://perma.cc/HR5U-K5JY.

[82] Artikelen 18-23 van de Federale wet van 31.05.2002 N 62-FZ "On Citizenship of the Russian Federation";

[83] Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020; Forum 18, *Russia: Three prisoners of conscience stripped of citizenship*, 9 juli 2020;

[84] Zie artikel 22 van de Federale wet van 31.05.2002 N 62-FZ "On Citizenship of the Russian Federation"; vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020.

[85] artikelen 205, 205.1, tweede deel van artikel 205.2, artikelen 205.3 - 205.5, 206, 208, deel vier van artikel 211, artikelen 281, 282.1-282.3 en 361 van het Wetboek van Strafrecht van de Russische Federatie, of ten minste een van de misdrijven (voorbereiding op een misdrijf of poging tot misdrijf) voorzien in de artikelen 277-279 en 360 van de Wetboek van Strafrecht van de Russische Federatie indien begane feiten verband houden met terroristische activiteiten.

Naast de mogelijkheid om het staatsburgerschap in te trekken, gebruikt de Russische overheid volgens een vertrouwelijke bron vaker[86] haar bevoegdheid om zonder tussenkomst van een rechter een Russisch passpoort ongeldig te verklaren omdat het staatsburgerschap nooit zou zijn afgegeven. In dit geval is er volgens de Russische overheid nooit sprake geweest van het verkrijgen van het Russisch staatsburgerschap, en is het paspoort derhalve foutief afgegeven. De facto wordt het staatsburgerschap dus ingetrokken, maar er volgt geen nationaliteitsrechtelijke intrekkingsprocedure. Volgens dezelfde vertrouwelijke bron is het ongeldig verklaren van een Russisch paspoort ook een veel gebruikte praktijk wanneer andere staten om uitlevering van een Russische staatsburger vragen.[87] Dat deze mensen doorgaans een sterke binding met Rusland hebben opgebouwd, wordt volgens de vertrouwelijke bron niet meegewogen door de autoriteiten en rechtbanken.[88]

In de praktijk werd de Russische nationaliteit in voorkomende gevallen ingetrokken zonder dat staatloosheid daaraan in de weg stond. Zo werd de in 2005 verkregen Russische nationaliteit van een oorspronkelijk Oezbeekse gedetineerde in 2019 ingetrokken, nadat hij een gevangenisstraf van bijna vier jaar had uitgezeten voor gesteld extremisme wegens het bestuderen van de geschriften van Said Nursi (zie ook paragraaf 5.2.2). De Russische ngo *Memorial* had deze man als politiek gevangene aangemerkt omdat de aanklacht volgens hen gefabriceerd was. De autoriteiten trokken zonder betrokkene te verwittigen zijn Russische staatsburgerschap in en plaatsten hem na zijn vrijlating in vreemdelingendetentie in afwachting van zijn uitzetting naar Oezbekistan. Hij was nooit in het bezit geweest van het Oezbeekse staatsburgerschap, en zat in december 2020 na achttien maanden nog steeds in vreemdelingendetentie.[89]

De blogger Elvin Isayev werd in 2019 gearresteerd, zijn paspoort werd ongeldig verklaard en hij werd wegens overtreding van de immigratiewet in vreemdelingendetentie gezet in afwachting van zijn uitzetting naar Azerbeidzjan. Isayev was bijna twintig jaar daarvoor genaturaliseerd tot Rus en had in een blog vanuit Rusland kritiek geuit op de regering in Azerbeidzjan.[90]

Ook twee in 2018 gearresteerde Jehova's getuigen werd het Russisch staatsburgerschap ontnomen, waardoor zij staatloos werden. In hun geval was het behoren tot een als extremistisch bestempelde organisatie reden voor intrekking van hun staatsburgerschap, zie artikel 22 van de Russische nationaliteitswet.[91]

2.3.6 Herverkrijging Russisch staatsburgerschap

Herverkrijging van het Russische staatsburgerschap is in sommige gevallen mogelijk door hernieuwde naturalisatie, zie hierboven en artikel 13 en 14 van de Russische nationaliteitswet. Afhankelijk van de situatie van de aanvrager kan deze gebruik maken van één of meerdere vrijstellingen van vereisten. Voor herverkrijging geldt weer de eis van verbondenheid aan de Russische grondwet en overige wetten. Dit heeft tot gevolg dat mensen wier staatsburgerschap was ingetrokken op basis van

[86] De bron kon deze informatie niet kwantificeren maar berichtte vanuit haar werkervaring.
[87] Het Russische staatsburgerschap staat in de weg staat aan uitlevering aan andere staten.
[88] Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020.
[89] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 42; Website Memorial: Kim Evgeniy Lvovich geplaatst op lijst politieke gevangenen, geraadpleegd op 31 januari 2021 (https://memohrc.org/ru/defendants/kim-evgeniy-lvovich, Russisch); Forum 18, *Russia: Three prisoners of conscience stripped of citizenship*, 9 juli 2020; SOVA Center, *Misuse of Anti-Extremism in November 2020*, 15 december 2020.
[90] Reuters, *Russia strips Azeri blogger of citizenship and moves to deport him,* 30 augustus 2019; Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020.
[91] Forum 18, *Russia: Three prisoners of conscience stripped of citizenship*, 9 juli 2020;

een misdrijf gelieerd aan separatisme, terrorisme of extremisme en overige misdrijven (zie paragraaf 2.3.2) zijn uitgesloten van herverkrijging.[92]

[92] Artikel 13 Federale wet van 31.05.2002 N 62-FZ "On Citizenship of the Russian Federation"; Vertrouwelijke bron d.d. 15 december 2020.

3 Wetgeving

3.1 Anti-extremismewetgeving

Rusland tracht extremisme en terrorisme tegen te gaan door strenge wetgeving en fors optreden van de autoriteiten bij een verdenking. In 2016 werd een pakket aan wettelijke maatregelen tegen extremisme en terrorisme van kracht met een veelheid aan wetwijzigingen, de zogenaamde "Yarovaya" wetten. Een duidelijke definitie van extremisme en terrorisme ontbreekt tot op heden in de Russische regelgeving. De ruime bewoording van de anti-extremisme en -terrorismewetten werkt volgens ngo's en wetenschappers willekeurige toepassing in de hand, hetgeen de rechten op vrijheid van meningsuiting, privacy en vrijheid van godsdienst of overtuiging in het gedrang kan brengen.[93] Anti-extremismewetgeving werd dan ook in deze verslagperiode in enkele duizenden zaken gebruikt om de vrijheid van meningsuiting, vrijheid van religie en politiek activisme in te perken.[94] Weliswaar volgde er in 2019 een wetswijziging om de excessieve toepassing van anti-extremismewetgeving op onschuldige uitingen bijvoorbeeld online door tieners in te perken[95]; maar tegenover deze poging stond een toename aan toepassing van andere repressieve wetsartikelen, en een forse verhoging van administratieve boetebedragen, zie beschrijving hieronder. De toepassing van de wetgeving op bepaalde groepen wordt in de paragrafen over vrijheid van meningsuiting (paragraaf 7), vrijheid van godsdienst (paragraaf 5.2) en activisten (paragraaf 5.5) omschreven.

Federale wetgeving stelt gewelddadige en niet-gewelddadige vormen van extremisme strafbaar. Het wettelijk kader daarvoor bestaat uit de overkoepelende Anti-Extremismewet[96], het Wetboek van Strafrecht (*Criminal Code of the Russian Federation*)[97], de Wet op administratieve overtredingen (*Code of Administrative Offences)*[98] en circa twintig andere wetten met anti-extremistische regelgeving op het gebied van verenigingen, religie, vrijheid van vergadering, mediavrijheid, en procedurele regelgeving voor onderzoek van handhavingsinstanties. Zowel individuen als organisaties kunnen verantwoordelijk worden gesteld voor extremisme, waarbij individuen voornamelijk vervolgd worden onder het Wetboek van Strafrecht en de Wet op administratieve overtredingen, en media en organisaties voornamelijk vervolgd worden onder de Anti-extremismewet.[99]

De meest gebruikte artikelen tegen (online) uitingen van individuen staan in het Wetboek van Strafrecht en de Wet op administratieve overtredingen. Het vaak tegengeworpen oproepen tot extremisme wordt bij een eerste overtreding als administratieve overtreding gezien, en een tweede overtreding binnen één jaar valt

[93] Freedom House, *Freedom in the World, 2019 – Russia.* Amnesty International, Human Rights in Eastern Europe en Central Asia, Review of 2019, p. 24; Stockholm Faculty of Law Research Paper Series no. 77, Dmitryi Serheevich Dyadkin, Anisimov Glukhovska Schaefer, *Punishability of acts of extremist orientation stipulated by Article 282 of the Criminal Code of Russia Federation,* p. 4.

[94] Amnesty International, Russian Federation in 2019; SOVA Center, *Inappropriate Enforcement of Anti-Extremist Legislation in Russia in 2019,* 21 april 2020.

[95] Mogelijk werd deze excessieve toepassing in de hand gewerkt door het zogenaamde "stick systeem": targets van de politie voor het aantal nieuwe administratieve en strafrechtelijke onderzoeken.

[96] Federale wet ter bestrijding van extremistische activiteiten (*Federal'nyi Zakon RF o Protivodeistvii Ekstremistskoi Deiatel'nosti*) 25 juli 2002.

[97] Het Russische Wetboek van Strafrecht (*Ugolovnyi Kodeks Rossiiskoi Federatsii*), 25 juni 1996.

[98] Russische Wet van administratieve overtredingen (*Kodeks Rossiiskoi Federatsii ob Administrativnykh Pravonarusheniakh*) 31 december 2001.

[99] Library of Congress, *Legal Provisions on Fighting Extremism: Russia, (*https://www.loc.gov/law/help/fighting-extremism/russia.php#_ftn7*)* geraadpleegd op 7 september 2020.

onder het Wetboek van Strafrecht (artikel 282, zie ook de beschreven wetswijziging hieronder). Het Wetboek van Strafrecht stelt daarnaast strafbaar terroristische daden (205.2), separatisme (280.1), valse voorstelling van de geschiedenis (354.1) en belediging van religieuze gevoelens (148.1 en 148.2). "Groepsparticipatie" omvat deelname aan extremistische (282.1) of terroristische (205.4) groeperingen en het voortzetten van de activiteiten van een verboden extremistische (282.2) of terroristische (205.5) organisatie. Bij een strafrechtelijke veroordeling voor andere misdrijven kan een extremistisch motief als verzwarende omstandigheid meewegen in de strafmaat. Onder de Wet op administratieve overtredingen vallen bijvoorbeeld het tonen van fascistische of extremistische attributen en symbolen (artikel 20.3), het aanzetten tot haat of verdeeldheid (artikel 20.3.1), organisatie van een activiteit voor een organisatie waarvan de registratie is opgeschort (artikel 13.15), en productie van extremistische uitingen (artikel 20.29).[100]

Nieuwe wetgeving – eerste overtreding is administratiefrechtelijk
Een belangrijke wijziging was de reeds in 2018 voorgestelde strafbaarstelling van *first offenders* van het verspreiden van informatie over extremisme onder administratief recht, waar dit vergrijp eerder onder het strafrechtelijke artikel 282 betreffend het "aanzetten tot haat en onverdraagzaamheid" viel. In januari 2019 werd artikel 282 Wetboek van Strafrecht aangepast. Strafrechtelijke vervolging onder dit artikel kan voortaan alleen nog plaatsvinden indien gedurende de twaalf voorafgaande maanden reeds sprake is geweest van een overtreding van het nieuwe artikel 20.3.1 Wet op administratieve overtredingen. Ook in dit adminstratiefrechtelijke artikel wordt het (voor het eerst) aanzetten tot extremisme, haat, belediging en separatisme strafbaar gesteld, maar als administratieve overtreding[101] met mildere strafbepalingen dan in artikel 282 Wetboek van Strafrecht. Bij een herhaalde overtreding onder het administratieve recht kan een individu dan alsnog vervolgd worden onder het strafrecht – artikel 282 Wetboek van Strafrecht. Gedurende de eerste helft van 2019 werden 158 personen vervolgd op grond van artikel 20.3.1 Wet op administratieve overtredingen met uiteenlopende straffen van boetes tot taakstraffen.[102]

Zo wordt bijvoorbeeld het *liken* van als extremistisch aangemerkt materiaal op *VKontakte* of het zelf delen daarvan sinds de wetswijziging gestraft met een administratieve boete, een taakstraf of administratiefrechtelijke hechtenis van maximaal dertig dagen terwijl een veroordeling voor een tweede overtreding, op basis van het Wetboek van Strafrecht, in een langere gevangenisstraf kan resulteren. Ook het weigeren van het wissen van een online uiting die door de rechtbank als onwettig is bestempeld wordt sinds oktober 2018 bestraft met hoge boetes en maximaal vijftien dagen administratiefrechtelijke detentie.[103]

In december 2019 werden boetebedragen in de Wet op administratieve overtredingen aanzienlijk verhoogd. Daardoor kan bijvoorbeeld een veroordeling voor het herhaaldelijk oproepen tot extremisme tot een straf van maximaal vijf miljoen roebel leiden.[104]

---

[100] Library of Congress, *Legal Provisions on Fighting Extremism: Russia, (*https://www.loc.gov/law/help/fighting-extremism/russia.php#_ftn7*)* geraadpleegd op 7 september 2020; SOVA Center for Information and Analysis, *A New Turn of the Kremlin's Anti-Extremist Policy,* 30 april 2019.
[101] Zie artikel 20.3.1 CoAO, ingevoerd in januari 2020.
[102] Artikel 19, *Rights in extremis: Russia's anti-extremism practices from an international perspective,* 23 september 2019, p. 23.
[103] RFERL, *Putin Proposes Softening Punishment For First-Time Hate-Crime Offenders,* 3 oktober 2018.
[104] Agora International Human Rights Group, *Internet Freedom 2019: The 'Fortress' Plan,* p. 16; Federale wet van 02.12.2019 nr. 405-FZ "inzake wijzigingen van bepaalde wetgevingshandelingen van de Russische Federatie". Vijf miljoen roebel had op 11 september 2020 volgens www.xe.com de waarde van omgerekend EUR 56.272,03.

Niet minder strenge vervolging, maar anders
Bovenstaand beschreven overheveling van strafrechtelijk naar administratief recht werd begroet als belangrijke stap in het tegengaan van buitenproportionele bestraffing voor kleine vergrijpen, maar heeft ook een ander gevolg: doordat administratief recht minder proceswaarborgen kent, kan de politie op eenvoudige wijze vervolging voor deze overtredingen instellen.[105] Zo is bijvoorbeeld voor een strafoplegging onder de Wet op administratieve overtredingen het aantonen van opzet niet vereist, anders dan onder het strafrecht. De kritiek van ngo's op rechtbanken richtte zich in het verleden op het ontbreken van een onderbouwing van juist dit element van opzet.[106] Daarnaast kan een administratiefrechtelijke procedure door lager geplaatste politieambtenaren opgestart worden, terwijl een strafrechtelijke procedure door de FSB wordt opgestart.[107] Door deze lagere drempel voor de autoriteiten om tot vervolging onder administratief recht over te gaan is volgens een vertrouwelijke bron gedurende de verslagperiode een verschuiving op het gebied van extremismebestrijding waarneembaar van strafrechtelijke vervolging onder het Wetboek van Strafrecht naar vervolging op basis van de Wet op administratieve overtredingen.[108] Of het aantal vervolgingen ook toenam, is niet bekend.

Toename van vervolging onder andere strafrechtelijke artikelen
Een andere ontwikkeling relativeert de mildere bestraffing. Andersdenkenden werden gedurende de verslagperiode nog steeds vervolgd voor andere artikelen van het Wetboek van Strafrecht waarvoor geen eerdere administratieve overtreding vereist is, zoals bijvoorbeeld voor het oproepen tot extremisme (artikel 280).[109] Ook de aanklachten voor artikel 205.2 (terroristische daden) en 282.2 (voortzetting van verboden extremistische organisatie) namen volgens het SOVA Center toe. Volgens hun analyse is het mogelijk dat de opsporingsautoriteiten lopende aanklachten voor artikel 282 Wetboek van Strafrecht veranderden in aanklachten in een ander artikel gezien de aanstaande overheveling van eerste overtredingen van artikel 282 naar administratief recht.[110]

Gevolgen voor oude veroordelingen, lopende strafzaken en lopende onderzoeken
Gevolg van de introductie van een vereiste eerdere administratieve overtreding was ook dat oude veroordelingen op grond van artikel 282 herzien konden worden, lopende strafzaken in vrijspraak eindigden of lopende strafrechtelijke onderzoeken werden gestaakt dan wel werden omgezet in administratieve vervolging voor artikel 20.3.1 Wet op administratieve overtredingen.[111] Van deze maatregelen is echter niet bekend of dit ook daadwerkelijk in alle gevallen geschiedde. Wel noemt het onderzoekscentrum SOVA Center lijsten met voorbeelden hiervan. Zo noemt het SOVA Center achttien voorbeelden van teruggedraaide oude veroordelingen in heel Rusland[112], en zeventien strafrechtelijke aanklachten die op het moment van de

[105] Vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[106] Artikel 19, *Rights in extremis: Russia's anti-extremism practices from an international perspective*, 23 september 2019, p. 36.
[107] Vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[108] Vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[109] Amnesty International, Human Rights in Eastern Europe en Central Asia, Review of 2019, p. 26;
[110] SOVA Center for Information and Analysis, *A New Turn of the Kremlin's Anti-Extremist Policy,* 30 april 2019.
[111] Aanklachten voor art. 282.1 van het Wetboek van Strafrecht die zijn aangespannen voordat het nieuwe artikel 20.3.1 van de Wet op Administratieve Overtredingen van kracht werd, konden niet worden overgeheveld naar dit artikel, aangezien het nog niet bestond op het moment dat de zaak werd aangespannen. Wel konden de straffen ongedaan gemaakt worden op basis van decriminalisering.
[112] SOVA Center, *Sentences canceled by the court in connection with the partial decriminalization of Art. 282 CC*, 1 januari 2019, update 20 september 2019, geraadpleegd op 8 januari 2021 (https://www.sova-center.ru/racism-xenophobia/news/counteraction/2019/03/d40730/ Russisch-talig).

wetswijziging eindigden in vrijspraak.[113] Ook van lopende strafrechtelijke onderzoeken die werden gestaakt op het moment van de wetswijziging, zijn geen uitputtende cijfers bekend; het SOVA Center noemt ook hiervan zestien voorbeelden in heel Rusland.[114] Het nieuwsplatform *Meduza* schatte dat de wetswijziging ongeveer tweeduizend mensen zou betreffen.[115]

Lijsten: organisaties en publicaties
Binnenlandse en buitenlandse organisaties en geloofsgemeenschappen kunnen als terroristisch of extremistisch worden aangemerkt, zoals dat gebeurde bij de Jehova's getuigen, zie paragraaf 5.2.1. Plaatsing op een federale lijst geschiedt door het Hooggerechtshof. Een recente vertaling van beide lijsten is bijgevoegd, en een actuele Russischtalige versie is te raadplegen via internet.[116] Het behoren tot een als terroristisch of extremistisch aangemerkte organisatie is voldoende voor strafrechtelijke vervolging; de poging, voorbereiding of het plegen van extremistische daad is daarvoor niet vereist. Niet op deze federale lijst genoemd worden organisaties die door lokale rechtbanken zijn verboden, zoals bijvoorbeeld de in Siberië verboden Falun Gong beweging. In die regio werden twee Falun Gong leden vervolgd wegens extremisme op grond van hun lidmaatschap van die beweging. Of het verbod in heel Rusland van kracht wordt, was op het moment van publicatie van dit ambtsbericht nog niet duidelijk.[117] Sinds juli 2020 staan enkele internationale Falun Gong organisaties als ongewenste buitenlandse organisatie geregistreerd[118], zie paragraaf 5.5.3. Nieuw was in deze verslagperiode dat ook een subcultuur – Criminal Prisoners' Unity – werd geregistreerd op deze lijst. Deze subcultuur is niet officieel geregistreerd als organisatie, maar werd desalniettemin op de lijst geplaatst.[119]

Ook publicaties kunnen als extremistisch worden aangemerkt en op een lijst[120] geplaatst worden. Het delen van dit materiaal is dan vervolgbaar als administratieve overtreding, zie hieronder. In oktober 2020 stonden 5119 onderwerpen op deze lijst, waaronder bijvoorbeeld een kinderboek over de islam, een campagnevideo van Aleksej Navalny uit 2013, boeken van Soennitsische theologen, anti-christelijke video's, regeringskritische liederen, en een boek van een Oekraïens-Amerikaanse witte supremacist.[121]

Nieuwe wetgeving – ruime formulering van separatisme
Op 31 juli 2020 tekende president Poetin een amendement bij de Anti-extremismewet, waarbij separatisme ruim wordt gedefinieerd als daden gericht tegen de territoriale soevereiniteit van de Russische Federatie, en onder extremisme valt. Volgens een verdere wetswijziging, effectief in december 2020, wordt een eerste oproep tot separatisme (met of zonder oproep tot geweld) gezien als

[113] SOVA Center, *Criminal cases terminated by the court due to the partial decriminalization of Art. 282 CC,* 1 maart 2019, update 30 oktober 2019, geraadpleegd op 8 januari 2021 (https://www.sova-center.ru/racism-xenophobia/news/counteraction/2019/03/d40721/, Russisch-talig)
[114] Sova Center, *Criminal cases terminated by the investigation due to the partial decriminalization of Art. 282 CC,* 1 maart 2019, update 7 juli 2020, geraadpleegd 8 januari 2019 (https://www.sova-center.ru/racism-xenophobia/news/counteraction/2019/03/d40720/, Russisch-talig)
[115] Meduza, *Russia has 'decriminalized' one of its most controversial anti-extremism charges*, 20 december 2018; Meduza, *Online is three times as dangerous as offline*, 21 maart 2019.
[116] Zie voor een actuele, Russischtalige versie van de lijst van als terroristisch aangemerkte buitenlandse organisaties http://www.fsb.ru/fsb/npd/terror.htm en van de lijst van als terroristisch of extremistisch aangemerkte buitenlandse en binnenlandse organisaties en personen http://fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act;
[117] RFERL, *Siberian Court Orders Falun Gong Movement Banned,* 11 november 2020;
[118] Zie voor een Russischtalige actuele lijst https://minjust.gov.ru/ru/documents/7756/ en in de bijlage een recente vertaling van deze lijst.
[119] SOVA Center, *Russian Nationalism and Xenophobia in October 2020*, 10 november 2020.
[120] Zie voor een actuele versie van de lijst: https://minjust.gov.ru/ru/extremist-materials/?page=51& (Russischtalig).
[121] SOVA Center, *Russian Nationalism and Xenophobia in October 2020*, 10 november 2020; SOVA Center, *Misuse of Anti-Extremism in September 2020,* 13 oktober 2020.

administratieve overtreding conform artikel 20.3.2 Wet op administratieve overtredingen, een tweede overtreding binnen één jaar valt onder artikel 280.1 of het ruimer geformuleerde 280.2[122] Wetboek van Strafrecht.[123]

Zie voor andere specifieke wetswijzigingen de diverse thematische paragrafen, bijvoorbeeld paragraaf 5.7.1 voor huiselijk geweld.

[122] Artikel 280.2 Wetboek van Strafrecht spreekt van "andere daden gericht tegen de territoriale integriteit".
[123] Website Kremlin: *Legal definition of extremism specified*, 31 juli 2020 (http://en.kremlin.ru/acts/news/63831), geraadpleegd op 16 september 2020; Global Risk Insights, *Anti-Extremism Law Amendment Amid Protests in the Far East,* 20 september 2020; SOVA Center, *Misuse of Anti-Extremism in December 2020,* 12 januari 2021.

4 Toezicht en rechtsbescherming

Het ministerie van Binnenlandse Zaken, de Federale Veiligheidsdienst (FSB), het Onderzoekscomité, het Openbaar Ministerie (de *Prokuratura*) en de Nationale Garde zijn verantwoordelijk voor de rechtshandhaving. De FSB is verantwoordelijk voor de staatsveiligheid, contraspionage en terrorismebestrijding, en voor de bestrijding van georganiseerde misdaad en corruptie. De nationale politie, onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, is verantwoordelijk voor de bestrijding van alle criminaliteit. De Nationale Garde assisteert de grenswacht van de FSB bij de grensbeveiliging, het beheer van particulier wapenbezit, bestrijding van terrorisme en georganiseerde misdaad, bescherming van de openbare orde en bewaking van belangrijke staatsvoorzieningen. De Nationale Garde neemt ook deel aan de gewapende verdediging van het grondgebied van het land in samenwerking met de strijdkrachten van het ministerie van Defensie.[124]

Kozakken
Kozakken[125] kunnen sinds de invoering van een wet[126] in 2005 opgeroepen worden ter versterking van de politie, het leger en grensbewakingseenheden om de openbare orde te handhaven. Sinds de oprichting van een Presidentieel Comité voor Kozakken, waarin zowel vertegenwoordigers van Kozakken en hoge ambtenaren zitten, probeert de overheid de Kozakken te betrekken bij de uitvoering van haar taken en te ondersteunen bij de oprichting van een formele organisatie. Soms traden paramilitaire eenheden van Kozakken met fysiek geweld op tegen bijvoorbeeld LHBTI's tijdens een manifestatie voor LHBTI-rechten in Moskou, of tegen anti-regeringsdemonstranten. Het is bij deze incidenten niet bekend of zij daarbij werden aangestuurd door de autoriteiten, maar zij werden evenmin actief gehinderd door de autoriteiten.[127] Wel is bekend dat Kozakken door de Russische autoriteiten op de bezette gebieden op de Krim werden ingezet om Covid19-maatregelen te handhaven. Mensenrechtenverdedigers vrezen dat de overheid Kozakken en paramilitaire groepen inzet op momenten waarbij zij zelf niet geassocieerd wil worden met hardhandig optreden.[128]

4.1 Aangifte doen

In de verslagperiode deden zich geen wijzigingen voor in de regelgeving met betrekking tot aangifte doen.

De procedure voor het indienen van een aangifte is onder andere vastgelegd in het Russische Wetboek van Strafvordering (art. 140-145) en de Wet over de politie. Aangiftes kunnen in alle politiebureaus in Rusland ingediend worden onafhankelijk van het plaats-delict. De website van de Russische politie biedt burgers een mogelijkheid een dichtbijgelegen politiebureau of kantoor van een wijkagent op te zoeken. Zowel mondelinge als schriftelijke aangifte is mogelijk. Indien de aangifte mondeling plaatsvindt, maakt een politieambtenaar een proces-verbaal op. Indien

[124] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 1.
[125] Kozakken zijn een van oorsprong etnisch gemengde groep die met name bekendstond om hun militaire vaardigheden met name te paard. Inmiddels sluiten ook niet-etnische personen zich graag aan bij de Kozakken.
[126] Federale wet nr. 154-FZ "On State Service of the Russian Cossacks" van 5 december 2005; zie ook
[127] The Moscow Times, *Russian 'Cossacks' Hunt Down LGBT Youth During Pride Week,* 8 september 2020; The RFERL, *Mayor's Muscle: Moscow Leans On Cossack Brawn To Put Down Dissent,* 8 mei 2018; website Kremlin, *Meeting of the Council for Cossack Affairs,* 27 november 2019 en 8 december 2020;
[128] Kharkiv Human Rights Protection Group, *Russia to use paramilitaries and Cossacks to enforce Covid19 isolation in occupied Crimea,* 13 april 2020.

de aangever niet in persoon kan verschijnen, kan de aangifte worden opgestuurd. Aangiftes worden geregistreerd in het zogenaamde speciale register of aangifte-registratieboek (*Kniga Oetsjota Soobsjtsjenij o Proisjtsjestvijach*, KUSP) en krijgen een registratienummer. Indien in de aangifte sprake is van een strafbaar feit dat niet onder bevoegdheden van de Russische politie valt, is de politie verplicht de aangifte aan de desbetreffende Russische instantie door te geven.[129]

Een jurist van een ngo of een advocaat kan de klager vertegenwoordigen bij de aangifte en het latere strafproces. Bij sommige misdrijven kan alleen het slachtoffer zelf aangifte doen, en niet een ooggetuige – bijvoorbeeld bij verkrachting, smaad, fraude, het schenden van het briefgeheim en inbreuk op patentrecht.[130]

Bij de registratie van de aangifte moet de politie een schriftelijke bevestiging aan de aangever afgeven. De bevestiging bevat de volgende informatie: de naam van de politieambtenaar die de aangifte heeft aangenomen, registratienummer van de aangifte, de naam van het politiebureau waar de aangifte werd ingediend, het adres en telefoonnummer van de aangever, de datum van ontvangst, de handtekening van de aangever en de naam en achternaam van de piketofficier. Als de aangever om welke reden dan ook geen bevestiging heeft gekregen, kan hij naar het registratienummer van zijn aangifte in het KUSP vragen. Met dit nummer kan de aangever navraag doen over de vorderingen van de procedure. Omdat in de praktijk niet altijd een ontvangstbevestiging wordt verstrekt, raden ngo's aan om bij een schriftelijke aangifte twee kopieën mee te brengen naar het politiekantoor – een exemplaar blijft op het politiebureau, het tweede krijgt de aangever bij wijze van ontvangstbevestiging van de aangifte met een aantekening van de politie terug.[131]

Indien geen politieonderzoek volgt op de aangifte, dient de politie dit schriftelijk te bevestigen en een kopie van die bevestiging te verstrekken aan de aanklager. In dit document zou doorgaans ook staan wat de reden is om geen onderzoek te doen onder vermelding van de desbetreffende artikelen uit het Wetboek van Strafrecht. In geval het politieonderzoek geen vorderingen maakt of er helemaal geen onderzoek wordt opgestart, kan de aangever zich eerst met zijn klacht wenden tot het hoofd van het desbetreffende politiebureau. Het Russische ministerie van Binnenlandse Zaken (MVD) heeft een speciaal telefoonnummer dat Russische burgers kunnen bellen bijvoorbeeld indien een politieambtenaar weigert een aangifte in behandeling te nemen. Het is ook mogelijk om een klacht in te dienen bij de Prokuratura of de rechtbank. De Prokuratura en de rechtbank zijn verplicht om een onderzoek in te stellen naar de handelingen van de politie of de omstandigheden van de situatie. Volgens een vertrouwelijke bron heeft het vooral zin om een klacht in te dienen als de aangifte geen betrekking heeft op mensenrechtenschendingen door de overheid. De klager wordt met zijn klacht vaak terugverwezen naar het politiebureau in kwestie.[132]

In de praktijk kan het problematisch zijn om aangifte te doen of te zorgen dat aangifte resulteert in strafrechtelijke vervolging. Zo kwam het bij LHBTI-slachtoffers van homofoob geweld voor dat de politie de aangifte niet in behandeling nam of naar aanleiding van de aangifte geen onderzoek opstartte.[133] Ook etnische

[129] Artt. 141 – 143 Russian Criminal Procedural Code; Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Russische federatie 2018,* p. 31.
[130] Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Russische federatie 2018,* p. 31; Team 29, Hoe doe je aangifte bij de politie en hoe bereik je dat een strafzaak wordt opgestart?, 12 mei 2017, zie bijlage bij dit ambtsbericht.
[131] Team 29, Hoe doe je aangifte bij de politie en hoe bereik je dat een strafzaak wordt opgestart?, 12 mei 2017, zie bijlage bij dit ambtsbericht; Artikel 141 Russian Criminal Procedural Code.
[132] Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Russische federatie 2018,* p. 32;
[133] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 63-64;

minderheden kunnen negatief bejegend worden door de politie en zien derhalve af van het doen van aangifte, zie paragraaf 5.1. over etnische groepen.

4.2 Ombudsman

Rusland kent sinds 1997 een federale ombudsman voor de mensenrechten[134]. In het Russische rechtssysteem vervult de ombudsman de rol van onpartijdig, onafhankelijk adviesorgaan dat kan bemiddelen tussen burgers en de overheid. De ombudsman heeft tot doel om de burgerlijke rechten en vrijheden te helpen beschermen, en om de naleving daarvan door de Russische autoriteiten te monitoren. De ombudsman licht burgers en overheden voor over burgerlijke rechten en vrijheden. Ook kan hij de premier adviseren in individuele zaken. Daarnaast kan de ombudsman klachten of verzoeken indienen bij een rechtbank, inclusief het Hooggerechtshof en het Constitutionele Hof. De ombudsman opereert in de regel zelfstandig of in voorkomende gevallen met hulp van onder meer de Prokuratura. Ambtenaren mogen een door de ombudsman aangevraagde ontmoeting niet weigeren. De bevoegdheden zijn niet alleen per wet vastgelegd maar zouden in de praktijk ook worden gerespecteerd. De ombudsman wordt door het Russische parlement aangesteld en kan niet voor het einde van de termijn worden ontheven uit zijn functie. De ombudsman is aan geen enkel Russisch orgaan verantwoording schuldig, ook niet aan de president. De ombudsman doet meestal aanbevelingen aan de autoriteiten op basis van ingediende klachten, maar kan ook op eigen initiatief onderzoeken opstarten. De autoriteiten kunnen de aanbevelingen naast zich neerleggen, maar dienen dit wel te onderbouwen. De Prokuratura kan niet in beroep gaan tegen adviezen van de ombudsman. Naast de federale ombudsman zijn er lokale ombudsmannen in de regio's. De federale ombudsman bekrachtigt de benoeming van lokale ombudsmannen.[135]

Sinds april 2016 bekleedt voormalig politiegeneraal Tatiana Moskalkova het ambt van federale ombudsman. In de praktijk lijkt zij niet vaak op te komen voor individuele zaken. Een vertrouwelijke bron zegt in haar werk als advocaat niet op de federale ombudsman te willen vertrouwen. Een lokale ombudsman zou zich wel in het belang van haar cliënt schriftelijk in de rechtszaak tegen de registratie van een LHBTI-organisatie hebben gemengd en met zijn verzoek om informatie in elk geval betrokkenheid getoond hebben.[136]

4.3 Openbaar Ministerie – Prokuratura en Onderzoekcomité

De Prokuratura stelt personen of organisaties in staat van beschuldiging bij vermeende overtredingen of misdrijven en legt deze beschuldigingen voor aan een rechtbank via aanklagers. De Prokuratura is een centraal federaal orgaan met regionale afdelingen die onder de verantwoordelijkheid vallen van het centrale orgaan in Moskou. Sinds de grondwetswijzigingen van juli 2020 worden de hoogste officieren van justitie, waaronder de procureur-generaal, effectief niet meer door de Federatieraad maar door de president benoemd en ontslagen.[137]

[134] In het Engels aangemekrt als *High Commissioner of Human Rights.*
[135] Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2017, p. 26. Zie ook https://eng.ombudsmanrf.org, geraadpleegd op 14 september 2020; Human Rights Quarterly, Gilligan, Emma, *The Human Rights Ombudsman in Russia: The Evolution of Horizontal Accountability*, vol. 32, no. 3, 2010, pp. 575–600.
[136] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[137] Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde*, 18 juni 2020.

Een aanklacht van de Prokuratura wordt in een overweldigende meerderheid van de zaken door rechters overgenomen, en vrijspraak is dan ook uiterst zeldzaam in Rusland.[138] In de weinige voorkomende gevallen van vrijspraak gaat de Prokuratura bijna altijd in hoger beroep; in deze zaken werd één op de drie verdachten alsnog veroordeeld. Daarnaast kan de Prokuratura in hoger beroep gaan indien het vonnis volgens haar te mild uitvalt.[139]

Het Onderzoekscomité maakte tot 2011 onderdeel uit van de Prokuratura en is nu een zelfstandig recherche-orgaan, waarvan de voorzitter Aleksander Bastrykin rechtstreeks aan de president rapporteert. Het Onderzoekscomité heeft een gecentraliseerde structuur met het hoofdkwartier in Moskou en regionale bureaus verspreid over het land. Aangezien Rusland meerdere opsporingsdiensten kent (politie en FSB hebben ook rechercheafdelingen), bestaat er onder de diensten een verdeling voor wat betreft strafbare feiten die een bepaalde dienst bevoegd is te onderzoeken. Zo houdt het Onderzoekscomité zich vooral met corruptieonderzoeken en ambtsmisbruik bezig, maar ook met bepaalde ernstige geweldsmisdrijven, zedenmisdrijven, belastingontduiking, terrorisme en extremisme.[140]

4.4 Rechterlijke macht

Volgens de Grondwet is de Russische rechterlijke macht onafhankelijk.[141] In de praktijk zijn rechters verre van altijd onafhankelijk van de uitvoerende macht, de strijdmachten en andere veiligheidsdiensten, vooral als het gaat om politiek gevoelige zaken.[142] Waarnemers berichten dat de Russische rechtspraak de afgelopen jaren verder verwijderd raakt van waarheidsvinding, gerechtigheid en rekenschap. Het grote aantal veroordelingen zou komen door kwantitatieve prestatie-indicatoren van rechtbanken, maar ook door veiligheidsdiensten die met elkaar concurreren om zoveel mogelijk strafrechtelijke zaken op te starten.[143] Met name in zaken waarin de verdachte het gezag van het openbaar bestuur ondermijnt, werkte de rechterlijke macht mee aan veroordeling op basis van gefabriceerd bewijs of politieke beweegredenen.[144] Het meest bekende voorbeeld van een politiek gemotiveerde zaak is de veroordeling van Aleksej Navalny voor het niet-nakomen van zijn meldplicht omdat hij aan het herstellen was van een vergiftiging, zie ook paragraaf 5.4. Ook de veroordeling van jongvolwassenen in de zogenaamde Penza-zaak (zie paragraaf 7.4) kreeg veel kritiek wegens gedwongen bekentenissen en zeer hoge straffen voor waarschijnlijk gefabriceerd bewijs. Zie ook paragraaf 4.6. over corruptie in het rechtssysteem.

Benoeming en loopbaan
Rechters aan federale gerechtshoven en het Consitutioneel Hof worden sinds de constitutionele hervormingen van juli 2020 benoemd op voordracht van en ontslagen door de president – evenals de hoogste officieren van justitie. Lagere rechters worden benoemd door de *Presidential Personnel Commission* en de

[138] Het US State Department spreekt van 0,43% vrijspraken in strafrechtelijke zaken, terwijl een academisch artikel van een percentage van 0.25% spreekt. Zie US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 15. Stockholm Faculty of Law research paper series, Dmitryi Serheevich Dyadkin e.a., *Punishability of acts of extremist orientation stipulated by Article 282 of the Criminal Code of Russian Federation ("CCRF")*, p.16. Naast vrijspraak bestaat nog de mogelijkheid tot sepot van de zaak indien de verdachte schuld erkent, gelijk aan de transactie in het Nederlandse strafrecht. Hoe hoog het percentage transacties is, is niet bekend.
[139] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 16.
[140] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 34.
[141] Artikel 120 Russische grondwet. Library of US Congress, *Newly Adopted Constitutional Amendments Change Jurisdiction of Constitutional Court and Procedure for Appointing Judges,* 15 juli 2020.
[142] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 16.
[143] Vertrouwelijke bron d.d. 17 juli 2020.
[144] Vertrouwelijke bron d.d. 14 januari 2020.

voorzitters van de rechtbank. De president kan volgens de nieuwe grondwet voorstellen aan de Federatieraad om rechters van het Hooggerechtshof en bepaalde lagere rechters te ontslaan indien zij de beroepseer van de rechterlijke macht schaden.[145] Volgens de ngo *Freedom House* was de loopbaanontwikkeling van rechters ook vóór de nieuwe grondwet al effectief gekoppeld aan de naleving van de lijn van het Kremlin in hun uitspraken.[146] Ook volgens het US Department of State zorgt de nauwe samenwerking met de uitvoerende macht en de veiligheidsdiensten voor onvoldoende onafhankelijkheid.[147]

Een ander veelgehoord punt van kritiek is dat rechters meestal vanuit het gerechtelijk apparaat worden gerekruteerd in plaats van onafhankelijke ervaring op te doen als advocaten. Het hierdoor ontstane gesloten karakter van de rechterlijke macht zou onafhankelijk denken van rechters in de weg staan.[148]

Constitutioneel Hof
Hoofdstuk 7 van de in 2020 aangenomen wijzigingen van de Grondwet vergroot de bevoegdheid van het Constitutioneel Hof van de Russische Federatie maar vergroot tegelijkertijd ook de bevoegdheden van de president ten aanzien van het Consitutioneel Hof. Het Constitutionele Hof is het hoogste gerechtelijke orgaan dat bevoegd is om de grondwettigheid van wetten te toetsen, en uitspraak te doen over klachten van burgers wanneer hun grondwettelijke rechten worden geschonden.[149] Sinds 2015 kende de Russische wet het Constitutioneel Hof reeds de bevoegdheid toe om uitspraken van internationale instituten ter bescherming van mensenrechten – zoals het EHRM – niet van toepassing te verklaren, indien deze uitspraken niet stroken met bepalingen in de Russische grondwet.[150] Nieuwe bevoegdheden van het Constitutionele Hof zijn het toetsen van wetsontwerpen op hun grondwettelijkheid, hetgeen gebeurt op verzoek van de president. In het geval dat het Constitutioneel Hof stelt dat er sprake is van ongrondwettelijkheid, kan de president het wetsontwerp terugsturen naar de Staatsdoema.[151] Tegelijkertijd met de toename van de bevoegdheden wordt het aantal rechters van negentien teruggebracht naar elf. Constitutionele rechters kunnen voortaan op voorstel van de president door de Federatieraad worden ontslagen in geval van oneerbaar gedrag, en de voorzitter, de plaatsvervangend voorzitter en rechters worden benoemd door de president zelf.[152]

4.4.1 Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)

Indien er bij een veroordeling mogelijk sprake is van een mensenrechtenschending door de overheid, staat de gang naar het EHRM open. In het administratieve recht moet een klager eerst bij twee Russische rechterlijke instanties procederen – eerste aanleg en hoger beroep – voordat hij bij het EHRM wordt toegelaten. In het strafrecht gaan vier instanties vooraf aan de gang naar het EHRM: eerste aanleg, beroep, hoger beroep en cassatie.[153]

---

[145] Artikel 102 Russische grondwet; Library of US Congress, *Newly Adopted Constitutional Amendments Change Jurisdiction of Constitutional Court and Procedure for Appointing Judges,* 15 juli 2020.
[146] Freedom House, *Freedom in the World 2020, Russia,* punt F1.
[147] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 16; voor meer uitgebreide informatie over kritiek ten aanzien van benoeming van rechters, zie International Commission of Jurists, *ICJ Briefing Paper on Certain Amendments to the Constitution of the Russian Federation,* 2020, p. 6
[148] Freedom House, *Freedom in the World 2020, Russia,* punt F1; Raam op Rusland, *Ruslands nieuwe constitutionele orde*, 18 juni 2020; vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[149] Russische Grondwet, artikel 125 (a) en (b).
[150] BBC, *Russia passes law to overrule European human rights court*, 4 december 2015; Algemeen ambtsbericht Russische Feratie, December 2018, p. 15.
[151] Russische Grondwet, artikel 125, § 5, cl. 5.11(b) en (c). Library of US Congress, *Newly Adopted Constitutional Amendments Change Jurisdiction of Constitutional Court and Procedure for Appointing Judges,* 15 juli 2020.
[152] Russische Grondwet, artikel 102(j) & (z). Library of US Congress, *Newly Adopted Constitutional Amendments Change Jurisdiction of Constitutional Court and Procedure for Appointing Judges,* 15 juli 2020.
[153] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.

Hoewel de Russische grondwet in artikel 15(4) internationale verdragen als integraal onderdeel van het Russische recht noemt, hoeft rechtspraak van internationale hoven[154] niet altijd nageleefd te worden door de Russische overheid. Zoals hierboven beschreven kon het Constitutioneel Hof reeds buitenlandse rechtspraak specifiek aangaande mensenrechten ongrondwettelijk en daarmee buiten toepassing verklaren. Met de grondwetswijziging van juli 2020 is voor de Russische overheid geen uitspraak van het Constitutioneel Hof meer nodig om internationale uitspraken naast zich neer te leggen; de nieuwe grondwet verklaart beslissingen van internationale instituten in zijn algemeenheid[155] niet van kracht in Rusland indien deze in strijd zijn met de Russische grondwet. Dit moet wel door een rechter worden vastgesteld. Zowel Amnesty International als de *Venice Commission,* een adviesorgaan aan de Raad van Europa, uitten hun bezorgdheid hierover.[156] Het is nog onduidelijk hoe zich deze wetgeving in de praktijk zal uitwerken. Terwijl de rechtsgang naar het EHRM nog wel openstaat voor individuele Russische klagers, is de kans kleiner geworden dat er binnen de Russische rechtsorde gevolg wordt gegeven aan deze rechtspraak.[157]

Klagers bij het EHRM kunnen tegenwerking ervaren, hoewel niet duidelijk is of die tegenwerking samenhangt met het feit dat zij een klacht bij het EHRM hebben ingediend, of met hun onderliggend conflict met de overheid. De tegenwerking kan van onbekende zijde komen in de vorm van het kwijtraken van processtukken in de Russische post maar ook van overheidszijde. In augustus 2019 deden politie- en veiligheidsdiensten een inval in en doorzochten de kantoren in Moskou en Nazran van *Russian Justice Initiative*, een ngo die een groot aantal zaken tegen Rusland heeft gewonnen bij het EHRM. Bij deze invallen lieten de autoriteiten in Moskou geen huiszoekingsbevel zien, terwijl de autoriteiten in Nazran zeiden dat de zoektocht voortkwam uit een onderzoek naar vermeende buitenlandse financiering van niet-gesanctioneerde protesten.[158] Rusland heeft zich formeel nooit onttrokken aan haar EHRM-verplichtingen. Toen het EHRM in februari 2021 een *interim measure* oplegde en Rusland verplichtte om Aleksej Navalny onmiddellijk in vrijheid te stellen, sprak het Russische ministerie van Justitie echter van een "ongekende, flagrante inmenging" door het EHRM en gaf geen navolging aan de interim measure.[159]

4.5 Rechtsgang

In Rusland kan de overheid mensen voor de rechter dagen voor overtredingen van administratief recht of strafrecht. Bij herhaalde veroordeling voor bepaalde administratiefrechtelijke overtredingen, kan een verdachte voor een volgende zelfde gedraging strafrechtelijk vervolgd worden. Zo kan bijvoorbeeld een directeur van

[154] Bijvoorbeeld internationale hoven voor arbitrage, internationale strafhoven of het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

[155] De wijziging van juli 2020 betreft dus niet alleen uitspraken van het Europese Hof, maar alle beslissingen van internationale instituten. Waar bij de wijziging in 2015 alleen sprake was van "*human rights protections institutions*", zoals het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, spreekt de gewijzigde grondwet van "*decisions of interstate bodies*" die geen rechtsstreekse werking meer in de Russische rechtsorde hebben. Zie Council of Europe, *Opinon on the Draft amendments to the Constitution,* opinion no. 981/2020, CDL-AD(2020)009;

[156] Council of Europe, *Opinon on the Draft amendments to the Constitution,* opinion no. 981/2020, CDL-AD(2020)009; Amnesty International, *Europe/Russia: Venice Commission denounces Putin constitutional amendments which avoid execution of ECtHR rulings,* 19 juni 2020; ICJ *Briefing Paper on Certain Amendments to the Constitution of the Russian Federation,* maart 2020.

[157] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.

[158] HRW, *World Report 2020 – Russia;* Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.

[159] Vertrouwelijke bron d.d. 19 februari 2021; Deutsche Welle, *'Release' Alexei Navalny, European Court of Human Rights tells Russia,* 17 februari 2021; TASS, *Russia not to release Navalny under ECHR interim measures, says Ministry of Justice,* 16 februari 2021;

een Russische organisatie na herhaalde overtreding van het administratiefrechtelijke verbod op samenwerking met buitenlandse ongewenste organisaties onder strafrecht vervolgd en veroordeeld worden tot maximaal zes jaar cel, of iemand na herhaalde administratiefrechtelijke veroordeling voor extremistische uitingen onder strafrecht vervolgd worden (zie paragraaf 3 onder nieuwe anti-extremismewetgeving)**.** Ook voor een herhaalde overtreding van de demonstratiewetten kan men onder strafrecht worden vervolgd.[160] Dit mechanisme werkt enerzijds excessieve bestraffing tegen, maar maakt anderzijds snel en laagdrempelige overheidsoptreden mogelijk[161].

Onder administratief recht kan men tot boetes en tot detentie van maximaal dertig dagen veroordeeld worden, zonder dat opzet aangetoond hoeft te worden. Het strafrecht daarentegen kent zwaardere straffen, en daarom op papier ook meer procedurele en inhoudelijke waarborgen – bijvoorbeeld het recht op een advocaat, of het vereiste van opzet. Volgens advocaten is de kans op vrijspraak op basis van procedurele aspecten veel waarschijnlijker dan op basis van de inhoud van de zaak, mede omdat rechters zich dan niet over de inhoud van de zaak hoeven uit te spreken.[162]

Strafrechtelijk procedure
Volgens de wet mag een verdachte maximaal 48 uur worden aangehouden. Voor zover er sprake is van bewijs of een getuige van een misdrijf, mag dit zonder gerechtelijk bevel daartoe; anders is een arrestatiebevel vereist. Ook voor huiszoekingen, inbeslagnemingen en detenties is een rechterlijk bevel vereist. Opsporingsambtenaren voldeden over het algemeen aan deze eis van voorafgaande goedkeuring door de rechter, maar omkoping of politieke druk spelen soms een rol bij het verkrijgen van gerechtelijke bevelen. Na een arrestatie brengt de politie de arrestant normaliter naar het dichtstbijzijnde politiebureau, waar hij wordt geïnformeerd over zijn rechten. De politie moet een proces-verbaal opstellen met vermelding van de redenen voor de aanhouding, en zowel de gedetineerde als de politieagent moeten dit binnen drie uur na detentie ondertekenen. De politie moet uiterlijk binnen 12 uur na de arrestatie de officier van justitie verwittigen, en moet arrestanten binnen 24 uur na de arrestatie ondervragen. Voorafgaand aan het verhoor heeft een arrestant het recht om gedurende twee uur met een advocaat te spreken, en mag hij zijn familie spreken voorzover het niet om geheime detentie gaat.[163]

Na 48 uur kan een rechter bevelen om over te gaan tot voorarrest, of wordt de verdachte in vrijheid gesteld, eventueel op borgtocht. Binnen twee maanden na de arrestatie van een verdachte moet de politie het onderzoek afronden en een zaak overdragen aan een officier van justitie voor voorgeleiding. Eventueel kan een opsporingsautoriteit die termijn verlengen met maximaal twaalf maanden, indien daartoe goedkeuring wordt gegeven door een rechtbank en het hoofd van de federale onderzoeksinstantie bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, van de FSB of van het Onderzoekscomité. Volgens sommige advocaten werd de twee maanden-termijn vaak verlengd, vooral in politiek gevoelige zaken.[164]

Behalve in de Noord-Kaukasus respecteerden de autoriteiten over het algemeen de wettelijke beperkingen over detentie. Er waren meldingen van incidentele niet-

[160] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020; vertrouwelijke bron d.d. 29 september 2020.
[161] Met name bij extremismebestrijding trachtte de overheid excessieve vervolging aan banden te leggen, hetgeen volgens ngo's niet goed gelukt is. Zie ook paragraaf 3.1. Anti-extremismewetgeving
[162] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[163] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 12 – 14.
[164] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 12 – 14.

naleving van de 48-uursregeling voor het vasthouden van een gedetineerde. Soms verzuimden de autoriteiten een proces-verbaal binnen de vereiste drie uur na arrestatie uit te vaardigen, en werden verdachten langer dan de wettelijke termijnen vastgehouden. Volgens sommige berichten hielden veiligheidsdiensten soms gedetineerden incommunicado[165] vast voordat de detentie officieel werd geregistreerd, in de meeste gevallen als er ook sprake was van mishandeling om eerder bekentenissen af te dwingen voordat gedetineerden toegang kregen tot een advocaat. Dit speelde vooral in de deelrepubliek Tsjetsjenië, waar naar verluidt een dergelijke incommunicado-detentie weken kan duren.[166] Zie ook paragraaf 4.7.

In het Russische strafproces is de fase van het strafrechtelijk onderzoek, dus voordat de opsporingsinstantie het dossier overdraagt aan de officier van justitie, het meest precair. In deze fase van het proces ontbreekt het de verdachte volgens vertrouwelijke bronnen geregeld aan deugdelijke rechtsbescherming door het gemis van een advocaat, en loopt hij het risico van marteling ten behoeve van gedwongen bekentenissen.[167] Zie voor het onderwerp marteling paragraaf 4.8.

Toegang tot het strafdossier
De verdachte kan zich in de fase van het strafrechtelijk onderzoek maar tot op zekere hoogte verweren en tegenbewijs aandragen. In het Russische strafprocesrecht bepaalt de aanklager gedurende zijn onderzoek welke informatie in het dossier wordt opgenomen, en hij kan verzoeken van de advocaat om stukken toe te voegen aan het dossier, zonder opgave van redenen weigeren. De aanvankelijke aanklacht is soms in dermate vage bewoordingen gesteld dat de verdachte nauwelijks de mogelijkheid heeft om in de strafrechtelijke onderzoeksfase met tegenbewijs te komen. De advocaat heeft weliswaar toegang tot het dossier, maar alleen inzage in de stukken die de aanklager met de verdachte en zijn advocaat wil delen. Daardoor kan de advocaat in sommige gevallen pas na de definitieve aanklacht inhoudelijk reageren en gericht verzoeken om onderzoek te doen.[168] In het geval de staatsveiligheid onderwerp van het strafrechtelijk onderzoek is, kan de advocaat de toegang tot het strafdossier geweigerd worden, ook indien de aanklacht volgens de verdachte ongefundeerd is.[169]

Toegang tot een advocaat
Artikel 48 van de Russische Grondwet geeft iedere verdachte het recht op toegang tot een advocaat. De advocaat van de verdachte mag zijn cliënt bijstaan vanaf het moment dat de cliënt dat wenst, dus niet pas vanaf een bepaalde formele fase in het proces.[170] Het kwam echter geregeld voor dat advocaten geen toegang tot hun cliënten kregen, en deels fysiek of met detentie werden tegengewerkt, met name indien het ging om politiek gevoelige zaken[171] (zie ook paragraaf 5.5.7 over advocaten). Ook kregen cliënten soms niet de vrijheid om hun eigen advocaat te kiezen, maar kregen door de overheid een advocaat toegewezen. Deze door de overheid gefinancierde rechtsbijstand kent echter problemen omtrent kwaliteit van

[165] zonder toegang tot een advocaat, familieleden of andere contacten met de buitenwereld.
[166] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 12 – 14.
[167] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[168] Eurasian Journal of Analytical Chemistry, Grinenko AV, Kondrat IN, Khoryakov SN, Potapov VJ. *Prosecution and Defense in the Russian Criminal Process.* 2018;13(1b), p. 3.
[169] Vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[170] Eurasian Journal of Analytical Chemistry, Grinenko AV, Kondrat IN, Khoryakov SN, Potapov VJ. *Prosecution and Defense in the Russian Criminal Process.* 2018;13(1b), p. 3.
[171] Lawyers for Lawyers, Submission on the List of Issues by the Lawyers for Lawyers Foundation for the Human Rights Committee Consideration of the 8th Periodic Report of the Russian Federation, 28 mei 2020; ICJ, U*se of physical force against lawyer must be investigated*, 20 september 2019; ICJ, U*se of physical force and detention of lawyers must be promptly investigated, ICJ says,* 2 juni 2020; ICJ, *The ICJ calls for an end to intimidation and prosecution of lawyers,* 24 september 2019.

juridische dienstverlening, en in voorkomende gevallen een onvoldoende onafhankelijke relatie tussen de advocaat en de opsporingsautoriteiten.[172]

Prominente zaken
Toneelregisseur Kirill Serebrennikov werd na een langslepende zaak wegens gestelde fraude met staatssubsidie na twee jaar huisarrest veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van drie jaar en een boete van 800.000 roebel[173]. Serebrennikov had bekendheid verworven met het scheppen van een culturele vrijplaats voor liberale intellectuelen in het Gogol theater. Serebrennikov heeft de beschuldigingen als absurd afgewezen en pleitte onschuldig. Zes maanden na zijn veroordeling stopte het theater zijn aanstelling.[174]

Aleksej Navalny werd bij zijn terugkomst in Rusland in januari 2021 direct gearresteerd wegens het ontlopen van zijn meldplicht die hij in een eerdere rechtszaak opgelegd had gekregen. Hij stelde dat hij zich niet kon melden omdat hij in Duitsland aan het revalideren was na een vergiftiging. Desondanks veroordeelde de rechtbank hem tot detentie van drieëneenhalf jaar, met aftrek van zijn voorarrest. Daarna volgde een proces omtrent belediging van een oorlogsveteraan. Volgens Westerse en onafhankelijke Russische media ging het om een showproces.[175]

Een veelgebruikte vervolgingsgrond, is het lekken van geheime informatie of staatsverraad. In de afgelopen 20 jaar zijn in Rusland 100 mensen veroordeeld voor staatsverraad en 278 mensen voor het lekken van staatsgeheimen. Vooral sinds 2014 wordt de vervolgingsgrond vaker ingezet. Bij zaken omtrent staatsverraad wordt vrijwel geen informatie vrijgegeven over het proces en heeft de verdachte minder procedurele rechten.[176]

Volgens een vertrouwelijke bron volgt op zaken van staatsverraad geregeld een promotie van de betrokken FSB-agent. Waar deze zaken voorheen vooral zagen op informatie over Oekraïene, kiest de FSB in de laatste jaren volgens deze bron vaker voor academisch onderzoek dat betrekking heeft op bijvoorbeeld technische onderwerpen en in internationaal verband wordt gedaan. Het gepubliceerde academisch onderzoek zou een makkelijke manier zijn van bewijsgaring.[177] In juni 2020 werd de directeur van de *Arctic Academy of Sciences,* Valery Mitko, aangeklaagd voor staatsverraad. Hij zou tijdens werkbezoeken aan China geheime informatie hebben gedeeld.[178] Ook de journalist Ivan Safronov werd in juli 2020 gearresteerd en beschuldigd van staatsverraad, zie paragraaf 7.2.[179]

[172] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 12 – 14; Vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[173] omgerekend EUR 9,002,- volgens xe.com, geraadpleegd op 15 februari 2021.
[174] The Moscow Times, *Serebrennikov Trial: Russia Gives Suspended Sentence to Prominent Director in Fraud Case,* 26 juni 2020; DW, *Russian director Kirill Serebrennikov avoids jail after fraud conviction,* 26 juni 2020; The Moscow Times, *Director Kirill Serebrennikov Fired From Gogol Center,* 3 februari 2021.
[175] NRC, *Met het showproces tegen Aleksej Navalny treedt president Poetin in de voetsporen van Lenin,* 4 februari 2021; NOS, *Russische oppositieleider Navalny veroordeeld tot 3,5 jaar gevangenschap,* 3 februari 2021.
[176] Vertrouwelijke bron d.d. 14 augustus 2020.
[177] Vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[178] Nieuwsbrief Team 29, d.d. 29 juni 2020.
[179] Nieuwsbrief Adovcatencollectief Team 29 d.d. 29 juli 2020; HRW, *Events of 2019, Russia.* Aljazeera, *Russia charges ex-journalist Ivan Safronov with treason,* 13 juli 2020; Euronews, *Ivan Safronov: Dozens arrested in Moscow protest against ex-journalist's treason charges,* 14 juli 2020.

4.6 Corruptie in het rechtssysteem

Corruptie en omkoping zijn een diepgeworteld probleem in Rusland, dat ondanks tegenmaatregelen van de overheid blijft bestaan. In de ranking van *Transparency International* steeg Rusland met 9 plekken in 2020 naar nummer 129 ten opzichte van nummer 138 in 2018.[180] Als tegenmaatregel tegen omkoping van ambtenaren werd in 2018 een namenregister aangelegd van functionarissen die oneervol zijn ontslagen, bijvoorbeeld wegens corruptie. Binnen een jaar tijd waren er 1243 namen aan dit register toegevoegd. De lijst bevatte in 2019 voornamelijk vertegenwoordigers van lokale overheden maar ook politieagenten, militairen, deurwaarders en hoofden van onderwijsinstellingen. Daarnaast is het bezit van bankrekeningen in het buitenland of cryptocurrencies verboden voor Russische ambtenaren, om corruptie en ondoorzichtige betalingen tegen te gaan.[181] Tegelijkertijd is er sinds 2019 een wetsvoorstel in behandeling dat omkoping of corruptie in geval van overmacht toe moet staan[182], en er is een wet aangenomen die informatie over bezittingen van rechters, officieren van justitie, opsporingsambtenaren, militairen en hun directe familieleden moet verbieden.[183]

Corruptie van rechters komt volgens verschillende bronnen voor, maar de omvang ervan is moeilijk te achterhalen.[184] Een vertrouwelijke bron stelt meer specifiek dat omkoping van rechters in administratieve zaken waarschijnlijk minder voorkomt, aangezien beklaagden liever hun boete betalen dan hoge smeergeldbedragen. In het strafrecht zou omkoping van rechters volgens deze vertrouwelijke bron vaker voorkomen gezien de hogere strafmaat; een miljoen roebel[185] zou een gangbaar bedrag voor vrijspraak zijn, maar omkoping zou volgens deze bron vaker in een lagere strafmaat dan in vrijspraak resulteren.[186] In geval van omkoping treedt een rechter volgens twee vertrouwelijke bronnen zelden direct in contact met advocaten, maar is er sprake van een of meerdere tussenpersonen van binnen en buiten de rechterlijke macht. Volgens vertrouwelijke bronnen is echter onduidelijk op welke schaal dit voorkomt, vanwege de geslotenheid van de beroepsgroep en het aantal mensen dat bij een omkoping betrokken is en elkaar dus de hand boven het hoofd houdt.[187]

4.7 Arrestaties en detentie

Het Russische detentiesysteem kent een verscheidenheid aan detentiefaciliteiten. Het federale gevangeniswezen had in maart 2019 verantwoordelijkheid over in totaal 1.070 detentiefaciliteiten in heel Rusland: 8 gevangenissen voor zware misdrijven, 705 correctieve faciliteiten voor minder zware misdrijven met aparte secties voor draaideurcriminelen en eerstveroordeelden, 123 strafkampen voor andere misdrijven, 211 faciliteiten voor voorarresten en 23 faciliteiten voor jeugdetentie. Daarnaast beheert het Ministerie van Binnenlandse Zaken de cellen voor arrestanten op 3.412 politiebureaus in heel Rusland.[188] Verder vallen de gesloten psychiatrische klinieken in Rusland onder het ministerie van

[180] Website *Transparency International*, geraadpleegd op 4 februari 2021.
[181] Website Council of Europe, *Anti-corruption digest Russian Federation,* geraadpleegd op 3 februari 2021; Coindesk, *Russian Public Officials Banned From Holding Cryptocurrency,* 25 januari 2021.
[182] NPR, *Russia Proposes Easing Laws On Corruption, Saying It's Unavoidable Sometimes,* 29 januari 2019;
[183] Meduza, *An unbeatable disappearing act,* 23 december 2020;
[184] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 16.
[185] Omgerekend EUR 11.124,- volgens xe.com, geraadpleegd op 7 februari 2021.
[186] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[187] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020; vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[188] Citizens' Watch and Human Rights Monitoring Institute, *An overview of torture prevention systems in Russia, Lithuania, Sweden and Norway,* 2019, p. 10.

Volksgezondheid. Acht klinieken hebben streng beveiligde afdelingen voor TBS-patiënten.[189]

Arrestaties werden volgens ngo's op grote schaal op arbitraire wijze verricht gedurende demonstraties, met toepassing van geweld. In Ulan-Ude liep een organisator van een verkiezingsprotest tijdens zijn arrestatie een hersenschudding en een gebroken ruggenwervel op, maar kreeg vervolgens een aanklacht van de politie vanwege gebruik van pepperspray jegens agenten. Volgens de arrestant had de politie de pepperspray juist tegen hem ingezet.[190] Bij arrestaties van demonstranten in heel Rusland in de nasleep van de arrestatie en veroordeling van Navalny, werden arrestanten mishandeld met politieknuppels en tasers. Anderen vertelden over mishandeling tijdens ondervragingen, bijvoorbeeld om de autoriteiten toegang tot hun mobiele telefoon te verlenen. Door gebrek aan cellen op politiebureaus werden gearresteerde demonstranten in januari en februari 2021 uren in niet-verwarmde politievoertuigen vastgehouden. In de overvolle cellen op bureaus waren geen matrassen beschikbaar en slechte sanitaire voorzieningen. Vaak werd er geen toegang tot een advocaat verleend.[191] Zie voor arrestaties tijdens demonstraties ook paragraaf 7.3 vrijheid van meningsuiting.

De leefomstandigheden in gevangenissen en detentiecentra verschillen sterk per regio en per soort detentiefaciliteit. Gedetineerden in gevangenissen kregen te maken met mishandeling en vernedering door bewakers (zie paragraaf 4.8) en medegevangenen, voedseltekorten, ontoereikende sanitaire voorzieningen, gebrek aan medisch personeel en daardoor slechte medische zorg ook bij ernstige gezondheids-problemen, en overbezette cellen in met name detentiefaciliteiten voor voorarrest.[192] Gedwongen psychiatrische behandeling als bestraffing kwam voor, en de medische staf in een gevangenisziekenhuis geeft niet altijd onafhankelijk medisch advies door de nauwe banden met de gevangenenbewaarders.[193]

Volgens ngo's hadden de in 2020 genomen maatregelen tegen de uitbraak van het Covid19-virus verstrekkende gevolgen voor mensen in detentiefaciliteiten, en vooral in voorarrest. Familiebezoeken werden volgens hen geweigerd, het recht om een telefoon te gebruiken werd ontzegd. Juist in die periode is het risico op mishandeling om bekentenissen af te dwingen het grootst, en dit risico werd verhoogd door de onmogelijkheid om met de buitenwereld te communiceren. Daarnaast nam de overheid geen concrete maatregelen om gedetineerden te beschermen tegen het virus.[194]

Volgens een vertrouwelijke bron zouden in Tsjetsjenië duizenden mensen op buitenwettige wijze worden vastgehouden in informele gevangenissen, waaronder LHBTI, drugsverslaafden en vrouwen die de Tsjetsjeense culturele kledingsvoorschriften zouden hebben overtreden. Volgens deze bron worden mensen vrijgelaten in ruil voor betaling door de familie.[195] Mensen over het algemeen wier gedrag onwelgevallig geacht wordt door de autoriteiten, worden vaak gedwongen

[189] Vertrouwelijke bron d.d. 29 september 2020.
[190] HRW, World Report 2020: Russia;
[191] CNN, *Kremlin meets Russian protesters with fiercest crackdown in years,* 1 februari 2021; NRC, *Russische arrestanten met velen opeengepakt in smerige ruimtes*, 5 februari 2021; OVD Info, *Alla Frolova on the actions of law enforcement agencies during the 23rd January protests and violations committed in police stations,* 25 januari 2021.
[192] The New York Times, *What Awaits Navalny in Russia's Brutal Penal Colony System,* 5 februari 2021; Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018.
[193] RFERL, *'Black Hole': Prosecutors Probing Allegations Of Punitive Psychiatric Treatment In Siberian Prison,* 25 augustus 2019.
[194] HRW, *Russia's Pretrial Prisons Vulnerable as COVID19 Spreads,* 24 maart 2020; RFERL, *'Black Hole': Prosecutors Probing Allegations Of Punitive Psychiatric Treatment In Siberian Prison,* 25 augustus 2019.
[195] Vertrouwelijke bron d.d. 15 oktober 2020.

tot het afleggen van een videoboodschap waarin zij excuses voor hun gedrag aanbieden, soms onder fysieke dwang.[196] In september 2019 volgde publieke verontwaardiging op een gepubliceerde video waarin een 19-jarige Tsjetsjeense blogger op camera samenwerking met een regeringskritische online zender toegaf terwijl hij seksueel werd vernederd.[197]

Opsporingsverzoeken via Interpol
Rusland kan via Interpol internationale opsporingsbevelen (*red notices*) uitvaardigen en doet dit geregeld. Begin 2021 waren van een totaal van ca. 62.000 opsporingsverzoeken via Interpol 7.547 publiek toegankelijk; daarvan waren in totaal 3.067 ingediend door Rusland.[198] Volgens berichten gebruikt Rusland dit mechanisme gericht om politieke tegenstanders en leden van religieuze minderheden op te laten sporen en bij hun terugkomst te berechten. Op welke schaal dit daadwerkelijk gebeurt, is binnen de onderzoekskaders van dit ambtsbericht niet vast te stellen. Wel zijn er de volgende aanwijzingen.

Alexander Cooley, onderzoeker aan de Columbia universiteit, getuigde voor de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) dat Rusland het opsporingsmechanisme van Interpol geregeld misbruikt om uitlevering van mensen te bewerkstelligen die bij terugkomst een schending van hun rechten riskeren. In een rapport van april 2017 verwijst de Raad van Europa naar een concreet geval uit 2015 waarin een politieke vluchteling uit Tsjetsjenië op basis van een *red notice* werd opgepakt in het Verenigd Koninkrijk.[199] Een rapport van het Europese Parlement noemt het red notice-systeem van Interpol ondankse recente verbeteringen niet waterdicht in relatie tot misbruik van het systeem voor politieke doeleinden.[200] De ngo *Forum 18* berichtte over red notices in 2018 en 2020 ten aanzien van drie in het buitenland verblijvende Russische aanhangers van Said Nursi wegens een verdenking van extremisme. Volgens Forum 18 is dit strijdig met de vrijheid van godsdienst. Twee van deze mannen waren volgens de ngo slechts samengekomen om hun geloof te bestuderen aan de hand van de geschriften van Said Nursi.[201]

4.8 Mishandeling en foltering

De Russische grondwet verbiedt foltering.[202] Hoewel foltering wel als een verzwarende omstandigheid mee kan wegen in de strafmaat[203], stelt het Russische Wetboek van Strafrecht foltering niet als apart misdrijf strafbaar. Indien het tot een aanklacht komt, wordt de gestelde dader vaak machtsmisbruik[204] tegengeworpen, met eventueel de verzwarende omstandigheid foltering.[205]

---

[196] Caucasian Knot, *In Chechnya, practice of public apologies affects teenagers,* 29 juli 2019;
[197] Caucasian Knot, *Chechen residents condemn humiliation of opposition Telegram channel moderator,* 8 september 2020; Novaya Gazeta, *Russia shocked by torture video,* 15 september 2020.
[198] Zie website Interpol (https://www.interpol.int/en/How-we-work/Notices/View-Red-Notices), geraadpleegd op 7 februari 2021.
[199] RFERL, *Council Of Europe Says Russia, Iran Abusing Interpol For Political Purposes,* 26 april 2017; Alex Cooley, *Written Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe "Tools of Transnational Repression",* 12 september 2019; Parliamentary Assemblée Council of Europe, *Abusive use of the Interpol system: the need for more stringent legal safeguards,* Doc. 14277, 29 maart 2017, p. 12.
[200] Directorate General for External Policies of the Union, *Misuse of Interpol's Red Notices and impact on human rights – recent developments,* PE 603.472, januari 2019
[201] Forum 18, *Russia has deceived Interpol,* 10 juli 2020.
[202] Artikel 21 van de grondwet, www.constitution.ru/en, geraadpleegd op 28 september 2020.
[203] Artikel 117, lid 2, onder d) van het Russische Wetboek van Strafrecht.
[204] Artikel 286 van het Russische Wetboek van Strafrecht.
[205] Citizens' Watch and Human Rights Monitoring Institute, *An overview of torture prevention systems in Russia, Lithuania, Sweden and Norway,* 2019, p. 8.

Hoe wijdverspreid het probleem is, kan gezien het gebrek aan officiële statistieken over het aantal aanklachten specifiek over foltering, gerelateerde strafzaken of veroordelingen niet betrouwbaar worden vastgesteld, maar er zijn wel verschillende onderzoeken en statistieken die een indicatie geven. Het US Department of State noemt mishandelingen door gevangenispersoneel stelselmatig.[206] HRW en Amnesty International noemen foltering en andere vormen van mishandeling wijdverspreid, vooral in voorarrest. Amnesty International citeert een Russische ngo, *Nuzhna Pomosch*, die statistieken van het Onderzoekcomité over klachten in detentiecentra tussen 2015 tot 2018 onderzocht. Volgens deze statistieken werden er jaarlijks tussen 1.590 en 1.881 aanklachten van "machtsmisbruik" – dus zowel met als zonder de verzwarende omstandigheid foltering – door penitentiaire functionarissen geregistreerd, waarvan slechts 1,7 - 3,2% werd onderzocht.[207] De federale ombudsman Tatyana Moskalkova maakte in juli 2019 melding van een verdubbeling van klachten over mishandeling door ambtenaren ten opzichte van het jaar daarvoor.[208] Het onafhankelijk onderzoekscentrum *Levada* sprak van een percentage van tien procent onder de Russische bevolking dat wel eens is mishandeld door Russische autoriteiten.[209] Procureur-generaal Yuriy Chayka gaf aan dat hij in 2019 berichten over mishandeling in detentiefaciliteiten had ontvangen in de helft van alle regio's.[210]

Het risico op foltering of mishandeling is volgens HRW tijdens voorarrest het grootst.[211] Volgens een vertrouwelijke bron verschilt het risico op foltering per faciliteit, en per soort detentie. Gedurende voorarrest zou het risico op foltering bestaan, omdat opsporingsambtenaren bekentenissen los proberen te krijgen. Na een veroordeling zou daarentegen een risico op mishandeling door gevangenis-personeel bestaan, deels om betaling van steekpenningen in ruil voor betere leefomstandigheden af te dwingen.[212] Mishandeling gedurende ondervragingen door de FSB bleef in Rusland nagenoeg altijd onbestraft. In september 2019 werd voor het eerst een FSB-agent veroordeeld voor foltering van een verdachte.[213]

Voor daders van marteling en andere vormen van mishandeling in detentiecentra – dus na veroordeling van de gedetineerde – was er volgens Amnesty International nagenoeg volledige straffeloosheid.[214] In een hoogbeveiligd strafkamp in Angarsk, Irkutsk, sloegen bewakers in april 2020 een groot protest van gedetineerden tegen hun behandeling bruut neer. Volgens de gedetineerden hebben zij dagelijks met mishandeling en vernedering door de bewakers te maken, en zelfs met gedwongen verdwijningen. Ngo's, advocaten, mensenrechtenverdedigers en het *Public Oversight Committee* (zie hieronder) drongen aan op een onderzoek, waarvan de resultaten nog niet bekend zijn.[215] Ook in Yaroslavl, waar grote publieke verontwaardiging heerste over in 2018 publiek gemaakt videobewijs van mishandeling van gevangenen door bewakers, bleek mishandeling in gevangenissen een hardnekkig probleem. Weliswaar werden elf bewakers van de betreffende gevangenis deels

[206] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 10;
[207] Amnesty International, *Human Rights in East Europe and Central Asia 2019.*
[208] The Moscow Times, *Russias Torture Complaints Doubled Since 2018 Rights Official Says*, 10 juli 2019.
[209] The Moscow Times, *1 in 10 Russians Have Been Tortured by Authorities – Poll*, 26 juni 2019.
[210] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 10;
[211] HRW, World Report 2020: Russia.
[212] Vertrouwelijke bron d.d. 29 september 2020.
[213] HRW, World Report 2020: Russia; The Moscow Times, *Russia Jails First FSB Officer on Torture Charges, Experts Say,* 16 september 2019; Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[214] Amnesty International, *Human Rights in East Europe and Central Asia 2019.*
[215] France 24, *Rape, humilitaion, torture: Prison riot exposes shocking abuse in Russia's jails*, 23 april 2020 (https://www.youtube.com/watch?v=gzi955Lqkms&feature=emb_logo); EU-Russia Civil Society Forum, *The Riot in Angarsk Penal Colony: Call to Conduct Public Investigation and Answer the Questions,* 23 april 2020.

veroordeeld tot detentie voor het martelen van gedetineerden[216], maar de ngo *Public Verdict* bracht nog een video uit met aanhoudend misbruik in diezelfde gevangenis in Yaroslavl en meldde in december 2019 weer systematisch misbruik in een andere gevangenis in diezelfde regio.[217]

Zie voor arrestaties en detentie van LHBTI in Tsjetsjenië paragraaf 5.6.11.

Public Oversight Committees
Om detentieomstandigheden in zijn algemeenheid, waaronder foltering, te monitoren, heeft Rusland reeds in 2008 een systeem van plaatselijke *Public Oversight Committees (POC)* in het leven geroepen. De POC's bestaan uit vrijwilligers en hebben de wettelijke taak om publiek toezicht te houden op de detentieomstandigheden, om rapporten en aanbevelingen op basis daarvan te schrijven, en om te ondersteunen bij de samenwerking tusssen ngo's enerzijds en detentiefaciliteiten en overheden anderzijds. POC's hebben het recht om detentiefaciliteiten te bezoeken, klachten van gedetineerden te behandelen in aanbevelingen, en over hun werk te communiceren in media en binnen statelijke instituties.[218] Sinds februari 2020 hebben de POC's ook het recht om TBS-klinieken te bezoeken.[219]

De kritiek van de zijde van ngo's betreffende het werk van POC's richt zich vooral op het weinig concreet geformuleerde mandaat van toezicht van de POC waardoor er ruimte is voor verschillende detentiefaciliteiten om in verschillende mate toegang te geven. Naast dat POC's niet tot alle detentiefaciliteiten en gesloten (sociale) instellingen toegang hebben, zijn ook binnen de toegankelijke faciliteiten de te bezoeken plekken beperkt tot cellen, isolatiecellen, buitenruimtes, bibliotheek en kantines. Voor het bezoeken van sommige plaatsen binnen het gebouw is weer een aparte toestemming van de detentiefaciliteit nodig.[220] Daarnaast is de procedure voor benoeming van leden van een lokale POC volgens ngo's ondoorzichtig, en er worden geen praktijkkennis- of opleidingsvereisten aan de kandidaten gesteld. Leden worden niet betaald voor hun werkzaamheden, en een POC is geen legale entiteit en kan derhalve geen financiering ontvangen, hoewel individuele leden bijvoorbeeld in Sint-Petersburg wel door ngo's gefinancierd kunnen worden.[221] Bevoegdheden als het opvragen van bewakingscamerabeelden kunnen niet afgedwongen worden, en interviews tussen de POC-leden en gedetineerden kunnen door de detentiefaciliteit worden onderbroken indien deze van mening is dat het gesprek niet meer over de detentieomstandigheden gaat.[222]

4.9 Verdwijningen en ontvoeringen

Schattingen van aantallen gedwongen verdwenen personen lopen sterk uiteen. De *UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances* spreekt van een toename van vermiste personen tussen 23 mei 2019 tot 15 mei 2020 van 849 naar

[216] HRW, *Eleven Former Russian Prison Guards Convicted Of Inmate Torture In High-Profile Case*, 19 november 2020; twee van hen werden vrijgesproken. Meduza, *Yaroslavl court reduces sentence for former prison official convicted in torture case,* 2 december 2020.
[217] Freedom House, *Russia 2019,* para. F3.
[218] Artikel 6 en 15 Federal law no. 76.
[219] Volgens een vertrouwelijke bron deed het Ministerie van Volksgezondheid er tot begin 2020 over om een bezoekersprotocol voor de POC's te maken. In de praktijk werd de toegang tot die faciliteiten tot augustus 2020 geweerd gezien de corona pandemie. Vertrouwelijke bron d.d. 29 september 2020.
[220] Citizens' Watch and Human Rights Monitoring Institute, *An overview of torture prevention systems in Russia, Lithuania, Sweden and Norway,* 2019, p. 10.
[221] Citizens' Watch and Human Rights Monitoring Institute, *An overview of torture prevention systems in Russia, Lithuania, Sweden and Norway,* 2019, p. 10.
[222] Citizens' Watch and Human Rights Monitoring Institute, *An overview of torture prevention systems in Russia, Lithuania, Sweden and Norway,* 2019, p. 10.

867.[223] Daadwerkelijke cijfers liggen echter volgens een vertrouwelijke bron waarschijnlijk vele malen hoger. Verdwijningen lijken ook in deze verslagperiode veelvuldig in de Noordelijke Kaukasus voor te komen, met name in relatie tot LHBTI-minderheden en mensen die van terrorisme verdacht worden.[224] Zie paragraaf 5.6.11.

4.10 Buitengerechtelijke executies en moorden

Buitengerechtelijke executies en moorden komen in Rusland voor. Volgens één vertrouwelijke bron verdwijnen er jaarlijks tientallen mensen in heel Rusland doordat zij tijdens hun arrestatie worden gedood. Dit zou volgens de bron met name voorkomen bij arrestaties in verband met terrorisme- of extremismegerelateerde verdenkingen. Het doden van een arrestant zou de voorkeur hebben boven het verwonden, aangezien er dan geen strafrechtelijk onderzoek meer hoeft te volgen naar de verdenkingen. Zo zou de politie de verdachte met geringe inspanning in de statistieken aan kunnen merken als terrorist.[225]

Berichten over buitengerechtelijke executies komen vooral uit Tsjetsjenië. In juli 2019 en maart 2021 publiceerden de onafhankelijke krant Novaya Gazeta en de ngo's *Memorial* en *Committee Against Torture* over de buitengerechtelijke executie van 27 Tsjetsjeense inwoners van Grozny op een politiebureau in januari 2017. Volgens de krant maakten de slachotffers deel uit van een groep van meer dan honderd Tsjetsjeense arrestanten die illegaal zijn gedetineerd, mishandeld, gemarteld, uitgehongerd, en deels door beschieting of wurging om het leven zijn gebracht. Er is volgens HRW geen effectief onderzoek gedaan naar de beschuldigingen. De Tsjetsjeense autoriteiten ontkenden in maart 2021 de gestelde gebeurtenissen.[226] Enkele uren na de publicatie in maart 2021 spoot een onbekende een chemische substantie op het hoofdkantoor van de krant.[227]

Door marteling in Tsjetsjeense gevangenissen zouden de afgelopen drie jaar minimaal tien LHBTI zijn gestorven. Zie hiervoor ook de paragraaf 5.6.11.

Zie voor de aanslag op Aleksej Navalny paragraaf 5.5.5.

[223] UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, Rapport A/HRC/45/13. Deze werkgroep probeert sinds 2006 een werkbezoek aan Rusland te brengen, het laatste verzoek dateert van 23 januari 2019.
[224] RFERL, *Relatives fear missing Chechen man has joined thousands of 'disappeared',* 25 oktober 2019; US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 6.
[225] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[226] HRW World Report 2020: Russia; The Moscow Times, *Ex-Chechen Policeman Testifies to 'Worst Crime of Post-War Chechnya' – Novaya Gazeta*, 15 maart 2021; Meduza, Behind Chechnya's executions, 16 maart 2021; Meduza, *Chechen Official rejects 'Novaya Gazeta' report on 2017 executions*, 17 maart 2021.
[227] The Moscow Times, *Russian Investigative Paper Novaya Gazeta Says Targeted in 'Chemical Attack'*, 16 maart 2021; Reuters, *Russian newspaper seeks investigation into 'attack' with chemical substance,* 16 maart 2021.

5 Positie van specifieke groepen

5.1 Etnische groepen

Onder de Russische bevolking bestaan 180 verschillende etnische minderheden, waarvan 160 kleine groepen behoren tot de oorspronkelijke bevolking. In Rusland was volgens de laatste volkstelling in 2010[228] het overgrote deel van de bevolking Russisch (80.9%), gevolgd door Tataren (3.7%), Oekraïners (1.7%), Tsjoevasjen[229] (1.05%), Tsjetsjenen (1.04%), en Armeniërs (0.8%). Migranten komen veelal uit voormalige Sovjetstaten, spreken Russisch en migreren om economische redenen. Vaak behoren zij tot niet-Slavische etnische minderheden.[230]

In de verslagperiode werden etnische minderheden die zichtbaar verschillen van de Slavische etniciteit onverminderd gediscrimineerd door de samenleving, met name op het gebied van huisvesting en werkgelegenheid.[231] Xenofobie onder de bevolking richtte zich voornamelijk tegen Centraal-Aziatische minderheden, mensen uit de Noordelijke Kaukasus en Roma. Volgens het onafhankelijk onderzoeksinstituut Levada zouden 44% van de ondervraagden Roma de toegang tot Rusland willen ontzeggen, tegenover 28% ten opzichte van Afrikaanse immigranten, 26% ten opzichte van respectievelijk Centraal-Aziatische mensen en Tsjetsjenen, en 22% ten opzichte van Chinezen. Deze onderzoeksresultaten getuigen van een lichte vermindering van xenofobie ten opzichte van deze groepen, behalve de Roma; de houding tegenover hen bleef sinds 2018 ongeveer even negatief.[232]

De politie bleef volgens HRW mensen met een niet-Slavisch uiterlijk racistisch profileren, met als gevolg willekeurige detentie en afpersing.[233] Een vertrouwelijke bron nuanceert dat de overheid niet expliciet discrimineert op basis van etniciteit, maar etnische minderheden wel vaker vervolgt op basis van hun geloof of politieke mening – zoals bijvoorbeeld Krimtataren die zich tegen de annexatie van de Krim uitspreken of zich aangesloten hebben bij Hizb ut-Tahrir (zie paragraaf 5.2.2).[234] Zo werd bijvoorbeeld ook de ngo *Bashqor*, die de bescherming van de Basjkierse taal en cultuur in Basjkortostan[235] tot doel had, in mei 2020 bestempeld als extremistische organisatie. Een prominent politiek activist die zich uitsprak voor meer onafhankelijkheid van Basjkortostan werd in augustus 2020 veroordeeld tot negen jaar detentie wegens extremisme.[236] Een andere etnische minderheid, de Circassiërs, kreeg in de verslagperiode vaker met repressie te maken in de vorm van bijvoorbeeld gefabriceerde aanklachten voor drugshandel, mogelijk als respons

[228] Een volgende volkstelling staat gepland voor april 2021, en in de meest afgelegen gebieden in de periode van oktober 2020 t/m juni 2021. Zie TASS, *Russia to hold nationwide census in April 2021*, 30 juni 2020.
[229] in het Engels *Chuvashs*
[230] Drobizheva L.M., Konstantinovskiy D.L., Mukharyamova L.M., Mukharyamov N.M. (2019) *Russia: Ethnic Differentiation in Education in a Context of Debates on Cultural Diversity, Autonomy, Cultural Homogeneity and Centralization*. In: Stevens P., Dworkin A. (eds) *The Palgrave Handbook of Race and Ethnic Inequalities in Education*, Palgrave Macmillan, Cham (https://doi.org/10.1007/978-3-319-94724-2_21).
[231] European Sociological Review, 2020, *Ethnic Discrimination in Multi-ethnic Societies: Evidence from Russia*, 8 oktober 2019, Vol. 36, No. 1, p. 104–120; Vertrouwelijke bron d.d. 23 november 2020.
[232] Levada Center, *Xenophobia,* 30 september 2020; US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report,* p. 61.
[233] HRW World report 2020, Russia.
[234] Vertrouwelijke bron d.d. 23 november 2020.
[235] Basjkieren zijn een Turkssprekende bevolkingsgroep in het Zuiden van Rusland.
[236] RFERL, *Russian Court Bans Prominent Group Promoting Ethnic Bashkir Rights,* 22 mei 2020; RFERL, *Prominent Bashkir Activist Sentenced To Nine Years In Russian Prison,* 24 augustus 2020. Memorial, *Bashkir writer and journalist Airat Dilmukhametov is a political prisoner,* 22 april 2019.

op hun etnisch activisme.[237] Volgens een vertrouwelijke bron bestaan er weliswaar programma's ter bescherming van cultuur en taal, maar geen officiële programma's om discriminatie tegen te gaan.[238]

Officiële statistieken van in Rusland gepleegde haatmisdrijven bestaan niet. Bij aangifte van mishandeling wordt uitgegaan van een algemeen geweldsmisdrijf, maar een racistisch motief kan als strafverzwarende omstandigheid worden meegewogen, afhankelijk van de bereidheid van de politie om dit op te nemen in de aangifte, hetgeen niet altijd gebeurt. De officiële cijfers geven dan ook geen representatief beeld van totale aantallen, maar mogelijk wel een beeld van de volgende ontwikkeling.

Uit de telling van incidenten door het SOVA Center in 12 regio's in 2018 en 18 regio's in 2019 komt naar voren dat etnische groepen het meest kwetsbaar zijn voor gewelddadige aanvallen. Het SOVA Center bericht in 2019 van minimaal 45 mensen die slachtoffer werden van racistisch of ander ideologisch gemotiveerd geweld, waarvan vijf met een dodelijke afloop, en in 2018 55 slachtoffers waarvan 4 stierven. Van deze totale aantallen slachtoffers behoorden er 21 in 2019 tot etnische minderheden, en 20 in 2018. In 2019 lag het aantal dodelijke slachtoffers behorend tot etnische minderheden bij 3, en in 2019 bij 2. Volgens het SOVA Center namen Russische rechters in 2019 in minimaal vier uitspraken aan dat er sprake was van een ideologisch motief en derhalve strafverzwarende omstandigheden.[239]

In algemene zin kent het nationalisme en rechtsextremisme in Rusland een toename, waarbij ook georganiseerde groepen actief zijn. Hoewel de houding van politieambtenaren ten opzichte van etnische minderheden net als de houding van de samenleving niet overwegend positief is, wordt georganiseerd rechtsextreem geweld tegengegaan door de politie. De oprichter van de rechts-extreme groepering Restrukt werd eind 2020 gearresteerd; hij werd op 16 december 2020 dood in zijn cel gevonden onder nog niet opgehelderde omstandigheden.[240]

Oorspronkelijke bevolking
Rusland telt in totaal 160 verschillende groepen oorspronkelijke[241] bevolking, met een totaal van 250.000 leden. Veertig van deze volkeren zijn officieel erkend als oorspronkelijk, met privileges en rechten als gevolg. Zij krijgen bijvoorbeeld financiële overheidssteun en het recht om te jagen. Een veelvuldig voorkomend probleem is de industriële exploitatie van hun geboortegrond zonder overleg met hen. In 2015 werd een wettelijke consultatieverplichting met de oorspronkelijke bevolking voorafgaand aan industriële exploitatie van hun geboortegrond afgeschaft.[242] Volgens de internationale ngo *International Work Group for Indigenous Affairs* (IWGIA, in november 2019 op de lijst van ongewenste organisaties geplaatst) worden deze groepen al sinds jaren steeds meer gemarginaliseerd. In mei 2020 trad een wet in werking die nieuwe voorwaarden stelt aan officiële erkenning van personen als behorend tot een oorspronkelijke bevolkingsgroep. Zo moeten deze mensen bepaalde documenten aantonen, moeten op hun geboortegrond blijven wonen en mogen geen inkomsten uit andere arbeid hebben dan de jacht of verkoop van handarbeid. Officieel bestaan er dan ook steeds

[237] Jamestown Foundation, *Moscow Attacks Highlight Growing Strength of Circassian National Movement,* 11 augustus 2020;
[238] Vertrouwelijke bron d.d. 23 november 2020.
[239] SOVA Center, *Criminal Activity of the Ultra-Right. Hate Crimes and Counteraction to Them in Russia in 2019*, 5 februari 2020.
[240] SOVA Center, *Maxim "Tesak" Martsinkevich in Brief¸* 1 oktober 2020.
[241] in het Engels "indigenous"
[242] Website International Work Group for Indigenous Affairs (https://www.iwgia.org/en/russia.html), geraadpleegd op 19 november 2020; Open Democracy, *In Russia, calling yourself Circassian is always political,* 18 april 2019.

minder leden van oorspronkelijke bevolkingsgroepen. In november 2019 gaven de autoriteiten opdracht tot sluiting van het *Centre for Help to the Indigenous People of the North,* om een administratieve reden. Minderheidstalen worden gaandeweg verdreven door het Russisch.[243]

Grote groepen buitenlandse arbeidsmigranten moesten in de verslagperiode door verlies van werk tijdens de Covid19-pandemie terugkeren naar huis, hetgeen niet altijd kon door gesloten grenzen. Zie voor de omstandigheden in opvanglocaties voor deze arbeidsmigranten paragraaf 10.

5.2 Religieuze groepen

In Rusland is de Russisch-orthodoxe kerk de grootste geloofsgemeenschap. Begin 2020 associeerde volgens een onderzoek van Levada 68% van de ondervraagden zichzelf met de Russisch-orthodoxe kerk, gevolgd door 16% ongelovigen en 7% Moslims.[244] Binnen de Russisch-orthodoxe kerk bestaat een fundamentalistische stroming die steeds meer invloed krijgt. Zo had bijvoorbeeld Konstantin Malofeyev, een zakenman en fundamentalist binnen de Russisch-orthodoxe kerk, in juli 2020 overleg met plaatsvervangend minister-president Andrey Belousov, waar hij op zijn eigen initiatief een omvangrijke politieke strategie presenteerde aan het Kremlin.[245]

Voor enkele religieuze minderheden verminderde de ruimte om hun religie in vrijheid te belijden. Volgens de ngo Memorial zaten op 20 november 2020 minimaal 262 mensen in Rusland gevangen op grond van hun geloof.[246] Enkele vreedzame religieuze minderheden werden ook in deze verslagperiode door de autoriteiten bestempeld als verboden extremistische organisaties[247] en hun leden werden onder de ruim geformuleerde anti-extremismeregelgeving beboet en gedetineerd. Zo werd hen bijvoorbeeld het voortzetten van activiteiten van verboden extremistische organisaties tegengeworpen (artikel 282.2 wetboek van Strafrecht, zie anti-extremisme wetgeving). Zie ook paragraaf 3.1. over anti-extremisme regelgeving.[248] Daarnaast werd deels hun Russische staatsburgerschap ingetrokken, zie paragraaf 2.3.4. Het ging bijvoorbeeld om leden van Said Nursi, Tabligi Jamaat en Ferzrahmanists. Jehova's getuigen werden sinds het federale verbod op hun organisatie in 2017 in toenemende mate vervolgd in de verslagperiode.[249]

5.2.1 Jehova's getuigen

Tijdens de verslagperiode bleven de Russische autoriteiten Jehova's getuigen arresteren, vervolgen en veroordelen wegens deelname aan en het organiseren van een extremistische organisatie.**[250]**

[243] The Independent Barents Observer, *They are no longer counted as indigenous people,* 7 oktober 2020; DW, *Russian indigenous rights group speaks out against ban,* 8 november 2019; The International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA), The Indigenous World 2020, april 2020, p. 557 e.v., HRW World report 2020, Russia.
[244] Levada, Attitudes to Religion, 19 maart 2020.
[245] Jamestown Foundation, *Orthodox Fundamentalism Threatens Russian Patriarchate and Kremlin,* 14 juli 2020.
[246] Zie https://memohrc.org/ru/aktualnyy-spisok-preslеduemyh-v-svyazi-s-realizaciey-prava-na-svobodu-veroispovedaniya. Het daadwerkelijke aantal gevangenen is hoger, aangezien Memorial geen zicht op alle gevangenen heeft, en geen mensen in deze lijst opneemt die tot geweld oproepen of zelf geweld gepleegd hebben.
[247] Zie voor een actuele, Russischtalige versie van de lijst van als terroristisch aangemerkte buitenlandse organisaties http://www.fsb.ru/fsb/npd/terror.htm en van de lijst van als terroristisch of extremistisch aangemerkte buitenlandse en binnenlandse organisaties en personen http://fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act;
[248] US Commission on International Religious Freedom in 2019 – Russia.
[249] Coalition of Russian ngo's, *Russia's Compliance with the International Covenant on Civil and Political Rights Suggested List of Issues Submitted for the consideration of the 8th periodic report by the Russian Federation for the 129th Session of the Human Rights Committee,* June, 2020, punt 80.
[250] Zie Freedom House, Freedom in the World 2020, para. D2; HRW, World Report 2020, Russia; HRW: Russia – Escalating Persecution of Jehovah's Witnesses, 9 januari 2020.

Na een aanvankelijk lokaal verbod merkte het Hooggerechtshof in juli 2017 de Jehovah's Getuigen als extremistische organisatie aan. Dit betekende een verbod op elke religieuze handeling, en sluiting van alle religieuze bijeenkomstfaciliteiten[251]. Het besluit betrof voor het eerst een nationale religieuze organisatie en trof meer dan 175.000 Jehova's getuigen in heel Rusland in hun vrijheid van vereniging en van godsdienst. Deelname aan het gezamenlijk gebed wordt geïnterpreteerd als voortzetting van een extremistische organisatie.[252] Op het verbod in 2017 volgde een reeks van arrestaties en inbeslagnames door de autoriteiten. In november 2020 bedroeg het aantal tot dan gearresteerde Jehova's getuigen circa vierhonderd. Arrestaties en veroordelingen bleven plaatsvinden in heel Rusland, met een sterke toename in aantallen in 2019 en 2020. In februari 2019 werd de eerste persoon die na het verbod was gearresteerd, de Deen Dennis Christensen, veroordeeld tot zes jaar gevangenisstraf wegens het organiseren van activiteiten van een extremistische organisatie. Zijn hoger beroep werd in mei ongegrond verklaard.[253]

373 Jehova's getuigen wachtten in november 2020 nog op hun veroordeling, waarvan er circa 40 in voorarrest zaten en 30 in huisarrest. De mensen die reeds veroordeeld waren kregen voornamelijk voorwaardelijke straffen opgelegd, zoals taakstraffen en boetes tot 700.000[254] roebel, of meerdere jaren voorwaardelijke detentie in circa de helft van de zaken. Tien mensen zijn echter tot onvoorwaardelijke detentie veroordeeld van maximaal zes jaar in een strafkolonie. Daarnaast kregen tientallen mensen gebieds- of contactverboden, en rond de tweehonderd mensen kregen een reisbeperking. Huiszoekingen hadden tot oktober 2020 bij elfhonderd gezinnen plaatsgevonden. Naast strafrechtelijke procedures kregen leden van de geloofsgemeenschap te maken met surveillance, inbeslagnames, huiszoekingen, huisarrest, bedreiging en in voorkomende gevallen marteling tijdens ondervragingen. Ook werden mensen geplaatst op de lijst van extremisten door *Rosfinmonitoring*[255], met als gevolg dat mensen hun baan, hun bankrekeningen, hun recht op pensioen en de mogelijkheid van een nieuwe SIM-kaart of verzekering verliezen.[256] Volgens de ngo Freedom House vluchtten duizenden Jehova's getuigen naar het buitenland.[257]

5.2.2 Moslims

De islam is in Rusland de op één na grootste religie na het orthodoxe christendom; de moslimbevolking wordt geschat op vijftien miljoen mensen.[258] De gematigde islam is geaccepteerd door de autoriteiten en gereguleerd volgens de algemene regels voor alle geloofsgemeenschappen middels bijvoorbeeld verplichte registratie.[259] Aan imams kan de bevoegdheid om te preken worden ontzegd en een aantal islamitische publicaties is op de lijst van verboden publicaties geplaatst. Bepaalde niet-traditionele en minder gematigde geloofsgemeenschappen binnen de islam zijn als extremistische dan wel terroristische organisaties verboden, waarvan

[251] Jehova's getuigen noemen hun religieuze gebouwen koninkrijkszalen.
[252] Vertrouwelijke bron d.d. 23 november 2020.
[253] Amnesty International, *Human Rights in Eastern Europe and Central Asia 2019*, p. 27; US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report,* p. 7; SOVA Center, Misuse of Anti-Extremism in November 2020, 15 december 2020;
[254] Omgerekend EUR 7.752,- volgens www.xe.com geraadpleegd op 20 november 2020.
[255] *Rosfinmoinitoring* of *Federal'naya sluzhba po finansovomu monitoringu* is een autoriteit die sinds 2001 is belast met het toezicht op financiële transacties.
[256] Zie voor een actuele tijdlijn van arrestaties volgens informatie van Jehovah's Getuigen https://jw-russia.org/docs/prison.html. Jehovah's Witnesses in Russia, *400 victims of a legal collusion: the number of Jehovah's Witnesses accused of extremism is growing,* 3 november 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 23 november 2020.
[257] Amnesty International, Human Rights in Eastern Europe en Central Asia, Review of 2019, p. 24. Freedom House, Freedom in the World 2020, para. D2. HRW, World Report 2020, Russia; US Commission on International Religious Freedom (USCIRF), Annual Report 2019, p. 34.
[258] The Moscow Times,
[259] zie Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018 voor registratieregels voor religieuze organisaties.

enkele hieronder worden toegelicht. Een actueel overzicht van als extremistisch (waaronder terroristisch) aangemerkte organisaties en individuen binnen en buiten Rusland is te vinden op de website van Rosfinmonitoring.[260] Het verspreiden van gedachtegoed van die stromingen wordt beboet, voortzetting van activiteiten – waaronder ook het bestuderen van religieuze teksten of bidden – wordt als deelname aan een verboden extremistische of terroristische organisatie bestraft onder het strafrecht.[261] Zie paragraaf 3.1 over anti-extremismewetgeving.

Alle mensen binnen groepen of stromingen van de islam die als extremistisch of terroristisch zijn aangemerkt, lopen het risico op strafvervolging onder artikel 282.2 deel 1 of 2 van het Wetboek van Strafrecht (organiseren van activiteiten van een verboden organisatie dan wel deelnaame daaraan).

Hizb ut-Tahrir
De autoriteiten focussen bij terreurbestrijding op moslims, en vooral op *Hizb ut-Tahrir*[262]. Hizb ut-Tahrir is sinds 2003 aangemerkt als verboden terroristische organisatie. Volgens onder andere de ngo Memorial is deze stroming van de islam ten onrechte als terroristisch aangemerkt, aangezien zij weliswaar fundamentalistisch gedachtegoed propageren en verboden zijn in andere landen, maar geweldloos opereren.[263] Mensen worden vervolgd voor het lidmaatschap van deze organisatie, zonder dat terreuracties voorbereid of gepleegd werden. Volgens een overzicht op de website van de ngo Memorial waren op 10 februari 2021 minimaal 315 leden van Hizb ut-Tahrir gedetineerd op basis van hun geloof. Daarvan waren er 208 reeds veroordeeld tot gevangenisstraffen van tien tot vijftien jaar, en in de meerderheid van de gevallen vijftien tot vierentwintig jaar.[264] Op 1 oktober 2019 waren er volgens Memorial 155 leden van Hiz ut-Tahrir gedetineerd op basis van hun geloof.[265] In de bezette gebieden op de Krim is Hizb ut-Tahrir geen verboden organisatie, maar er werden in de verslagperiode tientallen mannen op verdenking van lidmaatschap van Hizb ut-Tahrir gearresteerd en in Rusland gedetineerd.[266]

Tabligh Jamaat
Ook leden van *Tablighi Jamaat*[267], een missionaire stroming van de soennitische islam die sinds 2009 is aangemerkt als extremistische organisatie en derhalve verboden, werden vervolgd onder de Russische anti-extremismewetgeving. De aanhangers van Tablighi Jamaat worden doorgaans niet veroordeeld voor gewelddadige activiteiten of uitspraken; het aanhangen van deze stroming zonder daden te begaan is voldoende voor een veroordeling. Memorial telde eind 2019 negen personen die om deze reden in detentie zaten.[268]

[260] Zie http://fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act (Russischtalig).
[261] https://raamoprusland.nl/dossiers/religie/1723-kremlin-s-pitfalls-with-muslims-and-kadyrov
[262] Nederlands: Partij van de bevrijding. Hizb ut-Tahrir is een soennitisch-islamitische politieke organisatie met het doel de vereniging van alle moslimlanden in één kalifaat.
[263] Memorial, *Political Repression and Political Prisoners in Russia 2018-2019,* p. 36.
[264] https://memohrc.org/ru/specials/spisok-presleduemyh-v-svyazi-s-prichastnostyu-k-hizb-ut-tahrir-obnovlyaetsya, geraadpleegd op 16 februari 2021.
[265] Memorial, *Political Repression and Political Prisoners in Russia 2018-2019,* p. 17.
[266] USCIRF, Annual report 2020, p. 34; HRW, *Russian Repression a Persistent Reality in Crimea*, 22 september 2020; HRW, *Crimean Tatars Face Unfounded Terrorism Charges,* 12 juli 2020; Forum 18, *Residents "don't believe" FSB allegations against imam,* 24 april 2019.
[267] Nederlands (letterlijk): beweging van de boodschap.
[268] Joint Submission of Russian ngo's, *Submitted for the consideration of the 8th periodic report by the Russian Federation for the 129th Session of the Human Rights Committee*, June 2020; Memorial, *Political Repression and Political Prisoners in Russia 2018-2019,* p. 36.

Volgers van Said Nursi
In 2008 merkte het Hooggerechtshof de internationale vereniging *Nurdzjular*[269] als extremistisch aan. Daarmee is het bestuderen van teksten van de theoloog en grondlegger Said Nursi verboden. Sindsdien worden enkele moslims per jaar vervolgd voor het bestuderen van de teksten van Said Nursi. Hen wordt bijvoorbeeld artikel 282.2 van het Wetboek van Strafrecht (organiseren van activiteiten van een verboden organisatie dan wel deelnaame daaraan) tegengeworpen. Op 1 oktober 2019 telde Memorial minimaal vijf volgers van Said Nursi tot de politiek gevangenen op basis van hun religie. In januari 2019 werd het Russisch staatsburgerschap ingetrokken van een gedetineerde die voor het bestuderen van de teksten was veroordeeld onder de extremismewetgeving. In november 2020 was voor zover bekend nog maar één volger van Said Nursi gedetineerd, en waren er geen recente veroordelingen, wel vier strafrechtelijk onderzoeken in Tatarstan en Dagestan.[270]

Hoe de Russische samenleving tegenover moslims staat, verschilt per regio. Volgens één vertrouwelijke bron is de algemene houding van de Russische bevolking tegenover de islam als religie negatief, maar worden moslims niet per se gediscrimineerd op grond van hun geloof. Zij worden eerder gediscrimineerd om hun etniciteit.[271]

5.2.3 *Scientology*
Scientology is in Rusland niet aangemerkt als extremistische organisatie en is derhalve niet verboden, maar wordt wel gezien als sekte en niet als religieuze organisatie. Een aantal Scientology-publicaties is wel aangemerkt als extremistisch en daarom verboden. De geloofsgemeenschap staat dan ook onder druk. In 2019 voerden de autoriteiten in Moskou en Sint-Petersburg huiszoekingen uit op verdenking van grootschalige fraude. Volgens de autoriteiten had de kerk inkomsten uit ongeoorloofde bedrijfsactiviteiten van rond 3 biljoen roebel verkregen en overgemaakt naar het hoofdkantoor in de Verenigde Staten. In 2015 was het geloofscentrum in Moskou al ontbonden nadat de autoriteiten administratieve overtredingen van de regulering voor erkende kerken hadden vastgesteld.[272] De leider van de Scientology-kerk in Sint-Petersburg, Ivan Matsitsky, werd in 2017 samen met geloofsgenoten gearresteerd op verdenking van illegale bedrijfsactiviteiten, het opzetten van een extremistische gemeenschap, aanzetten tot haat, en van aantasting van de menselijke waardigheid. Na twee jaar voorarrest werd Matsitsky in november 2019 in vrijheid gesteld; de zaak werd begin 2020 inhoudelijk in behandeling genomen door de rechtbank. Op het moment van publicatie was er nog geen uitspraak bekend.[273]

5.2.4 *Andere christelijke groeperingen*
Andere christenen dan hierboven genoemd hebben zelden te maken met repressie, maar kunnen wel te maken krijgen met anti-missionaris wetgeving. Het 'Yaravoya-pakket' aan maatregelen introduceerde in 2016 de zogenaamde 'anti-missionaris-wet', die de anti-terrorisme en anti-extremismewetgeving amendeert. Deze wetswijzigingen beperken het zendingswerk, door het verbod om op andere dan de geregistreerde plaatsen missionariswerk te verrichten, hetgeen in de praktijk ruim

[269] Ook wel gespeld als Nursular of Nurcular.
[270] Memorial, *Political Repression and Political Prisoners in Russia 2018-2019,* p. 36; US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 42; Forum 18, *Imprisonment completed, citizenship stripped, awaiting deportation,* 22 mei 2019; Forum 18, *"Extremist organisation" trial outcomes: jail sentences*, 23 november 2020.
[271] Vertrouwelijke bron d.d. 23 november 2020.
[272] Zie voor nadere informatie over regulering van geloofsgemeenschappen: Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 43.
[273] RFERL, *Russian Court Accepts Case To Try Scientologists In St. Petersburg,* 12 februari 2020; The Moscow Times, *St. Petersburg Scientology Leader Released 2 Years Into Arrest,* 15 november 2019; RAPSI news, *St. Petersburg Church of Scientology leader returned to detention,* 16 maart 2021; Memorial, *St. Petersburg Scientologists are political prisoners, Memorial says,* 24 januari 2018.

wordt geïnterpreteerd door wetshandhavers. Een duidelijke definitie van missionariswerk ontbreekt, waardoor mensen soms worden veroordeeld voor missionariswerk zonder dat die intentie aangetoond hoeft te worden voor een veroordeling.[274] Daarnaast kunnen in zeldzame gevallen ook anti-extremismewetten worden ingezet tegen christelijke voorgangers. Een dominee in Kemerovo werd in november 2020 aangeklaagd voor het aanzetten tot haat omdat hij een lied op internet had gepubliceerd over "de liefde voor geld als oorzaak van al het kwaad". De pastoor was in 2016 al onder de anti-missionariswetgeving beboet, en kreeg met brandstichtingen van onbekende zijde te maken, naar eigen zeggen door zijn anti-corruptie werkzaamheden.[275]

5.3 Dienstplichtweigeraars en deserteurs

De regels ten aanzien van de militaire dienstplicht zijn wettelijk neergelegd in de grondwet en een federale wet[276]. Alle mannelijke Russen in de leeftijd van 18 tot 27 jaar moeten hun militaire dienstplicht van één jaar vervullen. Alternatief kunnen dienstplichtigen in het geval van gewetens- of religieuze bezwaren een vervangende sociale dienstplicht vervullen gedurende 18 tot 21 maanden.[277] Ook leden van oorspronkelijke bevolkingsgroepen komen in aanmerking voor alternatieve dienstplicht indien zij als zodanig zijn geregistreerd.[278] Het indienen van een verzoek om alternatieve vervulling van de dienstplicht moet formeel worden ingediend voorafgaand aan de oproep om de dienstplicht te vervullen, al wordt van dit vereiste volgens de Russische autoriteiten in de praktijk ook afgeweken.[279] Ondanks herhaalde aankondigingen om de dienstplicht af te schaffen, is vervulling van de militaire dienstplicht nog steeds verplicht.[280] Vervulling van de militaire dienstplicht is een voorwaarde voor uitoefening van een aantal beroepen bij de overheid.[281]

Dienstplichtigen moeten zich melden bij de plaatselijke vestiging van de autoriteit voor militaire dienstplicht. Zij krijgen dan een registratie in hun binnenlands paspoort. Twee keer per jaar worden dienstplichtigen opgeroepen om zich te melden voor de militaire dienstplicht. In maart 2020 werd de oproep aan 135.000 jonge mannen gestuurd, ondanks de uitbraak van het Covid19 virus.[282] Geen gehoor geven aan deze oproep is een misdrijf onder Russische strafwet en wordt gestraft met maximaal twee jaar detentie. Een uitzondering hierop vormen opgeroepen dienstplichtigen die zelf ernstig ziek zijn, wier directe familieleden[283] ernstig ziek zijn of op wier begrafenis betrokkene aanwezig moet zijn, die door overmacht niet naar de keuring kunnen komen of andere omstandigheden die de commissie als voldoende reden beschouwt om niet te kunnen komen.

---

[274] Zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 44.

[275] City Church International, *A case of incitement to hatred was opened against the pastor from Kemerovo. The occasion is sermon,* 10 november 2020; Meduza, *Protestant pastor in Kemerovo fined under Russia's new 'anti-terror' law*, 18 oktober 2016. Vertrouwelijke bron d.d. 23 november 2020.

[276] Federale wet nr. 53-FZ van 28 maart 1998

[277] Artikel 59 lid 3 Grondwet

[278] UN Human Rights council, *Approaches and challenges with regard to application procedures for obtaining the status of conscientious objector to military service in accordance with human rights standards*, d.d. 24 juni – 12 juli 2019, A/HRC/41/23, p. 8.

[279] UN Human Rights council, *Approaches and challenges with regard to application procedures for obtaining the status of conscientious objector to military service in accordance with human rights standards*, d.d. 24 juni – 12 juli 2019, A/HRC/41/23, p. 9.

[280] Warsaw Institute, *Putin (Again) Announces End of Compulsory Military Service in Russia,* 19 april 2019;

[281] Russische Ministerie van Defensie, informatie over de dienstplicht en de alternatieve dienstplicht (http://eng.mil.ru/en/career/conscription.htm; http://eng.mil.ru/en/career/alternative.htm).

[282] The Jamestown Foundation, *Russia's Defense Minister Shoigu, Coronavirus and Relentless Military Modernization*, 25 maart 2020; https://tass.com/defense/1137689

[283] Specifiek worden hiermee bedoeld vader, moeder, vrouw, echtgenoot, zoon, dochter, broer, zus, grootvader, grootmoeder of adoptieouder.

Niet dienstplichtig zijn bijvoorbeeld Russen die medisch afgekeurd zijn, die hun militaire of alternatieve dienstplicht reeds hebben vervuld, of die een militaire dienstplicht in een ander land hebben vervuld. Wel dienstplichtig maar niet oproepbaar zijn Russen die voor een erkend diploma studeren of dit hebben behaald, waarvan de vader of een broer van de dienstplichtige is overleden tijdens hun militaire dienst of op een later moment ten gevolge van verwondingen opgelopen tijdens militaire dienst.[284] Uit het leger geweerd worden mensen die een strafrechtelijke straf uitdienen in de vorm van een werkstraf, een werkkamp, of vrijheidsbeperkende maatregelen, of mensen die een strafblad hebben. Ook mensen die onderwerp zijn van een strafrechtelijk onderzoek of een strafrechtelijk rechtbankprocedure, kunnen niet in dienst treden.[285]

Medische keuring
Voordat dienstplichtigen in dienst gaan, worden zij onderworpen aan een medische keuring. De dienstplichtige kan indien nodig voor nader onderzoek worden doorverwezen naar een medisch specialist, zoals omschreven in paragraaf 5.6.4 (LHBTI en militaire dienstplicht). De medische keuring resulteert in indeling in één van de vier categorieën: gezond en geschikt voor elite-eenheden, gezond met beperkingen en niet geschikt voor elite-eenheden, alleen geschikt voor dienst in tijden van oorlog, of ongeschikt.

Volgens critici is de medische keuring niet altijd betrouwbaar; het aantal geschikte dienstplichtigen zou belangrijker zijn dan de daadwerkelijke medische toestand van een dienstplichtige, waardoor de keuring niet altijd correspondeert met de daadwerkelijke medische toestand van een dienstplichtige. Omkoping om vrijstelling van de dienstplicht te krijgen blijft voorkomen.[286]

Ontduiking van de dienstplicht en vervolging
Ontduiking of weigering van de vervulling van de militaire en alternatieve dienstplicht is geclassificeerd als een misdrijf in het Wetboek van Strafrecht, net als deserteren en het ongeautoriseerd verlaten van de kazerne. De wet voorziet niet in tussentijdse staking van de militaire dienstplicht of transitie naar alternatieve dienstplicht. Weigering of ontduiking van de dienstplicht wordt gestraft met hoge boetes of detentie.[287]

In de praktijk worden volgens één vertrouwelijke bron dienstplichtweigeraars echter meestal gestraft met boetes, aangezien het vaak om eerste overtredingen gaat. Deze informatie kon niet bij andere bronnen worden geverifieerd. Dienstplicht-weigeraars krijgen wel detentie opgelegd indien hen fraude wordt tegengeworpen.

---

[284] Business Insider, The US may revisit military drafts. Here's what life is like in 10 countries that already have them, 6 februari 2019;

[285] Artikel 23 Federale wet nr. 53-FZ van 28 maart 1998; Immigration and Refugee Board of Canada, Response to Information request no. RUS103795.E, d.d. 14 november 2011; Business Insider, *The US may revisit military drafts. Here's what life is like in 10 countries that already have them,* 6 februari 2019.

[286] Russia Beyond, *Call of duty: How the army draft works in Russia*, 20 maart 2020.

[287] Ontduiking van de militaire dienstplicht kan worden bestraft met een boete van 2 miljoen roebel (op 10 december 2020 ongeveer EUR 22.514,- volgens xe.com) dan wel loonbeslag gedurende achttien maanden, of een taakstraf van 2 jaar, detentie tot maximaal twee jaar (zie art. 328 Wetboek van Strafrecht). Ontduiking van de militaire dienstplicht door overgeplaatste militairen kan worden bestraft met een boete van maximaal 80.000 roebel (op 10 december 2020 ongeveer EUR 900,- volgens xe.com) dan wel loonbeslag gedurende zes maanden, of met een taakstraf van maximaal 480 uur of detentie van maximaal zes maanden (zie art. 328 lid 2 Wetboek van Strafrecht). Ongeautoriseerd verlaten van militair terrein kan worden bestraft met detentie van zes maanden dan wel één jaar in een militaire gevangenis. Straffen voor beroepsmilitairen zijn hoger (zie art. 337 Wetboek van Strafrecht). Deserteren kan worden gestraft met zeven jaar detentie of tien jaar voor desertie in groepsverband of gewapende desertie (zie art. 338 Wetboek van Strafrecht). Simulatie van een ziekte of andere soorten fraude om de dienstplicht te ontduiken kan worden gestraft met verplichte militaire dienstplicht van één jaar of detentie van maximaal zeven jaar (zie art. 339 Wetboek van Strafrecht).

Sommige groepen lopen een hoger risico hierop. Zo kwam het volgens dezelfde vertrouwelijke bron en berichten in de media voor dat bijvoorbeeld Jehovah's getuigen het recht werd ontzegd om voor de alternatieve dienstplicht te kiezen. In respons op door hen geuite gewetensbezwaren werden zij vervolgd voor de poging tot ontduiking van de dienstplicht door middel van fraude, omdat de gewetensbezwaren niet echt zouden zijn. In dit geval moeten zij conform artikel 339 Wetboek van Strafrecht lange gevangenisstraffen uitzitten. Over andere groepen die in dit opzicht worden gediscrimineerd is weinig bekend.[288]

Om ontduiking van de dienstplicht tegen te gaan, rust sinds februari 2019 een meldplicht op werkgevers. Zij moeten rapporteren aan de overheid indien zij vaststellen dat hun werknemers of kandidaten voor een vacature dienstplichtig zijn maar zich nog niet gemeld hebben bij de lokale vestiging van de autoriteit voor militaire dienstplicht. Ook moeten zij hun werknemers er proactief op wijzen dat zij zich moeten melden. Indien een bedrijf deze verplichting niet nakomt, kan de directeur van het bedrijf een administratieve boete van duizend roebel[289] krijgen opgelegd. Ondanks het lage boetebedrag willen werkgevers boetes voorkomen gezien mogelijke wettelijke gevolgen daarvan.[290]

Het opleggen van de militaire dienstplicht als straf
Er is één geval bekend waarin de militaire dienstplicht punitief werd opgeeld, mogelijk om een politiek oppositielid tegen te werken. De 23-jarige Ruslan Shaveddinov, een projectmanager bij de Anti-Corruptie stichting van Aleksej Navalny, werd in december 2019 onaangekondigd door Moskouse veiligheidsdiensten meegenomen en verplicht in militaire dienst geplaatst. Hij werd niet in de gelegenheid gesteld om vrienden of familie hierover te informeren.[291]

Documenten
Het militaire dienstboekje in de vorm van een creditkaart – tot 2018 in de vorm van een boekje – geeft informatie over persoongsgegevens en de status van de militaire dienstplicht. Het wordt afgegeven aan militair personeel bij aanvang van de militaire dienst en bij registratie als reservepersoneel, en aan mannen die zijn vrijgesteld van de militaire dienstplicht of mannen boven de 27 jaar die anderszins geoorloofd hun niet dienstplicht hebben vervuld. Er zijn verschillende soorten kaarten voor deze verschillende groepen. Zo wordt na vervulling van de militaire dienstplicht de identiteitskaart voor militair personeel omgezet in een identiteitskaart voor reservepersoneel. Voor militair personeel en personeel van andere veiligheidsdiensten waar de militaire dienstplicht vervuld kan worden, dient het militaire dienstboekje als identiteitsdocument. Beroepsmilitairen hebben een identiteitskaart die het binnenlands paspoort vervangt.[292]

Ontgroening
Met betrekking tot de ontgroeningscultuur binnen het leger is er weinig gewijzigd in de huidige verslagperiode. Pesterijen en vernedering bleven wijdverspreid, met in sommige gevallen zelfmoord als gevolg. Op 10 februari 2019 stierf een 19-jarige dienstplichtige op de militaire basis Pogonovo in de regio Voronezh. Zijn familie meldde dat zijn eenheid hen aanvankelijk had verteld dat hij op natuurlijke wijze was overleden aan een hartaanval, hoewel zijn armen en benen aan elkaar waren

[288] Times, *'We Liked to Sing. Now We Can Only Whisper.' How Russia Is Stepping Up Its Persecution of Jehovah's Witnesses,* 18 december 2019; Vertrouwelijke bron d.d. 10 december 2020.
[289] Omgerekend EUR 11,- volgens xe.com, geraadpleegd op 16 februari 2021.
[290] Baker McKenzie, *Employers Will be Obliged to Report on Draft Evaders,* 15 februari 2019.
[291] The New York Times, *New Russian Method to Silence Dissent: Military Service in the Arctic,* 24 december 2019; BBC News, *Ruslan Shaveddinov: Russian opposition activist 'kidnapped' by army,* 25 december 2019.
[292] Vertrouwelijke bron d.d. 6 oktober 2020; website Norwegian Identity Center (NIDS), geraadpleegd op 6 april 2021.

geplakt en er een plastic zak om zijn hoofd was gewikkeld. Zijn bevelhebber werd voor machtsmisbruik en aanzetten tot zelfmoord aangeklaagd. Op een andere militaire basis schoot op 25 oktober 2019 een dienstplichtige acht van zijn medesoldaten dood en verwondde twee anderen, volgens eigen zeggen uit zelfverdediging tegen ontgroeningspraktijken en vernederingen. Hij werd veroordeeld tot 24 jaar detentie en betaling van schadevergoeding. Een van zijn belagers kreeg een voorwaardelijke gevangenisstraf van twee jaar opgelegd voor pesten.[293]

5.4 Leden van oppositiepartijen en politieke activisten

In Rusland is sprake van twee soorten oppositie: de systeemoppositie, en de oppositie die buiten het politieke systeem opereert. Tot de eerste catgeorie behoren partijen die binnen het politieke systeem actief zijn, dus bijvoorbeeld geregistreerd zijn als politieke partij, kandidaten leveren, en zetels hebben in de Staatsdoema, in plaatselijke parlementen en raden. Volgens critici worden deze partijen gedoogd door het Kremlin omdat zij de politieke lijn van president Poetin volgen, en zijn zij derhalve niet als daadwerkelijke oppositie aan te merken. Daarnaast wordt buiten het politieke systeem oppositie bedreven door politici die bijvoorbeeld de kiesdrempel niet halen of zijn uitgesloten van verkiezingen. Het bekendste voorbeeld is Aleksej Navalny, zie hieronder.

Terwijl vooral niet-systemische oppositieleden te maken krijgen met bedreigingen en hinder, kunnen ook politici binnen het politieke systeem te maken krijgen met tegenwerking en arrestaties. Het bekendste voorbeeld daarvan is de gouverneur Foergal van Khabarovsk, die in juli 2020 werd gearresteerd op oude verdenkingen. Foergal werd gearresteerd op verdenking van moord. Critici zagen de arrestatie van Foergal als waarschuwing aan zijn partij om vooraal niet te actief oppositie te bedrijven in de aanloop naar de verkiezingen in september. Foergal had in 2018 de gouverneur van Verenigd Rusland, de partij van president Poetin, verslagen tijdens de verkiezingen.[294]

Politieke oppositiekandidaten werden ook in deze verslagperiode geregeld uitgesloten van verkiezingen. In mei 2019 leidde de uitsluiting van een aantal oppositiekandidaten van de verkiezingen voor de stadsraad van Moskou tot grootschalige protesten.[295] In mei 2020 werd een wet aangenomen die het onder meer voor oppositiepolitici met een in het verleden opgelegde gevangenisstraf onmogelijk maakt om zich kandidaat te stellen voor de verkiezingen. Dat betekent dat ook oppositieleden worden uitgesloten als zij vast hebben gezeten voor het overtreden van demonstratiebepalingen. Voorheen was voor uitsluiting van kandidaten een beslissing van de kiescommissie nodig, zoals dat bijvoorbeeld bij Aleksej Navalny gebeurde eind 2017.[296] In februari 2021 werd Nikolai Bondarenko, een beoogde kandidaat van de Communistische Partij voor de parlements-verkiezingen en bekend vlogger, gedetineerd voor het bijwonen van protesten in

[293] US Department of State, *2019 Country Reports on Human Rights Practices: Russia*, p. 4; RFERL, *'I Could No Longer Endure The Humiliation': Russian Soldier Offers Explanation For Deadly Shooting Spree,* 11 januari 2020; The Moscow Times, *Russian Soldier Given Lengthy Prison Term for Mass Shooting of Fellow Conscripts,* 21 januari 2021.

[294] Financial Times, *Kremlin accused of losing its touch as protests put Putin on back foot*, 29 juli 2020. Raam op Rusland, *How Zhirinovsky's fake-opposition has to clean up the mess in Khabarovsk for Putin,* 29 juli 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 24 juli 2020.

[295] HRW, Russia – Events of 2019.

[296] Trouw, *Rusland verbiedt veroordeelde oppositieleden verkiezingsdeelname,* 13 mei 2020; Reuters, *Putin critic Navalny barred from Russian presidential election*, 25 december 2017. Zie ook algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018.

navolging van de oproep van Navalny en het een poging tot gewelddadige overname van een politiebureau. Volgens hem was de arrestatie een poging van de autoriteiten om hem het zwijgen op te leggen en hem uit te sluiten van de verkiezingen.[297]

In de aanloop naar de Moskouse verkiezingen van de stadsdoema in september 2019 werden oppositiepolitici die protesteerden regelmatig opgepakt, tot administratieve detentie van maximaal dertig dagen veroordeeld en na hun vrijlating onmiddellijk weer opgepakt en gedetineerd. Zo werd Ilya Yashin, voorzitter van een deelraad voor de partij Solidarnost, eind juli 2019 opgepakt op grond van ongeoorloofde demonstraties, tot tien dagen administratieve detentie veroordeeld, en tot vijf keer toe onmiddellijk na zijn vrijlating weer tot steeds tien dagen veroordeeld.[298] In maart 2021 werden ongeveel tweehonderd onafhankelijke lokale politici en oppositieleden uit vijftig regio's opgepakt tijdens een bijeenkomst in Moskou ter voorbereiding op de lokale verkiezingen in september van 2021. Volgens de autoriteiten was de bijeenkomst onwettig georganiseerd in samenwerking met een ongewenst verklaarde buitenlandse organisatie.[299]

Op 20 november 2020 bedroeg het aantal politiek gevangenen volgens de ngo Memorial minimaal 63.[300]

Zie paragraaf 7.3 voor politieke demonstraties en arrestaties.

Aleksej Navalny en zijn anti-corruptie organisatie
Eind augustus 2020 werd Aleksej Navalny, onderzoeker van corruptie en buitensystemisch oppositieleider, met zware vergiftigingsverschijnselen opgenomen in een ziekenhuis in Omsk en later behandeld in Duitsland. Rusland ontkende enige betrokkenheid bij de aanslag en verweet Navalny samen te werken met Westerse geheime diensten. Er volgde in Rusland geen strafrechtelijk onderzoek. De behandelend hoofdarts in Omsk die een stofwisselingsstoornis als oorzaak had vastgesteld, werd later in 2020 benoemd tot minister van gezondheidszorg in de regio. Een andere behandelend arts die niet in de media had gesproken, stierf onverwacht aan een hartaanval.[301] Navalny was al een keer in 2019 ziek geworden met vergiftigingsverschijnselen.[302] Hij werd na zijn terugkeer naar Rusland in januari 2021 gearresteerd omdat hij een meldplicht niet zou zijn nagekomen en daarom een eerder opgelegde voorwaardelijke gevangenisstraf alsnog moest uitzitten. Hij werd tot 32 maanden strafkamp veroordeeld, na aftrek van eerder huisarrest.[303] Het EHRM verplichtte Rusland daarop in een *interim measure* Navalny onmiddellijk in vrijheid te stellen omdat hij gevaar zou lopen in detentie. Rusland had zich formeel niet eerder onttrokken aan zijn EHRM-verplichtingen maar sprak dit keer via het

[297] The Moscow Times, *Russian Communist Lawmaker Detained for 'Observing' Navalny Protests,* 8 februari 2021.
[298] US State Department, Russia 2019 Human rights report, p. 14.
[299] Raam op Rusland, *Independent lawmakers arrested for ties to 'undesirable' organization,* 16 maart 2021; Washington Post, *Russian authorities just arrested an entire conference hall full of people. I was one of them,* 18 maart 2021; The Moscow Times, *Dozens arrested at Russian Opposition Forum,* 15 maart 2021.
[300] Dit aantal ziet op mensen die een straf uitzitten in de vorm van een daadwerkelijke gevangenisstraf, of in hechtenis of huisarrest zitten in afwachting van de inwerkingtreding van de straf. Zie https://memohrc.org/ru/pzk-list.
[301] The Guardian, *EU imposes sanctions on Kremlin chiefs over Alexei Navalny poisoning*, 15 oktober 2020; BBC, *Alexei Navalny: Two hours that saved Russian opposition leader's life*, 3 september 2020; Die Zeit, *Rusland wirft Nawalny Zusammenarbeit mit CIA vor,* 1 oktober 2020; Zeit online, *Umstrittener russischer Nawalny-Arzt zum Minister befördert worden,* 7 november 2020; CNN, *Russian doctor who treated Navalny after poisoning has died,* 5 februari 2021.
[302] The Guardian, *Russian opposition leader ill after exposure to 'undefined chemical',* 29 juli 2019
[303] Raam op Rusland, *Navalny: 'I mortally offended Putin by surviving',* 3 februari 2021; Financial Times, *Russian opposition activist Alexei Navalny sentenced to 3½ years in jail,* 2 februari 2021;

ministerie van Justitie van een "ongekende, flagrante inmenging" door het EHRM.[304] Half maart 2021, enkele weken na aanvang van zijn detentie beklaagde Navalny zich over slechte toegang tot zijn advocaten, slaapgebrek doordat hij elk uur werd wakker gemaakt, en een sterke achteruitgang van zijn gezondheid zonder effectieve toegang tot medische zorg. Hij kondigde daarop aan in hongerstaking te gaan, en werd uiteindelijk op de ziekenafdeling geplaatst.[305]

In de aanloop naar bovenstaande veroordeling van Navalny had het Onderzoekscomité eind december 2020 reeds bekendgemaakt een andere strafzaak te willen openen tegen Navalny wegens verduistering. Volgens het Onderzoeks-comité zou Navalny via zijn Fonds voor Corruptiebestrijding (FBK) en andere stichtingen rond de vier miljoen euro donaties hebben verduisterd.[306] Na de veroordeling voor het schenden van de meldplicht volgde een procedure voor smaad tegen een oorlogsveteraan die in een verkiezingsspotje voor de grondwetwijzigingen had gefigureerd. Navalny had op sociale media alle mensen in dit verkiezingsspotje een schande en verraders genoemd. Hij kan tot een maximale gevangenisstraf van twee jaar veroordeeld worden, maar de aanklager eiste een boete van 950.000[307] roebel.[308]

Voorafgaand aan de aanslag bedreef Navalny redelijk succesvolle oppositie door een methode van "slim stemmen" te introduceren bij kiezers: hij moedigde hen aan om te stemmen op de kandidaat met de meeste kansen om de partij van Poetin, Verenigd Rusland, te verslaan. Bij de regionale verkiezingen in september 2019 boekte hij daar redelijke successen mee. Zijn organisatie ervoer veel tegenwerking van de autoriteiten: wekelijks werden meerdere doorzoekingen op zijn kantoren gedaan, een deel van de veertig regionale kantoren werden gesloten, bankrekeningen geblokkeerd, computers in beslag genomen en strafrechtelijk onderzoek wegens fraude geopend.[309]

Ten gevolge van eerder door de rechtbank opgelegde miljoenenhoge boetes moest Navalny zijn organisatie FBK eind 2019 sluiten en verder opereren onder een andere entiteit genaamd *Rights Defense Foundation*. Een rechtbank had Navalny, mede-activiste Lyubov Sobol en Navalny's anti-corruptieorganisatie veroordeeld voor smaad jegens Evgeny Prigozhin, een vertrouweling van president Poetin, en torenhoge boetes opgelegd. Op de bankrekeningen van Lyubov Sobol werd eind augustus 2020 beslag gelegd, net als op het appartement van Navalny.[310]

Ook medewerkers van Navalny kregen te maken met forse tegenwerking van de autoriteiten. De kantoren van zijn organisatie werden doorzocht en individuele medewerkers werden gearresteerd. Zo werd Ruslan Shaveddinov eind december 2019 door politie meegenomen en gedwongen om zijn dienstplicht te vervullen op

[304] Vertrouwelijke bron d.d. 19 februari 2021; Deutsche Welle, *'Release' Alexei Navalny, European Court of Human Rights tells Russia,* 17 februari 2021; TASS, *Russia not to release Navalny under ECHR interim measures, says Ministry of Justice,* 16 februari 2021;

[305] DW, *Alexei Navalny says health further deteriorating in jail,* 5 april 2021;

[306] The Guardian, *Alexei Navalny to be investigated by Russian authorities over alleged fraud,* 29 december 2020; Raam op Rusland, *Russische recherche: nieuwe strafzaak tegen Navalny,* 4 januari 2021.

[307] Omgerekend EUR 10.686,- volgens xe.com, geraadpleegd op 17 februari 2021.

[308] Het Parool, *Russische oppositieleider Navalny woensdag voor de rechter,* 19 januari 2021; The Guardian, *Russian lawyers ask court to fine Alexei Navalny for veteran's 'slander',* 16 februari 2021;

[309] Raam op Rusland, *Plebisciet maakt geen einde aan opvolgingsstrijd van Poetin,* 7 juli 2020; Der Spiegel International, *"I Assert that Putin Was Behind the Crime"*, 1 oktober 2020.

[310] Raam op Rusland, *Navalny heft Anti-corruptiefonds op wegens hoge boetes,* 28 juli 2020. The Moscow Times, *Russian Bailiffs seize $460,000 from Navalny Ally,* 31 augustus 2020; Meduza, *Oligarch Evgeny Prigozhin is again suing Aleksej Navalny and Lyubov Sobol in new defamation lawsuits*, 14 oktober 2020; The Moscow Times, *Russia seizes Kremlin critic Navalny's apartment,* 24 september 2020.

een geheime en verafgelegen legerbasis.[311] Andrey Borovikov, coördinator van de anti-corruptie organisatie van Navalny in Arkhangelsk, werd in oktober 2020 beschuldigd van de verspreiding van pornografie voor het delen van een muziekvideo van de band Rammstein op zijn sociale media in 2014. Hij kan twee tot zes jaar gevangenisstraf krijgen.[312] Tegen Ivan Zhdanov werd een strafrechtelijk onderzoek geopend omdat hij een gerechtelijke uitspraak genegeerd zou hebben. Zhdanov was eerder veroordeeld tot 15 dagen cel voor het negeren van een demonstratieverbod. Lyubov Sobol werd gearresteerd op verdenking van gewelddadig negeren van een terreinverbod, omdat zij had aangebeld bij het appartement van FSB agent die volgens Navalny te maken had met zijn vergiftiging; twee dagen later werd zij vrijgelaten.[313] Begin januari werd kreeg zij echter maandenlang huisarrest en een verbod op internetgebruik opgelegd voor het overtreden van corona-regels tijdens een protest, net als een aantal andere medewerkers van Navalny.[314]

Een campagnevideo van Aleksej Navalny uit 2013 is aangemerkt als extremistisch materiaal. In september 2020 waren bij het onafhankelijke onderzoeksinstituut SOVA Center in die maand twintig nieuwe zaken, waarin mensen werden vervolgd voor het delen van deze video onder het administratiefrechtelijke verbod op delen van extremistische inhoud. Volgens het SOVA Center is het delen van deze video één van de meestgebruikte gronden waarop de overheid mensen voor aanklachten van extremisme vervolgt.[315]

Yegor Zhukov, een jonge oppositiepoliticus die naam maakte met zijn kritische blogs en radio-optredens, werd eind augustus 2020 door onbekenden in elkaar geslagen. Politieonderzoek liep nergens op uit. Zhukov had in december een voorwaardelijke gevangenisstraf van drie jaar gekregen voor het aanzetten tot extremisme in zijn blogs.[316]

5.5 Activisten

In Rusland bestaan twee soorten ngo's: non-gouvernementele organisaties die door de Russische overheid worden gesteund, zogenaamde *government-organized ngo's* ("*gongo's*"), en onafhankelijke ngo's. Gongo's kunnen een beroep doen op financiële ondersteuning uit de *Presidential Grant Competition* (ook wel *presidential fund* genoemd). Deze *gongo's* dragen doorgaans doelstellingen uit die overeenkomen met de waarden die de overheid propageert, en richten zich met name op sport, sociale onderwerpen of onderwijs. Sommige critici beweren dat de overheid deze gongo's gebruikt om haar eigen doelstellingen uit te dragen en te legitimeren. Onafhankelijke ngo's richten zich daarentegen op meer controversiële onderwerpen als bijvoorbeeld steun aan LHBTI groepen, vrije meningsuiting, of milieu-

[311] The Guardian, *Anti-Putin activist Ruslan Shaveddinov 'forcibly conscripted' and sent to Arctic,* 26 december 2019; Freedom House, *Nations in Transit, Russia 2019*.

[312] Meduza: *Coordinator for Navalny's Arkhangelsk office facing criminal pornography charges over 'Rammstein' video,* 17 oktober 2020; The Independent Barents Observer, *Navalny's man in Arkhangelsk is pulled in by police*, 1 oktober 2020.

[313] Die Zeit, *Die russische Polizei erhöht den Druck auf den von Alexej Nawalny gegründeten Fonds zur Bekämpfung der Korruption,* 5 november 2020; RFERL, *Jailed Chief Of Navalny's Anticorruption Foundation Begins Hunger Strike,* 2 augustus 2019; The Independent, *Top associate of Russia's Navalny released from detention,* 27 december 2020; RFERL, *Moscow Police Briefly Detain Navalny Foundation Lawyer Who Tried To Meet FSB Agent,* 22 december 2020.

[314] Meduza, *Opposition figure Lyubov Sobol wins petition to ease house arrest*, 26 maart 2021; RFERL, *Russian Opposition Leader's Spokeswoman, Others Placed Under House Arrest*, 8 april 2021.

[315] Artikel 20.29 Wet op de administratieve overtredingen. Zie SOVA Center, *Misuse of Anti-Extremism in September 2020,* 13 oktober 2020.

[316] BBC, *Zhukov case: Young symbol of Russian opposition avoids jail,* 6 december 2019; BBC News, *Yegor Zhukov - Leading Russian opposition blogger beaten up,* 31 augustus 2020.

bescherming. Met name voor deze laatste groep ngo's werd de trend naar sterke inkrimping van de ruimte voor vrije meningsuiting en politiek engagement voortgezet.[317]

5.5.1 Lokaal activisme

Gedurende de laatste jaren kent de Russische samenleving een groeiende bereidheid tot lokaal activisme, met als voedingsbodem onder andere de toegenomen focus op de eigen regio, het feit dat autoriteiten demonstraties veelal niet goedkeurden, en de frustratie van de bevolking over het gezag van oude machtsstructuren als de kerk, het bedrijfsleven en Moskou. Zo protesteerden voorheen politiek niet betrokken mensen naar aanleiding van gebeurtenissen in hun regio, bijvoorbeeld de arrestatie van de gouverneur Foergal in Khabarovsk (zie paragraaf 7.3). In Jekaterinenburg was de geplande bouw van een kathedraal in een park aanleiding voor confrontatie tussen de kerk, het bouwbedrijf en daaraan gelieerde vechtkunstbeoefenaars, en protesterende inwoners van de stad. In Arkhangelsk protesteerden mensen tegen de bouw van een afvalverwerkings-centrale. Lokale activisten zijn minder veilig voor repressie door de overheid dan activisten in grote steden. Zij hebben bijvoorbeeld minder goed ontwikkelde contacten met media, terwijl publiciteit kan beschermen tegen repressie. Zo kwam het in de regio's vaker voor dan in de steden dat activisten gearresteerd werden zonder dat de samenleving daarvan wist, en konden activisten hun baan of studieplaats verliezen als gevolg van hun optreden.[318]

5.5.2 Wet op buitenlandse agenten: ngo's, individuen, losse samenwerkingsverbanden en media

De zogenaamde Wet op buitenlandse agenten of ngo-wet van 21 juli 2012 autoriseert het ministerie van Justitie tot registratie als buitenlands agent van organisaties of – sinds januari 2021 – individuen en andere ongeregistreerde samenwerkingsverbanden. Het ministerie van Justitie houdt daartoe een openbare lijst[319] bij. Een registratieverplichting ligt bij de individuen en organisaties die vermeende politieke activiteiten ontplooien en buitenlandse financiering ontvangen. Als zij zich niet registreren, kan het ministerie van Justitie hen registreren zonder tussenkomst van de rechter. De definitie van buitenlandse agenten is breed; zo is bijvoorbeeld niet relevant of de financiering van een buitenlandse overheid of van een particuliere organisatie komt, wat de omvang van de financiering is en of het bedrag direct te traceren is naar een buitenlandse bron. Het begrip "politieke activiteiten" kan breed geïnterpreteerd worden door de Russische autoriteiten als iedere poging om "invloed uit te oefenen" op de uitwerking van overheidsbeleid.[320] Volgens een vertrouwelijke bron en volgens het jaarrapport van HRW werden ook organisaties die zich met gezondheidszorg bezig houden als politiek actief aangemerkt.[321]

Sinds december 2019 kunnen ook journalisten als buitenlandse agent worden aangemerkt, indien zij financiering uit het buitenland ontvangen. Zie hiervoor de paragraaf 7.2 over journalistiek. Een wetswijziging eind december 2020 maakte het mogelijk om ook ongeregistreerde samenwerkingsverbanden aan te wijzen als

[317] International Society for Third-Sector Research (ISTR), Christian Fröhlich en Yulia Skokova, *Two for One: Public Welfare and Regime Legitimacy Through State Funding for CSOs in Russia*, 18 februari; Vertrouwelijke bron d.d. 17 juli 2020.

[318] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020. BBC News - Activists storm Yekaterinburg Russia park in protest against new church, 15 mei 2019; The Moscow Times – Russians are no longer scared to protest, 30 mei 2019.

[319] De actuele lijst is te raadplegen op http://unro.minjust.ru/NKOForeignAgent.aspx (Russischtalig, zie een recente vertaling in de bijlage)

[320] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 27 e.v.;

[321] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020. HRW Russia – Events of 2019; Vertrouwelijke bron d.d. 15 januari 2021. Amendementen № 1057914-7 en № 1073604-7.

buitenlands agent. In diezelfde wetswijziging werd strafrechtelijke vervolging voor herhaaldelijk niet-naleven van de wet mogelijk, met maximale straffen van vijf jaar detentie.[322]

Sinds eind 2020 kunnen ook natuurlijke personen[323] worden aangemerkt als buitenlandse agent. Hiervoor is vereist dat de persoon in kwestie ófwel militaire informatie verzamelt die, indien in handen van een buitenlandse bron, schade kan toebrengen aan de nationale veiligheid ófwel politieke activiteiten verricht in het belang van buitenlandse overheden of niet-Russische organisaties. In aanvulling hierop moet de buitenlandse agent tevens buitenlandse 'steun' ontvangen, waaronder tevens niet-geldelijke steun (trainingen, etc.) van buitenlandse overheden en organisaties (zelfs internationale organisaties) valt. Individuen die volgens Russische standaard buitenlandse agent zijn, moeten zelfstandig verzoeken om een opname in het register. Daarnaast zijn zij verplicht om zich als buitenlands agent te identificeren in de uitoefening van hun werkzaamheden en in hun interactie met alle autoriteiten en verbiedt het hen om publieke functies te bekleden.[324] Directeuren van NGO's en massamedia of natuurlijke personen, die de rol van een buitenlandse agent vervullen en nalaten/weigeren om zich als zodanig te registreren, kunnen nu ook een celstraf van maximaal twee jaar krijgen opgelegd in geval van politieke activiteiten, en maximaal vijf jaar in geval van verzameling van militaire informatie.[325] Op 28 december 2020 werden voor het eerst vijf individuen bestempeld als 'buitenlandse agenten', waaronder mensenrechtenverdediger Lev Ponomarev, activist Darya Apakhonchich, journalisten Lyudmila Savitskaya en Sergei Markelov van Radio Free Europe / Radio Liberty (RFERL), en Denis Kamalyagin, hoofdredacteur van de krant Pskov Gubernia.[326]

Deze aanduiding van buitenlands agent, die mogelijk door een deel van het Russische publiek wordt geïnterpreteerd als een aanduiding voor een buitenlandse spionageoperatie, houdt op straffe van hoge boetes een enorme lastenverzwaring en regeldruk in. Zo ontstaan bijvoorbeeld uitgebreide financiële rapportage-verplichtingen met alle hoge accountantskosten van dien, of de verplichting om alle publicaties van de als buitenlands agent aangemerkte organisatie te voorzien van het label 'buitenlandse agent'. Niet-nakoming van die verplichting kan sinds januari 2021 worden bestraft met boetes oplopend tot 2.500 roebel voor individuen en 500.000 roebel[327] voor rechtspersonen. Organisaties die zich ondanks buitenlandse financiering niet registreren als buitenlands agent, kunnen boetes oplopend tot 5 miljoen roebel[328] krijgen.[329] Daarnaast mogen buitenlandse agenten – individuen en organisaties – bepaalde activiteiten niet ontplooien, zoals verkiezingswaarneming, organisatie van demonstraties, of benoeming van leden van waarnemende commissies zoals het Public Oversight Committee (zie paragraaf 4.8). Ook moeten zij geplande activiteiten en evenementen van tevoren melden bij het ministerie van Justitie, en dit ministerie kan vervolgens de geplande evenementen afgelasten.[330]

---

[322] ILGA, *New legal barriers for civil society in Russia,* 27 januari 2021;

[323] Medewerkers van diplomatieke en consulaire vertegenwoordigingen, evenals vertegenwoordigers van buitenlandse overheidsinstanties, internationale organisaties en geaccrediteerde buitenlandse journalisten zijn uitgesloten van deze verplichting. Journalisten kunnen echter wél geregistreerd worden, indien zij activiteiten uitvoeren die niet 'verenigbaar zijn met journalistieke werkzaamheden'. Daarnaast is nog onduidelijk of ook lokale medewerkers van diplomatieke en consulaire vertegenwoordigingen onder de uitzondering vallen.

[324] Vertrouwelijke bron d.d. 15 januari 2021.

[325] Vertrouwelijke bron d.d. 15 januari 2021.

[326] FIDH, *Russia: New 'Foreign Agent' Legislation Will Further Undermine Civil Liberties,* 7 januari 2021; Deutsche Welle, *Prominent Russian rights organization dissolves amid crackdown,* 3 maart 2021.

[327] Omgerekend EUR 28,- respectievelijk 5.267,- volgens xe.com, geraadpleegd op 17 februari 2021.

[328] Omgerekend EUR 56.155,- volgens xe.com, geraadpleegd op 17 februari 2021.

[329] RFERL, Duma OKs bil lto fine violators of controversial 'Foreign Agents' law, 16 februari 2021.

[330] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 27 e.v.; Freedom House, *Freedom in the World 2020, Russia,* para. E2; Raam op Rusland, *Doema print massa repressieve wetten in*

Terwijl in de vorige verslagperiode de registratie van organisaties als buitenlands agent stagneerde, kwamen er in deze verslagperiode weer nieuwe organisaties bij.[331] In de loop van 2019 werden twaalf organisaties als "buitenlands agent" aangemerkt, waaronder drie mensenrechtenorganisaties, zoals de ngo *For Human Rights* onder leiding van Lev Ponomaryov in februari 2019, die vervolgens in november 2019 gesloten werd door het Hooggerechtshof. Daarnaast werden een HIV/AIDS preventiegroep geregistreerd alsmede FBK, de organisatie van Aleksej Navalny.[332] Ook de belangenorganisatie van artsen "Artsenalliantie", aangevoerd door een behandelend arts van Navalny, werd in maart 2021 geregistreerd als buitenlands agent. De organisatie ging in bezwaar hiertegen.[333]

Naast bovengenoemde registratie begon het ministerie van Justitie in de verslagperiode ook administratieve procedures tegen verschillende organisaties wegens vermeende overtreding van de wetgeving inzake "buitenlandse agenten". Bijgevolg legden rechtbanken een reeks zware boetes op aan onder meer het *Human Rights Center Memorial* en *International Memorial*.[334] Procedurele regels werden in het nadeel van de geregistreerde organisaties aangepast; de termijn waarbinnen het ministerie van Justitie het bewijs bij een rechtbank mag aandragen om de plaatsing van een organisatie op de lijst te verdedigen, werd verlengd van drie maanden naar één jaar.[335] Nieuw is ook dat het ministerie van Justitie in de verslagperiode verzoeken indiende bij de rechtbank om geregistreerde organisaties te liquideren, maar ten dele met succes.[336]

Aangezien Russische ngo's het stigma van "buitenlands agent" trachten te vermijden, heeft de wet ook gevolgen voor organisaties die niet als buitenlands agent worden aangemerkt: zij worden onderworpen aan diepgravend onderzoek van de belastingdienst en het ministerie van Justitie. Volgens onderzoekers had de wet dan ook een verderrijkende invloed dan alleen op de geregistreerde organisaties, en legde meer organisaties lam dan alleen degenen op de lijst.[337]

5.5.3 Wet op ongewenst verklaarde organisaties

De Wet op ongewenst verklaarde buitenlandse en internationale organisaties die in 2015 van kracht werd, kan buitenlandse en internationale non-profit organisaties verbieden in Rusland activiteiten te ontplooien, en hun banktegoeden bevriezen indien zij een gevaar vormen voor de veiligheid, verdediging of grondwet van Rusland. Gedurende de verslagperiode werden veertien organisaties op de lijst van ongewenste buitenlandse organisaties gezet, waarmee het totale aantal op 29 komt.[338] Op deze lijst bevinden zich grote buitenlandse (voormalige) donateurs aan Russische ngo's, waaronder *Open Society Foundation, National Endowment for*

aanloop naar verkiezingen, 9 december 2020; Meduza, *Russia's authorities increase pressure on NGOs with plans to strengthen 'foreign agent' laws*, 19 november 2020.

[331] Het aantal nieuw geregistreerde organisaties geeft geen goed beeld van de wijze waarop Russische autoriteiten maatschappelijke organisaties bejegenen, aangezien de overheid ook andere midelen dan registratie kan inzetten tegen maatschappelijke organisaties, als bijvoorbeeld kantoordoorzoekingen en administratieve verplichtingen om aan te tonen dat de organisatie niet geregistreerd hoeft te worden. Maar ook vermeerde controles op verordeningen als bijvoorbeeld brandveiligheid etc. zijn mogelijk.

[332] Freedom House, *Freedom in the World 2020, Russia,* para. E2; RFERL, *Russian Activist Ponomaryov To Create New Group After Movement Closed,* 5 november 2019. HRW, *World Report 2020 – Russia.*

[333] RFERL, *Russian Doctors Union To Challenge 'Foreign Agent' Label,* 10 maart 2021; The Moscow Times, *Russia Labels Navalny-Linked Doctors' Union a 'Foreign Agent'*, 3 maart 2021.

[334] Amnesty International, *Human Rights in East Europe and Central Asia 2019,* p. 25.

[335] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.

[336] Vertrouwelijke bron d.d. 29 september 2020.

[337] Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus,* januari 2020, p. 4; Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.

[338] Zie de website https://minjust.gov.ru/ru/documents/7756/ voor een Russischtalig actueel overzicht van als ongewenst aangemerkte buitenlandse organisaties.

Democracy, Free Russia Foundation, *Open Russia* en *People in Need.* Donaties aan Russische organisaties hebben nu negatieve consequenties voor de Russische organisatie, en werknemers van de ongewenste organisaties mogen Rusland niet meer inreizen. Sommigen van deze organisaties waren naar het buitenland uitgeweken op grond van de tegenwerking die zij in Rusland ondervonden hadden.[339]

Voor Russische organisaties behelst de wet een verbod op betrokkenheid bij activiteiten van ongewenste buitenlandse organisaties op de lijst. Waar in het verleden de term "betrokkenheid" nog vooral werd uitgelegd als het ontvangen van financiële middelen, is volgens een vertrouwelijke bron inmiddels het delen van informatie door een Russische organisatie voldoende aanleiding voor sancties tegen zowel individuele activisten als Russische organisaties, zelfs als de betrokkenheid voorafgaand aan de inwerkingtreding van de wet plaatsvond.[340] Volgens diezelfde vertrouwelijke bron zijn er inmiddels strafrechtelijke onderzoeken tegen rond de zestig personen gestart wegens betrokkenheid bij buitenlandse ongewenste organisaties.[341] De mogelijke sancties voor Russische organisaties variëren van detentie tot boetes oplopend tot 15.000 roebel voor individuen, 50.000 roebel voor ambtenaren en 100.000 roebel voor organisaties.[342] Naast deze boetebepaling maakt de wet het mogelijk om de leidinggevende van de Russische organisatie bij herhaalde overtreding van de wet strafrechtelijk te vervolgen.[343]

Nieuwe afspraken over internationale gegevensuitwisseling omtrent belastingontduiking onder het OESO Verdrag[344] ter voorkoming van belastingontduiking betekenen volgens ngo's dat de gegevens van Russische burgers actief in buitenlandse organisaties bekend gemaakt worden aan Rusland. Voor Russische ngo's kan dit een extra moeilijkheid betekenen om hun activiteiten naar een entiteit in het buitenland te verleggen.[345]

Ook in de academische wereld bleek de overheid te zoeken naar mogelijkheden om samenwerking te straffen met ongewenst verklaarde organisaties of met organisaties die als buitenlands agent zijn aangemerkt. In oktober 2020 onderzocht de lokale Prokuratura in Moskou of docenten en/of studenten van de prestigieuze Universiteit van de Presidentiële Administratie RANEPA de voorgaande twee jaar hebben samengewerkt met "ongewenst verklaarde" ngo's, of met "buitenlandse ngo's die een gevaar (kunnen) opleveren voor de constitutionele inrichting, de verdediging of de veiligheid van Rusland". Het OM was vooral geïnteresseerd in activiteiten gericht op het "aanwakkeren van separatisme", het "begeleiden of monitoren van verkiezingen", of het "bekritiseren van de regering in tendentieus wetenschappelijk onderzoek". Het OM wilde ook weten of er contracten waren afgesloten voor het uitvoeren van projecten of evenementen met buitenlandse en internationale ngo's, waarbij het zou ontbreken aan een internationaal verdrag van Rusland met het land waar die ngo's zijn opgericht of geregistreerd. Na stevige

[339] Freedom House, *Freedom in the World 2020, Russia,* para. E2; Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus*, januari 2020; Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 28; Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 29 september 2020.

[340] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.

[341] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.

[342] Op 21 september 2020 was 15.000,- RUB omgerekend 167,- EUR waard, 50.000 RUB omgerekend 556,- EUR en 100.000 RUB omgerekend 1.113,- EUR. Zie www.xe.com.

[343] Na twee admistratiefrechtelijke sancties volgt vervolging onder artikel 284.1 van het Russische Wetboek van Strafrecht.

[344] OESO is de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. De *OECD Multilateral Convention to Implement Tax Treaty Related Measures to Prevent Base Erosion and Profit Shifting* is per 1 oktober 2019 van kracht in Rusland.

[345] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.

kritiek van onder andere de studentenvakbond en de voorzitter van de Presidentiële Mensenrechten Raad annuleerde het Moskouse OM het strafrechtelijk onderzoek.[346]

Naast de Wet op buitenlandse agenten en de wet op ongewenst verklaarde organisaties ging het Hooggerechtshof overigens ook op grond van andere wetten over tot sluiting van ngo's. Zo werd bijvoorbeeld de bekende ngo *For Human Rights* onder leiding van Lev Ponomaryov, of de ngo *Center for Support of Indigenous Peoples of the North* (CSIPN) gesloten omdat zij zich volgens de rechters niet aan administratieve verplichtingen hadden gehouden.[347]

5.5.4 Mensenrechtenactivisten

De ruimte voor mensenrechtenactivisten bleef in de verslagperiode verder inkrimpen, onder andere door de toepassing van bovenstaande twee wettelijke instrumenten. Op basis van deze wetgeving werden administratieve en strafrechtelijke procedures niet alleen tegen organisaties maar ook tegen individuen geïnitieerd, en werd de toegang tot buitenlandse financiering voor ngo's vrijwel afgesloten. [348]

In 2019 werden de eerste individuen strafrechtelijk vervolgd voor samenwerking met ongewenst verklaarde ngo's met dreigende straffen van maximaal zes jaar detentie. Zie bijvoorbeeld de strafrechtelijke vervolging van Anastasia Shevchenko, coördinator van *Open Russia* in Rostov aan de Don.[349] Medewerkers van organisaties die als ongewenst aangemerkt worden, of die met ongewenste organisaties samenwerken, lopen het risico ondervraagd te worden of vervolgd. Dit gebeurde ook omdat zij in het verleden – voordat deze wet van toepassing was – op sociale media links naar de webpagina van een ongewenste buitenlandse organisatie hadden gedeeld, zelfs als deze link inmiddels niet meer werkte. Bij weer andere organisaties en hun werknemers vonden politie-invallen op kantoor en thuis zonder huiszoekingsbevel plaats.[350]

Straffeloosheid voor geweld tegen mensenrechtenverdedigers bleef in Rusland overheersen, bijvoorbeeld bij de ontvoering van Amnesty International onderzoeker Oleg Kozlovsky in Ingoesjetië in 2018, de moord op Natalia Estemirova van de ngo Memorial in Grozny in 2009, en de aanval op Andrey Rudmakha in de regio Krasnodar in 2017.[351]

Voorbeelden van activisten

De historicus Yoeri Dmitrijev werd tijdens een – volgens hemzelf en zijn aanhangers maar ook volgens waarnemers, onderzoekers en mensenrechtenorganisaties zuiver politiek – proces in eerste instantie in juli 2020 tot 3,5 jaar cel veroordeeld voor seksueel misbruik van zijn minderjarige adoptiedochter, en in hoger beroep alsnog tot 13 jaar cel. Dmitrijev deed opgravingen en onderzoek naar de Stalinterreur in 1937-38 en leidde de afdeling van de ngo Memorial in Karelië.[352] Ook een medewerker van Dimitrijev, Sergei Koltyrin, werd in mei 2019 voor seksueel

[346] Vertrouwelijke bron d.d. 17 november 2020.
[347] DW, *Russian indigenous rights group speaks out against ban,* 8 november 2019; DW, *Russia orders closure of prominent human rights group,* 1 november 2019.
[348] Vertrouwelijke bron d.d. 17 november 2020.
[349] Amnesty International, *First criminal case under "undesirable organizations" law marks a new level of repression*, 21 januari 2019;
[350] Amnesty International, *Human Rights in East Europe and Central Asia 2019,* p. 25; HRW, *World Report 2020 – Russia.*
[351] Amnesty International, Russian Federation 2019. HRW
[352] Vertrouwelijke bron d.d. 1 oktober 2020.

misbruik van een minderjarige veroordeeld tot negen jaar detentie en stierf in april 2020 in gevangenschap.[353]

Semyon Simonov, voorzitter van de ngo *Southern Human Rights Center* in Sochi, kreeg met opeenvolgende rechtszaken tegen zijn organisatie en hemzelf te maken nadat zijn organisatie een boete kreeg voor het niet-registreren als buitenlands agent. Toen de organisatie de boete niet kon voldoen, werd Semyon Simonov zelf vervolgd voor de betaling van de boete. Nadat hij succesvol in hoger beroep de boete had aangevochten, werd hij alsnog aangeklaagd voor het misdrijf van opzettelijk ontduiken van de wet en kreeg een uitreisverbod opgelegd. Simonov kreeg in de jaren 2018 en 2019 meerdere boetes opgelegd, oplopend tot driehonderd duizend roebel[354] en werd herhaaldelijk aangehouden en gearresteerd.[355]

Activisme in de Noordelijke Kaukasus
In de Noordelijke Kaukasus en met name in Tsjetsjenië is het voor mensenrechten-activisten bijna onmogelijk om veilig te werken. Juridische mechanismen ter bescherming van mensenrechten zijn zwakker in de Kaukasus, en het is bijna onmogelijk om bij de rechtbank in beroep te gaan tegen illegale acties door de autoriteiten.[356]

Oyub Titiev, het hoofd van de ngo Memorial in Grozny, werd na zijn arrestatie in januari 2018 in maart 2019 veroordeeld voor het bezit van marihuana. De plaatselijke rechtbank in Shali veroordeelde hem tot vier jaar detentie. In juni 2019 werd hij voorwaardelijk in vrijheid gesteld. Volgens mensenrechtenorganisaties was de aanklacht verzonnen.[357] Het kantoor van Memorial in Nazran, Ingoesjetië werd in brand gestoken. In Dagestan werden de auto's van het Memorial kantoor in brand gestoken en het hoofd van Memorial werd door onbekenden in elkaar geslagen.[358]

Critici of vijanden van Ramzan Kadyrov, president van de deelrepubliek Tsjetsjenië, zijn ook buiten Rusland niet altijd veilig. Zelimkhan Khanghoshvili, een etnische Tsjetsjeen uit Georgië, werd op 23 augustus 2019 in een park in Berlijn gedood. In Lille werd op 30 januari 2020 de Kadyrov-criticus Imran Aliyev onder niet opgehelderde omstandigheden gedood. Tumso Abdurakhmanov, een populaire Tsjetsjeense blogger, overleefde een aanval in februari 2020 in Zweden. In juli 2020 werd Mamikhan Umarov in de buurt van Wenen gedood nadat hij begonnen was regelmatig kritische video's ten aanzien van Kadyrov online te zetten. Zijn familie eiste in een videoboodschap de verantwoordelijkheid voor zijn dood op, hetgeen zijn weduwe zeer onwaarschijnlijk acht.[359]

De oprichting van een Tsjetsjeense diaspora-organisatie door Ramzan Kadyrov, die volgens zijn woorden "goede Tsjetsjenen moet helpen en voor slechte Tsjetsjenen

[353] The New York Times, *Russian Historian who found Stain-era graves is convicted,* 22 jul 2020. Frankfurter Allgemeine Zeitung, *Historiker Dmitrijew zu dreieinhalb Jahren Lagerhaft verurteilt,* 22 juli 2020; Frankfurter Allgemeine Zeitung, *Der Stachel im russischen System,* 30 september 2020; US State Department, Russia 2019 Human rights report, p. 16; Raam op Rusland, *Onverwacht zwaar vonnis van 13 jaar strafkamp voor historicus Joeri Dmitrijev,* 30 september 2020;
[354] Omgerekend EUR 3.357,- volgens xe.com, geraadpleegd op 16 februari 2021.
[355] HRW, *Russia: Rights Defender Faces Criminal Charges*, 15 juli 2020.
[356] Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus,* januari 2020.
[357] Amnesty International, *Human Rights in East Europe and Central Asia 2019,* p. 25.
[358] Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus,* januari 2020, p. 9.
[359] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 4; RFERL, *Bloody Trail? Chechen Blogger Is The Latest Kadyrov Critic To Die Abroad,* 28 februari 2020; RFERL, *'Everyone's Asking Who's Next': Chechens In Europe Warn Of More Killings,* 7 juli 2020; BBC News, *Chechen blogger Tumso Abdurakhmanov 'survives hammer attack',* 27 februari 2020; RFERL, *Widow Of Chechen Killed Near Vienna Confirms He Was Police Informant,* 24 juli 2020.

moet doen wat nodig is", voedt volgens media de vrees voor repressie van Tsjetsjenen in het buitenland. [360] Volgens onderzoekers laat Kadyrov via sociale media toezicht houden op leden van de Tsjetsjeense diaspora, en of zij zijn leiderschap bekritiseren. Asielzoekers en politieke vluchtelingen roept hij op om terug te keren naar Tsjetsjenië.[361]

5.5.5 *Vrouwenactivisten*

Vrouwenactivisten laten steeds meer van zich horen, maar kunnen dit niet al te uitgesproken doen. De activiste Zalina Marshenkulova gaf in maart 2020 aan reeds sinds drie jaar bedreigd te worden met de dood, maar haar pogingen om aangifte te doen werden niet serieus genomen door de politie aangezien er volgens de politie nog geen daadwerkelijk misdrijf had plaatsgevonden. De vrouwenrechtenactiviste Leda Garina werd meerdere malen gearresteerd en weer vrijgelaten door de politie voor haar acties tijdens demonstraties.[362]

Minder uitgesproken activisten, die bijvoorbeeld een aparte wet voor huiselijk geweld voorstaan, kunnen wel binnen de bestaande kaders actie voeren maar ook zij ervaren forse politieke tegenwerking en bedreigingen vanuit de samenleving. Oksana Pushkina, lid van de Staatsdoema voor Poetins partij Verenigd Rusland, bedrijft actief lobby om een wetswijziging voor elkaar te krijgen waarbij huiselijk geweld als apart misdrijf wordt aangemerkt in het Russische strafrecht. Meer dan 180 Russisch-orthodoxe kerk- en familiegroepen hebben een open brief gericht aan Vladimir Poetin waarin ze hem vragen haar wetsvoorstel te blokkeren, dat zij een werk van "buitenlandse agenten en voorstanders van radicale feministische ideologie" noemen. Ondanks haar zichtbaarheid en gevestigde positie ontvangt zij naar eigen zeggen veel haatmail.[363]

In Tsjetsjenië, waar het maatschappelijk middenveld vrijwel beperkt is tot *gongo's*, en waar vrouwenrechten in de traditionele samenleving vaak ingeperkt worden, werden toch bescheiden successen geboekt ten aanzien van vrouwenrechten. De organisatie *Women for development* opende begin 2019 met steun van de *presidential grants fund* een crisiscentrum voor vrouwen en kinderen in moeilijke sociale situaties. Aangezien zowel de autoriteiten als de geestelijk leiders het wijdverspreid probleem van huiselijk geweld onderkennen, is er ruimte voor deze organisaties om hulp te bieden. Zij moeten echter binnen de nauwe kaders van de plaatselijke traditie, religie en gebruiken opereren. Vrouwen die afwijken van deze normen kunnen evengoed gevangen gezet worden in geheime detentiecentra.[364]

Na een echtscheiding of het overlijden van de man is het in de Noordelijke Kaukasus – anders dan in andere delen van Rusland – gebruikelijk om het ouderlijk gezag aan de vader toe te wijzen of de kinderen bij de familie van de vader te laten opgroeien. Er zijn echter ook zeldzame voorbeelden waarin vrouwen ondanks afpersing en bedreiging door hun schoonfamilie met succes het ouderlijk gezag over hun kinderen

[360] The Atlantic, *'If Someone Speaks the Truth, He Will Be Killed',* 21 december 2019; Jamestown Foundation, *Chechnya's Ramzan Kadyrov Announces Creation of New Agency Focused on Compatriots Abroad,* 9 september 2020.

[361] The Central Asia-Caucasus Analyst, Emil A. Souleimanov en Huseyn Aliyev, *Kadyrov Continues to Target Enemies Abroad,* 25 februari 2020.

[362] The Moscow Times, *Russia Celebrates Misogyny, Not Equality on Women's Day*, 9 maart 2020; The World, *After decades in the shadows, Russia's feminists grab their spotlight,* 5 juni 2019.

[363] BBC News, *Russian domestic violence: Women fight back*, 21 november 2019.

[364] Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus,* januari 2020, p. 11; https://www.kavkazr.com/a/29717225.html; Vertrouwelijke bron d.d. 15 oktober 2020.

claimden bij plaatselijke rechtbanken. Deze uitspraken werden echter niet altijd door de betrokkenen en de autoriteiten nageleefd.[365]

5.5.6 Milieuactivisten

De centrale overheid ziet milieuvervuiling als probleem en benoemt dit ook als zodanig. Georganiseerd milieuactivisme kreeg in de verslagperiode net als activisme op andere terreinen echter minder ruimte. Zo hadden leden van de ngo *Russian Socio-Ecological Union* te maken met fysieke aanvallen, met deels dodelijke afloop, waarop strafrechelijk onderzoek uitbleef.[366] Op bevel van een rechtbank in Moskou moest het *Center for Support of Indigenous People of the North*, een plaatselijke belangenbehartigingsgroep van onder andere milieubescherming, sluiten. De rechtbank noemde onvolledig papierwerk als reden voor de sluiting, maar activisten noemden het een excuus om de kritiek van de oorspronkelijke bevolking op het bedrijfsleven en de autoriteiten het zwijgen op te leggen.[367]

Naast dit georganiseerde activisme bestaat er ook het spontane activisisme vanuit plaatselijke bewoners die naar aanleiding van (dreigende) vervuiling van hun woonomgeving in actie komen maar verder geen politieke bedoelingen hebben. Gedurende de verslagperiode lieten mensen in heel Rusland van zich horen tegen bijvoorbeeld de bouw of uitbreiding van vuilstortplaatsen, afvalverbrandings-installaties en vuilverwerkingsplaatsen uit vrees voor negatieve gevolgen voor hun gezondheid en het milieu.[368] Gezien de groeiende aandacht voor het probleem leerden ook deze mensen zich beter organiseren, maar ervoeren daardoor ook meer weerstand van de autoriteiten.[369]

Alexandra Koroleva, hoofd van de organisatie *Ekozaschita!* (Ecodefence!), een van de oudste milieuorganisaties van Rusland, moest haar werkzaamheden in Rusland staken. Zij zag zich gedwongen het land te verlaten nadat de gerechtsdeurwaarders verscheidene strafrechtelijke procedures tegen haar hadden aangespannen wegens wanbetaling van boetes opgelegd aan haar organisatie. De banktegoeden van de organisatie zijn bevroren.[370]

Oorspronkelijke bevolking als milieuactivisten

Oorspronkelijke bevolking protesteert geregeld tegen industrieel gebruik van hun land. Zo vonden er protesten plaats in verschillende regio's in Rusland. Leden van oorspronkelijke bevolkingsgroepen hebben bepaalde rechten gerelateerd aan hun etnische identiteit, bijvoorbeeld uitkeringen. Sinds mei 2020 maakt echter een nieuwe wet het veel moeilijker om deze etnische identiteit officieel erkend te krijgen (zie paragraaf 5.1). Deze nieuwe wet stuitte dan ook op fel protest vanuit de oorspronkelijke bevolking. Zij vreest dat de oorspronkelijke bevolking op papier gedecimeerd wordt, en daarmee aan slagkracht inboet tegenover de industrie. Daarnaast voedt het feit dat de FSB het register beheert, de vrees dat anti-extremisme aanklachten zullen volgen op protesten tegen industriële exploitatie van hun land.[371]

---

[365] Journal of Human Rights Practice, Vanessa Kogan, *The Potential of Domestic and International Courts to Protect Women's Right to Family Life in the North Caucasus,* 4 juli 2020; Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus*, januari 2020, p. 11 en verder.

[366] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 41;

[367] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 63;

[368] HRW, *World Report 2020 – Russia.*

[369] Freedom House, *Nations in Transit, Russia 2019.*

[370] HRW, *Environmentalist Faces Criminal Charges*, 25 juni 2019. FIDH, *Judicial harassment of Ms. Alexandra Koroleva from Ecodefence*, 2 juli 2019.

[371] The Independent Barents Observer, *They are no longer counted as indigenous people,* 7 oktober 2020; RFERL - Environmental Activists Chemical Workers Clash, 15 augustus 2020; Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus,* januari 2020, p. 24.

5.5.7 Advocaten

Er bestaan in Rusland verschillende regionale, federale en inhoudelijk gespecialiseerde ordes van advocaten, dus de meeste advocaten zijn lid van meerdere ordes tegelijk. Geen van deze ordes is aangemerkt als buitenlands agent, en over andere tegenwerking vanuit de overheid op organisatieniveau is niets bekend. Volgens vertrouwelijke bronnen vervullen advocaten een belangrijke rol in het publiciteitswerk van ngo's. Zo ziet de samenleving informatie die verstrekt wordt in rechtszaken als meer betrouwbare informatie, in plaats van de mogelijk subjectieve informatie in publicaties door ngo's. Daarnaast hebben advocaten volgens deze bron in de rechtszaal meer vrijheid van meningsuiting dan demonstranten op straat.[372]

Hoewel advocaten in Rusland van oudsher redelijk onafhankelijk en ongemoeid kunnen functioneren gezien hun sociale aanzien en bijzondere rechten, kregen ook zij tijdens de verslagperiode in toenemende mate te maken met repressie. Toelating tot de orde van advocaten betekent bepaalde rechten, bijvoorbeeld het recht om vertrouwelijk met cliënten te kunnen corresponderen en derhalve het verbod op aftappen van telefoons van advocaten. In de praktijk leven de autoriteiten dit verbod niet altijd na; volgens een vertrouwelijke bron worden in Sint-Petersburg jaarlijks ongeveer tussen de tien en vijftien telefoons van advocaten afgetapt.[373] De advocaat Mikhail Benyash werd eind 2018 tijdens een demonstratie gearresteerd toen hij probeerde gearresteerde demonstranten bij te staan. Hij werd aangeklaagd en in oktober 2019 veroordeeld voor tegenwerking van justitie en geweldpleding tegen een politieagent, met een straf van zestigduizend roebel[374]. Volgens Benyash was hij zelf door de politie mishandeld.[375]

In de Noordelijke Kaukasus en met name in Tsjetsjenië zijn volgens een vertrouwelijke bron geen mensenrechtenadvocaten meer gevestigd, omdat zij fysiek mishandeld worden of bedreigd.[376] Er zijn voorbeelden van tegenwerking van advocaten door mishandeling en detentie, met name in de Tsjetsjenië en Dagestan, maar ook in andere delen van Rusland.[377] In februari 2020 viel in Grozny een groep onbekenden mensenrechtenadvocate Marina Dubrovina en onderzoeksjournaliste Elena Milashina fysiek aan, kort na een hoorzitting tegen de cliënt van Dubrovina, een Tsjetsjeense blogger die kritiek had geuit op de weelderige levensstijl van Ramzan Kadyrov. Een effectief strafrechtelijk onderzoek naar de aanval bleef uit.[378]

---

[372] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020; vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[373] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[374] Omgerekend EUR 672,- volgens xe.com, geraadpleegd op 16 februari 2021.
[375] Amnesty International, *Human Rights in East Europe and Central Asia 2019, Review of 2019,* p. 25. ICJ, Russian Federation: criminal proceedings against lawyer raise concerns, 3 oktober 2018; RFERL, *Russian Lawyer Who Defended Detainees Fined For 'Attack' On Police,* 11 oktober 2019.
[376] Vertrouwelijke bron d.d. 15 mei 2020.
[377] Lawyers for Lawyers, Submission on the List of Issues by the Lawyers for Lawyers Foundation for the Human Rights Committee Consideration of the 8th Periodic Report of the Russian Federation, 28 mei 2020; ICJ, U*se of physical force against lawyer must be investigated*, 20 september 2019; ICJ, U*se of physical force and detention of lawyers must be promptly investigated, ICJ says,* 2 juni 2020; ICJ, *The ICJ calls for an end to intimidation and prosecution of lawyers,* 24 september 2019.
[378] HRW World Report 2020 Russia; European Federation of Journalists, *Chechen president threatens journalist Elena Milashina with death,* 22 april 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 15 mei 2020.

5.6 LHBTI[379]

Hoewel de algemene openbare opinie neutraler lijkt te worden ten opzichte van LHBTI, staat een vijfde van de bevolking nog steeds zeer negatief tegenover deze groep. Volgens het onafhankelijke onderzoekscentrum *Levada* wil 18% van de bevolking graag dat LHBTI-groepen "verdwijnen" ten opzichte van 21% in 2015. 32% vindt dat LHBTI geïsoleerd moeten worden van de samenleving, vergeleken met 37% in 2015.[380] De houding van de federale overheid ten opzichte van de positie van LHBTI is negatiever geworden tijdens de verslagperiode. De overheid en de Russisch-orthodoxe kerk propageren uitdrukkelijk traditionele gezinswaarden waarbij een gezin van man, vrouw en kinderen het enig juiste model is. Zo biedt de staat volgens de in juni 2020 geamendeerde grondwet bescherming aan traditionele gezinswaarden door het huwelijk voor te behouden aan man en vrouw, waardoor een homohuwelijk voorlopig van de baan lijkt.[381] In een tv-advertentie op de staatszenders voorafgaand aan de grondwetswijzigingen werd de kiezer er uitdrukkelijk op gewezen dat het adoptievaderschap van homoseksuele stellen door het stemmen voor de grondwetswijzigingen voorkomen kon worden.[382]

5.6.1 Wetgeving

Een verbod op niet-heteroseksuele geaardheid of seksuele handelingen bestaat in Rusland sinds 1993 niet meer. Daarentegen bestaat er wel een verbod op uitingen die minderjarigen tot niet-heteroseksuele geaardheid zouden aanzetten, de zogenaamde Anti-LHBTI-propagandawet (zie hieronder). Zie voor vervolging van LHBTI in Tsjetsjenië paragraaf 5.6.10.

Anti-LHBTI-propagandawet

Het amendement op het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen, dat de propaganda van 'niet-traditionele seksuele relaties' onder minderjarigen verbiedt, werd op 30 juni 2013 van kracht.[383] De wet vereist dat elke uiting betrekking hebbend op LHBTI-onderwerpen wordt gemarkeerd met een 18+ teken.
De term propaganda wordt in de wet niet duidelijk gedefinieerd, hetgeen ruimte biedt voor brede interpretatie door de opsporingsautoriteiten; elke uiting met betrekking tot LHBTI-onderwerpen kan hierdoor als propaganda gekwalificeerd worden. Op overtredingen staat een administratieve boete of administratieve detentie van maximaal dertig dagen.[384]

Vervolging voor overtreding van de anti-LHBTI-propagandawet vindt volgens een vertrouwelijke bron niet op grote schaal plaats[385], en voornamelijk tegen individuen. Autoriteiten interpreteerden de term "propaganda onder minderjarigen" ruim. Zo kreeg de filmfestivaldirecteur Larisa Zhuravleva een boete van 50.000 roebel[386]

---

[379] In dit ambtsbericht wordt de afkorting LHBTI gebruikt als een verzamelterm voor seksuele minderheden, te weten: lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen. In het Engels staat de afkorting bekend als LGBTI (*lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex*).

[380] De Engelse vertaling van de enquete spreekt van *to be eliminated*. Zie Moscow Times, *1 in 5 Russians Advocate 'Eliminating' LGBT Community,* 20 april 2020.

[381] Vertrouwelijke bron d.d. 3 juli 2020.

[382] Het tv-spotje bracht twee vaders in beeld die hun gezamenlijk adoptiekind ophalen, waarbij één van de vaders als karikaturaal flamboyant figuur werd voorgesteld. De kiezer wordt gevraagd of dit het Rusland is dat hij wil, en opgeroepen om voor de toekomst van Rusland te stemmen. Zie CNN, *Anti-gay viral video stirs outrage ahead of Russian referendum,* 3 juni 2020; Meduza, *YouTube deletes homophobic campaign video created by media organization linked to 'Russian troll factory',* 4 juni 2020.

[383] Federale Wet Nr. 135-FZ aangenomen op 29.06.2013; zie voor een uitgebreide beschrijving van de wet het Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

[384] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020; Coming Out: Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019.

[385] Volgens deze bron is er in het jaar 2019 slechts in 21 gevallen een onderzoek geopend, waarvan er in november 2020 slechts in vier zaken een veroordeling volgde.

[386] Omgerekend EUR 556,- volgens xe.com, geraadpleegd op 7 februari 2021.

opgelegd voor het vertonen van een film met een homoseksuele protagonist, ondanks de goedkeuring van het ministerie van Cultuur voor het vertonen van de film, en ondanks een uitsluitend meerderjarig aanwezig publiek.[387] Maksim Pankratov werd vervolgd voor het publiceren van een video waarin hij antwoord gaf op interviewvragen door minderjarige kinderen over zijn leven; hij sprak wel over zijn homoseksualiteit maar niet over seksuele handelingen. Naast de administratieve overtreding van de anti-propagandawet werd ook een strafrechtelijk onderzoek geopend naar Pankratov en de producenten van de video, wegens mogelijk misbruik van minderjarigen. Daarop staat een maximale gevangenisstraf van twintig jaar. Pankratov ontving van onbekende zijde doodsbedreigingen, en de ouders van de kinderen werden onder druk gezet om verklaringen tegen Pankratov en de producenten af te leggen.[388] In oktober 2019 moesten volgens Human Rights Watch twee LHBTI-organisaties – *Russian LGBT Community* en *Russia LGBT Network* – op last van een rechtbank hun pagina's op het sociale platform *VKontakte* verwijderen omdat deze in strijd met het verbod op propaganda van niet-traditionele relaties bij minderjarigen zouden zijn.[389]

Ondanks het beperkte aantal vervolgingen, heeft de anti-propagandawet toch verstrekkende gevolgen. De wet schildert niet-heteroseksuele relaties als potentieel gevaarlijk voor kinderen af, hetgeen de perceptie in de samenleving beïnvloedt. Daarnaast heeft de wet een afschrikkende werking: door de vage bewoordingen is het voor LHBTI's niet duidelijk in hoeverre zij openlijk kunnen uitkomen voor hun geaardheid zonder voor sancties van overheidswege te hoeven vrezen. Verder bemoeilijkt de wet het voor minderjarigen om informatie te vinden over hun seksuele geaardheid of identiteit, om toegang te krijgen tot steungroepen van gelijkgestemden of tot informatie over beschikbare professionele psychische hulp. Voor organisaties maakt de wet het moeilijker om in contact te komen met hun doelgroep en steun te bieden. Doordat het verspreiden van voorlichting over LHBTI wordt ingeperkt, draagt de wet volgens hen indirect bij aan een toename van homofobie. Volgens een plaatselijke ngo heeft de wet grote impact gehad op destijds minderjarige LHBTI, die na invoering van de wet in 2013 met hun geaardheid of identiteit worstelden; onder hen leeft vooral de vrees voor negatieve gevolgen van hun geaardheid of identiteit voor familieleden, en de vrees nooit een goed leven te kunnen leiden. Een ander indirect gevolg van de wet is dat LHBTI-ouders geconfronteerd kunnen worden met de dreiging van onttrekking van het ouderlijk gezag, hoewel de seksuele geaardheid of identiteit van de ouders daar geen wettelijke basis voor levert. Niet bekend is of autoriteiten erin geslaagd zijn om op andere gronden het ouderlijk gezag te onttrekken.[390] Zie voor LHBTI en gezinsleven ook paragraaf 5.6.10.

Verbod op ongeautoriseerde demonstraties
Ook demonstratiewetten werden in de verslagperiode toegepast op uitingen van steun voor de LHBTI gemeenschap. Zo werden leden van de protestgroep *Pussy Riot* gearresteerd voor ongeautoriseerde protesten in verband met het ophangen van

[387] Meduza, *Film festival director fined for violating Russia's 'gay propaganda law',* 28 oktober 2020; RFERL, *'Direct Censorship': Racy Russian Teen Drama 'Outlaw' Won Awards, But Audiences Are Having Trouble Seeing It,* 28 oktober 2020.
[388] US Department of State, US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p.21; HRW, *Criminal Charges for Gay-Friendly Chat Show*, 15 november 2019. HRW, *Russian Criminal Investigation Launched Over Video of a Gay Man Talking to Children*, 6 november 2019. Coda, *Owners of a Russian YouTube channel for children face prison for featuring an interview with a gay man,* 12 november 2019.
[389] HRW, Russia Censors LGBT Online Groups, 8 oktober 2019.
[390] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020; vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020; Coming Out: *Report On The Situation of the LGBT* Community of Saint Petersburg in 2019,* 2020.

regenboogvlaggen aan openbaren gebouwen op de verjaardag van president Poetin.[391]

Verbod op pornografie
LHBTI-gerelateerde uitingen werden in voorkomende gevallen door de autoriteiten gekwalificeerd als pornografisch materiaal en derhalve strafrechtelijk vervolgd. Zo werd bijvoorbeeld Yulia Tsvetkova, een LHBTI-activiste uit Komsomolsk-on-Amur in oostelijk Rusland, in de verslagperiode herhaaldelijk aangeklaagd voor productie en distributie van pornografisch materiaal en het verspreiden van homopropaganda omdat zij online tekeningen van naakte vrouwenlichamen had gedeeld, en van tekeningen van LHBTI-gezinnen. Op deze aanklachten staat een maximum van zes jaar detentie.[392]

5.6.2 Discriminatie

Discriminatie vanuit de samenleving jegens LHBTI komt geregeld voor in Rusland. Volgens een Russische ngo is er een lichte toename van incidenten van negatieve verbale bejegening jegens LHBTI op straat waar te nemen.[393] Volgens het onafhankelijke onderzoeksinstituut *Levada* is homofobie nog steeds wijdverbreid in de Russische samenleving. In december 2017 gaf 69 procent van de 1.600 Russische ondervraagden in 48 regio's van het land aan dat het fout was als volwassenen van hetzelfde geslacht seksuele relaties met elkaar hebben. Slechts acht procent zei dat daar niets mis mee was.[394]

Discriminatie vindt bijvoorbeeld plaats op de terreinen van de woningmarkt, de arbeidsmarkt en bij medische behandeling. Een vertrouwelijke bron gaf aan dat LHBTI zeker worden geweigerd als huurder indien er ook andere, niet-LHBTI huurders beschikbaar zijn.[395]

Op de arbeidsmarkt vindt discriminatie plaats door het voortrekken van heteroseksuele kandidaten tijdens sollicitaties, maar ook door pesterijen op de werkvloer waarbij de werkgever niet ingrijpt of zich zelf schuldig maakt aan pesterijen, en de betroffen LHBTI-collega zich gedwongen ziet om te vertrekken. 37% van de werkgevers geeft aan geen LHBTI-kandidaten aan te nemen. Volgens de initiatiefgroep Coming Out heeft ongeveer 7% van een groep van 1200 ondervraagden op de werkvloer te maken met LHBTI-gerelateerde fysieke aanvallen, en ongeveer 20% met verbale agressie. Een groot deel daarvan waren transgenderpersonen. Volgens activisten houdt de meerderheid van LHBTI hun seksuele geaardheid of identiteit geheim uit vrees voor ontslag of mishandeling.[396]

Op het gebied van medische hulpverlening wordt weliswaar niet openlijk gediscrimineerd, maar weten artsen vaak niet wat zij met LHBTI aan moeten, met foutieve behandelingen van bijvoorbeeld psychische aandoeningen. De psychische klacht wordt dan geregeld geweten aan bijvoorbeeld de homoseksuele geaardheid, terwijl er ook andere klachten zouden kunnen zijn. Hoewel in Sint-Petersburg de

[391] NBC News, *Russian police detain Pussy Riot activists for hanging pride flags around Moscow*, 9 oktober 2020; The Independent, *Pussy Riot commandeer government buildings with LGBT+ flags to mark Putin's birthday,* 7 oktober 2020.
[392] Amnesty International actie voor Yulia Tsvetkova, https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/campagnes/kom-in-actie-voor-yulia-tsvetkova, geraadpleegd op 19 oktober 2020; DW, *Feminist activist could face prison for vagina drawings,* 7 juli 2020.
[393] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[394] Amnesty International Duitsland, *Stellungnahme gegenüber dem Bayerischen Verwaltungsgerichtshof bezüglich LHBTI in Russland,* 11 september 2020.
[395] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[396] Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 94-98. US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 65.

houding ten opzichte van LHBTI positiever te noemen is dan in overige delen van Rusland, werd ook daar in 2019 medische hulpverlening in voorkomende gevallen geweigerd aan patiënten op grond van hun seksuele geaardheid, of ervoeren zij discriminatieve behandeling.[397] Een LHBTI-organisatie wees op het dubbele stigma van HIV positieve LHBTI. Zij worden soms door hun werkgever gedwongen om een HIV test te doen, en het testresultaat wordt met collega's gedeeld.[398]

Op het gebied van onderwijs kregen LHBTI of ogenschijnlijke LHBTI te maken met discriminatie. Een universiteit in Jekaterinenburg en scholen in Sint-Petersburg screenden de social media van studenten op hun moreel verantwoord gedrag, volgens betrokken studenten vooral om LHBTI uit te sluiten.[399]

Russische autoriteiten bejegenen LHBTI doorgaans niet positief, hoewel er op bepaalde vlakken verbetering te zien is. Zo was er politie in burger aanwezig bij het festival *queerfest* in Sint-Petersburg om aan een goed verloop bij te dragen en in geval van geweldsincidenten gericht tegen de bezoekers in te grijpen. Ook bij de bestrijding van georganiseerde criminaliteit in de vorm van *fake dates*[400] is er een goede samenwerking tussen belangenorganisaties die bewijs aanleveren en de politie. Tegelijkertijd is de negatieve basishouding van politie tegenover LHBTI reden voor deze gemeenschap om terughoudend te zijn met het doen van aangifte of het zoeken van bescherming. Geregeld worden LHBTI bij de poging om aangifte te doen weggestuurd met de boodschap dat de politie hen niet kan helpen, of zelfs bedreigd.[401]

Over de mate waarin het bekend zijn van (toegeschreven) LHBTI-gedragingen of -geaardheid van een persoon in praktijk kan leiden tot onevenredige of discriminatoire bestraffing of tenuitvoerlegging van een straf die wordt opgelegd bij (strafrechtelijke) vervolging wegens een commuun delict, is onvoldoende informatie bekend.

5.6.3 Gedwongen medische behandeling

Onvrijwillige behandelingen van LHBTI om hun geaardheid te veranderen komen voor in Rusland, maar het is onduidelijk op welke schaal. Minderjarigen tot zestien jaar kunnen door hun ouders in medische behandeling geplaatst worden zonder daar zelf toestemming voor te geven. Deze groep kan geen contact opnemen met hulpverleners en zal ook na afloop van de behandeling niet geneigd zijn om hulp te zoeken bij ngo's aangezien zij veelal nog thuis wonen. Daarnaast kunnen psychiaters verschillende psychische klachten diagnosticeren en een behandeling voorschrijven, terwijl deze behandeling in feite ziet op de seksuele geaardheid of identiteit, maar deze niet als zodanig geregistreerd wordt. Ngo's geven aan weinig zicht te hebben op deze problematiek. In een enquête van de ngo Coming Out gaven 32 van de 198 ondervraagden aan gedwongen te zijn tot medische, rituele of psychologische behandeling of zelfs opname in een kliniek. De precieze omstandigheden en soorten behandeling zijn onduidelijk en verschillen per geval. Sommige ondervraagden gaven aan door artsen behandeling opgedrongen gekregen

[397] Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 94-98.
[398] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020; vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020.
[399] LGBT World Beside, *Ural State University of Economics decided to fight with gays,* 21 september 2019; Meduza, *Russian student disciplined after university officials find LGBTQ group in his social media subscriptions,* 19 september 2019; The Moscow Times, *St. Petersburg Schoolchildren Screened for LGBT 'Propaganda',* 10 september 2020.
[400] Zie uitleg pagina 72
[401] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020; vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020.

te hebben. Ook vertrouwelijke bronnen geven aan weinig zicht te hebben op gedwongen medische behandelingen.[402]

In de Noordelijke Kaukasus komt gedwongen psychiatrische behandeling om seksuele geaardheid of identiteit te veranderen voor, vermoedelijk op grotere schaal dan de overige delen van de Russische Federatie. Volgens een vertrouwelijke bron is er een kliniek in Grozny die adverteerde voor deze behandeling. Een lesbische vrouw uit Tsjetsjenië werd in de verslagperiode door haar gezinsleden gedwongen om behandeling in deze kliniek te ondergaan, in combinatie met rituelen uitgevoerd door de mullah, zie ook paragraaf 5.6.11 over Tsjetsjenië.[403]

Mensen die een zelfmoordpoging hebben ondernomen, kunnen door Russische psychiaters op grond van een richtlijn van het ministerie van Volksgezondheid gedurende dertig dagen zonder hun toestemming in een gesloten psychiatrische kliniek geplaatst worden, of onder ambulante psychiatrische behandeling. Aangezien deze klinieken gesloten zijn, is er weinig bekend over behandeling van specifiek LHBTI-patiënten en of zij gedwongen worden hun geaardheid te ontkennen. Gedurende de Covid19 uitbraak was het door maatregelen van de overheid niet of beperkt mogelijk voor patiënten om bezoek van familieleden of van advocaten te krijgen.[404] Het Public Oversight Committee heeft pas sinds de zomer 2020 de mogelijkheid om in gesloten psychiatrische klinieken toezicht te houden, zie paragraaf 4.8.

De *Association of Russian Speaking Intersex* meldde volgens het US Department of State dat medisch specialisten vaak intersekse personen (of hun ouders, als ze minderjarig waren) onder druk zetten om een zogenaamde normalisatie-operatie te ondergaan zonder nauwkeurige informatie te verstrekken over de procedure of wat intersekse-zijn betekent.[405]

5.6.4 Militaire dienstplicht en LHBTI's

Alle mannen in Rusland moeten voorafgaand aan hun militaire of vervangende dienstplicht door een commissie gekeurd worden. Mannen die aangeven homoseksueel te zijn, kunnen door de militaire keuringscommissie worden doorverwezen naar een medische commissie. Dit gebeurt volgens een vertrouwelijke bron geregeld, aangezien militaire keuringscommissies homoseksualiteit vaak als psychische aandoening zien. Deze medische commissie kan besluiten tot verplicht psychiatrisch onderzoek gedurende een maand in een psychiatrische inrichting. Dat onderzoek kan opleveren dat diegene inderdaad homoseksueel is, maar door afwezigheid van psychische stoornissen de dienstplicht kan vervullen; het vaststellen van homoseksualiteit op zich is dan ook onvoldoende om afgekeurd te worden voor de dienstplicht. Bij aanvang van de dienstplicht is de kans zeer groot dat de seksuele geaardheid van betrokkene wordt gedeeld met de leidinggevende van de divisie waar hij terechtkomt. Mishandeling van homoseksuele mannen in het leger is volgens een vertrouwelijke bron zo goed als de regel.[406] Het onderzoek in de psychiatrische inrichting kan ook een andere psychiatrische stoornis opleveren, die vervulling van de dienstplicht in de weg staat. Indien er sprake is van een "andere" stoornis, wordt een certificaat uitgegeven dat diegene vrijstelt van de dienstplicht.

---

[402] Vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020; vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020. Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 108; Open Democracy, *Russia: how a mother tried to send her gay son to psychiatric hospital,* 17 november 2020.

[403] The Moscow Times, *Young Russian Tries to Sue Over Violent Lesbian 'Exorcism' in Chechnya,* 22 januari 2020; Caucasian Knot, *Chechen law enforcers refuse to investigate "expulsion of genies" from Aminat Lorsanova*, 21 september 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020.

[404] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.

[405] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report,* p. 63.

[406] Vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020.

Dit certificaat kan wel zeer nadelige gevolgen hebben voor betrokkene, aangezien het getoond dient te worden bij bijvoorbeeld sollicitaties naar beroepen waar gezondheid een vereiste is of bij het aanvragen van een rijbewijs.[407] Een aantal ngo's berichtte over een transseksuele man die bij de medische commissie zijn transitie tot man met documenten kon aantonen. Ondanks het feit dat transseksualiteit in Rusland als psychiatrische stoornis wordt gezien, werd dit certificaat door de keurende psychiater niet betrokken bij zijn onderzoek als mogelijke grond voor vrijstelling.[408] Zie voor nadere informatie over de militaire dienstplicht ook paragraaf 5.3.

5.6.5 Geweldsmisdrijven jegens LHBTI

Er was in de verslagperiode sprake van uiteenlopende vormen van geweld tegen LHBTI met twee dodelijke slachtoffers. In juli 2019 werd de openlijk biseksuele LHBTI-activiste Elena Grigoryeva in Sint-Petersburg gedood (zie paragraaf 5.6.5 over geweld tegen LHBTI-activisten), en op 29 juni 2019 stierf een jonge homoseksuele man ten gevolge van mishandeling door een onbekende met een mes op een treinstation in Moskou. Een jury sprak de verdachte vrij van moord en schuldig aan mishandeling van de partner van de overledene.[409]

Meer dan de helft van de LHBTI-mensen die in een enquête van 2019 door het Russische LGBT-netwerk, een belangenbehartigingsgroep, werden ondervraagd, meldde dat zij ten minste één type geweld of misbruik hebben ervaren vanwege hun genderidentiteit, seksuele geaardheid of beide.[410] 11,6% van de respondenten gaf aan minstens één keer slachtoffer te zijn geweest van fysiek geweld vanwege hun seksuele geaardheid, 56,2% had te maken gehad met psychisch geweld. Vier procent van de ondervraagden gaf slachtoffer te zijn geweest van seksueel geweld.[411]

Het is voor slachtoffers moeilijk om aangifte te doen, ten eerste omdat zij vrezen voor negatieve reacties van de politie als zij hun seksuele geaardheid of genderidentiteit onthullen, en zij onvoldoende vertrouwen hebben in een correcte afhandeling van de aangifte. Dit gebrek aan vertrouwen lijkt gerechtvaardigd; in veel gevallen reageert de politie negatief en weigert de aangifte in behandeling te nemen, met name indien er juridische bijstand ontbreekt. Juridische bijstand verhoogt de kans op een succesvolle aangifte. Aangifte wegens fake dates wordt in de regel wel in behandeling genomen, mogelijk omdat het om georganiseerde misdaad gaat (zie de paragraaf hieronder). Indien het tot een aangifte komt, worden geweldsmisdrijven tegen LHBTI vervolgd als geweldsmisdrijf zonder dat het discriminatieaspect als verzwarende omstandigheid wordt meegewogen aangezien LHBTI niet als aparte sociale groep voor de wet gelden.[412]

Fake dates

---

[407] Vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020; Coming Out and others, *Alternative Report as a Commentary on the Eighth Periodic Report CCPR/C/RUS/8 by the Russian Federation*, May 2020, punt 37;

[408] Coming Out and others, *Alternative Report as a Commentary on the Eighth Periodic Report CCPR/C/RUS/8 by the Russian Federation*, May 2020, punt 37;

[409] SOVA Center, *"He Fell on the Knife": Person Involved in the Murder of a Gay Male Acquitted,* 26 feburari 2020. RFERL, *Moscow Jury Acquits Man Of Murdering Gay Despite Confession,* 7 februari 2020.

[410] NBC News, *Russian voters back referendum banning same-sex marriage,* 1 juli 2020. Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 92.

[411] Amnesty International Duitsland, *Stellungnahme gegenüber dem Bayerischen Verwaltungsgerichtshof bezüglich LHBTI in Russland,* 11 september 2020.

[412] Van het discriminatieaspect als verzwarende omstandigheid kan in Rusland alleen sprake zijn indien het geweld gericht was tegen een afgebakende sociale groep. Zie ook Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 87/88; Vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020; US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report,* p. 63.

In Sint-Petersburg rapporteerde de initiatiefgroup Coming Out over uiteenlopende vormen van geweld tegen LHBTI in 2019: verbaal geweld, fysiek geweld door onbekenden en bekenden, huiselijk geweld, seksueel geweld waaronder zogenaamde *corrigerende verkrachtingen* en afpersing. Opgezette afspraken, genoemd *fake dates*, als omschreven in het algemeen ambtsbericht 2018 om mensen te chanteren, werden in Sint-Petersburg en Moskou meerdere keren gerapporteerd. Niet in alle gevallen werd een strafrechtelijk onderzoek naar de daders ingesteld. Veelal zitten georganiseerde groepen achter deze fake dates. In Sint-Petersburg had één van deze groepen minimaal zeventien fake dates opgezet. Één van de verdachten achter een serie van opgezette afspraken was een politieagent. In Moskou komen deze fake dates ook voor, maar is niet bekend op welke schaal. Over aantallen fake dates in andere steden is evenmin informatie beschikbaar. Ontbrekend vertrouwen in de politie, schaamte en vrees voor negatieve bejegening door de politie spelen een rol bij het afzien van aangifte doen, hetgeen volgens vertrouwelijke bronnen en rapporten gegrond is. Een advocaat of ngo kan echter goed bijstand verlenen, hetgeen in Sint-Petersburg tot een goede samenwerking met de politie heeft geleid in de vervolging van de georganiseerde misdaad achter fake dates. Een alternatief voor aangifte doen is vestiging in een andere stad in Rusland, voor zover de daders achter de fake dates niet onderdeel van de politie uitmaken of contacten bij de overheid hebben in die andere stad. Verhuizing binnen Rusland naar een grote stad wordt over het algemeen vaak bemoeilijkt door krapte op de woningmarkt in grote steden en onwil van verhuurders om huurders te laten registreren, zie paragraaf 6.2. Bij een eventuele verhuizing zullen LHBTI geconfronteerd worden met discriminatie op de arbeids- en woningmarkt, en zullen zij opnieuw een veilig sociaal netwerk op moeten bouwen, zie paragraaf 5.5.2. Volgens een vertrouwelijke bron zijn LHBTI niet geneigd om te verhuizen aangezien zij niet weten of zij op de nieuwe plek veilig zullen zijn.[413]

Geweld tegen LHBTI-activisten

Het geweld tegen LHBTI activisten kent verschillende vormen. In juli 2019 werd de openlijk biseksuele LHBTI activiste Elena Grigoryeva in Sint-Petersburg gedood. Kort voor haar dood had een groepering genoemd *Pila* ("zaag") haar naam online gepubliceerd, naast de namen en deels contactgegevens of woonadressen van andere activisten. Sinds haar coming out had zij meerdere bedreigingen ontvangen, die zij ook aan de politie had gemeld maar waarop geen onderzoek volgde. Voor de dood van Grigoryeva is een verdachte opgepakt en veroordeeld voor dood door schuld in verband met een ruzie in de privésfeer. Critici twijfelen aan deze lezing, aangezien de man een onbekende van Grigoryeva was, en hij vrij snel bekende. Critici vermoeden dat de bekentenis onder druk is afgelegd. De Pila-groepering had de moord opgeëist en een bekende homofobe activist juichte de moord toe.[414] Volgens een vertrouwelijke bron ontvangen activisten nog steeds bedreigingen, en van sommige activisten worden contactgegevens of woonadressen gepubliceerd.[415]

5.6.6 Regionale verschillen

Over het algemeen is er in de steden meer ondersteuning beschikbaar voor LHBTI dan in de meer rurale gebieden. Zo zijn er met name in Sint-Petersburg maar ook in andere grote steden ngo's, advocaten en artsen die bekend zijn met de problemen die LHBTI kunnen ervaren. Toch is er volgens een vertrouwelijke bron juist in de

[413] Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 117. US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report,* p. 63. Vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020; vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.

[414] Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 94-98; RFERL, *A Grim Death, A Confession -- But No Closure In Russian LGBT Activist's Killing, 18 september 2019.* Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.

[415] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020. *Russia 2019 Human Rights Report,* p. 64.

grote steden ook meer geweld tegen LHBTI, aangezien deze groep daar zichtbaarder en mondiger is, en daarom ook op meer weerstand stuit.[416]

Samenwoning van LHBTI stellen is mogelijk, maar stuit in de praktijk wel op afkeuring van de verhuurder of de buren.

5.6.7 Scene

Belangenorganisaties
Er bestaat een aantal belangenorganisaties in Rusland. Zij hebben te maken met de moeilijkheden die andere activisten ook ervaren – zie paragraaf 5.2 **–** ten gevolge van bijvoorbeeld de Wet op buitenlandse agenten, de Wet op ongewenste buitenlandse organisaties, en daarbij nog specifieke wetgeving gericht als het verbod op LHBTI-propaganda. Ook is het voor sommige LHBTI-organisaties niet mogelijk om zich überhaupt te registreren als organisatie. In de grote steden in Rusland zoals bijvoorbeeld Sint-Petersburg, Moskou en Jekaterinenburg zetten diverse organisaties, initiatiefgroepen en advocaten zich in voor de rechten van LHBTI's. De meeste LHBTI-ngo's zetten na het inwerkingtreden van de ngo-wet hun werkzaamheden voort als informele initiatiefgroepen of onder een schuilnaam. Hieronder wordt een klein aantal belangenorganisaties belicht.

De grootste LHBTI-initiatiefgroep is het Russian LGBT Network. Dit netwerk werkt met lokale initiatieven in meer dan tien Russische regio's. LGBT Network verstrekt hulp aan mensen ongeacht hun verblijfplaats. Het netwerk zet zich in voor de bescherming van de rechten en de sociale acceptatie van LHBTI's. Het werkt samen met onder andere advocaten en psychologen die met LHBTI's werken en geeft via zijn telefonische hulplijn onder meer psychologisch advies. Dit doet het met name aan LHBTI's buiten de grote steden waar geen hulp beschikbaar is. Het Russian LGBT Network monitort en analyseert de positie van LHBTI's in de samenleving, mede ter compensatie van ontbrekende officiële statistieken. Naast zijn dagelijkse activiteiten speelde het LGBT Network een grote rol in de evacuatie en opvang van Tsjetsjeense homoseksuele mannen en biedt hen een schuiladres elders in Rusland. Voor slachtoffers uit andere plaatsen biedt het netwerk noodopvang op voorwaarde dat het slachtoffer aangifte doet.[417]

De initiatiefgroep Stimul in Moskou richt zich op het verstrekken van juridische hulp aan Russische LHBTI en LHBTI-vluchtelingen in Rusland, afkomstig uit landen waar zij vervolgd worden op grond van hun seksuele geaardheid of identiteit. Ook verlenen zij hulp in rechtszaken op grond van de Anti-LHBTI-propagandawet en Anti-Demonstratiewet, en verzorgen training van activisten.[418]

De initiatiefgroep *Coming Out Initiative Group* probeert LHBTI's mondiger te maken en te mobiliseren voor hun eigen zaak. De groep organiseert onder andere het jaarlijkse Queer Festival in Sint-Petersburg en geeft psychologisch en juridisch advies. Daarnaast verzamelt de groep data over agressie tegen LHBTI, die met mensenrechtenorganisaties en de lokale ombudsman van Sint-Petersburg worden gedeeld.[419]

In Sint-Petersburg en Moskou vinden er LHBTI-evenementen plaats, die meestal goed verlopen en soms ook met ondersteuning van de autoriteiten. Zo verleende de politie bijvoorbeeld bescherming tegen eventuele ongeregeldheden tijdens het

[416] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[417] https://lgbtnet.org/en/activities; vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020.
[418] https://www.msk-stimul.eu/?lang=en.
[419] https://comingoutspb.com/eng.

queerfest in Sint-Petersburg in 2020. De plaatselijke ombudsman in Sint-Petersburg was aanwezig bij het *lgbti filmfest* in 2020.[420] Toch waren er in Moskou incidenten waarbij de autoriteiten artiesten en publiek niet beschermden tegen fysieke aanvallen tijdens culturele evenementen. Zo probeerden activisten van nationalistische bewegingen in mei 2019 het jaarlijkse LHBTI-filmfestival *Side-by-Side* in Moskou te verstoren. Ze blokkeerden de ingang van de zaal, riepen homofobe opmerkingen en gooiden ammoniak op een Canadese diplomaat. Volgens de organisatoren van festivals observeerden politieagenten de verstoringen, maar grepen niet in. De locatie ontving ook meerdere bommeldingen tijdens het festival, waardoor de politie de gebouwen moest evacueren en de start van elke filmvertoning met enkele uren moest vertragen.[421]

5.6.8 Transgender

Volgens een vertrouwelijke bron zijn transgendermensen de meest kwetsbare personen in de LHBTI-gemeenschap. Zij worden volgens deze bron het meest onderworpen aan beledigingen of geweld vanuit de samenleving en de overheid, maar ook door hun eigen familie. [422] Daarnaast lopen zij tegen medische en bureaucratische moeilijkheden aan en discriminatie op het gebied van gezondheidszorg, opleiding, huisvesting, transport en werkgelegenheid. Er zijn geen officiele statistieken van transgendermensen in Rusland, maar de krant *The Moscow Times* citeert een schatting van circa 0,01% van de bevolking, wat neerkomt op circa 15.000 mensen.[423]

Een officiële geslachtsverandering in hun identiteitsdocumenten is voor transgenders mogelijk volgens de wet, indien zij na een psychiatrische evaluatie een verklaring van transsekualiteit kunnen overleggen, en bewijs van een hormoonbehandeling of een geslachtsveranderende operatie. Transgenderidentiteit wordt nog steeds geschaard onder gedragsstoornissen en wordt derhalve als ziekte gezien. Het ministerie van Gezondheid heeft een modelverklaring opgesteld die kan worden afgegeven door een psychiater. Voorheen kon het ook met een verklaring van een arts jaren duren voordat de autoriteiten het verzoek tot aanpassing in de geboorteakte inwilligden; dat moest makkelijker worden met deze modelverklaring. In 2019 was het echter nog lastig om een aanpassing voor elkaar te krijgen, mede afhankelijk van de behandelend ambtenaar. Het hele proces kan jaren duren en brengt zeer hoge kosten met zich mee.[424]

Ondanks bovenstaande recente standardisering deed een aantal Doemaleden in het najaar van 2020 in navolging van de grondwetsaanpassing[425] een wetsvoorstel[426] om een officiële geslachtsverandering onmogelijk te maken voor transgenders, en om inmiddels aangepaste geboorteakten en paspoorten terug te draaien naar het bij geboorte toegekende geslacht. In ditzelfde wetsvoorstel stond ook het voornemen om mensen die inmiddels van geslacht veranderd zijn, niet met iemand te laten trouwen van het gelijke geslacht als hun toegekende geboortegeslacht. Transgenders kunnen op dit moment wel trouwen indien zij volgens hun identiteitspapieren van geslacht verschillen van hun partner. In Rusland zijn voor

[420] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[421] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 74.
[422] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[423] The Moscow Times, *Russia's Transgender Community Struggles for Acceptance,* 7 augustus 2019. US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 66.
[424] The Moscow Times, *Russia's Transgender Community Struggles for Acceptance,* 7 augustus 2019. Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 68-69. US Department of State, 2019 Human Rights Report Russia, 2019, p. 65; Novaya Gazeta, *Transgenders Speak Out, nieuwsbrief Russia Explained #49 d.d. 9 september 2020.*
[425] De grondwetswijziging juli 2020 bepaalt dat het huwelijk een kwestie is tussen een man en een vrouw. Zie ook paragraaf 1.3.
[426] Zie voor de stand van zaken: https://sozd.duma.gov.ru/bill/989008-7

zover bekend echter slechts enkele van dit soort huwelijken gesloten.[427] Volgens het wetsvoorstel zou ook adoptie door deze stellen onmogelijk worden. De kinderombudsman, het mensenrechtecomité en het hoofd van de Doema-commissie inzake familiezaken adviseerden in oktober 2020 negatief over dit voorstel, met name gezien de verstrekkende gevolgen voor kinderen van bovengenoemde ouders. Op het moment van publicatie was er nog geen aangepast voorstel.[428]

Op het gebied van arbeidsdiscriminatie jegens transgenders was er in juni 2020 een spraakmakende rechterlijke uitspraak. Een rechter verklaarde het ontslag van een transgendervrouw onrechtmatig. Na reeds jaren gewerkt te hebben bij het bedrijf in kwestie had de transgendervrouw haar geslacht in haar paspoort laten aanpassen naar vrouw, en werd daarop ontslagen omdat vrouwen niet worden toegelaten tot haar beroep.[429] Hoewel de rechter niet de gestelde discriminatie op grond van haar geslacht aannam, werd deze uitspraak toch verwelkomd door de transgendergemeenschap omdat de vrouw in haar gelijk gesteld werd – zij het om andere redenen. De rechter bevestigde weliswaar niet dat er sprake was van discriminatie, maar stelde dat de uitsluiting van vrouwen van bepaalde beroepen ziet op bescherming van reproductieve gezondheid van een vrouw, waarvan hier geen sprake was; daarom achtte de rechter de vrouw in kwestie in staat om haar werk uit te voeren en haar ontslag onrechtmatig. De vrouw werd in het gelijk gesteld en de werkgever veroordeeld tot betaling van immateriele schadevergoeding en schadevergoeding voor gederfde inkomsten. Op het moment van schrijven was de schadevergoeding nog niet uitbetaald. De vrouw had jarenlange rechtszaken uitgevochten om haar geslacht te mogen veranderen.[430]

5.6.9 LHBTI en gezinsleven

Het is voor stellen van gelijk geslacht in Rusland niet mogelijk om te trouwen – de grondwetswijziging van 2020 heeft dit nogmaals expliciet bepaald – en daarmee ook niet om kinderen te adopteren. Voor zover bekend zijn er in Rusland twee buitenlandse huwelijken van partners van gelijk geslacht door de burgerlijke stand erkend, maar bij één huwelijk werd de erkenning later ingetrokken.[431]

Stellen van gelijk geslacht kunnen niet gezamenlijk kinderen adopteren, wel los van elkaar. Er zijn dan ook met name in grote steden stellen waarvan één partner kinderen geadopteerd heeft. Daarnaast zijn er stellen die met biologische kinderen wonen, dan wel uit een eerder huwelijk dan wel van een draagmoeder. LHBTI-ouders zien zich gedwongen om hun seksuele geaardheid of identiteit verborgen te houden uit vrees voor pesterijen op school of negatieve bejegening vanuit de samenleving.[432] Een wetsvoorstel om transseksuele mensen te verplichten om hun geboortegeslacht weer op hun documenten te laten registreren werd in oktober 2020 afgewezen. Het wetsvoorstel moest de grondwettelijk vastgelegde "traditionele" familiewaarden nader uitwerken maar werd afgewezen omdat het

[427] The Moscow Times, *Did Russia Register Its First Transgender Marriage?,* 16 december 2019.
[428] RFERL, Russian Duma Receives Bill Prohibiting Transgender Marriage, 15 juli 2020; The Moscow Times, *A New Russian Law Could Ban Trans People From Officially Changing Their Gender*, 2 september 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[429] In Rusland zijn vrouwen uitgesloten van 456 beroepen op grond van gevaren verbonden met het werk. Per 1 januari 2021 wordt deze lijst teruggebracht naar honderd beroepen. Zie ook HRW, Legacy Reports 1997 (https://www.hrw.org/legacy/reports/1997/russwmn/Russwmn2.htm) en US Library of Congress, *Russian Federation: Government Shortens List of Professions in Which Women's Employment Is Restricted,* 7 oktober 2019.
[430] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020; HRW, *Russian Court Rules Transgender Woman's Firing Unlawful,* 25 juni 2020; Meduza, *Transgender woman wins landmark labor rights case in St. Petersburg,* 16 juni 2020.
[431] The Moscow Times, *Russia 'Accidentally' Recognizes Gay Marriage,* 23 juni 2020; RFERL, *Gay Couple Flees Russia After Same-Sex-Marriage Scandal,* 29 januari 2018.
[432] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*.

onvoldoende rekening zou houden met de belangen van kinderen van transseksuele ouders.[433]

De vrees van LHBTI-ouders om het ouderlijk gezag over hun kinderen te verliezen neemt toe, ondanks dat seksuele geaardheid of identiteit daar geen wettelijke basis voor biedt. Volgens het US Department of State bedreigen autoriteiten onder meer LHBTI-stellen steeds vaker met onttrekking van het ouderlijk gezag, doorgaans op grond van gestelde gevaarzetting van de kinderen.[434] In Sint-Petersburg volgde er in 2019 in twee gevallen daadwerkelijk onttrekking, en was er eenmaal sprake van een dreiging van zijde van de autoriteiten om het ouderlijk gezag te onttrekken.[435] In Moskou zag een homoseksueel ouderpaar zich gedwongen om met hun kinderen naar het buitenland te vluchten nadat een behandelend arts bij de autoriteiten had verzocht om onttrekking van het ouderlijk gezag; toen dat niet mogelijk bleek volgde een onderzoek naar de ambtenaar die de adoptie aan een van de vaders had toegekend naar onbehoorlijke uitoefening van een ambt, een misdrijf in Rusland.[436]

In oktober 2020 dreigden de autoriteiten om homoseksuele vaders van kinderen uit draagmoeders te vervolgen voor kinderhandel. Deze aankondiging volgde in het verband van een strafrechtelijk onderzoek naar kinderhandel tegen vier artsen die buitenlanders en Russische draagmoeders begeleid hadden.[437] Volgens een vertrouwelijke bron komt het initiatief om ouderlijk gezag te laten onttrekken over het algemeen vaker van zijde van familieleden of artsen dan van de bevoegde autoriteiten.[438] Niet bekend is of autoriteiten erin geslaagd zijn om op andere gronden het ouderlijk gezag aan LHBTI-ouders te onttrekken.

5.6.10 LHBTI in Tsjetsjenië

De Tsjetsjeense autoriteiten arresteren regelmatig op een gewelddadige en willekeurige, buitenwettelijke manier mensen met een afwijkende politieke mening, religie, drugsverslaafden of mensen met een LHBTI-geaardheid of -identiteit. Arrestanten kunnen te maken krijgen met intimidatie, detentie, fysieke mishandeling en zelfs buitengerechtelijke doding.[439] Volgens een vertrouwelijke bron zouden in Tsjetsjenië duizenden mensen vastgehouden worden in informele gevangenissen, waaronder niet alleen LHBTI maar ook drugsverslaafden of vrouwen die de Tsjetsjeense culturele kledingsvoorschriften zouden hebben overtreden. Volgens deze bron worden mensen vrijgelaten in ruil voor betaling door de familie.[440] Mensen wier gedrag onwelgevallig geacht wordt door de autoriteiten, worden vaak gedwongen tot het afleggen van een videoboodschap waarin zij excuses voor hun gedrag aanbieden, soms onder fysieke dwang.[441]

De situatie van LHBTI in Tsjetsjenië is in de verslagperiode onveranderd gebleven. Volgens berichten van ngo's en media hervatten de lokale autoriteiten in Tsjetsjenië in december 2018 en januari en februari 2019 hun vervolging van personen die door hen als leden van de LHBTI-gemeenschap werden beschouwd, zowel mannen waarvan homoseksualiteit werd verondersteld, maar ook vrouwen[442] die als lesbisch

[433] HRW, Russia: Reject Anit-LGBT 'Traditional Values' Bill, 6 augustus 2020; Meduza, *Draft laws impacting children's and transgender rights in Russia withdrawn from State Duma,* 16 november 2020.
[434] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 19.
[435] Coming Out, *Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019*, p. 85.
[436] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020; vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020.
[437] Meduza, *The invention of 'gay mutilators',* 5 oktober 2020; The Independent, *Gay men in Russia with surrogate children warned they face arrest*, 2 oktober 2020.
[438] Vertrouwelijke bron d.d. 12 november 2020.
[439] Expert Opinion Mark Galeotti, *License to Kill? The Risk to Chechens inside Russia*; Trouw, *De leider van Tsjetsjenië foltert nu ook de elite*, 2 november 2019.
[440] Vertrouwelijke bron d.d. 15 oktober 2020.
[441] Caucasian Knot, *In Chechnya, practice of public apologies affects teenagers,* 29 juli 2019;
[442] Caucasian Knot, *Killed for orientation – the fate of queer women in Chechnya,* 14 januari 2019;

of transgender gezien werden. Volgens de ngo *LGBT Network* zetten lokale Tsjetsjeense autoriteiten naar schatting vijftig personen illegaal vast en martelden hen, aan de gevolgen waarvan twee van hen stierven in hechtenis, waardoor het aantal bevestigde dodelijke slachtoffers gedurende de afgelopen drie jaar tien zou zijn[443]. De mannen en vrouwen werden in geheime gevangenissen als bijvoorbeeld oude loodsen vastgehouden, en niet in officiële gevangenissen. Homoseksualiteit is ook in Tsjetstjenië geen officieel misdrijf en er kan dus geen formeel strafproces volgen. De gedetineerden hadden geen toegang tot een advocaat en werden onder mishandeling gedwongen om namen van homoseksuele mannen te noemen, deels door toegang tot sociale media op hun telefoon af te dwingen. Overlevenden berichtten van mishandeling met elektrische wapens of stokslagen en seksueel geweld tegen met name de vrouwelijke gedetineerden, en onthouding van voedsel en water. Bij hun vrijlating zouden sommigen aan hun familieleden zijn overgedragen met de mededeling dat zij homoseksueel zijn, hetgeen een schande betekent voor de families en tot eerwraak kan leiden.[444]

Nieuw in deze verslagperiode aan de manier van vervolging is volgens een vertegenwoordiger van de ngo LGBT Network dat de autoriteiten gearresteerde LHBTI's onder marteling dwingen tot bekentenissen van misdrijven. Op die manier is het voor betrokkenen zelf en hulpverleners een strafrechtelijk feit om hen te onttrekken aan het toezicht van de autoriteiten, en kan er een officieel strafproces volgen.[445] In hoeveel zaken dit het geval was, is onbekend. Eveneens onbekend is hoeveel mensen nog vastzitten en of er nog arrestaties plaatsvinden.

Dreiging in andere delen van Rusland
Gevluchte LHBTI's uit Tsjetsjenië hebben elders in Rusland te vrezen voor zowel hun eigen veiligheid als die van hun familieleden. Zij vrezen door de Tsjetsjeense autoriteiten opgespoord en teruggebracht te worden naar Tsjetsjenië.

Anderen vrezen voor druk van de Tsjetsjeense autoriteiten op hun familieleden, om hen tot vrijwillige terugkeer naar Tsjetsjenië te bewegen. Sommige LHBTI's hebben ook te vrezen voor eerwraak van hun familieleden, met name homoseksuele mannen uit traditionele families, maar ook lesbische vrouwen.[446] Gezien de dreiging van de Tsjetsjeense autoriteiten en familie, is voor de veiligheid van gevluchte Tsjetsjeense LHBTI van belang om een anoniem leven op te bouwen. De verplichte woonplaatsregistratie maakt dit lastig. Daarnaast bieden grote steden weliswaar anonimiteit aan een nieuwkomer, maar is er vaak wel meer politietoezicht en een grotere Tsjetsjeense gemeenschap, zoals bijvoorbeeld in Sint-Petersburg en Moskou. In kleinere dorpen vallen nieuwkomers juist meer op en is de houding van de autoriteiten ten opzichte van mensen uit de Noord-Kaukasus zeer negatief.[447] Enkele LHBTI's uit Tsjetsjenië is het volgens één bron wel tijdelijk gelukt om een

[443] Meduza, *'Ten people were definitely killed' Activist Olga Baranova talks about the ongoing persecution of LGBTQ people in Russia's Chechnya,* 6 juli 2020.
[444] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 8; BBC News, *Chechnya LGBT: Dozens 'detained in new gay purge',* 14 januari 2019; Coming Out e.a., *Human Rights Violations Based on Sexual Orientation and Gender Identity in the Russian Federation, Alternative Report as a Commentary on the Eighth Periodic Report CCPR/C/RUS/8 by the Russian Federation,* mei 2020, punt 30; Amnesty International, *Putin has given Chechnya free rein to persecute LGBTI people,* 17 januari 2019; HRW, *World Report 2020: Russia*; Vertrouwelijke bron d.d. 15 oktober 2020; Time Magazine, *A Victim of the Anti-Gay Purge in Chechnya Speaks Out: 'The Truth Exists'*, 26 juli 2019.
[445] Meduza, *'Ten people were definitely killed' Activist Olga Baranova talks about the ongoing persecution of LGBTQ people in Russia's Chechnya,* 6 juli 2020; OC Media, *Russian police 'abduct gay Chechen brothers' from safehouse in central Russia,* 5 februari 2021.
[446] Een van de getuigen berichtte dat de autoriteiten de familie opdroegen hem te vermoorden; zie NPR, *Activists Say 40 Detained And 2 Dead In Gay Purge In Chechnya,* 14 januari 2019. Een andere getuige bevestigt dat een familie hun homoseksuele zoon gedood hebben, zie Caucasian Knot, *They will kill you anyway, be it family or strangers": gay about life in Chechnya and flight from Russia,* 24 januari 2019.
[447] Expert Opinion Mark Galeotti, *License to Kill? The Risk to Chechens inside Russia, juni 2019*;

leven in andere delen van Rusland op te bouwen.[448] In februari 2021, na voorgenoemd bericht van de vertrouwelijke bron over het succesvol opbouwen van een leven elders in Rusland, voerden de Tsjetsjeense autoriteiten echter onder dwang twee Tsjetsjeense homoseksuele broers vanuit Nizhny Novgorod mee terug naar Tsjetsjenië. Aangekomen in Tsjetsjenië werden zij aangeklaagd voor terrorisme. De broers waren in 2020 in Tsjetsjenië gearresteerd op grond van hun homoseksualiteit en naar eigen zeggen gemarteld. Na hun vlucht uit Tsjetsjenië verbleven zij op een geheime locatie in Nizhny Novgorod. De Tsjetsjeense autoriteiten kregen bij de arrestatie medewerking van de Russische autoriteiten.[449]

Niet alleen LHBTI die vluchten uit Tsjetsjenië maar ook hun hulpverleners zijn bedreigd in de verslagperiode. In 2019 maakte de ngo LGBT Network bekend dat zeven onbekende mannen met geweld het huis van één van hun vrijwilligers waren binnengedrongen en vroegen naar een Tsjetsjeense vrouw die volgens hen lesbisch was. Zij bedreigden de vrijwilliger. Ook de coördinator van de ngo werd bedreigd.[450]

Dreiging buiten Rusland
Tsjetsjeense minderheden en activisten – waaronder LHBTI-activisten – lopen ook buiten Tsjetsjenië gevaar om fysiek aangevallen of gedood te worden. In de afgelopen jaren werd een aantal critici van Ramzan Kadyrov in het buitenland gedood – zie hiervoor de paragraaf 5.5.5 over mensenrechtenverdedigers. Voorafgaand aan deze verslagperiode, in 2017, werd een openlijk homoseksuele Tsjetsjeense man die had bericht over zijn mishandeling in Tsjetsjenië door de Tsjetsjeense autoriteiten in Duitsland aangevallen door volgens hem andere Tsjetsjenen. Hij bood vervolgens onder druk in een videoboodschap excuses aan voor zijn aantijgingen jegens de Tsjetsjeense autoriteiten.[451]

Gedwongen psychiatrische behandeling
Gedwongen psychiatrische behandeling om seksuele geaardheid of identiteit te veranderen komt in de Noordelijke Kaukasus voor, vermoedelijk op grotere schaal dan in de overige delen van de Russische Federatie. Volgens een vertrouwelijke bron is er een kliniek in Grozny die adverteerde voor deze behandeling. Een lesbische vrouw uit Tsjetsjenië heeft aangifte gedaan wegens mishandeling tegen kennissen van haar familie, die probeerden haar door een exorcisme ritueel met stokslagen haar seksuele geaardheid "uit te drijven". Het ritueel vond plaats tijdens de gedwongen opname van de vrouw in twee verschillende psychiatrische klinieken. De Tsjetsjeense autoriteiten weigerden echter om een strafrechtelijk onderzoek te openen. De vrouw is Rusland ontvlucht.[452]

[448] Caucasian Knot, *"Meduza" tells about new tactics for persecuting gays in Chechnya,* 3 juli 2020;
[449] Vertrouwelijke bron d.d. 12 februari 2021; The Moscow Times, *Russia Returns Escaped Gay Men to Chechen Police – NGO,* 5 februari 2021; OC Media, *Russian police 'abduct gay Chechen brothers' from safehouse in central Russia,* 5 februari 2021.
[450] HRW, *Russia: New Anti-Gay Crackdown in Chechnya*, 8 mei 2019; HRW, *Russia: Chechnya Gay Purge Responders Threatened,* 28 mei 2019; Amnesty, *Russia: Two years after Chechnya's gay purge victims still seek justice as LGBTI defender receives death threats,* 1 april 2019.
[451] The Moscow Times, *First Chechen to Come Out as Gay Says Public Apology Was Forced,* 27 december 2017;
[452] The Moscow Times, *Young Russian Tries to Sue Over Violent Lesbian 'Exorcism' in Chechnya,* 22 januari 2020; Caucasian Knot, *Chechen law enforcers refuse to investigate "expulsion of genies" from Aminat Lorsanova*, 21 september 2020.

5.7 Vrouwen

De positie van vrouwen in Rusland is tijdens de verslagperiode niet veranderd.

In Rusland zijn vrouwen uitgesloten van bepaalde beroepen op grond van gevaren verbonden met het werk. Per 1 januari 2021 werd deze lijst teruggebracht van 456 naar 100 beroepen.[453] Volgens het *World Economic Forum* had Rusland binnen Europa op acht andere landen na de meeste vrouwen in leidinggevende posities.[454]

5.7.1 Huiselijk geweld

Huiselijk geweld bleef een wijdverspreid en groot probleem in Rusland. Aangezien huiselijk geweld geen apart misdrijf in het Wetboek van Strafrecht is, zijn er geen officiële statistieken. Het Russische ministerie van Binnenlandse Zaken geeft aan dat veertig procent van zware mishandeling binnen de familie plaatsvindt. Vermoedelijk vallen er honderden doden per jaar ten gevolge van huiselijk geweld. Andere statistieken geven aan dat één op de vijf vrouwen met huiselijk geweld te maken krijgt; slechts in drie procent van de zaken komt het volgens HRW tot een rechtszaak.[455] Tijdens de Covid19-uitbraak in 2020 was er sprake van een grote toename van geweld binnen de huiselijke kring: hoewel de politie minder aangiftes ontving, sprak de ombudsman volgens HRW van een verdubbeling van gevallen.[456]

Omdat het Russische Wetboek van Strafrecht geen aparte definitie kent voor huiselijk geweld, bestaan er ook geen specifieke straffen voor geweldplegers zoals een gebieds- of contactverbod of verplichte psychologische trainingen. In februari 2017 werd een wet aangenomen die huiselijk geweld zonder ernstige gezondheidsschade[457] tot gevolg decriminaliseert indien er geen sprake van recidive is. Deze wetswijziging maakt potentiële slachtoffers van huiselijk geweld nog kwetsbaarder omdat er pas strafrechtelijke sancties op het geweld staan indien er ernstige gevolgen voor het slachtoffer zijn of wanneer het om een herhaalde aangifte gaat. De geweldpleger betaalt de administratieve boete[458] voor een eerste incident vaak van de gezamenlijke rekening, waardoor een financiële last op het hele gezin rust.[459] Een voorstel tot wetswijziging ligt sinds november 2019 in het parlement. Het wetsvoorstel krijgt kritiek van beide kanten, omdat het enerzijds geen serieuze verbetering teweeg zou brengen en anderzijds in zou druisen tegen traditionele gezinswaarden; de opsteller van het wetsvoorstel, staatsdoemalid Oksana Pushkina kreeg bedreigingen naar aanleiding van haar voorstel.[460]

Slachtoffers hebben wettelijk de mogelijkheid om aangifte te doen; zonder een aangifte start de politie niet zelf een strafrechtelijk onderzoek op.[461] Zie paragraaf

[453] HRW, Legacy Reports 1997 (https://www.hrw.org/legacy/reports/1997/russwmn/Russwmn2.htm) en US Library of Congress, *Russian Federation: Government Shortens List of Professions in Which Women's Employment Is Restricted*, 7 oktober 2019; The Moscow Times, *Russia Opens 350 Banned Professions to Women, Stripping Soviet-Era Restrictions,* 16 augustus 2019.

[454] World Economic Forum, *These countries have the highest percentage of female managers,* 8 februari 2021.

[455] BBC News, *Russian domestic violence: Women fight back,* 21 november 2019; HRW, *Weak State Response to Domestic Violence in Russia*, 25 oktober 2018; The World, *After decades in the shadows, Russia's feminists grab their spotlight,* 5 juni 2019; HRW, *Combating Domestic Violence is Dangerous Work in Russia,* 16 december 2020; HRW, *World Report 2020, Russia*.

[456] Chatham House, *Domestic Violence in Russia: The Impact of the COVID19 Pandemic,* 20 juli 2020; HRW, *World Report 2020, Russia*.

[457] Zie HRW: *I could kill you and no-one would stop me*, 2018, p. 34 en p. 56 voor een definitie van ernstige gezondheidsschade.

[458] De administratieve boete voor een eerste veroordeling bedraagt conform artikel 6.1.1. van de Russische Administratieve wet 5.000 tot 30.000 roebel, omgerekend EUR 55,78 tot 334,69. De rechter kan ook een administratieve detentie of een taakstraf opleggen, maar in het overgrote gedeelte van de zaken wordt een boete opgelegd.

[459] Zie Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 64.

[460] Amnesty International, *Human Rights in Eastern Europe and Central Asia, Review of 2019*;

[461] Freedom House Russia 2019 para. G3.

4.1. aangifte doen. Volgens media en ngo's zou de politie echter aangiftes afraden en onvoldoende steun bieden aan vrouwen. Vrouwen die zich verdedigen tegen hun belager worden vaak juist zelf vervolgd voor geweldpleging met lange gevangenisstraffen tot gevolg.[462] Zo werden bijvoorbeeld de zusjes Khachaturyan strafrechtelijk vervolgd voor het doodsteken van hun vader na jarenlang misbruik en geweld, en werd een tiener vervolgd voor het doodsteken van een belager op straat.[463]

Met betrekking tot opvangmogelijkheden voor vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld zijn er geen significante wijzigingen in de verslagperiode. De opvang-mogelijkheden worden nog steeds beschouwd als ontoereikend en volgens hulpverleners dramatisch slecht. Toegang tot de opvangmogelijkheden werd toenemend bemoeilijkt door maatregelen tegen de Covid19-uitbraak.[464] Zie voor een uitgebreide beschrijving van opvangmogelijkheden het vorige ambtsbericht.

Zie voor de situatie van vrouwenrechtenactivisten paragraaf 5.5.6.

5.7.2 Huiselijk geweld, eergerelateerd geweld en vrouwelijke genitale verminking in de Noordelijke Kaukasus

Huiselijk geweld is ook in de Noordelijke Kaukasus een wijdverspreid probleem dat zelden aan het licht komt doordat slachtoffers niet durven te praten, en huiselijk geweld meer nog dan in de rest van Rusland gezien wordt als behorend tot de privé-sfeer, die gerespecteerd moet worden.[465] Van de opening van een opvangcentrum voor vrouwen door een ngo werd later toch afgezien, gezien de sterke familiebanden in Tsjetsjenië, waardoor een geheim en veilig onderkomen voor bedreigde vrouwen onwaarschijnlijk lijkt. De autoriteiten en geestelijke leiders erkennen volgens onderzoekers de problemen omtrent echtscheiding en huiselijk geweld en bieden programma's op deze onderwerpen ter ondersteuning aan.[466]

Nadat media de aandacht gevestigd hadden op een dodelijk slachtoffer van huiselijk geweld in Tsjetsjenië, werd de moeder van het slachtoffer gedwongen zich publiekelijk te verontschuldigen voor haar poging om een politieonderzoek te laten openen naar haar dochters dood. Een politieonderzoek bleef dan ook uit.[467]

Ook andere vormen van geweld tegen vrouwen in Tsjetsjenië, Dagestan en elders in de Noordelijke Kaukasus werden gemeld door mensenrechtenverdedigers, zoals eerwraak. Gevallen werden volgens het US Department of State maar zelden gemeld bij of erkend door de autoriteiten. De lokale politie, artsen en advocaten zouden vaak samenwerken met de betrokken families om de gebeurtenissen te verhullen. Recente cijfers zijn niet beschikbaar. Volgens een studie door de ngo *Stichting Justice Initiative* van december 2018 was er tussen 2008 en 2017 sprake van 39 gevallen van eerwraak (36 vrouwen, 3 mannen) in de Noordelijke Kaukasus,

[462] BBC News, *Russian domestic violence: Women fight back,* 21 november 2019; Freedom House Russia 2019 para. G3; US Department of State – Report on Human Rights Russia 2019, p. 54 e.v.
[463] RFERL, *'It's Your Own Fault': Teenage Sexual Assault Victim Fights To Break Russia's Culture Of Victim-Blaming,* 18 augustus 2019; RFERL, *Russian Judge Denies Reprieve For Sisters Who Killed Abusive Father,* 26 juni 2019.
[464] Chatham House, *Domestic Violence in Russia: The Impact of the COVID19 Pandemic,* 20 juli 2020; HRW, *World Report 2020, Russia*.
[465] Stichting Justice Initiative, *Killed by gossip*, 18 december 2018;
[466] Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, *Civil Society in the North Caucasus,* januari 2020, p. 11.
[467] HRW World Report 2020, Russia; HRW, *Chechnya's Leader Hinders Justice for Domestic Violence Victim,* 26 juni 2020; The Independent, *Chechen leader humiliates mother whose daughter died in suspected lockdown domestic abuse,* 28 juni 2020; Caucasian Knot, *Practice of domestic violence in Chechnya is contrary to norms of Islam and Adats*, 22 juli 2020;

maar ligt het werkelijke aantal veel hoger.[468] In sommige delen van de Noord-Kaukasus kregen vrouwen te maken met bruidontvoering[469], polygamie, gedwongen huwelijken (inclusief kindhuwelijken), geen toegang tot rechtshulp en gedwongen naleving van islamitische kledingvoorschriften.[470]

Vrouwelijke genitale verminking (*female genital mutilation*, FGM) komt in de Noordelijke Kaukasus voor. Op welke schaal dit voorkomt, is echter onbekend. In 2018 schatten lokale activisten dat alleen al in Dagestan, de grootste regio van de Noordelijke Kaukasisus, meer dan 1.200 kinderen op deze manier verminkt werden. Volgens de krant Novaya Gazeta wordt genitale verminking van de veelal jonge meisjes vooral thuis uitgevoerd door familieleden met niet-medisch gereedschap, aangezien er slechts enkele privéklinieken in Zuid-Rusland genitale verminking uitvoeren. Deze praktijk kan zeer ernstige gevolgen hebben voor de gezondheid van de meisjes.[471]

Hoewel de religieuze autoriteit in Dagestan voorstander is van een gedeeltelijk verbod op genitale verminking, bestaat er nog geen wettelijk verbod hierop in de Russische Federatie. In Ingoesjetië werd in 2019 volgens Novaya Gazeta voor het eerst een strafrechtelijk onderzoek naar mishandeling tegen een arts geopend voor het uitvoeren van genitale verminking onder fysieke dwang bij een negenjarig meisje. De verminking was uitgevoerd zonder aanwezigheid van nabije familieleden, en had ernstige fysieke en psychische schade bij het meisje tot gevolg.[472]

5.8 (Alleenstaande) minderjarigen

De situatie van (alleenstaande) minderjarigen is in de verslagperiode niet gewijzigd. Vanaf achttien jaar is men in Rusland meerderjarig en voor de wet handelings-bekwaam. Handelingsbekwaamheid kan ook al op 16-jarige leeftijd worden toegekend door de autoriteiten indien betrokkene bijvoorbeeld eigen inkomsten heeft. Het tekenen van een arbeidscontract is mogelijk voor minderjarigen vanaf 16 jaar mits het om licht werk gaat en minimaal één ouder toestemming geeft. Huwelijken zijn toegestaan vanaf achttienjarige leeftijd; lokale autoriteiten mogen echter toestemming geven voor huwelijken op jongere leeftijd, in sommige regio's onder de zestien jaar. In meer dan twaalf regio's rechtvaardigen bijzondere omstandigheden een huwelijk vanaf veertienjarige leeftijd, bijvoorbeeld in geval van een zwangerschap of geboorte van een kind. Strafrechtelijk kan men vanaf veertien jaar onder jeugdstrafrecht vervolgd worden voor bijvoorbeeld ernstige geweldsdelicten; vanaf zestien jaar kan men voor zowel administratieve als strafrechtelijke overtredingen worden vervolgd.[473]

Schoolplicht bestaat voor de leeftijd van zeven tot zestien of zeventien jaar; een minimale schoolloopbaan van negen jaar bestaande uit de basisschool en een algemene opleiding, is verplicht voor alle kinderen verblijvend in Rusland.[474]

---

[468] Stichting Justice Initiative, *Killed by gossip*, 18 december 2018;
[469] Ontvoering van bruiden is wettelijk verboden in Tsjetsjenië, maar komt met name in Ingoesjetië en Noord-Ossetië nog voor. Zie Open Democracy, *Women's rights in Russia's North Caucasus: between "national traditions" and "ordinary" murders,* 5 juni 2018;
[470] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 56;
[471] Newsletter Novaya Gazeta: *Female Genital Mutilation in Russia, Explained*, 4 november 2020.
[472] Newsletter Novaya Gazeta: *Female Genital Mutilation in Russia, Explained*, 4 november 2020.
[473] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 57; Vertrouwelijke bron d.d. 2 februari 2021.
[474] OECD Education GPS, Russian Federation; Library of US Congress, *Constitutional Right to an Education: Russia,* 30 december 2020;

Indien minderjarigen deelnemen aan ongeoorloofde demonstraties, riskeren zij vanaf hun veertiende een boete voor een administratieve overtreding. Ook hun ouders kunnen beboet worden, en in twee gevallen probeerde de Prokuratura het ouderlijk gezag in te trekken in verband met gestelde gevaarzetting van de kinderen.[475] Zie paragraaf 7.3 over demonstraties.

Vanaf hun veertiende dienen kinderen zich zelfstandig te kunnen legitimeren en moet een binnenlands paspoort worden aangevraagd. Het binnenlands paspoort kan door het kind zelfstandig worden aangevraagd. Aan minderjarigen kan ook een buitenlands paspoort worden verstrekt. Hiervoor is de schriftelijke toestemming van de ouders nodig (zie paragraaf 2.2.1). Minderjarigen kunnen ook tot hun zestiende jaar bijgeschreven worden op het buitenlands paspoort van één van de ouders. Voor biometrische buitenlandse paspoorten geldt echter dat de gegevens van kinderen tot veertien jaar (behoudens pasfoto's) op de paspoorten van de ouders weliswaar vermeld worden, maar dat de kinderen een eigen paspoort nodig hebben om buiten de Russische Federatie te kunnen reizen.[476]

Voor zelfstandige uitreis zonder begeleiding van een ouder of voogd hebben minderjarigen toestemming van minimaal één ouder of voogd nodig. Deze toestemmingsverklaring moet door een notaris bekrachtigd zijn. Indien de andere ouder of voogd bezwaar gemaakt heeft bij de autoriteiten tegen uitreis van de minderjarige, kan de grensbewaking uitreis weigeren. Het enkele feit dat ouders gescheiden zijn, staat niet in de weg aan uitreis van de minderjarige indien hij onder begeleiding van één ouder is, of een toestemmingsverklaring heeft. Voor de afgifte van visa is in sommige regio's volgens één vertrouwelijke bron wel de toestemming van beide ouders vereist.[477]

Indien minderjarigen zonder de zorg van ouders komen te staan, zijn er vier vormen van opvang in Rusland: opvang door familie, opvang of adoptie door een gezin met financiële steun van de overheid, en opvang in een weeshuis.[478] Sinds 2012 is het overheidsbeleid ten aanzien van kinder- en jeugdzorg gericht op deïnstitutionalisering, dat wil zeggen gericht op het plaatsen van kinderen vanuit tehuizen terug in hun eigen gezinnen, in adoptiegezinnen of pleeggezinnen door middel van training van de gezinnen en andere (financiële) ondersteuning.[479] De meest recente beschikbare cijfers zijn uit 2018. In dat jaar leefden circa 600.000 kinderen in Rusland niet bij hun biologische ouders. Daarvan leefden er 46% in voogdij bij veelal familieleden, 18% bij adoptieouders, 28% bij pleegouders en 8% (eind december 2018 waren dit 47.242) in tehuizen in afwachting van adoptie of pleegzorg. Op deze laatste groep richt het beleid van deïnstitutionalisering zich, de opvang in tehuizen is erop gericht om kinderen zo snel mogelijk in een gezin te plaatsen. In de statistieken steeg het aantal kinderen dat bij pleegouders leefde in de jaren 2007 tot 2017 met ongeveer 20%, met een even sterke daling van kinderen in tehuizen tot gevolg.[480] Tegenover het gestegen aantal kinderen dat bij pleegouders terechtkomt,

[475] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 19 en 36; The Moscow Times, *Moscow Couples Keep Parental Rights After Bringing Children to Protests,* 3 september 2019; RFERL, *Moscow Protest Couple Allowed To Keep Children,* 2 september 2019.

[476] Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 80.

[477] Artikel 20 Federale wet nr. 114-FZ of August 15, 1996 on the procedure for exiting and entering the Russian Federation (https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4357), geraadpleegd op 20 januari 2021; OFPRA, *Délivrance des papiers d'identité aux enfants mineurs et autorisantions parentales pour leur sortie du territoire,* 21 juli 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 2 februari 2021.

[478] Vertrouwelijke bron d.d. 2 februari 2021.

[479] Wiley Governance, Eleanor Bindman, Meri Kulmala, Elena Bogdanova, *NGOs and the policy-making process in Russia: The case of child welfare reform,* juli 2018; The Journal of Social Policy Studies, Meri Kulmala, Michael Rasell, Zhanna Chernova, *Overhauling Russia's child welfare system: institutional and ideational factors behind the paradigm shift,* 2017.

[480] Global Social Policy, Sofia An, Meri Kulmala, *Global deinstitutionalization policy in the post-Soviet space: A comparison of child-welfare reforms in Russia and Kazakhstan,* 2021, vol 21, p. 51; Zie website Usynovite

staat echter ook dat veel kinderen weer worden teruggeplaatst in tehuizen of herplaatst worden in andere gezinnen omdat de integratie in het gezin niet goed verloopt. Beeindiging van plaatsing in een gezin heeft vaak sterk nadelige gevolgen voor de psychische gezondheid van het kind. In 2016 betrof dit volgens wetenschappelijk onderzoek 5.227 kinderen.[481]

De Russische overheid keert financiële tegemoetkomingen uit aan gezinnen met kinderen, waarbij de hoogte van de uitkering deels afhankelijk is van de inkomenssituatie en de plaats waar mensen wonen. Daarnaast is er vanaf het tweede kind een eenmalige uitkering per geboorte in de vorm van een tegoedbon voor aankoop van woonruimte of voor een opleiding van het kind of de moeder, en gunstigere hypotheekvoorwaarden.[482] Gezinnen die een kind adopteren krijgen een eenmalige financiële uitkering, waarbij de uitkering hoger is voor kinderen die bijzondere zorg nodig hebben.[483]

De overheid biedt opvang in tehuizen aan kinderen. Deze opvangtehuizen zijn bedoeld voor kinderen zonder ouders, of kinderen die (deels tijdelijk) niet bij hun ouders kunnen wonen. Er zijn zeven federale tehuizen die door de federale overheid worden bekostigd, daarnaast nog tehuizen bekostigd door plaatselijke overheden en door particuliere stichtingen. De overheid beslist over plaatsing in een tehuis, waarbij het kind vanaf tienjarige leeftijd wordt gehoord. Ook zijn er opvangtehuizen voor kinderen met beperkingen.[484] De Russische kinderombudsman Anna Kuzentsova houdt toezicht op onder andere kindertehuizen en rapporteert jaarlijks aan de president.[485]

Er is weinig informatie beschikbaar over de omstandigheden in opvangtehuizen. Er zijn berichten van fysiek, seksueel en psychologisch misbruik in dergelijke tehuizen, met name in tehuizen voor kinderen met een beperking. Fysieke bestraffing is over het algemeen geaccepteerd en komt geregeld voor, in één bekend geval met dodelijk gevolg.[486] De federale kinderombudsman gaf eind maart 2021 aan dat de gevallen van mishandeling in opvangtehuizen in de voorgaande vijf jaar waren toegenomen met 428%.[487] Volgens berichten in het verleden werden psychiatrische behandelingen regelmatig als straf opgelegd aan kinderen in opvangtehuizen. Het Russische Comité voor Rechten van de Mens concludeerde in 2013 dat dit een nationaal en systematisch probleem was.[488] Een vertrouwelijke bron bericht echter over duidelijke verbeteringen in opvangtehuizen in de afgelopen paar jaar, zodat de leefomstandigheden bijna zo goed zijn als in een thuissituatie, als het gaat om kwaliteit van eten, medische verzorging en toegang tot scholing. Volgens deze bron

(Adopt.ru), een bemiddelingsinstantie voor adoptie- en pleeggezinnen (http://www.usynovite.ru/statistics/2018, Russischtalig).

[481] Liliya Aslamazova, Rifkat Muhamedrahimov, Elena Vershinina, *Family and Child Characteristics Associated with Foster Care Breakdown,* december 2019.

[482] OSW, Putin's pro-family support programme, 12 juni 2017;

[483] Factsheet for the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) on Russia, Pre-session No. 8 (04 september 2017 - 08 september 2017) (https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRPD/Shared%20Documents/RUS/INT_CRPD_CSS_RUS_29984_E.docx).

[484] Centre for Research on Discretion and Paternalism, University of Bergen, *A comparative analysis of the Child Protection Systems in the Czech Republic, Lithuania, Norway, Poland, Romania and Russia,* 17 januari 2019

[485] Website Kremlin: *Anna Kuznetsova submitted to the President the annual report of the Presidential Commissioner for Children's Rights,* 29 mei 2020.

[486] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 57; Centre for Research on Discretion and Paternalism, University of Bergen, *A comparative analysis of the Child Protection Systems in the Czech Republic, Lithuania, Norway, Poland, Romania and Russia,* 17 januari 2019 https://www.regjeringen.no/contentassets/2f02bf9da8a9412889593ec4178d2df3/bfd_report_final_version_170120202.pdf; HRW, *Children in Russian Orphanage Allege Rape,* 5 maart 2018.

[487] Zie website Usynovite (Adopt.ru), een bemiddelingsinstantie voor adoptie- en pleeggezinnen (http://www.usynovite.ru/massmedia/1b3e6bba71.html, Russischtalig)

[488] Meduza, *Punitive psychiatry in Russia's orphanages,* 27 mei 2015; Citizens' Commission on Human Rights Russia, *Punitive Psychiatry Against Orphans in Russia Revisited*, december 2013.

zijn er vooral problemen bij inrichtingen voor minderjarigen met beperkingen, maar is ook hier sprake van een hoopgevende hervorming van het systeem.[489]

Volgens HRW is het voor kinderen in opvangtehuizen vaak lastig om na het bereiken van de meerderjarigheid hun weg te vinden in de samenleving, doordat er onvoldoende opleiding en gezondheidszorg wordt aangeboden. Kinderen met beperkingen worden na hun achttiende verjaardag vaak zonder hun toestemming geplaatst in tehuizen voor volwassenen; vaak vraagt het opvangtehuis aan de rechtbank om hen handelingsonbekwaam te verklaren en hebben de betrokkenen onvoldoende mogelijkheden om zich goed te laten vertegenwoordigen in een dergelijke procedure.[490] Volgens mediaberichten zou er in één opvangtehuis voor jongvolwassenen in het verleden sprake zijn geweest van gedwongen sterilisatie. De plaatselijke autoriteiten hebben een onderzoek gestart.[491]

[489] Vertrouwelijke bron d.d. 2 februari 2021.
[490] HRW, *Russia: Adult Prospects Dim for Youth with Disabilities*, 6 december 2018.
[491] Meduza, *We don't need your children here,* 19 oktober 2020; The Moscow Times, *Years of 'Stone Age' Forced Sterilizations Claimed at Russian Institution,* 23 oktober 2020.

6 Bewegingsvrijheid

6.1 Binnenlandse bewegingsvrijheid

De grondwet en de federale wet[492] bepalen dat alle inwoners van Rusland het recht hebben op vrij verkeer en om hun woonplaats in de Russische Federatie te kiezen. Dit burgerrecht kan alleen bij wet worden beperkt.[493] Om zich te verplaatsen binnen Rusland, moeten burgers een binnenlands paspoort bij zich dragen. Als buitenlanders zich op een nieuwe woonplaats willen registreren, moeten zij dit van tevoren melden bij het ministerie van Binnenlandse Zaken.[494] Een adresregistratie is bijvoorbeeld nodig voor het ontvangen van overheidsdiensten.

Woonplaatsregistratie
Er zijn in de verslagperiode geen relevante wijzigingen geweest ten aanzien van woonplaatsregistratie. De bewegingsvrijheid van Russische burgers is formeel gewaarborgd door middel van de Wet op de bewegingsvrijheid en de vrije keuze van woon- en verblijfplaats in de Russische Federatie van 1993. Krachtens deze wet bestaat er in de gehele Russische Federatie een plicht voor alle in het land woonachtige personen om zich te laten registreren in de tijdelijke of permanente woonplaats. Zonder deze registratie is het voor personen de facto onmogelijk normaal aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Hoewel volgens de wet registratie of niet registratie los staat van de grondwettelijke rechten van burgers, komt het geregeld voor dat overheidsdiensten worden geweigerd aan personen zonder registratie of binnenlands paspoort. Zie ook paragraaf 2.2 over documenten. Het komt voor dat lokale autoriteiten registratieregels hanteren die het recht van vrije vestiging beperken. Vooral etnische minderheden en migranten uit de Kaukasus en Centraal-Azië worden hiermee geconfronteerd.[495]

In de praktijk kan door middel van het betalen van steekpenningen gemakkelijker een registratie in een woonplaats worden verkregen en kunnen procedures worden versneld of vergemakkelijkt. Krapte op de woningmarkt en verhuurders die vrezen voor hogere belasting door registratie van meerdere bewoners op hetzelfde adres wierpen praktische moeilijkheden op bij de registratie in een nieuwe woonplaats. Vooral in grote steden wordt huurruimte vaak verhuurd onder de voorwaarde dat de huurder zich niet registreert.[496]

Beperking gedurende een strafrechtelijke procedure
Een verdachte van een misdrijf kan voorwaardelijk in vrijheid gesteld worden hangende de uitspraak van de rechtbank. Hij moet dan beschikbaar blijven tot de rechtbank uitspraak doet, dat wil zeggen dat hij niet mag uitreizen. Ook kan zijn bewegingsvrijheid beperkt worden tot bepaalde gebieden binnen Rusland. Zo kan bijvoorbeeld een verdachte in een strafproces in Moskou voorwaardelijk in vrijheid

[492] Artikel 27 Russische grondwet; Federal Law nr. 5242-1 of June 25, 1993 on the right of citizens of the Russian Federation to freedom of travel, the choice of the place of stay and residence within the Russian Federation
[493] OCHCR Human Rights Committee d.d. 17 mei 2019, CCPR/C/RUS/8, no. 360.
[494] Freedom House, Freedom in the World, 2019 – Russia; US State Department, Russia 2019 Human Rights report, p. 41.
[495] Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2017 en 2018; *Law of the Russian Federation No. 5242-1 on the Right of Citizens of the Russian Federation to the freedom of movement, the choice of a place of stay and residence within the Russian Federation (with the Amendments and Additions of November 2, 2004),* 25 juni 1993 met amendementen van 2 november 2004, (www.legislationonline.org);
[496] Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2017 p. 46;

gesteld worden in afwachting van de rechterlijke uitspraak, en mag hij alleen met toestemming van de rechtbank reizen naar andere gebieden dan Moskou.[497]

Meldplicht
Sinds 2017 krijgt een veroordeelde na het uitzitten van zijn gevangenisstraf voor een ernstig misdrijf automatisch een administratieve maandelijkse dan wel wekelijkse meldplicht bij het politiebureau opgelegd. Daarnaast kunnen nog andere beperkingen worden opgelegd zoals een uitreisverbod uit de regio. Het gaat hierbij vooral om veroordelingen voor terroristische of extremistische misdrijven en andere ernstige misdrijven.[498]

Beperkingen door Covid19
Vanaf april 2020 golden er voor binnenlandse reizen quarantaineverplichtingen na overschrijding van regionale grenzen. De Russische regio's bepaalden zelf het coronabeleid. De burgemeester van Moskou verordonneerde vanaf 30 maart 2020 dat iedereen binnen moest blijven, met uitzondering voor noodzakelijke dingen als voedsel, medicijnen of een huisdier uitlaten. Tsjetsjenië sloot haar grens met de rest van Rusland helemaal.[499]

6.2 Buitenlandse bewegingsvrijheid – uitreisverbod

Bij grondwet is het recht voor eenieder om uit Rusland uit te reizen, en voor Russische staatsburgers om Rusland weer in te reizen, vastgelegd. In de federale wet is de procedure voor in- en uitreis in de Russische Federatie geregeld, alsmede de uitzonderingen op het recht op uitreis.[500]

Uitreisbeperking voor militairen en ambtenaren met toegang tot geheime informatie
Het recht om uit te reizen kan volgens de federale wet tijdelijk beperkt worden voor personen die zijn opgeroepen voor de dienstplicht of vervangende sociale dienstplicht tot aan de vervulling daarvan, tenzij zij toestemming hebben gekregen van hun leidinggevende. Nieuw is sinds 16 december 2019 dat ook mensen die hun militaire dienstplicht bij de FSB hebben vervuld, gedurende maximaal vijf jaar daarna uitreis uit Rusland kan worden ontzegd. Ook aan ambtenaren met toegang tot geheime informatie kan de uitreis uit Rusland worden ontzegd. Onder deze categorie vallen miljoenen ambtenaren van de Prokuratura, de FSB, het ministerie van Binnenlandse Zaken, het ministerie van Defensie, het gevangeniswezen, de federale drugsbestrijdingsdienst, de immigratieautoriteit en het ministerie voor Calamiteiten.[501] Dit uitreisverbod kan deel uitmaken van het arbeidscontract, maar kan ook worden opgelegd op grond van de wet door een interdepartementale commissie. Een uitreisverbod op basis van toegang tot vertrouwelijke informatie kan tot maximaal vijf jaar na einde van de toegang tot de informatie duren, en kan in uitzonderlijke gevallen tot maximaal tien jaar worden verlengd.[502]

[497] Artikel 102 Russisch Wetboek van Strafprocesrecht, Federale wet nr. 174-FZ 18 van december 2001.
[498] Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2017 p. 18;
[499] Vertrouwelijke bron d.d. 12 mei 2020.
[500] Artikel 27 Russische grondwet; artikel 15 federale wet nr. 114-FZ of August 15, 1996 on the procedure for exiting and entering the Russian Federation (https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4357), geraadpleegd op 24 augustus 2020.
[501] Volgens Freedom House betreft dit meer dan vier miljoen mensen in overheidsdienst. Zie Freedom House, *Freedom in the World, 2019 – Russia*.
[502] artikel 15 federale wet nr. 114-FZ of August 15, 1996 on the procedure for exiting and entering the Russian Federation (https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4357), geraadpleegd op 27 augustus 2020. Vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2020.

Overige uitreisverboden
Ook bij verdenking, vervolging of veroordeling voor een misdrijf indien een straf nog moet worden uitgediend, en bij overtreding van een rechterlijke uitspraak kan uitreis volgens de wet tijdelijk ontzegd worden. Verder kan een uitreisverbod volgen op het verstrekken van valse informatie bij het aanvragen van documenten voor uitreis. Ook gedurende een procedure rondom een faillissement kan uitreis worden ontzegd, totdat de rechtbank uitspraak heeft gedaan. In deze laatste twee gevallen wordt het paspoort niet automatisch onttrokken.[503] RFERL bericht daarnaast van miljoenen Russen die op basis van hun schulden een uitreisverbod kregen opgelegd.[504]

Oplegging uitreisverbod
Wanneer een uitreisverbod nog geen onderdeel uitmaakte van het arbeidscontract zoals veelal wel het geval is bij ambtenaren met toegang tot geheime informatie, wordt het verbod opgelegd bij schriftelijke beschikking. De beschikking vermeldt de redenen en duur van het uitreisverbod, en de adresgegevens van het veiligheidsorgaan. Tegen een uitreisverbod kan men in beroep gaan bij een rechtbank.[505]

Er is geen sluitende informatie beschikbaar over de wijze van administratie van uitreisverboden, en wie toegang heeft tot deze informatie. De grensposten worden door de FSB bewaakt. Mensen voor wie een uitreisverbod dreigt op basis van een strafrechtelijk onderzoek kunnen volgens een vertrouwelijke bron uiterlijk uitreizen tot aan het moment waarop hun formele verdenking en het uitreisverbod in het systeem van de FSB is geregistreerd. Volgens deze bron is dit systeem voor alle grensposten toegankelijk, net als het systeem van federale opsporingsbevelen. Als de naam van betrokkene in het systeem staat, is uitreis volgens de vertrouwelijke bron niet meer mogelijk.[506] Voor andere uitreisverboden kunnen burgers in diverse open systemen[507] kijken of zij een uitreisverbod hebben, maar niet alle soorten uitreisverboden zullen op deze manier inzichtelijk zijn.[508]

Uitreis ondanks uitreisverbod
Indien men uitreist wanneer men een uitreisverbod heeft, is dit een apart misdrijf waarvoor men vervolgd kan worden.[509] Indien betrokkene nog wel in het bezit van een buitenlands paspoort is, kan hij internationaal uitreizen voor zover het uitreisverbod nog niet is geregistreerd, of voor zover het uitreisverbod aan de grens niet wordt gecontroleerd. Dit laatste is echter aan alle buitengrenzen van de Russische Federatie tegenwoordig wel het geval, behalve aan de grens met Belarus. Aan de grens met Belarus waren er in het verleden geen structurele grenscontroles waardoor volgens één vertrouwelijke bron uitreis ondanks een uitreisverbod op een binnenlands passport mogelijk was.[510] Zie ook hieronder de paragraaf over uitreis naar Belarus.

[503] artikel 15 federale wet nr. 114-FZ of August 15, 1996 on the procedure for exiting and entering the Russian Federation (https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4357), geraadpleegd op 27 augustus. 2020. Vertrouwelijke bron d.d. 8 oktober 2020.
[504] RFERL, *More Than 3 Million Russians Can't Travel Abroad Due To Unpaid Debt,* 12 februari 2020.
[505] Artikel 15 Federale wet nr. 114-FZ of August 15, 1996 on the procedure for exiting and entering the Russian Federation (www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4357), geraadpleegd op 27 augustus 2020.
[506] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[507] Public Services Portal of the Russian Federation (www.gosuslugi.ru); Belastingdienst (www.nalog.ru); verkeerspolitie (www.gibdd.rf) en Federale Deurwaardersdienst (www.fssp.gov.ru).
[508] Vertrouwelijke bron: d.d. 23 oktober 2020.
[509] Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[510] Vertrouwelijke bron: d.d. 23 oktober 2020.

Intrekking internationaal paspoort
In bijna alle bovenstaand beschreven gevallen van een uitreisverbod zal het internationale paspoort aan de houder worden onttrokken en voor de duur van het uitreisverbod bewaard worden door de autoriteit die het paspoort heeft uitgegeven, dan wel permanent in beslag worden genomen. Alleen bij een uitreisverbod op grond van een faillissement en op grond van het verstrekken van valse informatie in verband met uitreis wordt het buitenlandse paspoort niet ingehouden.[511]

In de praktijk komt het ook voor dat er geen uitreisverbod wordt opgelegd, en dat alleen het internationale paspoort wordt ingehouden, om betrokkene minder mogelijkheden te geven om uit te reizen. Een buitenlands paspoort kan worden ingetrokken als het om een vals paspoort gaat, het paspoort is afgegeven op basis van valse documenten of gegevens, de houder geen Russische staatsburger meer is, er een uitreisverbod is opgelegd, het paspoort niet bij de rechtmatige houder is aangetroffen of in andere gevallen bij wet geregeld.[512] Het binnenlandse paspoort volgt niet automatisch, maar kan op nagenoeg dezelfde gronden worden ingetrokken. Zie voor de mogelijkheid om naar voormalige Sovjetlanden te reizen hieronder een overzicht van inreisvereisten per land met betrekking op buitenlands dan wel binnenlands paspoort en visa.

Intrekking binnenlands paspoort
Het kan voorkomen dat er een uitreisverbod wordt opgelegd, én zowel het buitenlandse alsook het binnenlandse paspoort wordt ingetrokken. Het binnenlandse paspoort kan in de volgende gevallen worden ingetrokken: het is niet overeenkomstig de regels afgegeven of het is vals; de houder is verdachte in een strafrechtelijke onderzoek of is reeds aangeklaagd voor een misdrijf, is gedetineerd of heeft een vrijheidsontnemende maatregel opgelegd gekregen; de houder onttrekt zich aan de tenuitvoerlegging van een rechterlijk vonnis; het Russische staatsburgerschap is de houder ontnomen; en op het moment dat de houder zijn militaire dienstplicht uitoefent.[513]

6.2.1 Uitreis van Russische staatsburgers naar voormalige Sovjetrepublieken[514]

Land	**Visumverplichting**	**Vereiste binnenlands of buitenlands paspoort bij inreis**	**Maximale verblijfsduur**
Armenië	visumvrij	binnenlands of buitenlands paspoort	geen maximum
Azerbeidzjan	visumvrij	buitenlands paspoort	90 dagen
Georgië	visumvrij[515]	buitenlands paspoort	één jaar
Kazachstan	visumvrij	buitenlands paspoort	90 dagen
Kirgizië	visumvrij	binnenlands of buitenlands paspoort	geen maximum

[511] artikel 15 federale wet nr. 114-FZ of August 15, 1996 on the procedure for exiting and entering the Russian Federation (https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4357), geraadpleegd op 27 augustus 2020.
[512] artikel 23 Federale wet op basisdocumenten ter identificatie van burgers van de Russische Federatie nr. 369593-3 d.d. 17 oktober 2003 (https://www.lawmix.ru/pprf/31523)
[513] Vertrouwelijke bron: d.d. 23 oktober 2020. Besluit van de regering van de Russische Federatie van 8 juli 1997 Nr. 828 "Over goedkeuring van de voorschriften betreffende het paspoort van een burger van de Russische Federatie".
[514] Forschungsstelle Osteuropa Universität Bremen, Länderanalysen *nr. 367*, 1 maart 2019, p. 4 (https://www.laender-analysen.de/russland-analysen/367); Vertrouwelijke bron d.d. 9 oktober en d.d. 23 oktober 2020.
[515] Inreis via Zuid-Ossetië en Abchazië is niet toegestaan.

Moldavië	visumvrij	buitenlands paspoort	geen maximum
Oekraïne	visumvrij	buitenlands paspoort	geen maximum
Oezbekistan	visumvrij	buitenlands paspoort	geen maximum
Tadzjikistan	visumvrij	buitenlands paspoort	geen maximum
Turkmenistan	visumplichtig	buitenlands paspoort	10 – 30 dagen
Belarus (Wit-Rusland)	visumvrij	binnenlands of buitenlands paspoort	geen maximum

Uitreis naar Belarus
Voorafgaand aan de Covid19-uitbraak was de Russisch-Belarussische landsgrens open voor Russen[516] en was het voor hen mogelijk om de grens naar Belarus over te steken op een binnenlands paspoort. Wel vonden er controles plaats van voornamelijk commercieel vervoer op de hoofdwegen. In het kader van de bestrijding van Covid19 zijn deze grenscontroles geïntensiveerd en begon de Russische grenswacht (de FSB) controles uit te voeren bij alle wegen, inbegrepen kleine wegen. Op het vliegveld in Minsk zijn beperkte paspoortcontroles om Russen van eventueel visumplichtige niet-Russen te scheiden.[517] In 2017 werd een Tsjetsjeense vrouw op de vlucht voor haar familie op het vliegveld in Minsk aangehouden door politieagenten.[518]

In het kader van de bestrijding van Covid19 zijn de grenscontroles geïntensiveerd en begon de Russische grenswacht (de FSB) controles uit te voeren op alle wegen, inbegrepen kleine wegen.[519] Hoewel het grenstoezicht streng is, slaagden sommige mensen er volgens media in om de grens over te steken via bossen en verborgen wegen.[520] Op de luchthaven van Minsk gold een dergelijk in- en uitreisverbod voor buitenlanders niet.[521]

6.2.2 *Uitreisverbod in verband met Covid19*

In maart 2020 sloot Rusland haar grenzen voor in- en uitreizend verkeer van buitenlanders. Vluchten werden geschrapt en Russische landsgrenzen werden gesloten voor voetgangers, wegverkeer, spoor en bootverbindingen. Russen mochten sindsdien het land niet verlaten, met uitzondering van Russen met een verblijfsvergunning elders of Russen met een dubbele nationaliteit. Later in het jaar werden vluchten hervat en mochten Russen uitreizen onder quarantaine-verplichtingen bij terugkomst. Ondanks het uitreisverbod voor Russen bleef het volgens berichten in de media in incidentele gevallen mogelijk om (illegaal) naar Belarus uit te reizen en van daaruit verder te reizen. Van de kant van Belarus werden dergelijke illegale grensoverschrijdingen, voor zover bekend bij één vertrouwelijke bron, niet actief tegengegaan. Dat veranderde echter toen ook Belarus op 21 december 2020 vanaf Belarussische zijde de in- en uitreis over land verbood. Dat verbod gold voor de eigen bevolking alsook voor buitenlanders, dus ook Russen, met uitzondering van diplomatiek personeel met diplomatiek of dienstpaspoort, chauffeurs van grensoverschrijdend transport en personeel van grensoverschrijdende treinen.[522]

[516] Door een verschil in visumbeleid tussen Rusland en Belarus ten aanzien van derdelanders mogen uitsluitend Russen en Belarussen de landsgrens oversteken. Zie ministerie van Buitenlandse Zaken, Reisadvies Belarus.
[517] Vertrouwelijke bron d.d. 2 december 2020; vertrouwelijke bron d.d. 1 december 2020.
[518] Meduza, *A woman fled Chechnya and won political asylum in Norway, but police stopped her in Minsk and handed her over to her father,* 6 september 2017; Expert Opinion Mark Galeotti, *License to Kill? The Risk to Chechens inside Russia*, juni 2019.
[519] Vertrouwelijke bron d.d. 2 december 2020;
[520] Reuters, *Russians bypass coronavirus travel ban via Belarus, say transport sources,* 10 juni 2020;
[521] Vertrouwelijke bron d.d. 2 december 2020; vertrouwelijke bron d.d. 1 december 2020.
[522] Vertrouwelijke bron d.d. 4 maart 2021; vertrouwelijke bron d.d. 2 december 2020; vertrouwelijke bron d.d. 1 december 2020.

7 Vrijheid van meningsuiting

7.1 Wetgeving

De Russische grondwet garandeert vrijheid van meningsuiting. Tegelijkertijd werd de vrijheid van meningsuiting ook gedurende de verslagperiode op bepaalde onderwerpen met een aantal specifieke wetten aan banden gelegd. Zo kan bijvoorbeeld op het delen van informatie over defensie of daaraan gelieerde technieken een aanklacht voor staatsverraad volgen, en staan op uitingen die homoseksualiteit zouden propageren onder jongeren administratieve straffen onder de anti-propagandawet (zie paragraaf 5.6.1). Daarnaast is er een uitgebreide lijst met verboden uitlatingen die zouden aanzetten tot terrorisme en extremisme (zie paragraaf 3.1). De persvrijheid werd in toenemende mate ingeperkt en individuele journalisten ervaren in toenemende mate druk vanuit de autoriteiten. Op het terrein van online vrijheid van meningsuiting probeert de overheid de technische ontwikkelingen te pareren met wetgeving, waarbij de media-autoriteit *Roskomnadzor* groeiende bevoegdheden kreeg om zonder tussenkomst van een rechter content te laten blokkeren of verwijderen, zie onderstaande toelichting.

De vrijheid van meningsuiting online kan ingeperkt worden door sancties vastgelegd in een aantal strafrechtelijke en administratiefrechtelijke wetten. Strafrechtelijke sancties kunnen variëren van boetes tot jarenlange gevangenisstraffen, terwijl administratiefrechtelijke sancties kunnen variëren van deels ook hoge boetes tot detentie van maximaal vijftien dagen. Het strafrecht stelt smaad strafbaar (artikel 128.1), smaad jegens rechters, officieren van justitie, of andere leden van het justitiële apparaat (artikel 298.1), belediging van vertegenwoordigers van de autoriteiten (artikel 319) of het verspreiden van valse informatie over de daden van de Sovjet-Unie gedurende de Tweede Wereldoorlog (artikel 354.1). Administratiefrechtelijke overtredingen zijn het promoten van niet-traditionele seksuele relaties onder jongeren (artikel 6.21, zie ook paragraaf 5.6.1), het beledigen van religieuze gevoelens (artikel 148), het weergeven en propageren[523] van extremistische symbolen (artikel 20.3) en het verspreiden van extremistisch materiaal (artikel 20.29, zie paragraaf 3.1).[524]

Nepnieuws
In maart 2019 werd nieuwe administratieve wetgeving van kracht die op het verspreiden van valse informatie of nepnieuws boetes van maximaal 500.000 roebel[525] stelt. Wat valse informatie is, bepaalt de Roskomnadzor. De wet biedt aanvullende bevoegdheden voor Roskomnadzor om inhoud te controleren en om onwettige inhoud via reeds bestaande mechanismen te blokkeren, maar ook de mogelijkheid om tegen dergelijke beslissingen van Roskomnadzor in beroep te gaan bij een rechtbank.

Begin april 2020 kreeg de overheid een nieuw strafrechtelijk instrument in de bestrijding van nepnieuws met de toevoeging van artikel 207.1 en 207.2 aan het Wetboek van Strafrecht. Dit artikel stelt het verspreiden van valse informatie over omstandigheden die een bedreiging vormen voor het leven en de veiligheid van burgers strafbaar. Sancties bedragen boetes van 300.000 tot maximaal 2 miljoen

[523] Sinds maart 2020 is het weergeven van extremistische symbolen zonder propagandadoeleinden niet meer strafbaar.
[524] Freedom House, Freedom on the Net 2020, Russia.
[525] Omgerekend EUR 5,562,- volgens xe.com, geraadpleegd op 7 februari 2021.

roebel[526] afhankelijk van de gevolgen van de overtreding, of twee jaar taakstraffen, maximaal vijf jaar dwangarbeid of vijf jaar detentie. Ook rechtspersonen zoals mediaorganisaties riskeren sinds oktober 2020 boetes voor het gebruik van massamedia of internet om valse informatie te verspreiden "over omstandigheden die een bedreiging vormen voor het leven en de veiligheid van het publiek", ook tijdens epidemieën. Rechtspersonen kunnen boetes van 1,5 miljoen tot 3 miljoen roebel krijgen, oplopend tot 5 miljoen roebel afhankelijk van de gevolgen van de overtreding, en tot 10 miljoen roebel[527] voor herhaalde overtredingen. Tegen de achtergrond van het Covid19-virus steeg het aantal administratieve en strafrechtelijke vervolgingen voor het verspreiden van nepnieuws. Tussen maart en juni 2020 had de overheid 33 strafrechtelijke 157 en administratieve vervolgingen gestart.[528]

Belediging van de staat
In 2019 werden boetes voor het online beledigen van de staat, haar symbolen en haar organen opgehoogd naar 5.000 tot 100.000 roebel[529], met oplopende boetes voor herhaalde overtredingen.[530] Onder deze nieuwe wetgeving werden in 2019 meer dan 78 mensen beboet, veelal voor het bekritiseren van de president.[531]

Sovereign Runet Law
In november 2019 werd de Wet op Russische internetsoevereiniteit (*Sovereign Runet Law*) van kracht. Deze wet geeft Roskomnadzor nieuwe bevoegdheden om het internet en individuele gebruikers te controleren, en moet het mogelijk maken om het Russische internet losgekoppeld van het buitenland te laten opereren. Meer specifiek voorziet de wet in de installatie van *Deep packet inspection*[532] op internetknooppunten van operators om internetverkeer en mogelijke dreigingen tegen te gaan. Daarnaast introduceert hij een centrum voor monitoring en beheer van openbare communicatienetwerken onder Roskomnadzor, dat de beschikbaarheid van communicatiediensten in het Russisch in elke 'buitengewone' situatie moet garanderen en de inspanningen van communicatieoperatoren in dergelijke situaties zal coördineren. Verder introduceert de wet een nationaal systeem voor cryptografische bescherming, en een nationaal domeinnaamsysteem.[533]

Lijsten van verboden extremistische inhoud en ongewenste inhoud
Het ministerie van Justitie houdt een lijst bij van door de rechtbank als extremistisch aangemerkte inhoud. Per september 2020 wees de lijst 5.153[534] stukken aan, met onder andere boeken, video's, websites, sociale mediapagina's of individuele uitingen op online fora, muziekcomposities en vertalingen van religieuze teksten. Naast de lijst van extremistische uitingen hanteert de media- en

[526] Omgerekend EUR 3.337,- tot EUR 22.250,- volgens xe.com, geraadpleegd op 7 februari 2021.
[527] Omgerekend EUR 16.678,-, resp. EUR 33.375,-, EUR 55.625,- en EUR 111.251,- volgens xe.com, geraadpleegd op 7 februari 2021.
[528] Meduza, *Russian lawmakers adopt strict new penalties, including criminal punishment, for offenses against the national effort to curb the spread of coronavirus,* 31 maart 2020.
[529] Omgerekend EUR 55,- tot EUR 1.112,- volgens xe.com, geraadpleegd op 7 februari 2021.
[530] Article 19, *Russia: New bills criminalising insults to the State and spread of 'fake news' threaten freedom of expression,* 25 januari 2019, bijgewerkt in maart 2019.
[531] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 22; Agora International Human Rights Group, *Internet Freedom 2019: The 'Fortress' Plan,* p. 12-13; Meduza, *Russian authorities launch nearly 200 prosecutions for 'fake news' during coronavirus pandemic*, 15 juni 2020; Article 19, *Russia: New bills criminalising insults to the State and spread of 'fake news' threaten freedom of expression,* 25 januari 2019, bijgewerkt in maart 2019.
[532] *Deep packet inspection* technologie voegt een extra informatielaag toe aan firewall-mogelijkheden. Deze firewalls zijn in staat om de inhoud van het internetverkeer dat er doorheen stroomt te analyseren.
[533] Freedom House, Freedom on the Net 2020, Russia. Agora International Human Rights Group and RosKomSvoboda, *Internet Freedom 2019: The 'Fortress' Plan,* p.16; BBC News, *Russia internet: Law introducing new controls comes into force,* 1 november 2019.
[534] Dit is een stijging van circa 650 stukken ten opzichte van 2018. Zie https://minjust.gov.ru/ru/extremist-materials, geraadpleegd op 7 februari 2021.

communicatieautoriteit Roskomnadzor nog een lijst van onwenselijke uitingen, die aan meer onderwerpen raakt zoals bijvoorbeeld uitingen van ongewenste buitenlandse organisaties, ongewenste politieke uitingen of pedofilie.[535] Zie ook paragraaf 7.4 over online vrijheid van meningsuiting.

Het ministerie van Justitie beheert naast bovengenoemde lijsten van verboden en onwenselijke inhoud ook een lijst van verboden organisaties die door een rechter als extremistisch zijn aangemerkt. Voor verspreiding van het gedachtegoed van een verboden organisatie kan men ook vervolgd worden.[536] Zie voor meer achtergrondinformatie over anti-extremismewetgeving paragraaf 3.1.

7.2 Journalistiek / persvrijheid

In de World Press Freedom Index, gepubliceerd door *Reporters Without Borders* (RSF), daalde Rusland in 2020 van de 148e naar de 149e plaats op een totaal van 180 landen, en verslechterde haar rating met 0,39 punten ten opzichte van 2019.[537]

Ruimte voor kritische berichtgeving over het overheidsbeleid is er in Rusland nauwelijks. De meeste toonaangevende onafhankelijke nieuwsmedia zijn ofwel onder controle gebracht of hielden op te bestaan zoals de onafhankelijke zakenkrant *Vedomosti*. De meeste televisiezenders volgen de lijn van het Kremlin. In reactie op de respressieve houding van de overheid wijken enkele media uit naar het buitenland, van waaruit zij meer vrijheid hebben om online op een onafhankelijke manier nieuws te verslaan. Zo opereren bijvoorbeeld *The Moscow Times* en *Vtimes* vanuit het buitenland. Een aantal journalisten stapte na de opheffing van de krant *Vedomosti* over naar het online medium *Vtimes*.[538]

Mediaorganisaties kunnen net als ngo's geregistreerd worden als buitenlands agent in geval zij buitenlandse financiering ontvangen, zie ook paragraaf 5.5.2. Deze registratie heeft tot gevolg dat al hun publicaties moeten worden voorzien van het kenmerk "buitenlands agent" op straffe van administratieve en strafrechtelijke boetes tot 500.000 roebel[539], en detentie van maximaal twee jaar; zo kreeg het Amerikaanse *Radio Free Europe Radio Liberty* in januari 2021 een boete van in totaal 1.1 miljoen roebel[540] opgelegd.

Daarnaast hebben zij hogere administratieve lasten en zijn zij uitgesloten van bepaalde activiteiten zoals bijvoorbeeld het monitoren van verkiezingen. Tijdens de verslagperiode werden zeer hoge boetes onder de Wet op buitenlandse agenten (zie paragraaf 5.5.2) opgelegd aan media die deels hun voortbestaan in gevaar brachten.[541] Ook *Radio Free Europe / Radio Liberty (RFERL)* kreeg hoge boetes opgelegd die mogelijk haar voortbestaan in Rusland in de weg staan.[542]

Journalisten

[535] US Department of State, *Russia 2019 Human Rights Report*, p. 20; Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 43-44; Library of Congress, *Legal Provisions on Fighting Extremism: Russia, (*https://www.loc.gov/law/help/fighting-extremism/russia.php#_ftn7*)* geraadpleegd op 7 september 2020.
[536] Ministerie van Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Rusland 2018, p. 43-44;
[537] Reporters Without Borders, World Press Freedom Index 2020.
[538] Vertrouwelijke bron d.d. 25 september 2020; Reporters Without Borders, World Press Freedom Index 2020; HRW, *Events of 2019, Russia.*
[539] Omgerekend EUR 5610,- volgens xe.com, geraadpleegd op 17 februari 2021.
[540] Omgerekend EUR 12.342,- volgens xe.com, geraadpleegd op 17 februari 2021.
[541] HRW, *Events of 2019, Russia.* HRW, *"Foreign Agents" Bill Threatens Journalists*, 28 november 2019.
[542] The New York Times, *Russia Pushes U.S.-Funded News Outlet Toward Exit,* 21 januari 2021; The Moscow Times, *Russia Fines RFE/RL for 'Foreign Agent' Breaches*, 28 januari 2021.

Freelance journalisten kunnen sinds november 2019 aangemerkt worden als 'buitenlandse agenten' indien zij financiering vanuit het buitenland ontvangen. Sinds januari 2021 kan ook niet-financiële buitenlandse steun als bijvoorbeeld trainingen tot verplichte registratie leiden.[543] Journalisten moeten zich uit eigen beweging registreren op straffe van boetes. Bloggers en onafhankelijke journalisten die onder de wet vallen, moeten zich registreren bij het ministerie van Justitie, en degenen die in het buitenland wonen, moeten ook een juridische entiteit in Rusland oprichten om in Rusland te kunnen publiceren. Daarnaast moeten zij hun publicaties voorzien van het kenmerk "buitenlands agent".[544] Geaccrediteerde buitenlandse journalisten zijn uitgesloten van deze verplichting, maar indien zij activiteiten uitvoeren die niet 'verenigbaar zijn met journalistieke werkzaamheden' in de ogen van de Russische autoriteiten, alsnog in het register kunnen worden opgenomen.[545]

Journalisten lopen het risico om na kritische publicaties op uiteenlopende manieren tegengewerkt te worden door de autoriteiten, waaronder naar eigen zeggen ongegronde aanklachten voor drugsbezit, terrorisme of extremisme. Zo werd Ivan Golunov, freelance journalist voor Meduza, een website die vanuit Letland over Rusland bericht, gearresteerd na vondst van drugs in zijn bagage in juni 2019. Volgens zijn advocaten waren de drugs in zijn bagage geplaatst en werd hij gedurende zijn voorarrest geslagen door politieagenten. Na een breed gedragen protest in de Russische samenleving werd Ivan Golunov vrijgelaten op basis van onvoldoende bewijs. In deze zaak hadden bij uitzondering ook drie grote kranten, *RBC*, *Vedomosti* en *Kommersant*, kritiek geuit op de arrestatie van Golunov. Twee hoogstaande politiefunctionarissen werden in de nasleep van deze zaak ontslagen, volgens media op verzoek van president Poetin.[546]

Onder de nieuwe *fake news*-wetgeving kunnen journalisten en mediaorganisaties sinds maart 2019 worden beboet voor het verspreiden van valse informatie. De wet definieert deze informatie als "onbetrouwbare en maatschappelijk relevante informatie". In de eerste aanklacht onder deze regelgeving, kreeg journalist Mikhail Romanov een boete opgelegd nadat hij schuldig was bevonden aan misbruik van de vrijheid van meningsuiting door nepnieuws te verspreiden over marteling van een academicus door FSB-agenten. In hoger beroep werd zijn boete ongedaan gemaakt wegens gebrek aan voldoende bewijs.[547]

Op 2 oktober 2020 pleegde de journalistie Irina Slavina van de lokale internetkrant *Koza.press* in Nizhny Novgorod zelfmoord door zelfverbranding na jarenlange botsingen met de overheid. Kort voor haar dood weet zij zelf haar dood op haar Facebook-pagina aan de Russische Federatie. De dag vóór de zelfverbranding had de politie met een team van twaalf mensen een huiszoeking uitgevoerd bij Slavina in verband met een zaak gelieerd aan de organisatie *Open Russia* van Michail Chodorkovski, waarin zij getuige was. Al lange tijd ervoer zij tegenwerking van de politie. Zo werd zij regelmatig bekeurd en in opsraak gebracht door bijvoorbeeld beschuldigingen in sociale media van het verspreiden van het Covid19-virus. De

[543] Amendement № 1057914-7; Vertrouwelijke bron d.d. 15 januari 2021.
[544] Reporters Without Borders, World Press Freedom Index 2020; High North News, *New Russian Foreign Agent Bill Tightens Grip on Independent Media,* 25 november 2019; HRW, *Events of 2019, Russia.*
[545] Vertrouwelijke bron d.d. 15 januari 2021.
[546] Safety of Journalists Platform, Annual report 2020: Hands off press freedom, p. 47; BBC News, *Ivan Golunov arrest: Russian reporter is freed after public outcry,* 11 juni 2019; BBC News, *Ivan Golunov: Russian newspapers in rare support for charged reporter,* 10 juni 2019; The Guardian, *Russian officials tried to frame Ivan Golunov. Instead they made him a hero*, 11 juni 2019; BBC, *Russia Golunov case: Putin sacks top Moscow police officials,* 13 juni 2019.
[547] Richter, A. (2019), *Disinformation in the media under Russian Law*, IRIS Extra, European Audiovisual Observatory, Strasbourg; Committee to Protect Journalists (CPJ), *Russian journalist Mikhail Romanov found guilty of 'abuse of freedom of information' and 'false' news,* 2 augustus 2019; Meduza, *First Russian journalist punished under 'fake news' law gets fine cancelled on appeal,* 9 december 2019.

gouverneur, die Slavina in 2019 nog een onderscheiding had gegeven voor haar professionalisme, gaf aan persoonlijk te zullen toezien op een grondig onderzoek. Toch maakten de autoriteiten in november 2020 bekend geen strafrechtelijk onderzoek te openen omtrent de omstandigheden van haar dood door gebrek aan objectief bewijs.[548]

Ivan Safronov, voormalig journalist voor *Vedomosti* en *Kommersant*, werd in juli 2020 gearresteerd op verdenking van landverraad. Deze aanklacht werd voor het eerst in twintig jaar tegen een journalist gebruikt. Safronov had gepubliceerd over de defensie-industrie en ruimtevaart, en werd aangeklaagd voor het geven van geheime informatie aan Tsjechië. Volgens zijn advocaten is de aanklacht ongegrond en werd hem strafvermindering aangeboden in ruil voor het noemen van zijn bronnen. Op zijn arrestatie volgde groot protest vanuit zijn beroepsgroep, waarop arrestaties van demonstranten volgden.[549]

Aanvallen door onbekenden jegens journalisten komen ook voor. Op 15 oktober 2020 werd de journalist Sergey Plotnikov ontvoerd voor zijn huis in Khabarovsk, door onbekenden mishandeld en vervolgens weer vrijgelaten. Op zijn aangifte volgden verdere bedreigingen.[550] Het hoofdkantoor van de krant Novaya Gazeta werd in maart 2021 enkele uren na een publicatie over buitengerechtelijke executies in Tsjetsjenië door een onbekende bespoten met een chemische substantie. Het incident gebeurde daags nadat een groep ngo's een aanklacht tegen de Wagner groep had ingediend op basis van bewijs vergaard door Novaya Gazeta.[551]

In april 2020 ontving de onderzoeksjournaliste Milashina indirecte bedreigingen van Ramzan Kadyrov via commentaren op haar sociale media. Haar onderzoeksjournalistiek richt zich met name op mensenrechtenschendingen in Tsjetsjenië, waaronder ook de vervolging van LHBTI-personen.[552]

Er bestaat geen opleiding mediarecht aan de Russische universiteiten. Journalisten moeten hun kennis over hun rechtspositie zelf vergroten aan de hand van trainingen of zelfstudie.[553]

7.3 Demonstraties

De mogelijkheden om met toestemming van de autoriteiten demonstraties te organiseren zijn in de verslagperiode verder afgenomen. De Russische autoriteiten hebben een veelheid aan federale en lokale wetten die het houden van demonstraties kunnen tegengaan. Daar bovenop kwam in 2020 nog de lokale

[548] Vertrouwelijke bron d.d. 10 oktober 2020; Raam op Rusland, *Journaliste sterft na zelfverbranding wegens eindeloze vervolgingen,* 6 oktober 2020; Reuters, *Russian journalist dies after setting herself on fire,* 2 oktober 2020; The Moscow Times, *Russia Finds No Criminal Influence on Journalist's Self-Immolation Death – Kommersant,* 16 november 2020.

[549] Safronov is de zoon van een journalist en ex-militair die in 2007, vlak voor de publicatie van een artikel over wapendeals met Syrië en Iran, van zijn balkon doodviel. Zie ook Nieuwsbrief Adovcatencollectief Team 29 d.d. 29 juli 2020; HRW, *Events of 2019, Russia.* Aljazeera, *Russia charges ex-journalist Ivan Safronov with treason,* 13 juli 2020; Euronews, *Ivan Safronov: Dozens arrested in Moscow protest against ex-journalist's treason charges,* 14 juli 2020.

[550] International Press Institute, *Russian journalist reporting on protests kidnapped and beaten by masked men,* 21 oktober 2020; Committee to protect Journalists, *Journalist Sergey Plotnikov abducted, beaten, then released in Russia's far east*, 20 oktober 2020.

[551] The Moscow Times, *Russian Investigative Paper Novaya Gazeta Says Targeted in 'Chemical Attack'*, 16 maart 2021; Reuters, *Russian newspaper seeks investigation into 'attack' with chemical substance,* 16 maart 2021; Euronews, *Russian newspaper Novaya Gazeta hit by 'chemical attack', says chief editor,* 15 maart 2021.

[552] HRW World Report 2020 Russia; European Federation of Journalists, *Chechen president threatens journalist Elena Milashina with death,* 22 april 2020;

[553] Vertrouwelijke bron d.d. oktober 2020.

regelgeving om het Covid19-virus tegen te gaan, waardoor volgens één vertrouwelijke bron bijkans alle demonstraties en eenmansprotesten onmogelijk gemaakt werden, terwijl soms politiek ongevoelige activiteiten wel doorgang konden vinden.[554]

Deelnemers aan en organisatoren van een ongeoorloofde demonstratie kunnen een administratieve detentie van maximaal dertig dagen opgelegd krijgen of een administratieve boete van maximaal een miljoen roebel[555]. Daarnaast riskeren zij gevangenisstraffen op basis van de artikelen uit het Wetboek van Strafrecht inzake 'openlijke geweldpleging', 'verzet tegen politieagenten' en 'het organiseren van massa-rellen' zoals dat gebeurde bij de verkiezingsprotesten in Moskou in de zomer van 2019.[556] Voor een strafrechtelijke veroordeling tot detentie op basis van deze wetten moet volgens het Constitutioneel Hof een daadwerkelijk gevaar voor de openbare orde uitgaan van de verdachte. In de praktijk legt de rechter dan ook vaker administratieve detentie op.[557]

Regelgeving voor protesten
De Russische regelgeving maakt onderscheid tussen *Hyde Parks* waar zonder toestemming geprotesteerd mag worden, lokaties waar demonstraties altijd verboden zijn, en overige publieke ruimte. In de praktijk is de regelgeving volgens de ngo *OVD Info* echter dermate ingewikkeld, dat het altijd zeer moeilijk is om toestemming voor een protest te verkrijgen.

Hyde Parks of *free speech zones* zijn gebieden waar maximaal honderd mensen zonder voorafgaande autorisatie mogen demonstreren. Welke locaties hiervoor in aanmerking komen, bepaalt de overheid. Deze Hyde Parks zijn vaak buiten de stad gelegen, moeilijk te bereiken of ongeschikt voor demonstraties. In Sint-Petersburg zijn inmiddels alleen nog plaatsen buiten het centrum als Hyde Parks aangemerkt. In juni 2020 bepaalde het Constitutionele Hof dat organisatoren van een demonstratie buiten een Hyde Park aan moeten tonen waarom de betreffende demonstratie niet in een Hyde Park plaats zou mogen vinden.[558]

Ten aanzien van locaties voor demonstraties buiten Hyde Parks verbiedt een veelheid aan federale en lokale regelgeving protesten in de nabijheid van bijvoorbeeld vitale infrastructuur, scholen, overheidsgebouwen, woonhuizen, cultureel erfgoed of zelfs stoepen. Een uitspraak van het Constitutioneel Hof in november 2019 probeerde deze beperkingen terug te dringen maar kreeg weinig navolging in regionale regelgeving. Daarna verklaarde het Hof diezelfde wetgeving nogmaals ongeldig in juni 2020.[559]

Buiten Hyde Parks zijn demonstraties alleen toegestaan indien de organisatoren van tevoren de autoriteiten in kennis stellen. Formeel gezien hoeft er dus geen vergunning worden aangevraagd, maar in de praktijk zijn er tal van federale en lokale regels op basis waarvan de autoriteiten protesten kunnen verbieden. In de praktijk worden volgens de ngo OVD info maar weinig van tevoren aangekondigde protesten niet verboden, en worden onaangekondigde protesten gezien als ongeoorloofde protesten en worden arrestaties verricht.[560] Na de uitbraak van het

[554] Vertrouwelijke bron d.d. 22 oktober 2020.
[555] Omgerekend EUR 11.039,- volgens xe.com, geraadpleegd op 4 februari 2021.
[556] BBC News, *Lyubov Sobol: The woman driving Russia's opposition protests,* 3 augustus 2019;
[557] Algemeeen ambtsbericht Russische Federatie 2018.
[558] Rights in Russia, *Hyde Parks aren't the only places for protests!,* 16 juni 2020; Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 41;
[559] OVD Info, *Russia's Constitutional Court and freedom of assembly,* 2020.
[560] OVD Info, *The Art of the Ban - How Russian authorities refuse permission for rallies and other protests,* 2019.

Covid19-virus waren er volgens een vertrouwelijke bron nagenoeg geen protesten meer mogelijk met instemming van de autoriteiten.[561]

In december 2020 werden wetten aangenomen die de mogelijkheden voor publieke protesten verder inperkten. Zo moet men voortaan ook voor eenmansprotesten een vergunning aanvragen. De autoriteiten kunnen het protest op het laatste moment nog verbieden wanneer er volgens hun inschatting sprake is van een noodsitatie of terreurdreiging. Protesten mogen niet meer uit buitenlandse of anonieme bronnen gefinancierd worden, en derhalve ook niet door ngo's geregistreerd als buitenlands agent, of met behulp van crowd-funding. Dit raakt bijvoorbeeld de organisatie van Navalny, die vaak grote groepen mensen op de been kreeg en inmiddels als buitenlands agent is geregistreerd.[562]

Eenmansprotesten
Door het strenge toezicht op demonstraties, en de krimpende ruimte om toegestane demonstraties te houden, zijn de afgelopen jaren het aantal eenmansprotesten gegroeid. Voor deze eenmansprotesten was voorafgaand aan december 2020 geen vergunning vereist. Ook indien het om een gecoördineerde actie van meerdere demonstranten ging, was een protest zonder voorafgaande vergunning mogelijk indien de demonstranten zich aan een minimale afstand van vijftig meter van elkaar hielden. Dergelijke gecoördineerde eenmansprotesten zijn na december 2020 wel vergunningplichtig.[563]

Hoewel voor eenmansprotesten geen vergunning vereist was, golden specifieke maatregelen tegen demonstraties wel voor eenmansprotesten, bijvoorbeeld in de vorm van een territoriaal begrensd of tijdelijk algeheel verbod op demonstraties. Dit omdat de Wet op samenscholingen in het openbaar[564] een eenmansprotest als publieke samenscholing in het openbaar definieert.[565] Dus ook zonder dat een vergunning nodig was, konden demonstranten van eenmansprotesten al gearresteerd worden op basis van deze wetten. De Russische ngo OVD Info beschrijft een sterke toename van dit soort arrestaties in de verslagperiode. In de eerste helft van 2020 werden in Moskou 377 demonstranten opgepakt na eenmansprotesten, tegenover 143 in 2019. In Sint-Petersburg waren dit 131 demonstranten in de eerste helft van 2020 tegenover 206 in de periode van januari tot juli 2019. Deze demonstranten werden onder administratieve wetten vervolgd, in 2019 onder de anti-demonstratiewet en in 2020 veelal ook onder de plaatselijke corona-maatregelen.[566]

Minderjarige demonstranten
Indien minderjarigen deelnemen aan ongeoorloofde demonstraties, riskeren zij vanaf hun veertiende zelf een boete voor een administratieve overtreding. Ook ouders kunnen beboet worden indien zij hun minderjarige kinderen meenemen naar een demonstratie. Sinds december 2018 stelt een administratieve wet het strafbaar om minderjarigen in ongeoorloofde protesten te betrekken op straffe van 30.000 tot

[561] Vertrouwelijke bron, d.d. 22 oktober 2020.
[562] The Moscow Times, *Russia Moves to Further Curb Protests*, 10 december 2020; Raam op Rusland, *Doema print massa repressieve wetten in aanloop naar verkiezingen,* 9 december 2020.
[563] Vertrouwelijke bron d.d. 20 november 2020; OVD Info, *Single-person pickets - The law and what should be changed about it,* website ovd geraadpleegd op 14 december 2020 (https://ovdinfo.org/reports/single-person-pickets#1)
[564] Federal Law On Meetings, Rallies, Demonstrations, Marches and Pickets, No. 54-FZ d.d. 19 juni 2004 .
[565] OVD Info, *Single-person pickets - The law and what should be changed about it,* website ovd geraadpleegd op 14 december 2020 (https://ovdinfo.org/reports/single-person-pickets#1)
[566] OVD Info, *Single-person pickets - The law and what should be changed about it,* website ovd geraadpleegd op 14 december 2020 (https://ovdinfo.org/reports/single-person-pickets#1); Raam op Rusland, *Doema print massa repressieve wetten in aanloop naar verkiezingen,* 9 december 2020.

50.000 roebel[567], 100 uur taakstraf of administratieve detentie gedurende maximaal 15 dagen. In augustus 2019 verzocht de prokuratura de rechtbank om de kinderen van twee stellen uit huis te plaatsen en hun ouderlijk gezag te onttrekken, omdat deze ouders hun kinderen in gevaar zouden hebben gebracht door hen mee te nemen naar een politieke demonstratie. De rechtbank legde aan beide stellen een waarschuwing op maar liet de kinderen niet uit huis plaatsen.[568]

Arrestaties
Enkele grote demonstraties vonden plaats in de verslagperiode, uiteindelijk gevolgd door massale arrestaties. In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen in 2019 trad de politie gedurende grootschalige vreedzame protesten in Moskou gewelddadig op tegen demonstranten en werden volgens media 1.400 arrestaties verricht; Amnesty International sprak van 2.600 gearresteerden. Enkele arrestanten werden na weken voorarrest vrijgelaten, anderen werden tot jarenlange gevangenisstraffen veroordeeld op verdenking van het aanstichten van of deelnemen aan rellen, of het gewelddadig verzet tegen de politie.[569] Tijdens de aanhoudende protesten in Khabarovsk (zie hieronder) gingen de autoriteiten pas na drie maanden begin oktober 2020 over tot arrestaties. In Moskou demonstreerden enkele honderden Russen tegen de aanstaande grondwetswijzigingen in juli 2020, gevolgd door arrestaties van minimaal 140 demonstranten, waaronder ook journalisten.[570] Veruit de meest demonstranten waren op de been na de arrestatie en veroordeling van Aleksej Navalny in februari 2021, waarbij enkele duizenden mensen werden gearresteerd.[571] In andere, minder politieke protesten ten aanzien van bijvoorbeeld milieubescherming traden de autoriteiten minder streng op of gaven zelfs gehoor aan hetgeen de demonstranten eisten.[572] Zie ook de paragrafen 5.4 en 5.5 over activisten.

Protesten in Khabarovsk
Na de arrestatie van gouverneur Foergal van Khabarovsk in juli 2020 volgden grootschalige protesten in Moskou. Foergal werd gearresteerd op verdenking van moord. Critici zagen de arrestatie van Foergal als waarschuwing aan zijn partij om vooral niet te actief oppositie te bedrijven in de aanloop naar de verkiezingen in september. Foergal had in 2018 de gouverneur van Verenigd Rusland, de partij van president Poetin, verslagen tijdens de verkiezingen.[573]

Het besluit om Foergal in Moskou te berechten en zijn vervanging door Moskou zonder overleg met de plaatselijke autoriteiten of bevolking werd door demonstranten opgevat als inmenging van Moskou in lokale zaken. In Khabarovsk kwamen volgens media rond de 50.000 demonstranten bijeen, gevolgd door enkele kleinere protesten in onder andere Vladivostok.[574] Pas begin oktober 2020, drie

[567] omgerekend 328 tot 546 EUR volgens xe.com, geraadpleegd op 3 februari 2021.
[568] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 19 en 36; The Moscow Times, *Moscow Couples Keep Parental Rights After Bringing Children to Protests,* 3 september 2019; RFERL, *Moscow Protest Couple Allowed To Keep Children,* 2 september 2019.
[569] Trouw, *Opnieuw honderden arrestaties bij protesten in Moskou,* 3 augustus 2019; Amnesty International, *Annual Report Russian Federation 2019;* NY Post, *Freed Russian man caught up in protests: 'I had nothing to confess',* 4 september 2019; HRW, Russia – Events of 2019.
[570] Reuters, *Hundreds protest in Moscow against reforms that may keep Putin in power,* 15 juli 2020; Zeit, *Hunderte Menschen demonstrieren in Moskau gegen Verfassungsänderung*, 15 juli 2020.
[571] Deutsche Welle, *Russia: Protests erupt over Navalny prison sentencing,* 2 februari 2021*;* The Moscow Times, *Navalny Brother, Aides Under House Arrest Ahead of New Russia Protests,* 29 januari 2021.
[572] Raam op Rusland, *Putin, unlimited? Challenges to Russia's regime,* 14 december 2020; Financial Times, *Kremlin accused of losing its touch as protests put Putin on back foot*, 29 juli 2020.
[573] Financial Times, *Kremlin accused of losing its touch as protests put Putin on back foot*, 29 juli 2020. Raam op Rusland, *How Zhirinovsky's fake-opposition has to clean up the mess in Khabarovsk for Putin,* 29 juli 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 24 juli 2020.
[574] The New York Times, *Russian Governor Is Accused of Multiple Murders as Kremlin Claws Back Powers,* 10 juli 2020; The New York Times, *Defying Kremlin, Protesters Stage Biggest Rally Yet in Russian Far East,* 18 juli 2020; Jamestown Foundation, *Siberian Regionalism a Growing Threat to Moscow,* 4 augustus 2020; BBC, *Zhukov case:*

maanden na aanhoudende protesten, kwam de Russische politie in actie en arresteerde demonstranten.[575] Er was – mogelijk door toedoen van berichtgeving in de media – nauwelijks navolging in andere regio's. Het verzet in Khabarovsk bleef in de landelijke media grotendeels onder de pet, of de media legde de aandacht op het gevaar voor de volksgezondheid in verband met het rondwarende Covid19-virus.[576]

Protesten naar aanleiding van arrestatie en veroordeling Navalny
In januari 2020 kwamen tienduizenden mensen in verschillende steden bijeen om te protesteren, nadat Aleksej Navalny na zijn terugkeer naar Rusland in januari 2021 had opgeroepen tot protesten tegen de regering. Media spraken van tussen de drieduizend en vierduizend arrestaties in heel Rusland.[577] Ook zijn veroordeling tot detentie wegens niet-nakoming van een opgelegde meldplicht ten gevolge van zijn vergiftiging lokte grootschalige protesten uit, met volgens media duizenden hardhandige arrestaties tot gevolg. De politiecellen raakten overvol met arrestanten. De broer Oleg Navalny en enkele medewerkers van Navalny werden gearresteerd en kregen maandenlang huisarrest en een verbod op de toegang tot internet opgelegd, volgens hen in een poging de organisatie verdere demonstraties te voorkomen. Naast Oleg Navalny werden Lyubov Sobol, advocate en medewerker in de stichting van Navalny, en acht andere medewerkers door Memorial erkend als politiek gevangenen.[578] Ook de vrouw van Navalny, Joelia Navalnaja, werd gearresteerd en kreeg een boete van 20.000 roebel opgelegd voor haar deelname aan de protesten.[579]

7.4 Online vrijheid van meningsuiting

De Russische benadering van het internet wordt vooral gekenmerkt door de beginnende oprichting van een Russisch internet dat afgesneden van de rest van het internet kan opereren, en daarnaast de controle op het internet in Rusland. Zo beperken de Russische autoriteiten de toegang tot gevoelige politieke en sociale inhoud op internet routinematig. Volgens niet-officiële gegevens waren eind 2019 meer dan 4,74 miljoen internetbronnen geblokkeerd in Rusland. Officieel stonden slechts ongeveer 315.000 internetbronnen op de zwarte lijst. De overheid kan het internet ook helemaal afsluiten, zoals dat regionaal gebeurde in Ingoesjetië en Tsjetsjenië op last van de FSB, en in delen van Moskou gedurende demonstraties tegen uitsluiting van kandidaten voor de stadsraadsverkiezingen.[580]

Socialemediabedrijven en gebruikersgegevens
De autoriteiten proberen sociale media en communicatieplatforms onder controle te krijgen. Bedrijven achter sociale media, zoekmachines of nieuwswebsites met meer

Young symbol of Russian opposition avoids jail, (met video) 6 december 2019; BBC, *Khabarovsk: Police in Russia's far east break up anti-Kremlin protests,* 12 oktober 2020. BBC, *Khabarovsk: Police in Russia's far east break up anti-Kremlin protests,* 12 oktober 2020.

[575] BBC, *Khabarovsk: Police in Russia's far east break up anti-Kremlin protests,* 12 oktober 2020.

[576] Financial Times, *Kremlin accused of losing its touch as protests put Putin on back foot*, 29 juli 2020. Raam op Rusland, *How Zhirinovsky's fake-opposition has to clean up the mess in Khabarovsk for Putin,* 29 juli 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 24 juli 2020.

[577] The New York Times, *In Aleksei Navalny Protests, Russia Faces Biggest Dissent in Years,* 23 januari 2021; Reuters, *Putin calls pro-Navalny marches illegal, new protest set for Sunday,* 25 januari 2021.

[578] The Guardian, *Alexei Navalny protests: Moscow in lockdown as police detain thousands,* 1 februari 2021; BBC, *Navalny: Thousands join fresh protests across Russia,* 1 februari 2021; The Moscow Times, *Navalny Brother, Aides Under House Arrest Ahead of New Russia Protests,* 29 januari 2021; RFERL, *Memorial Human Rights Center Recognizes Navalny's Associates, Supporters As Political Prisoners,* 8 februari 2021.

[579] Omgerekend EUR 224,- volgens xe.com, geraadpleegd op 1 maart 2021. Zie BBC News, *Alexei Navalny: the women fighting against Russian corruption,* 14 februari 2021; Reuters, *Russia fines Kremlin critic Navalny's wife Yulia for taking part in protests,* 1 februari 2021.

[580] Agora International Human Rights Group and RosKomSvoboda, *Internet Freedom 2019: The 'Fortress' Plan;* HRW, *Russia: Growing Internet Isolation, Control, Censorhip*, 18 juni 2020.

dan een miljoen dagelijkse gebruikers moeten zich als *mass media outlets* registreren. Registratie als zodanig brengt verplichtingen met zich mee: bedrijven moeten gebruikers identificeren via een Russisch telefoonnummer[581], en gebruikersgegevens moeten opgeslagen worden op Russische servers zodat deze eventueel toegankelijk zijn voor de Russische autoriteiten. In 2019 verplichtte de FSB deze bedrijven om speciale apparatuur te installeren die de FSB automatisch toegang geeft tot hun informatiesystemen en encryptiesleutels om gebruikerscommunicatie te ontsleutelen zonder tussenkomst van een rechter.[582] Google, Facebook en Twitter weigeren tot op heden de gebruikersgegevens op Russische servers op te slaan en dus toegang te geven tot gebruikersgegevens; LinkedIn is sinds november 2016 om deze reden niet toegankelijk in Rusland. Ook de berichten-app Telegram werd in april 2018 geblokeerd omdat het bedrijf weigerde data van gebruikers te delen. Gebruikers wisten deze blokkade massaal te omzeilen via *virtual private networks* (VPN's). Nadat het technisch onmogelijk bleek om de toegang tot Telegram te blokkeren zonder andere grote delen van het internet te blokkeren, herriep Roskomnadzor in juni 2020 de blokkade en stond gebruik toe. Volgens de autoriteiten had het bedrijf zich bereid verklaard om mee te werken aan de strijd tegen extremisme en terrorisme. In hoeverre gebruikersgegevens door Telegram worden vrijgegeven, is niet duidelijk.[583]

Socialemediabedrijven en content
Mass media outlets moeten sinds januari 2017 volgens de wet het waarheidsgehalte achter geplaatste content verifiëren op straffe van hoge boetes. Geplaatste uitingen als video's, text en audiobestanden moeten voor maximaal zes maanden opgeslagen worden; metadata voor drie jaar.[584]

Verder kan de overheid websites van bedrijven op een lijst van ongeoorloofde content registreren, waarmee de toegang door Roskomnadzor geblokkeerd wordt. Volgens de ngo *Agora* werden in 2019 gedurende 9 maanden tijd meer dan 270.000 websites op de lijst geplaatst, naast 100.000 opdrachten aan providers om toegang tot content te beperken.[585] Een bedrijf kan dus ook specifiek door Roskomnadzor verzocht worden om een website of delen daarvan te blokkeren, op straffe van hoge boetes.[586] Zo verwijderden Russische en deels buitenlandse sociale media in januari 2021 oproepen van aanhangers van Navalny om te protesteren.[587] Naast de lijst die toegang tot content moet verbieden, werden telecomaanbieders vanaf mei 2019 verplicht door de Wet op Russische internetsoevereiniteit (*Sovereign Runet Law*) om bepaalde technologie te installeren, waaronder zogenaamde deep packet inspection, waarmee de overheid internetverkeer kan volgen, filteren en omleiden. In november 2020 ontving de Staatsdoema een wetsvoorstel om buitenlandse sociale media te blokkeren indien deze zich negatief uitlaten over Russische staatsmedia, Russische burgers discrimineren en hun mensenrechten schenden door Russische content te

[581] Deze verplichting geldt sinds januari 2018, krachtens de Federale Wet van 29 juli 2017, N 241-FZ "On the introduction of amendments to Articles 10.1 and 15.4 of the Federal Law On Information, Information Technologies and the defence of Information". Zie ook Algemeen ambtsbericht Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018.
[582] Zie Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2017 en 2018. Freedom House, Freedom on the Net 2020, para. C1; Foreign Policy, *Russia's Internet Freedom Shrinks as Kremlin Seizes Control of Homegrown Tech*, 26 oktober 2020; HRW, *Russia: Growing Internet Isolation, Control, Censorhip*, 18 juni 2020.
[583] Freedom House, Freedom on the Net 2020, para. B1; Vertrouwelijke bron d.d. 4 december 2020.
[584] Freedom House, *Freedom on the Net 2019*, para. B1; Vertrouwelijke bron d.d. 4 december 2020.
[585] Roskomnadzor doet dit voor het overgrote deel op verzoek van de federale belastingdienst en de procureur-generaal. Zie Agora International Human Rights Group and RosKomSvoboda, *Internet Freedom 2019: The 'Fortress' Plan,* p. 18.
[586] De boetebedragen werden in de loop van 2020 opgehoogd naar maximaal 4 miljoen roebel voor bedrijven. Zie SOVA Center, *Brief Report on Inappropriate Use of Anti-Extremist Legislation in January–August 2020*, 9 oktober 2020.
[587] The Moscow Times, *Social Media Platforms Delete Russian Posts Promoting Navalny Protests – State Censor*, 22 januari 2021; NRC, *Navalny zit in de cel maar is op sociale media zichtbaarder dan ooit*, 22 januari 2021.

censureren. Of het blokkeren van grote sociale media technisch mogelijk is, is niet duidelijk.[588] In maart 2021 kondigden de Russische autoriteiten aan Twitter te blokkeren indien het niet binnen één maand ongewenste uitingen als bijvoorbeeld kinderporno of extremistisch materiaal zou verwijderen. Tegelijkertijd werd de snelheid van Twitter aanzienlijk beperkt.[589]

VPN's
Het gebruik van VPN's op zich is niet verboden in Rusland, maar het aanbieden van een VPN is onderheving aan strikte regels. Aanbieders van VPN's mogen sinds november 2017 geen toegang geven tot websites die in Rusland zijn geblokkeerd, op straffe van blokkering van de VPN dienst of hoge boetes.[590]

Sociale mediagebruikers
Voor individuele gebruikers kan het plaatsen van een volgens de autoriteiten ongewenste uiting verschillende gevolgen hebben, afhankelijk van de uiting en welke autoriteit maatregelen tegen de uiting neemt. Als Roskomnadzor zelf[591] een ongewenste uiting traceert, draagt zij aan de provider op om de content te blokkeren en binnen 24 uur door de gebruiker te laten verwijderen, waarop de provider dit verzoek aan de gebruiker doorstuurt. Nadat de uiting is verwijderd, mag de provider de site weer vrijgeven.[592]

Indien de FSB een uiting als ongewenst aanmerkt, kan een administratiefrechtelijke of strafrechtelijke vervolging worden ingezet. De FSB kan de gebruikersgegevens inzien zonder instemming van het sociale mediabedrijf of een rechtbank, indien deze gegevens op een Russische server zijn opgeslagen en tot vervolging overgaan.[593] Tijdens de verslagperiode was een verschuiving waar te nemen van strafrechtelijke vervolging onder artikel 282 (aanzetten tot haat) naar verschuiving onder het administratiefrechtelijke pendant (artikel 20.3.1 Wet op administratieve overtredingen) voor eerste overtredingen, met straffen als een taakstraf, geldboete of administratieve detentie van vijftien dagen. Reden hiervoor was de de de-criminalisering van eerste overtredingen van artikel 282, zie hiervoor ook paragraaf 3.1. Daarnaast werd met regelmaat een verbod op internetgebruik opgelegd aan activisten bij een veroordeling voor een online overtreding. Verder kunnen bloggers en vloggers als buitenlands agent worden aangemerkt indien zij buitenlandse financiering ontvangen. Op overtredingen van de regelgeving voor buitenlandse agenten staan boetes tot 500.000 roebel[594] of twee jaar detentie.[595]

Anoniem gebruik van berichtenapplicaties of sociale media, zogenaamde *organizers of information dissemination,* werd ingeperkt. Gebruikers kunnen zich hierop niet aanmelden zonder een Russisch telefoonnummer op te geven. De berichten-

[588] Oxford Analytica, *Russian web censorship bill may be unenforceable,* 19 november 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 7 december 2020.
[589] Op het moment van publicatie was de maand nog niet verstreken en nog geen besluit genomen. Volkskrant, *Rusland dreigt met blokkade Twitter als het 'extremistische' berichten niet verwijdert*, 16 maart 2021; Financial Times, *Russia flexes its 'sovereign internet' with move to curb Twitter,* 5 april 2021.
[590] Federale Wet 276-FZ wijzigde met ingang van 1 november 2017 de Russische Informatiewet 149-FZ. Zie Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 22; HRW, *Russia: Growing Internet Isolation, Control, Censorhip*, 18 juni 2020.
[591] Sinds 1 oktober 2020 kan Roskomnadzor zonder tussenkomst van de procureur-generaal verzoeken om verwijdering van inhoud. Zie artikel 15.3 van de Federale Wet op Informatie, en SOVA Center, *Brief Report on Inappropriate Use of Anti-Extremist Legislation in January–August 2020*, 09 Oktober 2020.
[592] https://www.loc.gov/law/help/fighting-extremism/russia.php#_ftn31
[593] Foreign Policy, *Russia's Internet Freedom Shrinks as Kremlin Seizes Control of Homegrown Tech*, 26 oktober 2020; HRW, *Russia: Growing Internet Isolation, Control, Censorhip*, 18 juni 2020.
[594] Omgerekend EUR 5.627,- volgens xe.com, geraadpleegd op 17 februari 2021.
[595] Agora International Human Rights Group and RosKomSvoboda, *Internet Freedom 2019: The 'Fortress' Plan,* p. 3; Safety of Journalists Forum, *Annual Report 2020: Hands off press freedom: attacks on media in Europe must not become a new normal*, p. 47.

applicatie of sociale media moeten de persoonsgegevens behorend bij het telefoonnummer verifiëren bij het betreffende telecombedrijf. Indien verificatie niet mogelijk blijkt, wordt de gebruiker weer verwijderd.[596] Volgens HRW is het sommige gebruikers wel gelukt om zich te registreren met een illegaal verkregen simkaart die op andermans persoonsgegevens is geregistreerd.[597]

Of het plaatsen van informatie op een weblog terwijl men zich buiten de Russische Federatie bevindt, in de verslagperiode bestraft werd, is onbekend. Informatie op een sociaal medium met servers in Rusland is voor de autoriteiten te herleiden tot persoonsgegevens van Russische gebruikers, terwijl dat niet geldt voor sociale media met servers in het buitenland.

VKontakte is het meest gebruikte sociaal online forum, lijkend op Facebook. VKontakte wordt door de overheid actief gevolgd, en veel veroordelingen voor extremistische uitingen geschiedden op basis van uitingen op VKontakte. Herhaalde overtredingen worden onder artikel 282 Wetboek van Strafrecht vervolgd, terwijl eerste overtreders een administratieve boete of administratieve hechtenis kunnen verwachten. Zie voor andere uitwerking paragraaf 3.1 over Anti-Extremismewetgeving. Volgens een vertrouwelijke bron zoekt de politie actief naar uitingen op VKontakte om zo op een makkelijke manier een vervolging te kunnen starten, hetgeen gunstig zou zijn voor het aantallen onderzoeken in de interne statistieken van de politie.[598] In oktober 2019 moesten volgens de ngo *Human Rights Watch* twee LHBTI-organisaties – *Russian LGBT Community* en *Russia LGBT Network* – op last van een rechtbank hun pagina's op het sociale platform VKontakte verwijderen omdat deze in strijd met het verbod op propaganda van niet-traditionele relaties bij minderjarigen zouden zijn.[599]

Het kwam ook voor dat opsporingsdiensten zich actief mengden in discussiegroepen op internet om bewijs te vergaren voor overtredingen van extremisme-wetgeving. Zo werden tien merendeels minderjarigen vervolgd voor extremistische uitlatingen in sociale media en de oprichting van een extremistische organisatie. Een FSB-agent had zich gemengd in de gesprekken en de teksten aangeleverd waarvoor zij werden veroordeeld. Een ander voorbeeld is de zogenaamde Penza-zaak, waarin jongvolwassenen een militaire variant van paintball oefenden. Ook zij kregen detentie opgelegd van 6 tot 23 jaar voor deelname of oprichting van een extremistische organisatie. Een aantal van de verdachten beschreef martelingen om bekentenissen af te dwingen.[600]

Anoniem gebruik van mobiele telefoons is niet toegestaan in Rusland. Vanaf 2014 moeten gsm-abonnees zich registreren met hun officiële identificatiebewijs om een simkaart te kopen. Bij de aanschaf van een simkaart in een winkel of online worden de persoonsgegevens van de koper geregistreerd. Anoniem gebruik van een simkaart kan tot straffen voor zowel de gebruiker als de telecomaanbieder leiden. Anonieme simkaarten die verkocht worden in de informele sector, bijvoorbeeld aan metrostations, zijn dan ook vaak geregisteerd op een andere gebruiker. De

[596] HRW, *Russia: Growing Internet Isolation, Control, Censorhip*, 18 juni 2020; Freedom House, *Freedom on the Net 2019,* C4.
[597] HRW, *Russia: Growing Internet Isolation, Control, Censorhip*, 18 juni 2020;
[598] Vertrouwelijke bron d.d. 9 november 2020.
[599] HRW, *Russia Censors LGBT Online Groups*, 8 oktober 2019.
[600] The New York Times, *Chat Group Becomes Target of Moscow's Wrath as Security Crackdown Widens,* 6 augustus 2020; RFERL, *Moscow Court Hands Out Prison Terms, Suspended Sentences To 'New Greatness' Youth Activists*, 6 augustus 2020; Carnegie Moscow Center, *The Return of Stalinist Show Trials*, 13 februari 2020; Raam op Rusland, *Felle kritiek op hoge straffen tegen jongeren in 'terrorismezaak',* 19 februari 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 14 januari 2020.

Russische autoriteiten kunnen mobiel berichtenverkeer monitoren, en gebruikersgegevens opvragen bij providers.[601]

Het is niet bekend of de Russische autoriteiten socialemediagebruikers bij legale in- en uitreis of tijdens politieverhoren vragen om hen toegang te verschaffen tot hun accounts. In Tsjetsjenië dwongen de autoriteiten homoseksuele mannen wel tijdens ondervragingen om hen toegang te verschaffen tot hun sociale media, om op deze wijze mogelijk homoseksuele kennissen van de ondervraagde op te sporen. Zie hiervoor ook paragraaf 5.6.11.

Er is geen informatie bekend over monitoring en censuur van Russische internetgebruikers in het buitenland. Gezien de toegang van autoriteiten tot gebruikersgegevens van sociale media met servers in Rusland, ligt het voor de hand dat ook eventueel vanuit het buitenland geplaatste inhoud wordt gemonitord en getraceerd kan worden, zelfs als de gebruiker zich in het buitenland bevindt, tenzij de servers zich in het buitenland bevinden. Wel wordt gesteld dat de Tsjetsjeense president Ramzan Kadyrov socialemediagebruik in de Tsjetsjeense diaspora laat monitoren[602], zie paragraaf 5.6.11 over LHBTI in Tsjetsjenië**.**

[601] Privacy International, *Timeline of SIM Card Registration Laws,* 11 juni 2019; Freedom on the Net 2019, Russia; Comms Update, Russia tightening up SIM user registration, 21 maart 2017; Algemeen ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 36. Zie voor technische uitleg over het SORM systeem: Tech Crunch, *Documents reveal how Russia taps phone companies for surveillance,* 18 september 2019.

[602] The Central Asia-Caucasus Analyst, Emil A. Souleimanov en Huseyn Aliyev, *Kadyrov Continues to Target Enemies Abroad,* 25 februari 2020.

8 Vrijheid van vereniging en vergadering

De Russische grondwet garandeert vrijheid van vereniging en vergadering. Echter, in de praktijk werden deze vrijheden door de autoriteiten steeds verder ingeperkt. Zie voor een beschrijving van de politieke oppositie paragraaf 5.4. (leden van de politieke oppositie). Zie voor inperking van het recht op vereniging de strikter uitgewerkte Wet op de Buitenlandse agenten, paragraaf 5.5.2. Ook tegen ongewenste demonstraties georganiseerd door regeringscritici en politieke opposanten traden de Russische autoriteiten strikter op, zie paragraaf 7.3 (demonstraties).

9 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

De Russische overheid past op de uitoefening van religie met name de grondwet, de Wet op religieuze organisaties en anti-extremisme- en anti-blasfemie wetgeving toe. Religieuze bewegingen van buitenlandse origine worden getroffen door het beleid waarmee president Poetin sinds 2000 poogt om de overwegend Russisch-orthodoxe gebieden daadwerkelijk voor te behouden aan de Russisch-orthodoxe kerk. De combinatie van dit pro-Russisch orthodoxe beleid en de anti-extremismewetgeving heeft ernstige gevolgen voor een aantal religieuze minderheden, aangezien deze worden gezien als een bedreiging voor de Russische identiteit, Russisch-orthodoxe waarden, sociale en religieuze samenhang en zelfs nationale veiligheid.[603]

Zie voor een omschrijving van die wetten de paragrafen 3.1 (anti-extremismewetgeving) en 5.2 (religieuze groepen). Met name moslims en Jehova's getuigen werden getroffen door repressieve toepassing van anti-extremisme wetgeving. In januari 2021 sprak de ngo Memorial van 286 politieke gevangenen op grond van hun religie; het daadwerkelijke aantal gevangenen ligt zeer waarschijnlijk hoger.[604]

De Russische grondwet voorziet krachtens artikel 28 in de vrijheid van godsdienst, gelijke rechten ongeacht geloof, en het recht op vrije belijdenis van godsdienst. De Wet inzake Religieuze organisaties van 1997 beschouwt het christendom, de islam, het jodendom en het boeddhisme als de vier 'traditionele' religies van het land en erkent tegelijkertijd de speciale rol van de Russisch-orthodoxe kerk.[605]

De Wet inzake religieuze organisaties voorziet in het wettelijk instrumentarium om toezicht te houden op uitoefening van religie in groepsverband. Hoe groter de organisatie is, hoe meer verplichtingen zij heeft. De wet maakt onderscheid tussen 'religieuze groeperingen', die het recht hebben om erediensten te verrichten maar die niet veel andere activiteiten mogen verrichten en lokale of centrale 'religieuze organisaties', die een wettelijke status krijgen door zich bij de overheid te registreren om religieuze en civiele activiteiten te ontplooien. Zowel groeperingen als lokale of centrale organisaties kunnen bij gerechtelijk besluit verboden worden bij overtreding van de grondwet dan wel regels betreffende de openbare orde en veiligheid.[606]

[603] Algemeen Ambtsbericht Russische Federatie 2018 p. 43.
[604] Memorial neemt alleen personen op in deze lijst die zich niet schuldig hebben gemaakt aan geweldpleging. Zie website Memorial https://memohrc.org/ru/aktualnyy-spisok-presleduemyh-v-svyazi-s-realizaciey-prava-na-svobodu-veroispovedaniya, geraadpleegd op 5 januari 2021.
[605] Zie federale wet nr. 125-FZ van 26 september 1997 en Algemeen Ambtsbericht Russische Federatie 2017 p. 34.
[606] Zie voor een nadere uitwerking van de regels ten aanzien van religieuze organisaties Algemeen Ambtsbericht Russische Federatie 2017 p. 34.

10 Vluchtelingen en ontheemden

Verschillende aspecten van immigratie zijn in een gecompliceerd systeem van wetten en regelgeving vastgelegd, zoals in- en uitreis[607], registratie van buitenlanders en staatloze personen[608], vluchtelingen[609], legale status van buitenlanders[610] en nationaliteit[611]. Er zijn aparte regels voor procedurele bepalingen[612] en voor een versimpelde asielprocedure voor Oekraïense vluchtelingen en staatlozen[613].

Types vergunningen en gronden voor verlening
Rusland kent twee types verblijfsvergunningen voor asielgerechtigden: de permanente vergunning voor vluchtelingen, en de tijdelijke verblijfsvergunning voor asielzoekers. De permanente vergunning voor vluchtelingen wordt afgegeven aan mensen die vallen onder de reikwijdte van het UNHCR[614] Vluchtelingenverdrag. De tijdelijke vergunning voor asielzoekers kent een breder bereik en wordt ook verleend aan mensen die wegens humanitaire redenen het land niet kunnen verlaten. Humanitaire redenen zijn: het risico op foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing; een ernstige ziekte en het niet kunnen krijgen van adequate medische behandeling in thuislanden; gewapende conflicten, epidemieën, hongersnood, natuurlijke of door de mens veroorzaakte noodsituaties in het land van herkomst.[615]

Voor asielzoekers op politieke gronden zijn oude restricties eind 2018 weggenomen: voortaan mogen ook asielzoekers met een strafblad of asielzoekers komend uit democratische landen een aanvraag indienen.[616] Mensen die stellen in hun land van herkomst te vrezen te hebben voor vervolging op grond van hun seksuele geaardheid of identiteit, worden volgens één ngo in de praktijk niet opgevangen in Rusland op basis van die asielgrond; deels omdat er geen gegronde vrees voor vervolging wordt aangenomen, en deels omdat de aanvragers zelf uit vrees voor de Russische autoriteiten een andere asielgrond aangeven.[617]

De overgrote meerderheid[618] van aanvragers krijgt na het succesvol doorlopen van de procedure een tijdelijke verblijfsvergunning voor asielzoekers voor maximaal één jaar met de mogelijkheid om deze voor maximaal steeds één jaar te verlengen. Deze tijdelijke vergunning geeft het recht op toegang tot de arbeidsmarkt, scholing en toegang tot medische voorzieningen. Toch kunnen deze rechten niet altijd worden uitgeoefend: werkgevers zijn zeer terughoudend met het aannemen van

[607] Federal Law No. 114 of Aug. 15, 1996, on Entry into and Exit from the Russian Federation, with the Latest Amendments of Dec. 14, 2015.
[608] Federal Law No. 109 of July 18, 2006, on Migration Control of Foreign Citizens and Stateless Persons in the Russian Federation.
[609] Federal Law No. 4528-I of Feb. 19, 1993 on Refugees.
[610] Federal Law No. 115 of July 25, 2002, on the Legal Status of Foreign Citizens in the Russian Federation.
[611] Federal Law No. 62 of May 31, 2002, on Russian Federation Citizenship.
[612] Government of the Russian Federation Resolution No. 274 of Apr. 9, 2001, on the Granting of Temporary Asylum in the Territory of the Russian Federation, with the Latest Amendments of July 22, 2014.
[613] Government of the Russian Federation Resolution No. 690 of July 22, 2014, on the Granting of Temporary Asylum for Citizens of Ukraine and Stateless Persons in the Territory of the Russian Federation through Simplified Procedure; Provisional Simplified Rules for Granting Temporary Asylum in the Territory of the Russian Federation for Citizens of Ukraine and Stateless Persons of Aug. 1, 2014.
[614] UNHCR staat voor Hoge Commissaris voor Vluchtelingen van de Verenigde Naties
[615] Civic Assistance Committee, *What is temporary asylum?,* 11 december 2019;
[616] The Moscow Times, *Putin Eases Restrictions on Political Asylum in Russia*, 20 december 2018.
[617] Civic Assistance Committee, LGBT refugees in Russia and abroad, 3 juni 2020.
[618] In 2019 bedroeg het percentage verleende permanente vergunningen voor vluchtelingen ca. 1% van het aantal verleende tijdelijke vergunningen. Zie Civic Asstistance Committee, yearly report 2019, p. 17.

mensen met een tijdelijke vergunning voor asielzoekers, het komt voor dat officiële instanties bij gebrek aan een adresregistratie van vluchtelingen dienstverlening weigeren. Ook toegang tot medische voorzieningen, voedselbanken en scholen wordt in de praktijk geweigerd. De permanente vergunning voor vluchtelingen wordt voor onbepaalde geldigheidsduur verleend en geeft recht op sociale zekerheid, en ook recht op hulp bij de plaatsing van kinderen in onderwijsinstellingen.[619]

Instroomcijfers
Officiële cijfers over 2019 en 2020 zijn beschikbaar op het moment van publicatie van dit rapport, cijfers over het eerste kwartaal van 2021 nog niet. In de statistieken zijn alleen de afgegeven vergunningen opgenomen; de daadwerkelijke instroom van vluchtelingen ligt waarschijnlijk vele malen hoger aangezien niet-ingediende en afgewezen asielaanvragen niet in de cijfers voorkomen. In 2019 verminderde volgens de statistieken het totale aantal permanente vergunningen voor vluchtelingen met 85 naar 487. Het aantal verleende permanente vergunningen voor vluchtelingen ligt in 2019 op 23; het laagste aantal ooit. Het aantal tijdelijke verblijfsvergunningen voor asielzoekers halveerde bijna in 2019 van 76.825 naar 41.946. In 2020 verminderde het totale aantal permanente vergunningen voor vluchtelingen met 32 naar 445. Het aantal verleende permanente vergunningen voor vluchtelingen ligt in 2020 op 28. Het aantal tijdelijke verblijfsvergunningen voor asielzoekers halveerde wederom ten opzichte van het vorige jaar naar 19.817.[620]

De cijfers geven een beeld van sterke afname van afgegeven vergunningen. Deze afname is voornamelijk te verklaren door grootschalige verlening van de Russische nationaliteit aan Oekraïners. Oekraïners niet meegerekend, waren er op 1 januari 2020 1672 mensen met een tijdelijke verblijfsvergunning voor asielzoekers; dit zijn 83 mensen minder ten opzichte van 1 januari 2019. Op 1 januari 2021 lag dit zelfde aantal met 200 minder bij 1472. Het Civic Assistance Committee verklaart deze afname vooral met weigering van vergunningen aan Syrische vluchtelingen.[621]

De daadwerkelijke instroom van vluchtelingen is vermoedelijk vele malen hoger dan in de hierboven weergegeven cijfers, maar de toegang tot de aanvraagprocedure wordt volgens ngo's ernstig beperkt. Hoewel vluchtelingen wettelijk het recht hebben om een aanvraag in te dienen, werd de toegang tot de procedure veelvuldig bemoeilijkt door de autoriteiten door bijvoorbeeld hoge informele leges of steekpenningen te vragen, of een vertaler op kosten van de vluchteling verplicht te stellen. De verantwoordelijke overheidsdienst, GAMI[622], heeft niet op alle grensposten een vertegenwoordiging, waardoor een onbekend aantal vluchtelingen meteen na binnenkomst weer uitgezet werd door de grenspolitie zonder hen toegang tot de immigratieautoriteit te geven. Ook werden vluchtelingen in grote steden naar andere regio's gestuurd om daar hun aanvraag in te dienen, of aangespoord om terug te keren naar hun land van herkomst. Ook aanvragen om verlenging van tijdelijke verblijfsvergunningen worden vaak afgewezen, in

[619] Submission by the United Nations High Commissioner for Refugees For the Office of the High Commissioner for Human Rights' Compilation Report Universal Periodic Review: 3rd Cycle, 30th Session, 2018; US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 44. Civic Assistance Committee, *What is temporary asylum?,* 11 december 2019; zie specifiek voor recht op scholing van kinderen: Civic Assistance Committee, *How to get a child enrolled in school and what to do when school won't admit the child*, 12 mei 2020;

[620] UNHCR cijfers 2019 en 2020, Russischtalig: https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2020/06/GLOBAL-STATS_RUS-2.png; Civic Assistance Committee, *Statistics: over the course of 2020 only 28 people were given refugee status*, 9 maart 2021; Civic Assistance Committee, *487 Refugees in Russia. Is this a lot ora a little?*, 8 april 2020; Vertrouwelijke bron d.d. 25 januari 2021.

[621] Ibid.

[622] De Russische immigratiedienst en vreemdelingenpolitie GAMI (General Administration for Migration Issues of the Ministry of Internal Affairs of Russian Federation)

toenemende mate ook van Syriërs[623] en Oekraïners. Volgens één jurist verbonden aan een ngo lijkt het verkrijgen van een vergunning door de lage kans en onverklaarbaarheid op het winnen van de loterij.[624]

Landen van herkomst
Rusland ontvangt vooral vluchtelingen uit buurlanden, waarvan met name Oekraïne. Het overgrote gedeelte van beide soorten vergunningen wordt dan ook afgegeven aan mensen uit Oekraïne; Syrische vluchtelingen krijgen doorgaans alleen een tijdelijke vergunning; Afghaanse vluchtelingen kregen beide soorten vergunningen. Op 1 januari 2020 waren aan Oekraïense vluchtelingen 40.274 tijdelijke vergunningen afgegeven van de in totaal 41.946, en 119 van de in totaal 487 permanente vergunningen voor vluchtelingen; aan Afghaanse vluchtelingen waren er 543 tijdelijke verblijfsvergunningen afgegeven en 252 permanente vergunningen; en aan Syriërs waren er 591 tijdelijke verblijfsvergunningen afgegeven en 2 permanente vergunningen.[625]

Syriërs
Rusland bleef ook in deze verslagperiode eerste aanvragen en aanvragen om verlenging weigeren aan vluchtelingen uit Syrië. Daarmee verviel naast hun verblijfsvergunning ook hun recht op bijvoorbeeld een werkvergunning, scholing of onderdak.[626]

Oekraïners
Volgens het US State Department verlenen Russische autoriteiten wel enkele overheidsdiensten aan Oekraïense vluchtelingen, terwijl dit aan andere vluchtelingen en asielzoekers geweigerd werd. Het overgrote gedeelte van afgegeven vergunningen wordt verleend aan Oekraïners. Toch zijn er ook berichten dat de autoriteiten ook aan mensen uit Oekraïne minder verblijfsvergunningen verleenden.[627] Voor Oekraïners uit de Krim en Sebastopol, en uit de regio's Donetsk en Loehansk gelden versimpelde naturalisatieprocedures dan wel verkrijging van rechtswege van het Russische staatsburgerschap, zie paragraaf 2.3.1. De Russische paspoorten worden niet erkend door Oekraïne en zijn internationaal omstreden.[628]

Uitzettingen
Er zijn berichten dat vluchtelingen en asielzoekers door Rusland werden uitgezet naar hun land van herkomst ondanks een risico op marteling. In sommige gevallen werden betrokkenen zonder formele beslissing uitgezet of meegenomen door ambtenaren van hun land van herkomst.[629] Zo werd bijvoorbeeld een Azerbeidzjaanse vluchteling in februari 2019 op basis van een uitleveringsverzoek van Azerbeidzjan uitgezet nog voordat er formeel een uitspraak op zijn beroep was gedaan. [630] In juli en september 2020 werden vier Tadzjiekse en Oezbeekse vluchtelingen uitgezet hangende hun beroepsprocedure, ondanks gestelde vrees voor marteling en ondanks spoedmaatregelen (*interim measures)* van het EHRM die uitzetting moeten voorkomen. Volgens HRW zitten minimaal 39 mensen in vreemdelingendetentie in afwachting van hun uitzetting, ondanks interim measures

[623] Reuters, *Russia tells Syrian asylum seekers: You need to go home*, 28 februari 2019;
[624] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 44; Russia Beyond, *Is Russia refugee-friendly?,* 5 september 2019; Meduza, *'Better this than war',* 1 september 2020.
[625] Civic Asstistance Committee, yearly report 2019, p. 16 e.v.; website UNHCR, geraadpleegd op 31 januari 2021 (https://reporting.unhcr.org/node/2551).
[626] Reuters, *Russia tells Syrian asylum seekers: You need to go home*, 28 februari 2019; Meduza, *'Better this than war' 12 asylum seekers describe the challenges of living in Russia while stuck in immigration limbo,* 1 september 2020.
[627] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 44.
[628] Jamestown Foundation, *Moscow Pressures Ukrainian Authorities by Stepping Up Passportization Efforts,* 1 juli 2020; TASS, *Kiev expands list of unrecognized Russian passports,* 25 november 2020.
[629] US Department of State, Russia 2019 Human Rights Report, p. 44.
[630] Amnesty International, *Human Rights in Eastern Europe and Central Asia*, p. 27;

van het EHRM.[631] De *International Commission of Jurists* en de *European Council of Refugees and Exiles* stelden in een gezamenlijke interventie in een zaak aan het EHRM dat er sprake is van ernstige gebreken op mensenrechtenvlak bij de uitlevering vanuit Rusland aan Centraal-Aziatische staten, en meer specifiek in dit geval ten aanzien van de uitlevering van een Kirgiezische onderdaan van Oezbeekse etniciteit aan Kirgizië.[632] Ook de ngo *Civic Assistance Committee* spreekt van een reëel risico op refoulement voor zowel legaal verblijvende als illegale vluchtelingen en asielzoekers in Rusland.[633]

In 2020 zaten volgens HRW ten minste 39 asielzoekers in vreemdelingendetentie zonder uitzicht op uitzetting. Het EHRM heeft Rusland tot hun vrijlating verplicht wegens het risico op marteling of onmenselijke behandeling bij terugkeer naar hun thuisland. Rusland heeft de verwijdering opgeschort in afwachting van de uitspraak van het EHRM, maar overweegt evenmin alternatieven voor detentie.[634]

Detentie
Naast de strafrechtelijke detentiefaciliteiten (zie paragraaf 4.7 over arrestaties en detentie) vallen er 85 vreemdelingenrechtelijke detentiecentra en een onbekend aantal faciliteiten voor grensdetentie onder het ministerie van Binnenlandse Zaken.[635] Omstandigheden zijn volgens ngo's vaak erbarmelijk, met als grootste probleem overvolle cellen, onvoldoende sanitaire voorzieningen en gebrek aan medische zorg. Door reisbeperkingen na de uitbraak van het Covid19-virus zaten in 2020 rond de 8.000 arbeidsmigranten vast in detentie, en raakten de detentiecentra door aanhoudende arrestaties ondertussen nog voller.[636]

Naast detentiefaciliteiten voor vluchtelingen en asielzoekers zijn er ook opvanglocaties waar arbeidsmigranten wachten op hun uitreis. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om Oezbeekse en Kirgizische arbeidsmigranten die via Kazachstan proberen naar huis te komen, omdat zij door de Covid19-uitbraak geen inkomen meer hebben in Rusland. Deze locaties bestaan volgens mediaberichten uit tijdelijke overvolle tentenkampen zonder elektriciteit of voedsel.[637]

Internationale organisaties
Een aantal internationale organisaties is actief in de Russische Federatie, waaronder UNHCR, ICRC, OVSE, IOM en de Raad van Europa. Er is geen wijziging opgetreden in de verslagperiode ten aanzien van de werkzaamheden van deze organisaties. In de toekomst zal moeten blijken of lokale partners en ngo's onder de strengere wetgeving hinder zullen ondervinden bij financiering door deze internationale organisaties.

UNHCR
UNHCR heeft de intentie om de Russische regering te helpen bij het vinden van oplossingen voor de situatie van asielzoekers, vluchtelingen en staatlozen door

[631] HRW World Report 2020, Russia.
[632] Written Submissions on behalf of the International Commission of Jurists (ICJ) and the European Council of Refugees and Exiles (ECRE), T.K. and S.R. v. Russia Application no. 28492/15, d.d. 11 september 2020.
[633] Report to the UN Human Rights Committee Submitted by the Civic Assistance Committee (the CAC) for the List of Issues and Problems Regarding the Rights of Refugees and Migrants in Russia within the Scope of Articles 6, 7 and 13 of the ICCPR in Relation to the Review of the 8th Periodic Report of the Russian Federation CCPR/C/RUS/8 Session 129 (https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/RUS/INT_CCPR_ICO_RUS_42355_E.pdf)
[634] HRW World Report 2021, Russia.
[635] Citizens' Watch and Human Rights Monitoring Institute, *An overview of torture prevention systems in Russia, Lithuania, Sweden and Norway,* 2019, p. 10.
[636] HRW, *As Pandemic Grows, Migration Detention Deadlock*, 16 april 2020.
[637] Novaya Gazeta, *Newsletter Russia, Explained #51,* 32 september 2020; The Moscow Times, *Six Months Into Pandemic, Migrant Workers in Russia Live in Makeshift Camps as They Wait to Go Home*, 2 oktober 2020; HRW World Report 2021, Russia.

deskundige ondersteuning, trainingsprogramma's en financiering van een aantal projecten gericht op assistentie van kwetsbare personen, in het bijzonder juridisch advies en sociale ondersteuning aan personen met speciale behoeften. UNHCR tracht met lokale partners personen aan wie de vluchtelingenstatus of een tijdelijke asielvergunning is verleend te helpen om in Rusland te integreren. Het laatste *position paper* van UNHCR inzake terugkeer naar Rusland dateert van 22 oktober 2004 en handelde uitsluitend over asielzoekers en vluchtelingen uit Tsjetsjenië.[638]

ICRC
Het *International Committee of the Red Cross* (ICRC) in Rusland ondersteunt mensen die slachtoffer zijn geworden van de conflicten in Oekraïne en de Noordelijke Kaukasus. Het ICRC werkt nauw samen met het Russische Rode Kruis en ondersteunt de Russische autoriteiten rondom zaken van vermiste personen en de situatie van binnenlands ontheemden. Verder biedt ICRC economische en psychische hulp aan personen die zijn geraakt door conflicten en biedt ondersteuning aan onder meer Oekraïense vluchtelingen in het zuiden van Rusland. In Sint-Petersburg bijvoorbeeld boodt het Rode Kruis een hotline, een sociaal werker en een juridisch adviseur aan kwetsbare migranten. [639]

IOM
De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) biedt directe hulp aan migranten met betrekking tot de vestiging in hun nieuwe woonplaats in Rusland. Verder ondersteunt het de Russische autoriteiten inzake het ontwikkelen van migratiemechanismen en migratiewetgeving en biedt het medische hulp aan migranten. Ook ondersteunt IOM de Russische regering bij het aanpakken van grenscontroleproblemen en ontwikkelt IOM programma's ter preventie van mensenhandel, met name de handel in vrouwen en kinderen bestemd voor de seksindustrie.[640]

[638] UNHCR: *Information for Persons who wish to seek asylum in the Russian Federation* (https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/11/Asylum_Brochure_English.pdf); Algemeen Ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 86.
[639] ICRC, Annual Report 2019, p. 417; Algemeen Ambtsbericht Russische Federatie 2018, p. 86.
[640] http://moscow.iom.int/en/iom-mission-russia geraadpleegd op 25 januari 2021.

11 Terugkeer

Er is weinig informatie beschikbaar over eventuele problemen met de Russische autoriteiten van migranten na hun terugkeer naar Rusland. Evenmin is er informatie beschikbaar over problemen van migranten die op basis van de terug- en overname-overeenkomst terugkeren. Het is dan ook onbekend of er speciale groepen zijn die een verhoogd risico op problemen hebben bij terugkeer.[641]

Of het indienen van een asielverzoek in Nederland bij terugkeer naar Rusland bekend is bij de Russische autoriteiten, en of dit asielverzoek op zich gevolgen heeft voor betrokkene, is niet bekend.

Illegale grensoverschreiding, bijvoorbeeld in overtreding van een uitreisverbod of met valse documenten, is genoemd als administratieve overtreding in hoofdstuk 18 van de Russische Wet op administratieve overtredingen, en daarnaast als strafbaar feit in artikel 322 van het Russische Wetboek van Strafrecht. Mensen die na illegale uitreis terugkeren kunnen dan ook administratiefrechtelijk[642] of strafrechtelijk[643] worden vervolgd. Volgens een vertrouwelijke bron zou de grond[644] waarop een overschreden uitreisverbod is opgelegd echter uitmaken voor de behandeling bij terugkeer. Zo zouden bijvoorbeeld illegale uitreizigers die een uitreisverbod hadden op grond van schulden, bij terugkeer vervolgd worden op basis van administratieve wetten omdat hun uitreis minder maatschappelijke schade[645] toebrengt aan Rusland; illegale uitreizigers wier uitreis ondanks een uitreisverbod grotere maatschappelijke gevolgen kan hebben, zouden mogelijk wel strafrechtelijk vervolgd worden. Dit zou bijvoorbeeld het geval zijn bij mensen met toegang tot staatsgeheime informatie. Volgens de bron ligt echter vervolging voor andere misdrijven, namelijk voor het lekken van de staatsgeheime informatie, dan meer voor de hand dan vervolging voor illegale uitreis onder artikel 322.[646] Hoe veel illegaal uitgereisde mensen na hun terugkeer daadwerkelijk in detentie worden geplaatst is niet bekend.

Zie voor detentieomstandigheden en rechtsgang paragrafen 4.5, 4.7 en 4.8.

Voor terugkeerders uit Tsjetsjenië geldt volgens een bron dat als hun terugkeer bekend is bij de Russische autoriteiten, ook de Tsjetsjeense autoriteiten worden geïnformeerd en hen opwachten bij terugkomst, met onmiddelijke gedwongen terugkeer naar Tsjetsjenië.[647] Amnesty International stelt dat er meerdere zaken bij hen bekend zijn van terugkerende Tsjetsjeense asielzoekers die na hun terugkeer zijn verdwenen.[648] Tsjetsjeense asielzoekers en politieke vluchtelingen worden door Kadyrov opgeroepen om terug te keren naar Tsjetsjenië. Volgens twee onderzoekers tracht Kadyrov zijn controle over de Tsjetsjeense diaspora te vergroten, zie

[641] Vertrouwelijke bron d.d. 15 januari 2021.
[642] Hoofdstuk 18 Wet op de administratieve overtredingen (Administrative Code) noemt administratieve boetes op het overtreden van regels omtrent grensovergangen.
[643] Artikel 322 Russisch Wetboek van Strafrecht noemt straffen voor terugkeerders na illegale uitreis een boete van maximaal 200.000 roebel, loonbeslag tot 18 maanden, een taakstraf van maximaal 2 jaar of detentie van maximaal twee jaar. Vertrouwelijke bron d.d. 18 september 2020.
[644] Zoals omschreven in paragraaf 6.2. kan een uitreisverbod zijn opgelegd om verschillende redenen, waaronder bijvoorbeeld een lopend faillissement, of de beroepsmatige toegang tot staatsgeheime informatie.
[645] Het Hooggerechtshof heeft in juli 2020 bepaald dat artikel 322 Russisch Wetboek van Strafrecht alleen bij grote maatschappelijke gevolgen kan worden ingezet. Zie https://rg.ru/2020/07/17/migraciya-dok.html (Russischtalig)
[646] Vertrouwelijke bron d.d. 7 april 2021.
[647] Vertrouwelijke bron d.d. 15 mei 2020.
[648] Amnesty International, additional information to

paragraaf 5.6.11 (LHBTI in Tsjetjsenië) en 5.5.4 (activisten in de Noordelijke Kaukasus).[649]

Terugkeerders die op een gezamenlijke lijst van lidstaten van de *Shanghai Cooperation Organization (*SCO)[650] als extremisme-, separatisme- of terrorismeverdachten staan, zijn zo goed als verzekerd van arrestatie bij terugkomst. Een expert voor het Comité voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) citeert mensenrechtenorganisaties volgens wie deze lijsten gebruikt worden om onderling politieke vluchtelingen uit te zetten. Het aantal organisaties en individuen op deze lijst is tussen 2006 en 2016 sterk gegroeid[651] en wordt volgens deze expert door rechtbanken in lidstaten gebruikt om mensen die om politieke redenen vervolgd worden, onderling uit te zetten in weerwil van het beginsel van *non-refoulement*.[652]

Ook terugkeerders uit bepaalde gebieden hebben verhoogd risico op arrestatie op verdenking van extremisme of terrorisme. Zo worden bijvoorbeeld uit Syrië terugkerende Tsjetsjeense vrouwen vaak onderworpen aan strafrechtelijke vervolging, hoewel er ook gevallen van gratieverlening door president Kadyrov bekend zijn.[653]

[649] The Central Asia-Caucasus Analyst, Emil A. Souleimanov en Huseyn Aliyev, *Kadyrov Continues to Target Enemies Abroad,* 25 februari 2020.
[650] Lidstaten zijn Rusland, China, Kazachstan, Kirgizië, Tadzjikistan, Oezbekistan, India en Pakistan.
[651] Alexander Cooley noemt een groei van 15 organisaties en 400 individuen in 2006, naar 42 organisaties en 1.100 individuen in 2010, naar 69 organisaties en 2.500 individuen in 2016.
[652] Alexander Cooley, *The International Dimensions of the New Transnational Repression*, *Written Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe,* 12 september 2019.
[653] Center for Strategic and International Studies, Irina Kosterina, Civil Society in the North Caucasus, januari 2020, p. 12; France24, *Russia pioneering return ISIS children,* 18 februari 2019.

12 Bijlagen

12.1 Afkortingen en anderstalige begrippen

CSIPN	*Center for Support of Indigenous Peoples of the North*
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
FBK	Fonds voor Corruptiebestrijding van Aleksej Navalny
FGM	Vrouwelijke genitale verminking of *female genital mutilation*
FSB	*Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii*
Gongo	*government-organized non-governmental organisation*
HRW	Human Rights Watch
ICRC	*International Committee of the Red Cross*
IOM	Internationale Organisatie voor Migratie
IWGIA	*International Work Group for Indigenous Affairs*
JPG	online portaal voor overheidsdiensten of *Jedinij Portal Gosoesloegi*
KUSP	aangifte-register of *Kniga Oetsjota Soobsjtsjenij o Proisjtsjestvijach*
LHBTI	Lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender, intersekse
MVD	ministerie van Binnenlandse Zaken of *Ministerstvo Vnutrennikh Del*
ngo	non-gouvernementele organisatie
OM	Openbaar Ministerie of *prokuratura*
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
POC	Public Oversight Committee
RFERL	Radio Free Europe / Radio Liberty
RSF	Reporters Without Borders
RSFSR	Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek
SCO	Shanghai Cooperation Organization
TOR	*Terms of Reference*
UNHCR	VN Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen
VPN	*Virtual Private Network*
ZAGS	Russisch kantoor van de burgerlijke stand

12.2 Literatuurlijst

Geraadpleegde rapporten en artikelen

Agora International Human Rights Group and RosKomSvoboda,
- Internet Freedom 2019: The 'Fortress' Plan;

Alexander Cooley
- The International Dimensions of the New Transnational Repression, Written Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe, 12 september 2019.

Amnesty International
- actie voor Yulia Tsvetkova, (https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/campagnes/kom-in-actie-voor-yulia-tsvetkova), geraadpleegd op 19 oktober 2020;
- Annual Report Russian Federation 2019;
- Human Rights in East Europe and Central Asia 2019.
- Europe/Russia: Venice Commission denounces Putin constitutional amendments which avoid execution of ECtHR rulings, 19 juni 2020;

- First criminal case under "undesirable organizations" law marks a new level of repression, 21 januari 2019;
- Putin has given Chechnya free rein to persecute LGBTI people, 17 januari 2019;
- Two years after Chechnya's gay purge victims still seek justice as LGBTI defender receives death threats, 1 april 2019.

Amnesty International Duitsland
- Stellungnahme gegenüber dem Bayerischen Verwaltungsgerichtshof bezüglich LHBTI in Russland, 11 september 2020;

Article 19
- Russia: New bills criminalising insults to the State and spread of 'fake news' threaten freedom of expression, 25 januari 2019, bijgewerkt in maart 2019;
- Rights in extremis: Russia's anti-extremism practices from an international perspective, 23 september 2019;

Baker McKenzie
- Employers Will be Obliged to Report on Draft Evaders, 15 februari 2019.

Carnegie Moscow Center,
- The Return of Stalinist Show Trials, 13 februari 2020;

Caucasian Knot
- "Meduza" tells about new tactics for persecuting gays in Chechnya, 3 juli 2020;
- Chechen law enforcers refuse to investigate "expulsion of genies" from Aminat Lorsanova, 21 september 2020;
- Chechen residents condemn humiliation of opposition Telegram channel moderator, 8 september 2020;
- In Chechnya, practice of public apologies affects teenagers, 29 juli 2019;
- Killed for orientation – the fate of queer women in Chechnya, 14 januari 2019;
- Practice of domestic violence in Chechnya is contrary to norms of Islam and Adats, 22 juli 2020;
- They will kill you anyway, be it family or strangers": gay about life in Chechnya and flight from Russia, 24 januari 2019.

Center for Strategic and International Studies
- Irina Kosterina, Civil Society in the North Caucasus, januari 2020;

Centre for Research on Discretion and Paternalism, University of Bergen
- A comparative analysis of the Child Protection Systems in the Czech Republic, Lithuania, Norway, Poland, Romania and Russia, 17 januari 2019 (https://www.regjeringen.no/contentassets/2f02bf9da8a9412889593ec4178d2df3/bfd_report_final_version_170120202.pdf);

Chatham House
- Domestic Violence in Russia: The Impact of the COVID19 Pandemic, 20 juli 2020;

Citizens' Commission on Human Rights Russia
- Punitive Psychiatry Against Orphans in Russia Revisited, december 2013.

Citizens' Watch and Human Rights Monitoring Institute
- An overview of torture prevention systems in Russia, Lithuania, Sweden and Norway, 2019;

City Church International

- A case of incitement to hatred was opened against the pastor from Kemerovo. The occasion is sermon, 10 november 2020;

Civic Assistance Committee (the CAC)
- Report to the UN Human Rights Committee Submitted for the List of Issues and Problems Regarding the Rights of Refugees and Migrants in Russia within the Scope of Articles 6, 7 and 13 of the ICCPR in Relation to the Review of the 8th Periodic Report of the Russian Federation CCPR/C/RUS/8 Session 129
- How to get a child enrolled in school and what to do when school won't admit the child, 12 mei 2020;
- LGBT refugees in Russia and abroad, 3 juni 2020.
- What is temporary asylum?, 11 december 2019;
- yearly report 2019;

Coalition of Russian ngo's
- Russia's Compliance with the International Covenant on Civil and Political Rights Suggested List of Issues Submitted for the consideration of the 8th periodic report by the Russian Federation for the 129th Session of the Human Rights Committee, June, 2020, punt 80.

Coda
- Owners of a Russian YouTube channel for children face prison for featuring an interview with a gay man, 12 november 2019.

Coindesk
- Russian Public Officials Banned From Holding Cryptocurrency, 25 januari 2021.

Coming Out and others
- Alternative Report as a Commentary on the Eighth Periodic Report CCPR/C/RUS/8 by the Russian Federation, May 2020;
- Human Rights Violations Based on Sexual Orientation and Gender Identity in the Russian Federation, Alternative Report as a Commentary on the Eighth Periodic Report CCPR/C/RUS/8 by the Russian Federation, mei 2020;

Coming Out
- Report on the situation of the LGBT community of Saint Petersburg in 2019;

Committee to Protect Journalists (CPJ)
- Russian journalist Mikhail Romanov found guilty of 'abuse of freedom of information' and 'false' news, 2 augustus 2019;
- Journalist Sergey Plotnikov abducted, beaten, then released in Russia's far east, 20 oktober 2020.

Comms Update
- Russia tightening up SIM user registration, 21 maart 2017;

Council of Europe
- Opinon on the Draft amendments to the Constitution, opinion no. 981/2020, CDL-AD(2020)009;

Directorate General for External Policies of the Union
- Misuse of Interpol's Red Notices and impact on human rights – recent developments, PE 603.472, januari 2019

The Palgrave Handbook of Race and Ethnic Inequalities in Education
- Palgrave Macmillan, Cham, Stevens P., Dworkin A. (eds) Russia: Ethnic Differentiation in Education in a Context of Debates on Cultural Diversity,

Autonomy, Cultural Homogeneity and Centralization by Drobizheva L.M., Konstantinovskiy D.L., Mukharyamova L.M., Mukharyamov N.M. (2019)

Eurasian Journal of Analytical Chemistry
- Grinenko AV, Kondrat IN, Khoryakov SN, Potapov VJ. Prosecution and Defense in the Russian Criminal Process. 2018

European Federation of Journalists
- Chechen president threatens journalist Elena Milashina with death, 22 april 2020;

European Sociological Review, 2020
- Ethnic Discrimination in Multi-ethnic Societies: Evidence from Russia, 8 oktober 2019, Vol. 36, No. 1;

EU-Russia Civil Society Forum
- The Riot in Angarsk Penal Colony: Call to Conduct Public Investigation and Answer the Questions, 23 april 2020.

Mark Galeotti
- Expert opinion: License to Kill? The risk to Chechens inside Russia, juni 2019; in opdracht van de administratieve rechtbank Hamburg, Germany.

FIDH (International Federation for Human Rights)
- Judicial harassment of Ms. Alexandra Koroleva from Ecodefence, 2 juli 2019.

Forschungsstelle Osteuropa, Universität Bremen
- Länderanalysen nr. 367, 1 maart 2019 (https://www.laender-analysen.de/russland-analysen/367);

Forum 18
- "Extremist organisation" trial outcomes: jail sentences, 23 november 2020.
- Imprisonment completed, citizenship stripped, awaiting deportation, 22 mei 2019;
- Residents "don't believe" FSB allegations against imam, 24 april 2019;
- Russia has deceived Interpol, 10 juli 2020;
- Russia: Three prisoners of conscience stripped of citizenship, 9 juli 2020;

Freedom House
- Freedom in the World 2019, Russia;
- Freedom in the World 2020, Russia;
- Freedom House, Freedom on the Net 2019;
- Freedom House, Freedom on the Net 2020;
- Freedom House, Nations in Transit 2020 – Russia electoral process;

Global Risk Insights
- Anti-Extremism Law Amendment Amid Protests in the Far East, 20 september 2020;

High North News
- New Russian Foreign Agent Bill Tightens Grip on Independent Media, 25 november 2019;

HRW
- World Report 2020 Russia;
- HRW World Report 2021, Russia;
- As Pandemic Grows, Migration Detention Deadlock, 16 april 2020;
- Chechnya's Leader Hinders Justice for Domestic Violence Victim, 26 juni 2020;

- Children in Russian Orphanage Allege Rape, 5 maart 2018;
- Combating Domestic Violence is Dangerous Work in Russia, 16 december 2020;
- Crimean Tatars Face Unfounded Terrorism Charges, 12 juli 2020;
- Criminal Charges for Gay-Friendly Chat Show, 15 november 2019.
- Eleven Former Russian Prison Guards Convicted Of Inmate Torture In High-Profile Case, 19 november 2020;
- Legacy report 1997 (https://www.hrw.org/legacy/reports/1997/russwmn/Russwmn2.htm)
- Moscow Silently Expands Surveillance of Citizens, 25 maart 2020;
- Russia: Adult Prospects Dim for Youth with Disabilities, 6 december 2018.
- Russia: Chechnya Gay Purge Responders Threatened, 28 mei 2019;
- Russia: Growing Internet Isolation, Control, Censorhip, 18 juni 2020.
- Russia: New Anti-Gay Crackdown in Chechnya, 8 mei 2019;
- Russia's latest app will track migrant workers – But who's next?, 9 juni 2020;
- Russia's Pretrial Prisons Vulnerable as COVID19 Spreads, 24 maart 2020;
- Russian Court Rules Transgender Woman's Firing Unlawful, 25 juni 2020;
- Russian Criminal Investigation Launched Over Video of a Gay Man Talking to Children, 6 november 2019;
- Russian Repression a Persistent Reality in Crimea, 22 september 2020;
- Weak State Response to Domestic Violence in Russia, 25 oktober 2018;
- Russia – Escalating Persecution of Jehovah's Witnesses, 9 januari 2020.
- I could kill you and no-one would stop me, oktober 2018;
- Environmentalist Faces Criminal Charges, 25 juni 2019;
- Russia Censors LGBT Online Groups, 8 oktober 2019.
- Russia: Rights Defender Faces Criminal Charges, 15 juli 2020.

Human Rights Quarterly
- The Human Rights Ombudsman in Russia: The Evolution of Horizontal Accountability, by Gilligan, Emma; (vol. 32, no. 3, 2010, pp. 575–600);

International Commission of Jurists (ICJ)
- Briefing Paper on Certain Amendments to the Constitution of the Russian Federation, maart 2020;
- Russian Federation: criminal proceedings against lawyer raise concerns, 3 oktober 2018;
- The ICJ calls for an end to intimidation and prosecution of lawyers, 24 september 2019.
- Use of physical force against lawyer must be investigated, 20 september 2019;

International Commission of Jurists (ICJ) and the European Council of Refugees and Exiles (ECRE)
- T.K. and S.R. v. Russia Application no. 28492/15, d.d. 11 september 2020.

International Committee of the Red Cross (ICRC)
- Annual Report 2019;

Immigration and Refugee Board of Canada
- Response to Information request no. RUS103795.E, d.d. 14 november 2011;

International Press Institute
- Russian journalist reporting on protests kidnapped and beaten by masked men, 21 oktober 2020;

International Society for Third-Sector Research (ISTR)

- Christian Fröhlich en Yulia Skokova, Two for One: Public Welfare and Regime Legitimacy Through State Funding for CSOs in Russia, 18 februari;

IOM
- Länderinformationsblatt Russische Föderation 2019;

IRIS Extra, European Audiovisual Observatory, Strasbourg
- Richter, A. (2019), Disinformation in the media under Russian Law,;

Jamestown Foundation
- Chechnya's Ramzan Kadyrov Announces Creation of New Agency Focused on Compatriots Abroad, 9 september 2020;
- Moscow Attacks Highlight Growing Strength of Circassian National Movement, 11 augustus 2020;
- Moscow Pressures Ukrainian Authorities by Stepping Up Passportization Efforts, 1 juli 2020;
- Orthodox Fundamentalism Threatens Russian Patriarchate and Kremlin, 14 juli 2020;
- Siberian Regionalism a Growing Threat to Moscow, 4 augustus 2020;
- Russia's Defense Minister Shoigu, Coronavirus and Relentless Military Modernization, 25 maart 2020;

Jehovah's Witnesses in Russia
- 400 victims of a legal collusion: the number of Jehovah's Witnesses accused of extremism is growing, 3 november 2020;

Journal of Human Rights Practice
- Vanessa Kogan, The Potential of Domestic and International Courts to Protect Women's Right to Family Life in the North Caucasus, 4 juli 2020;

Kharkiv Human Rights Protection Group
- Russia to use paramilitaries and Cossacks to enforce Covid19 isolation in occupied Crimea, 13 april 2020.

Lawyers for Lawyers
- Submission on the List of Issues by the Lawyers for Lawyers Foundation for the Human Rights Committee Consideration of the 8th Periodic Report of the Russian Federation, 28 mei 2020;

Levada Center
- Xenophobia, 30 september 2020;
- Attitudes to Religion, 19maart 2020.

LGBT World Beside
- Ural State University of Economics decided to fight with gays, 21 september 2019;

Library of US Congress
- Russia: New Election Law Creates More Flexibility in Setting Length and Place of Voting, 10 augustus 2020;
- New Law Eliminates Requirement to Renounce Foreign Citizenship, 1 mei 2020; Federale wet No. 124-FZ van 24 april 2020;
- Newly Adopted Constitutional Amendments Change Jurisdiction of Constitutional Court and Procedure for Appointing Judges, 15 juli 2020;
- Russian Federation: Government Shortens List of Professions in Which Women's Employment Is Restricted, 7 oktober 2019.

Memorial
- Political Repression and Political Prisoners in Russia 2018-2019;

Team 29
- Newsletter d.d. 29 juni 2020;
- Team 29, Hoe doe je aangifte bij de politie en hoe bereik je dat een strafzaak wordt opgestart?, 12 mei 2017; zie vertaling uit het Russisch in de bijlage bij dit ambtsbericht;

OECD
- Education GPS, Russian Federation; Library of US Congress, Constitutional Right to an Education: Russia, 30 december 2020;

Office français de protection des réfugiés et apatrides (OFPRA)
- Délivrance des papier d'identité aux enfants mineurs et autorisations parentales pour leur sortie du territoire, 21 juli 2020;
- L'acquisition de la citoyenneté russe par naturalisation, 27 oktober 2020;

Olga Chudinovskikh en Oxana Kharaeva
- Admission to citizenship of person living abroad: Russian policy and international experience, March 2020;

Open Democracy
- In Russia, calling yourself Circassian is always political, 18 april 2019;
- Russia: how a mother tried to send her gay son to psychiatric hospital, 17 november 2020;
- Women's rights in Russia's North Caucasus: between "national traditions" and "ordinary" murders, 5 juni 2018;

Open Society Justice Initiative
- Sentsov and Kolchenko v. Russia;

OVD Info
- Alla Frolova on the actions of law enforcement agencies during the 23rd January protests and violations committed in police stations, 25 januari 2021;
- Russia's Constitutional Court and freedom of assembly, 2020;
- The Art of the Ban - How Russian authorities refuse permission for rallies and other protests;

Oxford Analytica
- Russian web censorship bill may be unenforceable, 19 november 2020;

Parliamentary Assemblée Council of Europe (PACE)
- Abusive use of the Interpol system: the need for more stringent legal safeguards, Doc. 14277, 29 maart 2017;

Privacy International
- Timeline of SIM Card Registration Laws, 11 juni 2019;

Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Amsterdam
- uitspraak AWB 18/8934 d.d. 2 oktober 2019;

Reporters Without Borders
- World Press Feedom Index 2020;

RFERL
- Gay Couple Flees Russia After Same-Sex-Marriage Scandal, 29 januari 2018.
- Siberian Court Orders Falun Gong Movement Banned, 11 november 2020;
- Moscow Court Hands Out Prison Terms, Suspended Sentences To 'New Greatness' Youth Activists, 6 augustus 2020;

- Memorial Human Rights Center Recognizes Navalny's Associates, Supporters As Political Prisoners, 8 februari 2021;
- Russian Judge Denies Reprieve For Sisters Who Killed Abusive Father, 26 juni 2019;
- 'It's Your Own Fault': Teenage Sexual Assault Victim Fights To Break Russia's Culture Of Victim-Blaming, 18 augustus 2019;

Rights in Russia
- Hyde Parks aren't the only places for protests!, 16 juni 2020;

Russia Beyond
- Call of duty: How the army draft works in Russia, 20 maart 2020;
- Russia Beyond, Is Russia refugee-friendly?, 5 september 2019;

Safety of Journalists Forum
- Annual Report 2020: Hands off press freedom: attacks on media in Europe must not become a new normal;

SOVA Center for Information and Analysis
- A New Turn of the Kremlin's Anti-Extremist Policy, 30 april 2019.
- SOVA Center, "He Fell on the Knife": Person Involved in the Murder of a Gay Male Acquitted, 26 feburari 2020;
- SOVA Center, Inappropriate Use of Anti-Extremist Legislation in January–August 2020, 09 oktober 2020;
- Inappropriate Enforcement of Anti-Extremist Legislation in Russia in 2019, 21 april 2020;
- Misuse of Anti-Extremism in December 2020, 12 januari 2021;
- Misuse of Anti-Extremism in September 2020, 13 oktober 2020;
- SOVA Center, Criminal Activity of the Ultra-Right. Hate Crimes and Counteraction to Them in Russia in 2019, 5 februari 2020;
- Maxim "Tesak" Martsinkevich in Brief, 1 oktober 2020;
- Russian Nationalism and Xenophobia in October 2020, 10 november 2020;
- Sentences canceled by the court in connection with the partial decriminalization of Art. 282 CC, 1 januari 2019, update 20 september 2019;

Stichting Justice Initiative
- Killed by gossip, 18 december 2018;

Stiftung Wissenschaft und Politik
- Russia's "Passportization" of the Donbass, augustus 2020;

Stockholm Faculty of Law
- Research Paper Series no. 77, Dyadkin, Anisimov Glukhovska Schaefer, Punishability of acts of extremist orientation stipulated by Article 282 of the Criminal Code of Russia Federation;

United Nations High Commissioner for Refugees For the Office of the High Commissioner for Human Rights'
- Compilation Report Universal Periodic Review: 3rd Cycle, 30th Session, 2018;

Tech Crunch
- Documents reveal how Russia taps phone companies for surveillance, 18 september 2019.

The Central Asia-Caucasus Analyst
- Emil A. Souleimanov en Huseyn Aliyev, Kadyrov Continues to Target Enemies Abroad, 25 februari 2020.

The International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA)
- The Indigenous World 2020, april 2020, p. 557 e.v.,

UN OCHCR Human Rights Committee
- Eighth report submitted by the Russian Federation under article 40 of the Covenant, due in 2019, CCPR/C/RUS/8 d.d. 17 mei 2019;

UN Human Rights Council
- Approaches and challenges with regard to application procedures for obtaining the status of conscientious objector to military service in accordance with human rights standards, d.d. 24 juni – 12 juli 2019, A/HRC/41/23.

UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances
- Rapport A/HRC/45/13. Deze werkgroep probeert sinds 2006 een werkbezoek aan Rusland te brengen, het laatste verzoek dateert van 23 januari 2019.

US Commission on International Religious Freedom (USCIRF)
- Annual Report 2019;

US Department of State
- 2019 Country Reports on Human Rights Practices: Russia;

Warsaw Institute
- Putin (Again) Announces End of Compulsory Military Service in Russia, 19 april 2019;

Geraadpleegde media

- BBC News
- Business Insider
- CNN
- De Groene Amsterdammer
- Der Spiegel
- Deutsche Welle (DW)
- Die Zeit
- Euronews
- Financial Times
- Foreign Policy
- France 24
- Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ)
- Meduza
- NBC News
- Nederlands Dagblad
- Novaya Gazeta
- NOS
- NPR
- NRC
- NY Post
- Raam op Rusland
- RAPSI
- Reuters
- TASS
- The Atlantic
- The Guardian
- The Independent

- The Independent Barents Observer
- The Moscow Times
- The New York Times
- Time Magazine
- Times
- Trouw

Geraadpleegde websites

Caucasian Knot (https://www.kavkazr.com);

Council of Europe, Anti-corruption digest Russian Federation (https://www.coe.int/en/web/corruption/anti-corruption-digest/russian-federation);

International Working Group for Indigenous Affairs (IWGIA) (https://www.iwgia.org/en/russia.html);

Interpol informatie over Red Notices (www.interpol.int/en/How-we-work/Notices/View-Red-Notices,

IOM (http://moscow.iom.int/en/iom-mission-russia);

Jehovah's Getuigen (https://jw-russia.org/docs/prison.html);

Legislation online (www.legislationonline.org);

Library of US Congress www.loc.gov;

Coming Out Initiative Group (https://comingoutspb.com/eng);

Memorial
- Lijst van politiek gevangenen algemeen (https://memohrc.org/ru/pzk-list)
- Lijst van politiek gevangen op basis van hun geloof (https://memohrc.org/ru/aktualnyy-spisok-presleduemyh-v-svyazi-s-realizaciey-prava-na-svobodu-veroispovedaniya).
- Kim Evgeniy Lvovich geplaatst op lijst politieke gevangenen (https://memohrc.org/ru/defendants/kim-evgeniy-lvovich);
- Lijst van personen die worden vervolgd in verband met hun betrokkenheid bij Hizb ut-Tahrir (https://memohrc.org/ru/specials/spisok-presleduemyh-v-svyazi-s-prichastnostyu-k-hizb-ut-tahrir-obnovlyaetsya)

LGBT Network (https://lgbtnet.org/en/activities);

OVD Info (https://ovdinfo.org/reports/single-person-pickets#1);

Stimul (https://www.msk-stimul.eu/?lang=en);

Transparency International (www.transparency.org);

Ivo Garant (http://ivo.garant.ru/#/document/71826616/paragraph/352:0);

Lawmix (https://www.lawmix.ru)

Norwegian Identity Center (NIDS) (https://www.nidsenter.no);

Public Services Portal of the Russian Federation (www.gosuslugi.ru);

Russische ambassade in Den Haag (https://netherlands.mid.ru/pasport);

Russisch federaal agentschap Rossotrudnichestvo (Federal Agency for the Commonwealth of Independent States Affairs, Compatriots Living Abroad, and International Humanitarian Cooperation) (https://rs.gov.ru/en/about)

Russisch ministerie van Defensie
- Informatie over de militaire dienstplicht en over de alternatieve dienstplicht (http://eng.mil.ru/en/career/conscription.htm en http://eng.mil.ru/en/career/alternative.htm

Russische FSB, lijst van als terroristisch aangemerkte organisaties (http://www.fsb.ru/fsb/npd/terror.htm)

Russisch ministerie van Justitie
- lijst van als extremistisch aangemerkte publicaties en uitingen (https://minjust.gov.ru/ru/extremist-materials/?page=51&);
- lijst* van als buitenlands agent aangemerkte organisaties (http://unro.minjust.ru/NKOForeignAgent.aspx);
- lijst van ongewenst verklaarde organisaties (https://minjust.gov.ru/ru/documents/7756);

Russisch agentschap Rosfinmonitoring, lijst* van als terroristisch en extremistisch aangemerkte personen en organisaties (http://fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act);

Russische federale ombudsman (https://eng.ombudsmanrf.org);

Russisch parlement (Kremlin)
- Meeting of the Council for Cossack Affairs, 27 november 2019 en 8 december 2020; (http://en.kremlin.ru/events/councils/by-council/16/64634/print)
- Anna Kuznetsova submitted to the President the annual report of the Presidential Commissioner for Children's Rights (http://en.kremlin.ru/events/president/news/63425)
- Legal definition of extremism specified, 31 juli 2020 (http://en.kremlin.ru/acts/news/63831);

Russian Politics

- Elizabeth Teague, Russia's Consititutional Reforms of 2020, p. 301-328, 25 augustus 2020, 2020 bladnummer 5.

UNHCR
- Immigratie cijfers 2019 en 2020, (https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2020/06/GLOBAL-STATS_RUS-2.png, Russischtalig)
- Information for Persons who wish to seek asylum in the Russian Federation (https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/11/Asylum_Brochure_English.pdf);
- Key figures (https://reporting.unhcr.org/node/2551);

** Zie voor een vertaling van bovenstaande Russischtalige lijsten de bijlage bij dit ambtsbericht.*

12.3 Vertaling lijst van Russische organisaties aangemerkt als "buitenlands agent"

(geraadpleegd op 11 maart 2021; zie voor een actuele Russischtalige lijst http://unro.minjust.ru/NKOForeignAgent.aspx)

	Benaming	Ingeschreven
1.	Interregionale medische vakbond "Alliantie van artsen" (Moskou)	03.03.2021
2.	Autonome non-profit organisatie "Centrum voor geweldbestrijding "Nasiliu.net." ("Geweld.nee") (URL: nasiliu.net) (Moskou)	29.12.2020
3.	Programma-doelgerichte charitatieve stichting "Svetsja" ("Kaars") (URL: svechaspb.narod.ru) (Sint-Petersburg)	25.12.2020
4.	Non-profit organisatie "Stichting voor de bescherming van rechten van burgers"	25.12.2020
5.	Regionale maatschappelijke organisatie "Wij zijn tegen AIDS" (Krasnojarsk)	25.12.2020
6.	Autonome non-profit organisatie voor de bevordering van HIV-preventie en gezondheidszorg voor burgers "Phoenix Plus" (URL: orelgrupp.narod.ru) (Orjol)	21.12.2020
7.	Charitatieve stichting "Humanitaire actie" (URL: haf-spb.org) (Sint-Petersburg)	21.12.2020
8.	Interregionale maatschappelijke organisatie voor de realisatie van sociale voorlichtingsinitiatieven en educatieve projecten "Otkrytyj Peterburg" ("Open Sint-Petersburg")	21.12.2020
9.	Autonome non-profit organisatie voor sociale en juridische dienstverlening "Aktsent" (Jekaterinenburg)	21.12.2020
10.	Stichting voor de bevordering van politieke voorlichting van de bevolking " Liga Izbiratelej" "Kiezersverbond" (Moskou)	28.10.2020
11.	Non-profit organisatie Stichting "Justice Initiative" ("Pravovaja initsiativa") (URL: srji.org) (Nazran)	13.12.2019
12.	Non-profit organisatie "Maatschappelijke Stichting voor sociale ontwikkeling Genesis" (Nazran)	13.12.2019
13.	Autonome non-profit organisatie van informatie- en juridische dienstverlening "Burgerinitiatief tegen ecologische criminaliteit" (URL: ciaec.ru) (Krasnodar)	25.10.2019
14.	Non-profit organisatie "Stichting voor corruptiebestrijding" (URL: fbk.info) (Sint-Petersburg)	09.10.2019
15.	Regionale maatschappelijke charitatieve stichting "Grazjdanskij Sojuz" ("Burgerlijke Unie") (URL: penzafond.ru) (Penza)	15.05.2019
16.	Ingoesjetische vestiging van de Russische maatschappelijke organisatie "Het Russische Rode Kruis" (URL: ingredcross.ru) (Nazran)	19.04.2019
17.	Maatschappelijke organisatie "Saratovs gewestelijk Joods charitatief Centrum Chasdej Jerusjalaim" (Barmhartigheid) ("Miloserdije") (Saratov)	12.03.2019
18.	Private instelling "Centrum voor ondersteuning en bevordering van de ontwikkeling van massacommunicatie/massamedia" (Moskou)	19.02.2019
19.	Stichting "Zashita" ("In defense of the rights of prisoners") (URL: zashita-zk.org) (Moskou)	13.02.2019
20.	Regionale mensenrechtenorganisatie "Gorjatsjaja linija") ("Hotline") (URL: zaprava.ru) (Moskou)	13.02.2019
21.	Autonome non-profit organisatie voor de bestrijding van de HIV/AIDS epidemie en gezondheidszorg voor kwetsbare bevolkingsgroepen "Centrum voor sociale en informatie-initiatieven Actie" ("Dejstvije") (Sint-Petersburg)	24.12.2018
22.	Autonome non-profit organisatie "Instituut van globalisering en sociale bewegingen" (Moskou)	24.12.2018
23.	Regionale diabetische maatschappelijke beweging "Vmeste" ("Samen") (URL: diabetvmeste.ru) (Tsjeljabinsk)	12.07.2018
24.	Timur Islamov charitatieve stichting voor HIV gezondheidszorg en burgerrechten (URL: hiv-legalaid.org) (Naberezjnyje Tsjelny)	10.07.2018

	Benaming	Ingeschreven
25.	Charitatieve stichting voor hulp aan gevangenen en hun gezinnen “Zekovnet” gezinnen (URL: zekovnet.ru) (Moskou)	07.05.2018
26.	Stedelijke charitatieve stichting “Stichting Tolyatti” (Tolyatti) (URL: fondtol.ru)	20.12.2017
27.	Regionale maatschappelijke stichting voor sociale projecten “Novoye vremya” (“New Times”) “Novoye vremya” (URL: novoyevremya.ru) (Sverdlovsk)	23.06.2017
28.	Stichting voor de bevordering van duurzame ontwikkeling “Serebrjanaja taiga” (“Silver Taiga”) (URL: silbertaiga.ru) (Syktyvkar)	14.06.2017
29.	Stichting voor de bevordering van ontwikkeling van massacommunicatie-middelen en juridische voorlichting “Tak-Tak-Tak” URL: taktaktak.ru (Novosibirsk)	20.02.2017
30.	Regionale maatschappelijke organisatie voor de bevordering van burgervoorlichting “Centrum voor informatieanalyse SOVA (Uil)” URL: sova-center.ru (Moskou)	30.12.2016
31.	Regionale maatschappelijke hulporganisatie voor vrouwen en kinderen in een crisissituatie “Informatiecentrum Anna” URL: anna-center.ru (Moskou)	26.12.2016
32.	Autonome non-profit organisatie voor sociale ondersteuning van de bevolking “Project April” URL: projectapril.ru (Tolyatti)	19.12.2016
33.	Regionale charitatieve stichting “Samarskaja goebernija”, URL: sonko.samregion.ru (Samara)	02.11.2016
34.	Maatschappelijke stichting “Era zdorovja” (“Tijdperk van gezondheid”) (Sverdlovsk)	11.10.2016
35.	Internationale organisatie van Memorial, organisatie voor geschiedkundige educatie en bescherming van mensenrechten URL: memo.ru (Moskou)	04.10.2016
36.	Autonome non-profit organisatie “Analytisch Centrum van Joeri Levada”, URL: levada.ru (Moskou)	05.09.2016
37.	Autonome non-profit organisatie “Uitgeverij Gagarin Park”, URL: parkgagrina.info (Samara)	31.08.2016
38.	Stichting voor de bevordering van gezondheidsbescherming en sociale gerechtigheid in naam van Andrej Ryljkov, URL: rylkov-fond.org (Moskou)	29.06.2016
39.	Charitatieve stichting voor sociaaljuridische hulp “Sfera”, URL: bfsfera.ru (Sint-Petersburg)	01.03.2016
40.	Regionale maatschappelijke “Oeralse rechtsbeschermingsgroep”, URL: uraldem.ru (Tsjeljabinsk)	15.02.2016
41.	Regionale maatschappelijke vrouwenvereniging “Zjenstsjiny Evrazii” (“Vrouwen van Eurazië”, URL: woea.ru (Tsjeljabinsk)	15.02.2016
42.	Regionale maatschappelijke organisatie “Centrum van gezondheidszorg en sociale bescherming “SIBALT”, URL: sibalt.org (Omsk)	15.02.2016
43.	Plaatselijke vestiging van “Memorial”, ngo ter geschiedkundige educatie en mensenrechtenbescherming in Rjazan (Memorial Rjazan)	01.02.2016
44.	Plaatselijke vestiging van “Memorial”, ngo ter geschiedkundige educatie en mensenrechtenbescherming in Jekaterinenburg, URL: rznmemo.ru (Memorial Jekaterinenburg)	30.12.2015
45.	Autonome non-profit organisatie “Instituut van mensenrechten”, URL: hrights.ru (Moskou)	20.11.2015
46.	Non-profit organisatie “Stichting voor bescherming van glasnost”, URL: gdf.ru (Moskou)	19.11.2015
47.	Regionaal wetenschappelijk informatiecentrum “Memorial”, URL: memorial-nic.org (Sint-Petersburg)	06.11.2015
48.	Unie van maatschappelijke verenigingen “Russisch onderzoekscentrum voor mensenrechten” (Moskou)	20.10.2015
49.	Autonome non-profit organisatie “Het Verre Oosten - Centrum voor ontwikkeling van burgerlijke initiatieven en sociaal samenwerkingsverband”, URL: fe-centre.org (Vladivostok)	13.10.2015

	Benaming	**Ingeschreven**
50.	Maatschappelijke organisatie “Regionaal centrum voor rechtsbescherming Perm”, URL: new.prpc.ru (Perm)	03.09.2015
51.	Stichting “Grazjdanskije dejstvije” (“Civic Action”) (Perm)	05.08.2015
52.	Interregionale maatschappelijke stichting voor de bevordering van burgermaatschappij “Golos Oeral”, URL: golosinfo.org (Zlatoust)	27.07.2015
53.	Autonome non-profit organisatie “Centrum voor onafhankelijke sociologische onderzoeken”, URL: cisr.pro (Sint-Petersburg)	22.06.2015
54.	Regionale maatschappelijke organisatie “Soetjaznik”, URL: sutyajnik.ru (Sverdlovsk)	15.05.2015
55.	Non-gouvernementele educatieve instelling voor post-doc opleiding “Academie van Mensenrechten” (Jekaterinenburg)	15.05.2015
56.	“Private instelling voor administratieve ondersteuning ter realisatie van programma’s en projecten van de Ministerraad van Noordelijke landen” (Kaliningrad)	13.05.2015
57.	Interregionale charitatieve maatschappelijke organisatie “Centrum voor de ontwikkeling van non-profit organisaties” (Sint-Petersburg)	13.05.2015
58.	Regionale maatschappelijke charitatieve hulporganisatie voor vluchtelingen en migranten “Civic Assistance Committee”, URL: refugee.ru (Moskou)	20.04.2015
59.	Autonome non-profit organisatie “Centrum voor anticorruptie-onderzoeken en initiatieven “Transparency International-R”, URL: transparency.org.ru (Moskou)	07.04.2015
60.	Regionale stichting “Centrum voor Bescherming Rechten van Massamedia”, URL: mmdc.ru (Voronezh)	26.02.2015
61.	Non-profit samenwerkingsverband “Instituut voor ontwikkeling van de pers – Siberië”, URL: pdi.ru (Novosibirsk)	30.01.2015
62.	“Private instelling voor administratieve ondersteuning ter realisatie van programma’s en projecten van de Ministerraad van Noordelijke landen”(Sint-Petersburg)	20.01.2015
63.	Interregionale maatschappelijke organisatie van informatie-en voorlichtingscentrum “Memorial” (Jekaterinenburg)	16.01.2015
64.	Stichting voor de ondersteuning van persvrijheid, URL: newtimes.ru (Moskou)	30.12.2014
65.	Mensenrechtenorganisatie “Citizens' Watch” URL: citwatch.org (Moskou)	30.12.2014
66.	Interregionale maatschappelijke mensenrechtenorganisatie “Man and the Law”, URL: manandlaw.info (Yoshkar-Ola)	30.12.2014
67.	Regionale maatschappelijke organisatie “Maatschappelijke commissie voor het behoud van de erfenis van prof. Sacharov” URL: www.sakharov-center.ru (Moskou)	25.12.2014
68.	Regionale maatschappelijke organisatie “Mensenrechtencentrum” (Kaliningrad)	25.12.2014
69.	Autonome non-profit organisatie “Moskouse burgervoorlichtingsschool” ANO msps.su (Moskou)	09.12.2014
70.	Private instelling “Informatiebureau MEMO.RU” Memorial, (Moskou)	20.11.2014
71.	Non-profit samenwerking “Instituut van de regionale pers” (Sint-Petersburg)	20.11.2014
72.	Stichting “Institut Razvitiya Svobody Informatsii” (“Freedom of Information”) URL: d-russia.ru/fond-svobody-informacii-institut-razvitiya-svobody-informacii.html (Sint-Petersburg)	28.08.2014
73.	Stichting voor de bevordering van bescherming van rechten en vrijheden van burgers “Public Verdict”, URL: en.publicverdict.org (Moskou)	21.07.2014
74.	Interregionale maatschappelijke organisatie Mensenrechtencentrum “Memorial” URL: memohrc.org/en (Moskou)	21.07.2014
75.	Kaliningrads regionale maatschappelijke organisatie “Ecozastsjita! - Vrouwenraad”, URL: ecodefense.ru (Kaliningrad)	21.07.2014
76.	Euraziatische anti-monopolie associatie (Moskou)	27.06.2013

12.4 Vertaling lijst van verboden Russische rechtspersonen, aangemerkt als extremistisch of terroristisch

(geraadpleegd op 22 januari 2021; zie voor een actuele Russischtalige lijst http://fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act)

1. W.H.C. (Siberisch front; White hardcor cats; White hooligans capital; Witte hooligans van de hoofdstad; maatschappelijke vereniging w.h.c.);
2. Autonome non-profitorganisatie charitatief pension, "Pansionat akumut – svetlaja nadezjda", INN*: 1653019714;
3. Autonome non-profitorganisatie voor patriottische jeugdopvoeding, "Rubezh severa" INN*: 1101501911;
4. ADZHR van allaha subhanu ua tag'alya sham;
5. Alja-ajat (Alla ajat; Allj ajat; Allja ajat; Alj ajat; Ellje ajat; Elle ajat);
6. Al-Qaida in de islamitische Maghreb-landen (oude benaming: Salafistische groep van preek en jihad);
7. Asbat al-ansar;
8. Baze (Al-Qaida);
9. Basjkirische maatschappelijke organisatie Basjkort;
10. Moslimbroeders (Al-Ihvan al-muslimun);
11. Militair-patriottische club, Witte kruis, "Belyi Krest";
12. Russische maatschappelijke beweging volksmilitie,"Narodnoje opoltsjenije imeni k.minina i d.pozjarskogo";
13. Opperste militaire Majlis ul-Sjura van verenigde krachten van Moedjahedien van de Kaukasus;
14. Groep Jamaat Moevachiden;
15. Taliban-beweging;
16. Jebhat an-Nusra (Front van overwINNing) (Jibha al-nusra li ahl asj-sjam (Front van steun van groot Syrië);
17. Jund asj-Sjam (Leger van groot Syrië), "Vojsko velikoj syrii";
18. Al-Haramein, "Dom dvuch sviatyn";
19. Imarat Kaukasus (Kaukasus-emiraat);
20. Islamitische groep (a l-Gamaa al-Islamia);
21. Islamitische groep (Jamaat-e-Islami);
22. Islamitische partij van Turkestan (voormalige islamitische beweging van Oezbekistan);
23. Islamitische Jihad-Jamaat van Moedjahedien ("groep islamitische jihad");
24. Islamitische staat (islamitische staat van Irak en de Levant; islamitische staat van Irak en Syrië; islamitische staat van Irak en Sjam);
25. Regionale afdeling van interregionale maatschappelijke charitatieve jeugdorganisatie mensenrechtengroep, "Karelië";
26. Katiba tauhid val-Jihad;
27. Regionale maatschappelijke organisatie fanclub van voetbalclub dynamo, "Kirov";
28. Congres van de volkeren van Itsjkerië en Dagestan, "Kongress Narodov";
29. Lashkar–e-Tajba;
30. Internationale religieuze organisatie Nurdzjular (Nurcular);
31. Internationale maatschappelijke beweging criminele verbondenheid (AUE; gevangenen levenswijze ongedeeld; gevangenen urkagan verbondenheid), "Dvizjenije oegolovnoje jedinstvo";
32. Internationale maatschappelijke vereniging nationaal-socialistische sociëteit, "Natsional-sotsialistitsjeskoje obstsjestvo (NSO, NS);
33. Internationale vereniging Bloed en Eer (Blood and Honour/Combat18, B&H, BandH)", ""Krovj i tsjestj";
34. Internationale religieuze vereniging at-Takfir val-hijra;
35. Internationale religieuze vereniging Tablighi Jamaat;
36. Interregionale maatschappelijke organisatie beweging tegen illegale immigratie, "Dvizjenije protiv nelegaljnoj immigratsii';
37. Interregionale maatschappelijke organisatie nationaal-bolsjewistische partij, "Natsional-boljsjevistskaja partija";
38. Interregionale maatschappelijke beweging People's will army, "Armija voli naroda";

39. Interregionale maatschappelijke beweging Artillerie voorbereiding “Artpodgotovka”;
40. Interregionale maatschappelijke beweging Slavic union, “Slavjanskij sojuz”;
41. Interregionale maatschappelijke vereniging – organisatie volks sociaal initiatief (volks-socialistisch initiatief; nationaal-socialistisch initiatief; nationaal-sociaal initiatief), Narodnaja socialjnaja initsiativa”;
42. Interregionale maatschappelijke vereniging geestelijk-verwante mogendheid, “Doechovno-rodovaja derzjava rusj” (oud Rusland);
43. Interregionale maatschappelijke vereniging Russische republiek, “Roesskaja respoeblika rusj”;
44. Interregionale maatschappelijke vereniging Noordelijk broederschap “Severnoje bratstvo”;
45. interregionale maatschappelijke vereniging unie van Slavische krachten (Unie van sovjet-socialistische republieken; USSR), “Sojuz slavjanskich sil rusi”;
46. Interregionale maatschappelijke vereniging Formaat-18;
47. Interregionale maatschappelijke vereniging etno-politieke vereniging Russen, “Russkije”;
48. Interregionale vereniging Russische nationale unie (Russkij obstsjenatsionaljnyj soyuz);
49. Lokale maatschappelijke organisatie nationaal-socialistisch initiatief’ ”Natsionaljnaja sotsialistitsjeskaja initsiativa”, “Tsjerepovets”;
50. Lokale organisatie “Pit bull” (Krasnodar);
51. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Bestuurlijk centrum van Jehova’s Getuigen in Rusland”, “Zainsk”, INN*: 1647005150;
52. Lokale religieuze organisatie Asgard Slavische gemeenschap van het geestelijk bestuur van Asgard Ves; Belovodye oud-Russische ynglistische kerk van orthodoxe gelovigen (ynglingen);
53. Lokale islamitische religieuze organisatie “Nederzetting Borovski in oblast Tjoemen”;
54. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Adler”, INN*: 2317024501;
55. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Zov“, INN*: 6140018217;
56. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Alejsk“, INN*: 2231003972;
57. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Angarsk”, INN*: 3801050785;
58. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Appatity”, INN*: 5101700939;
59. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "арбеково, penza", INN*: 5835027812;
60. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Balasjikha-rayon“, INN*: 5001030617;
61. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Baltijskoje”, INN*: 7842013324;
62. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Barnaul”, INN*: 2225031139;
63. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Berezovskij”, INN*: 4203005072;
64. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Bijsk”, INN*: 2226011262;
65. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Bratsk”, INN*: 3804019014;
66. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Briansk”, INN*: 3233010663;
67. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Asino”, INN*: 7002000979;
68. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Birobidzjan”, INN*: 7901006096, 17.05.1999;
69. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Boljsjoj Kamen”, INN*: 2503025051;
70. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Vladivostok”, INN*: 2538037523;
71. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Volgograd, Krasnooktjabrjskij-rayon”, INN*: 3442043493;
72. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Volgodonsk”, INN*: 6143029129;
73. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Vorkoeta”, INN*: 1103022128;
74. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Georgiëvsk, INN*: 2625019249;
75. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Daljneretsjensk”, INN*: 2506009280;
76. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Donetsk”, INN*: 6145005476;
77. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Jekaterinenburg”, INN*: 6662129310, OGRN**: 1036605606400;
78. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Jelizovo”, INN*: 4105012018;
79. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Jessentoeki”, INN*: 2626027130;
80. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Zjeleznogorsk”, INN*: 4633018757;
81. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Zverevo”, INN*: 6146004010;
82. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Zelenokoemsk”, INN*: 2619007446;
83. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Zeja”, INN*: 2805003551;
84. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Izjevsk”, INN*: 1832019975;
85. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Iskitim en het Iskitimse-rayon”, INN*: 5446007500;

86. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kandalaksja", INN*: 5102060336;
87. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kirov", INN*: 4347026073;
88. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kovrov, Vladimir-gewest", INN*: 3305038205;
89. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kogalym", INN*: 8608150830;
90. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kochma", INN*: 3711011968;
91. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Krasnodar", INN*: 2309048516;
92. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kropotkin", INN*: 2313007093;
93. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Lesosibirsk", INN*: 2454006455;
94. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Miass, INN*: 7415056028;
95. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nazarov"", INN*: 2456006098;
96. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nizjnjaja Toera", INN*: 6624006244;
97. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Novotsjerkassk", INN*: 6150028503;
98. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sarapoel", INN*: 1827014523;
99. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Saratov", INN*: 6451122725;
100. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Severodvinsk", INN*: 2902036834;
101. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Slantsy", INN*: 4713006732;
102. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sortavala", INN*: 1007010352;
103. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Soergoet", INN*: 8602160454;
104. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Toetaev", INN*: 7611011665;
105. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Oest-koet", INN*: 3818018910;
106. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tsimljansk", INN*: 6137006532;
107. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tsjajkovsij", INN*: 5920017276;
108. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tsjapaevsk", INN*: 6335007175;
109. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tsjernogorsk", INN*: 1903007915;
110. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Jasnyj", INN*: 5618004977;
111. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Balakovo, Saratov-gewest", INN*: 6439045104;
112. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Belaja Kalitva", INN*: 6142015444;
113. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Blagodarnyj", INN*: 2605010551;
114. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Borisoglebsk, Voronezh-gewest", INN*: 3604011924;
115. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Boedjonovsk", INN*: 2624016679;
116. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Boezoeloek", INN*: 5603008263;
117. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Vitsjoega", INN*: 3701004810;
118. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Volzjskij, Volgograd-gewest", INN*: 3435211588;
119. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Glazov", INN*: 1837000696;
120. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Dimitrovgrad", INN*: 7302014796;
121. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Doedinka", INN*: 8401007061;
122. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Zaretsjnyj", INN*: 5838070750;
123. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Ivanovo", INN*: 3730011498;
124. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kalatsj, Voronezj-gewest", INN*: 3610007250;
125. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kaloega", INN*: 4027024951;
126. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kamysjin, Volgograd-gewest", INN*: 3436105582;
127. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kinesjma", INN*: 3703011594;
128. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Krasnotoerjinsk", INN*: 6617007511;
129. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Koergan", INN*: 4501051860;
130. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Lysjva, INN*: 5918013637;
131. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Majkop", INN*: 0105022450;
132. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nevinnomyssk", INN*: 2631009489;
133. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nizjnevartovsk", INN*: 8603091235;
134. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Vladimir", INN*: 3329022123;
135. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Radoezjnyj", INN*: 8609015505;
136. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Perm", INN*: 5905015370;
137. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Pjatigorsk", INN*: 2632052504;
138. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Svetlograd", INN*: 2617009712;
139. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Smolensk", INN*: 6729015239;
140. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sovetsk, Kaliningrad-gewest", INN*: 3911007334;

141. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Solikamsk”, INN*: 5919016670;
142. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tejkovo”, INN*: 3704004399;
143. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tichoretsk”, INN*: 2321010893;
144. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Oetsjaly”, INN*: 0270009090;
145. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Sjarja, Kostroma-gewest”, INN*: 4407004415;
146. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Sjachty”, INN*: 6155034613;
147. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Liskin-rayon, Voronezj-gewest”, INN*: 3614003520;
148. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Moskou”, INN*: 7724319108;
149. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Nederzetting Igra”, INN*: 1809001024;
150. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Padun district “Bratsk”, INN*: 3805401145;
151. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Nederzetting PrijutoevoBelebejev-rayon, Basjkorstan”, INN*: 0255012683;
152. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Nederzetting Lazarevskoje”, INN*: 2318026075;
153. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "arbeidersnederzetting Svetlyj Jar, Volgograd-gewest”, INN*: 3426006617;
154. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Centralnaja, Stavropol", INN*: 2634044234;
155. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "arbeidersnederzetting Talmenka”, INN*: 2277011408;
156. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "dorp Beljtirskoje”, INN*: 1905004268;
157. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "dorp Ivanovskoje, Kotsjoebej-rayon, Stavropolj-gewest”, INN*: 2610009449;
158. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Inaloej-rayon, Belgorod-gewest”, INN*: 3126008733;
159. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Velokië Loeki", INN*: 6025013073;
160. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Viljutsjinsk", INN*: 4102007796;
161. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Vichorevka", INN*: 3823012254;
162. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Vologda", INN*: 3525076005;
163. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Voskresenskij-rayon”, INN*: 5005034122;
164. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Abaza”, INN*: 1909050314;
165. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Abinsk”, INN*: 2323020431, OGRN**: 1032335026811, 22.11.1999;
166. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Adygeïsk”, INN*: 0107005643;
167. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Anzjero-soedzjensk”, INN*: 4201009064;
168. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Apsjeronsk”, INN*: 2325012450;
169. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Armavir”, INN*: 2302033503;
170. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Armjansk”, INN*: 9106010809;
171. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Arsenjev”, INN*: 2501009128;
172. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Artjom”, INN*: 2502024880;
173. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Astrachan”, INN*: 3015036090;
174. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Atsjinsk”, INN*: 2443011541;
175. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Balasjov, Saratov-gewest”, INN*: 6440012713;
176. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Belogorsk”, INN*: 2804007916;
177. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Beloretsjensk”, INN*: 2303013789;
178. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Birjusinsk”, INN*: 3815006578;
179. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Verchnjaja pysjma”, INN*: 6606015704;
180. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Volokolamsk”, INN*: 5004013289;
181. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Voljsk , Saratov-gewest”, INN*: 6441009128;
182. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Votkinsk”, INN*: 1828008120;
183. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Vyborg”, INN*: 4704040783;
184. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Gorjatsjij kljutsj”, INN*: 2305021009;
185. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Guljkevitsji”, INN*: 2329015710;
186. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Goerjevsk”, INN*: 4204004226;
187. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Goesinoozjorsk”, INN*: 0318009679;
188. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Djhankoj”, INN*: 9105013130;
189. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Dzerzjinsk, Nizhegorodsk-gewest”, INN*: 5249050841;
190. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Dorogoboezj”, INN*: 6704007518;

191. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Zjeleznovodsk", INN*: 2627017487;
192. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Zjeleznogorsk-ilimskij", INN*: 3834007023;
193. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Zelenogorsk", INN*: 2453007978;
194. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Zima", INN*: 3806000442;
195. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Inga", INN*: 1104008278;
196. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen van "het bestuurlijk centrum van Jehova's Getuigen in Rusland" "Kazan", INN*: 1654015624;
197. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kamensk-Sjachtinskij", INN*: 6147019523;
198. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kertsj", INN*: 9111016806;
199. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kizljar", INN*: 0547004954;
200. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kirisji", INN*: 4708010388;
201. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kiseljovsk", INN*: 4211012620;
202. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kislovodsk", INN*: 2628035457;
203. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Korenovsk", INN*: 2335012428;
204. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Koteljnikovo, Volgograd-gewest", INN*: 3413008335;
205. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kotlas", INN*: 2904009064;
206. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Krasnoarmejsk, Saratov-gewest", INN*: 6442003841;
207. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Krasnoperekopsk", INN*: 9106010799;
208. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Krymsk", INN*: 2337021467;
209. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Labinsk", INN*: 2314011631;
210. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Leninsk, Volgograd-gewest", INN*: 3415008732;
211. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Lesozavodsk", INN*: 2507006613;
212. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Millerovo", INN*: 6149007989;
213. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Minusinsk", INN*: 2455014970;
214. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Michajlovka, Volgograd-gewest", INN*: 3437008870;
215. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Montsjegorsk", INN*: 5107080520;
216. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen van "het bestuurlijk centrum van Jehova's Getuigen in Rusland" "Naberezjnyje Tsjelny", INN*: 1650092402;
217. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nachodka", INN*: 2508048013;
218. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Neman, Kaliningrad-gewest", INN*: 3909026210;
219. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Neftekamsk", INN*: 0264020916;
220. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nefteyugansk", INN*: 8604023260;
221. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nizjneoedinsk", INN*: 3813000764;
222. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nikolajevsk-na-Amoere", INN*: 2705030657;
223. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Novoaleksandrovsk", INN*: 2615011579;
224. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Novokoebansk en het Novokoebansk-rayon", INN*: 2343008841;
225. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Novopavlovsk", INN*: 2609019675;
226. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Novorossijsk", INN*: 2315074200;
227. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nojabrjsk", INN*: 8905022213;
228. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Orsk", INN*: 5614011758;
229. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Ocha", INN*: 6506007996;
230. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Pervooeraljsk", INN*: 6625022182;
231. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Primorsko-achtarsk", INN*: 2347009250;
232. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Prochladnyj", INN*: 0709006490;
233. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Pskov", INN*: 6027067268;
234. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Rostov", INN*: 7609012608;
235. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Rybinsk", INN*: 7610043760;
236. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Saki", INN*: 9107037916;
237. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sajanogorsk", INN*: 1902015092;
238. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Severomorsk", INN*: 5110411115;
239. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Seversk", INN*: 7024014140;
240. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Simferopol", INN*: 9102182081;
241. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Slavjansk-na-Koebani en het Slavjansk-rayon", INN*: 2349019247;

242. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sljudjanka", INN*: 3837001005;
243. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sovetskaja Gavan", INN*: 2704013137;
244. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sorsk", INN*: 1910006341;
245. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sosnovyj Bor" INN*: 4714012746;
246. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Spassk-Daljnij", INN*: 2510007381;
247. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Staryj Krim", INN*: 9108109458;
248. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Soerovikino", INN*: 3430032264;
249. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tasjtagol", INN*: 4228005028;
250. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Temrjuk", INN*: 2352031558;
251. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Timasjevsk", INN*: 2353016866;
252. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Toeapse", INN*: 2322019352;
253. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Toeloen", INN*: 3816003435;
254. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tynda", INN*: 2808007360;
255. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Oessoerijsk", INN*: 2511035695;
256. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Oestj-Labinsk", INN*: 2356038667;
257. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Feodosia", INN*: 9108109480;
258. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Chabarovsk", INN*: 2723025699;
259. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Cholmsk", INN*: 6509007200;
260. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tsjeremchovo", INN*: 3820005996;
261. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tsjerkessk, INN*: 0901041644;
262. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Tsjernjachovsk, Kaliningrad-gewest", INN*: 3914011970;
263. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sjebekino, Belgorod-gewest", INN*: 3120008046;
264. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sjelechov", INN*: 3821009270;
265. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Stsjolkino", INN*: 9111016789;
266. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Juzjno-Sachalinsk", INN*: 6501025896;
267. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Jalta", INN*: 9103072691;
268. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Alagir", INN*: 1505008395;
269. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen van "het bestuurlijk centrum van Jehova's Getuigen in Rusland" "Aljmetjevsk", INN*: 1644024676;
270. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Batajsk", INN*: 6141017470;
271. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Belgorod", INN*: 3123030963;
272. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Belebej", INN*: 0255006961;
273. Lokale religieuze organisatie "Jehova's Getuigen "Beslan", INN*: 1511011244;
274. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Blagovestsjensk", INN*: 2801070807;
275. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Boegoeroeslan", INN*: 5602006400;
276. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "vladikavkaz", INN*: 1501001293;
277. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "doebna", INN*: 5010024232;
278. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "gelendzjik", INN*: 2304014295;
279. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Zjoekovskij", INN*: 5013037423;
280. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kaltan", INN*: 4248002226;
281. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kirovo-tsjepetsk", INN*: 4312122185;
282. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kirovsk", INN*: 5103110780;
283. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Komsomoljsk-na-Amoere", INN*: 2727027471;
284. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Koroljov", INN*: 5018046245;
285. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kostroma", INN*: 4414007791;
286. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kotovo, Volgograd-gewest", INN*: 3414501247;
287. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Koerganinsk", INN*: 2339006560;
288. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Kyzyl", INN*: 1701025333;
289. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Leninsk-Koeznetskij", INN*: 4212022123;
290. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Ljubertsy", INN*: 5027075940;
291. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Majskij", INN*: 0703004873;
292. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Mozdok", INN*: 1510001147;
293. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Naljtsjik", INN*: 0711027031;
294. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Nerjungra", INN*: 1434025017;

295. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen van "het bestuurlijk centrum van Jehova’s Getuigen in Rusland” "Nizjnekamsk en het Nizjnekamsk-rayon”, INN*: 1651024363;
296. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Ozjorsk”, INN*: 7422040942;
297. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Gorno-Altajsk”, INN*: 0411069104;
298. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Elista”, INN*: 0814118770;
299. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Anapa”, INN*: 2301036340;
300. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Podoljsk”, INN*: 5036040260;
301. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Saljsk”, INN*: 6153018207;
302. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Serpuchov en het Serpuchov-rayon”, INN*: 5043018812;
303. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Staryj Oskol”, INN*: 3128032019;
304. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Syzran”, INN*: 6325026490;
305. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Goekovo", INN*: 6144007914;
306. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Oelan-Oede”, INN*: 0326001458;
307. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Frjazino”, INN*: 5052011764;
308. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Tsjerepovets, Vologda-gewest”, INN*: 3528066830;
309. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Tsjechov”, INN*: 5048091478;
310. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Sjadrinsk”, INN*: 4502013882;
311. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Sjarypovo”, INN*: 2459005127;
312. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Jugorsk”, INN*: 8622007750;
313. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Jaroslavl”, INN*: 7602020230;
314. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Derbent", INN*: 0542011669;
315. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Jeljsjanskaja, Volgograd", INN*: 3446010114;
316. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Zheleznogorsk", INN*: 2452020694;
317. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Zarinsk", INN*: 2205003528;
318. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Iljskij", INN*: 2348016652;
319. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Ipatovo", INN*: 2608008543;
320. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Josjkar-Ola", INN*: 1215069100;
321. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Kaliningrad", INN*: 3906045824;
322. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Kansk", INN*: 2450012970;
323. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Klinskij-rayon”, INN*: 5020030429;
324. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Korsakov”, INN*: 6504035155;
325. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Kostomoeksja", INN*: 1004008468;
326. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Kotsjubevskij-rayon”, INN*: 2610014336;
327. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Krasnoarmejskij-rayon, Volgograd”, INN*: 3448023013;
328. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen van "Krasnogorskij-rayon”, INN*: 5024035474;
329. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Krasnojarsk", INN*: 2463041992;
330. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Koemertaoe", INN*: 0262010782;
331. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Koeragino", INN*: 2423008420;
332. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Koerdzjinovo”, INN*: 0908003662;
333. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Koersk”, INN*: 4631009796;
334. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Ladozhskoje", INN*: 7816240151;
335. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Leninskij-rayon”, INN*: 5003035040;
336. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Mezhduretsjensk", INN*: 4214015153;
337. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Mikoenj", INN*: 1116004990;
338. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Monolit, volgograd", INN*: 3442051737;
339. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Myski", INN*: 4215006271;
340. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Mytistsjinskij-rayon”, INN*: 5029050620;
341. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Nevskoje", INN*: 7814159145;
342. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Nizjnij Tagil", INN*: 6623010713;
343. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Nikoljsk", INN*: 5826101890;
344. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Novokoeznetsk", INN*: 4217031259;
345. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Novosjachtinsk", INN*: 6151006051;
346. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Noriljsk", INN*: 2457039339;

347. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Odintsovskij-rayon", INN*: 5032060072;
348. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Ozjorsij-rayon", INN*: 5033008646;
349. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Omsk", INN*: 5505030905;
350. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Orjol", INN*: 5754000964;
351. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Orechovo-Zoejevskij-rayon", INN*: 5073008184;
352. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Osinniki", INN*: 4222005110;
353. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Loetsjegorsk", INN*: 2526005534;
354. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Perejaslavka", INN*: 2713011513;
355. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Solnetsjnodolsk", INN*: 2607011085;
356. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Jusjenskoje", INN*: 2442008521;
357. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting van het stedelijke type Gvardejskoje", INN*: 9102181810;
358. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting van het stedelijke type Krasnogvardejskoje", INN*: 9105013187;
359. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting van het stedelijke type Mirnyj", INN*: 9110013665;
360. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting van het stedelijke type Mizjnegorskij", INN*: 9105013162;
361. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting van het stedelijke type Pervomajskoje", INN*: 9106010816;
362. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting van het stedelijke type Razdoljnoje", INN*: 9106010781;
363. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting van het stedelijke type Tsjernogorskoje", INN*: 9110013658;
364. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Petrozavodsk", INN*: 1001036428;
365. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Petropavlovsk-Kamtsjatskij", INN*: 4100006363;
366. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Petsjora", INN*: 1105009355;
367. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Zimovniki en het Zimovniki-rayon", INN*: 6112904421;
368. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Nogliki, Sachalin-gewest", INN*: 6513000529;
369. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Krasnooktjabrjskij, Majkop-rayon", INN*: 0104007868;
370. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Jarega", INN*: 1102023344;
371. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Zalari", INN*: 3825003537;
372. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Krasnoseljskij" INN*: 2329014280;
373. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Oktjabrjskij", INN*: 3844005723;
374. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Tsjoenskij", INN*: 3844005890;
375. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Prokopjevk", INN*: 4223028078;
376. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Tuljskij", INN*: 0104009248;
377. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Poesjkinskij-rayon", INN*: 5038037337;
378. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "nederzetting Tsjoeljman", INN*: 1434023637;
379. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Roebtsovsk", INN*: 2209020612;
380. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "dorp Bogoetsjany, Krasnojarsk-gewest", INN*: 2407010944;
381. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "dorp Brjanskoje", INN*: 9104005955;
382. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "dorp Voschod", INN*: 9105013170;
383. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Salavat", INN*: 0266019592;
384. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sint-Petersburg", INN*: 7816018534;
385. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sajansk", INN*: 3814007515;
386. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "dorp Bezopasnoje, Troenovskij-rayon", INN*: 2621006376;
387. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Severnaja, Tomsk", INN*: 7020036713;
388. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Severnaja, Oesolje-Sibirskoje", INN*: 3819006000;
389. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Severooeraljsk", INN*: 6631005403;

390. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Sergijevo-Posadskij-rayon”, INN*: 5042065873;
391. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Serov”, INN*: 6632016020;
392. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Sivasj”, INN*: 9105013155;
393. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Skovorodino”, INN*: 2826004193;
394. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Slavgorod", INN*: 2210005425;
395. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Snezjnogorsk", INN*: 5112600189;
396. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Solnetsjnogorskij-rayon”, INN*: 5044032305;
397. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Sosnovoborsk", INN*: 2458006689;
398. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa (Kozakkendorp) Vyselki”, INN*: 2328009946;
399. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Giaginskaja” , INN*: 0101004001;
400. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Dinskaja”, INN*: 2330023000;
401. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Kalininskaja”, INN*: 2333008200;
402. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Kanevskaja”, INN*: 2334015056;
403. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Kustsjevskaja”, INN*: 2340014117;
404. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Otradnaja”, INN*: 2345007219;
405. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Pavlovskaja”, INN*: 2346010969;
406. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Staronizhestablijevskaja, Krasnoarmejskij-rayon”, INN*: 2336013946;
407. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Starostsjerbinovskaja”, INN*: 2358005642;
408. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Tbilisskaja”, INN*: 2351009341;
409. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Chanskaja”, INN*: 0105030330;
410. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Nezlobnaja, Georgievskij-rayon”, INN*: 2625020149;
411. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stanitsa Novotitarovskaja” INN*: 2330025670;
412. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Syktyvkar”, INN*: 1101477426;
413. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tajsjet", INN*: 3815006666;
414. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Toglatti", INN*: 6321087935;
415. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Oesinsk", INN*: 1106009527;
416. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Oespenskij-rayon”, INN*: 2357004004;
417. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Oestj-ilimsk", INN*: 3817009060;
418. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Oefa", INN*: 0277044336;
419. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Oechta”, INN*: 1102021795;
420. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Chimkinskij-rayon”, INN*: 5047037929;
421. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Belovo”, INN*: 4202009437;
422. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Voronezh", INN*: 3666079383;
423. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Jejsk", INN*: 2306015752;
424. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Irkoetsk", INN*: 3827004053;
425. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Kemerovo", INN*: 4205007156;
426. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Mineraljnyje Vody", INN*: 2630026587;
427. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Moermansk", INN*: 5191113241;
428. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Nizjnij Novgorod”, INN*: 5262093139;
429. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Orenboerg", INN*: 5610043501;
430. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Penza", INN*: 5837012850;
431. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnaja, Rostov-Na-Donu", INN*: 6165080256;
432. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tscentraljnaja, Sotsji", INN*: 2319020693;
433. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsentraljnyj Chazan", INN*: 3826003508;
434. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsjeljabinsk", INN*: 7449039373;
435. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Tsjita", INN*: 7537010550;
436. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Sjatoerskij-rayon”, INN*: 5049011764;
437. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Sjirinskij-rayon” , INN*: 1911004604;
438. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Stsjolkovskij-rayon”, INN*: 5050032166;
439. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen "Juzhnaja, Abakan", INN*: 1901044573;
440. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen x “Goebkin”, INN*: 3127502649;
441. Lokale religieuze organisatie Jehova’s Getuigen “Nartkal”, INN*: 0707010532;

442. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Samara", INN*: 6312038113, OGRN**: 1036303398845;
443. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Oeljanovsk", INN*: 7325017666;
444. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Daljnegorsk", INN*: 2505007788;
445. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Poljarnyj", INN*: 5116050666;
446. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Saransk", INN*: 1327153416;
447. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Taganrog", INN*: 6154033409;
448. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Traktorozavodskij-rayon, Volgograd", INN*: 3441015398;
449. Lokale religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Oedatsjnyj", INN*: 1433013844;
450. Lokale religieuze organisatie Slavische gemeente Kapiscja Veda Peroen van het geestelijke bestuur van Asgard Ves Belovodje van de oud-Russische ynglistische kerk van orthodoxe oud-gelovigen-ynglingen;
451. Lokale christelijke religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Lipetsk", INN*: 4826032589;
452. Lokale christelijke religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Sevastopol", INN*: 9203537848;
453. Lokale christelijke religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Zaretsjnaja, Novosibirsk", INN*: 5403128362;
454. Lokale christelijke religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Koejbysjev", INN*: 5447106655;
455. Lokale christelijke religieuze organisatie Jehova's Getuigen "Primorskoje, Sevastopol", INN*: 9201508760;
457. Afdeling van de regionale Tataarse politiek-maatschappelijke beweging (Revtatpod) – Tataars maatschappelijk centrum (Vtots), "Naberezjnyje Tsjelny", INN*:1650068424;
458. Russische politieke partij, "Obstsjerossijskaja polititsjeskaja partija volja", INN*:6311998223;
459. Maatschappelijke beweging Tulaskins;
460. Maatschappelijke beweging Sjtolts (Sjtolts Dalnij Vostok, Sjtolts Chabarobsk, Sjtolts-Jugent), "chabarovsk";
461. Maatschappelijke niet-geregistreerde vereniging van de groep "Rada Zemli Koebanskoj Duchovno-Rodovoj Derzjavy" van het Koeban-gewest van de geestelijk-verwante mogendheid Rusj (oud-Rusland), "Krasnodar";
462. Maatschappelijke vereniging Akhtuba's volksbeweging naar Gods heerschappij (Narodnoje dvizjenie k bogoderzjaviyu), "Astrachan";
463. Maatschappelijke vereniging voor waarheid en saamhorigheid (Ruslands politieke partij voor waarheid en saamhorigheid – Polititsjeskaja Partija Koersom Pravdy i Jedinenija), "Majkop";
464. Maatschappelijke vereniging Mejlis of the Crimean Tatar people, "Krim";
465. Maatschappelijke vereniging organisatie van maatschappelijke politieke beweging Russische nationale eenheid (Russkoje Natsionaljnoje Jedinstvo), "Omsk";
466. Maatschappelijke vereniging van voetbalfans Avtograd crew (autograd crew; blue white crew; Kamaz ultras), "Naberezjnyje Tsjelny";
467. Maatschappelijke vereniging van voetbalfans sector 16 (Bugulma ultras; c-16), "Boegoelma, Tatarstan";
468. Vereniging voor de herleving van islamitisch erfgoed (Jamiaat Ikhja at-Turaz al-Slami);
469. Sociëteit van sociale hervormingen (Jamiaat al-Islah al-Ijtimai) (Obstsjestvo sotsialjnych reform);
470. Gemeenschap van het autochtone Russische volk "Obstsjina Korennogo Russkogo Naroda", "Astrachan";
471. Gemeenschap van het autochtone Russische volk "Obstsjina Korennogo Russkogo Naroda", "Stsjolkovskj-rayon, Moskou-gewest";
472. Verenigde Vilajat van Kabarda, Balkarië en Karachaj;
473. Interregionale organisatie nationaal-radicale vereniging Misantropic Division (MD; misanthropic division md; misantropic division);
474. Organisatie van voetbalfans toys (t.o.y.s; the opposition young supporters), "Samara";
475. Organisatie van voetbalfans "Firma Foetboljnych Fanatov Pokolenije", "Toela";
476. Partij van islamitische bevrijding "Partija Islamskogo Osvobozjdenija" (Hizbut-tahrir al-Islami);
477. Orthodoxe religieuze groep "v sjestj ikony bozjiej materi derzjavnaja", "Toela";
478. Primorje regionale mensenrechtenorganisatie unie van slaven "sojuz slavjan", "Vladivostok", INN*: 2560087611, OGRN**: 1082500000318;

479. Regionale maatschappelijke vereniging van de nationaalsocialistische arbeiderspartij “Natsional-sotsialistitsjeskaja rabochaja partija rossii (NSRPR)”;
480. Regionale Russische nationale vereniging aanval “Ataka”;
481. Regionale maatschappelijke stichting ten bevordering van nationale zelfbeschikking der wereldvolkeren onafhankelijkheid “Nezavisimostj”, INN*: 7729450434;
482. Religieuze groep edele duivelsorde “Blagorodnyj orden djavola”;
483. Religieuze groep orthodoxe Slavische gemeente Vek Ka (Vedische cultuur van Russische ariërs) “Obstsjina vedicheskoj koeljtoery rossijskic arijev skifskoj vesi rassenii, “Krasnodar”;
484. Religieuze groep gebedshuis Mirmamed moskee “Moleljnyj dom mechetj Mirmameda”, “Chapaevsk”;
485. Religieuze groep van Sokolov o.v., russkikh v.v. en petin a.g., belijdenis, cultiveatie en verspreiding van ideeën van de oud-Russische ynglistische kerk van orthodoxe oud-gelovigen-ynglisten, “Gruppa sokolova o.v., russkich v.v. i petina a.g.”, ”Omsk”;
486. Religieuze groep van Fajzrachmanisten, “Kazan”;
487. Religieuze organisatie mannenseminarie geestelijke instelling voor beroepsopleiding van de oud-Russische ynglistische kerk van orthodoxe oud-gelovigen (Starover)-ynglisten, “Noezjskaja doechovnaja seminarija”;
488. Religieuze organisatie van Jehova’s Getuigen “Toela”, INN*: 7104031278;
489. Religieuze organisatie bestuurlijk centrum van Jehova’s Getuigen in Rusland, “Sint-Petersburg”, INN*:7821011020, OGRN**: 1037858002467, 29.04.1999;
490. Religieuze vereniging Aum Sinrike (aum shinrikyo, aum, aleph);
491. Religieuze vereniging Karakolse initiatiefgroep (Jahy Altaj-beweging; ak jah; ak-djan; altaj jah ak jah; altaj djan ak djan; het Altajse geloof het witte geloof; het witte geloof) ”karakoljskaja initsiativnaja gruppa”, republiek Altaj;
492. Religieuze vereniging van aanhangers van yngliisme, “objedinenije posledovatelej ingliizma”, “Stavropol-gewest”;
493. Rohnamo ba sui davlati islomi (wegwijzer voor de islamitische staat), “Poetevoditelj v islamskoje gosudarstvo”;
494. Stedelijke maatschappelijke patriottische organisatie Russische nationale eenheid, “russkoje natsionaljnoje jedinstvo”, “”Rjazan”;
495. Heilige oorlog (al-jihad of Egyptische islamitische jihad), “Svjastsjennaja vojna”;
496. Syndicaat autonome terroristische gevechtsgroep (ABTO), “Boejvaja terroristitsjeskja organizatsja”, “Sint-Petersburg”;
497. Regionale afdeling van de Russische patriottische beweging Russische nationale eenheid, “Russkoje natsionaljnoje jedinstvo”, “Tatarstan”;
498. Terroristische gemeenschap – structuurafdeling van de organisatie rechte sector op het grondgebied van de Krim, “Pravyj sektor na territorii respubliki krim”;
499. Terroristische gemeenschap netwerk, “Setj”;
500. Oekraïense organisatie broederschap, “Bratstvo”;
501. Oekraïense organisatie rechte sector, “Pravyj sektor”;
502. Oekraïense organisatie Trizoeb vernoemd naar Stepan Bandera;
503. Oekraïense organisatie Oekraïense nationale assemblee – Oekraïense volkszelfverdediging, “oekrainskaja narodnaja samooborona (OENA – OENSO)”;
504. Oekraïense organisatie Oekraïens rebellenleger, “Oekrainskaja povstantsjeskaja armija (OEPA)”;
505. Hajat Tahrir Asj-sjam (Levant bevrijdingsorganisatie; Tahrir asj-sjam; hajat tachri asj-sjam; heajat tahrir asj-sjam; hejat tahrir asj-sjam), “organizatsija osvobozjdenija levanta”;
506. Jamaat, “Tsjistopol”

* Het belastingnummer van rechtspersonen in Rusland (INN of ИНН, gelijk aan het RSIN)
** Het registratienummer van rechtspersonen in Rusland (OGRN of ОГРН, gelijk aan het KvK - nummer)